DE VITA
ET REBVS GESTIS
CAROLI S. R. E.
CARDINALIS,
TITVLI S. PRAXEDIS
ARCHIEPISCOPI
MEDIOLANI
LIBRI SEPTEM.

CAROLO A BASILICAPETRI
Prępoſ. General. Congreg. Cleric. Regul. S. Pauli.
Poſtea Epiſc. Nouarienſi Auctore, multis nunc ſublatis mendis.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

V.L

ROMA · COMMISSIONE ... PER LE BIBLIOTECHE

BRIXIAE, Apud Societatem Brixienſem. M. DCII.
SVPERIORVM PERMISSV.

DE VITA
ET REBVS GESTIS
CAROLI S. R. E.
CARDINALIS,
TITVLI S. PRAXEDIS
ARCHIEPISCOPI
MEDIOLANI
LIBRI SEPTEM.

CAROLO A BASILICAPETRI
Præpoſ. General. Congreg. Cleric. Regul. S. Pauli.
Poſtea Epiſc. Nouarienſi Auctore, multis nunc ſublatis mendis.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE
V.L

BRIXIAE, Apud Societatem Brixienſem. M. DCII.
SVPERIORVM PERMISSV.

SERENISSIMO
GVLIELMO COMITI
PALATINO RHENI,
VTRIVSQVE BAVARIAE DVCI, &c.

CAROLVS A BASILICAPETRI
S. æternam

QVOD diu debeo, GVLIELME Princeps optime, iam tādem perſoluendum mihi eſt; vt librum de vita, rebuſque geſtis Caroli Cardinalis, & Archiepiſcopi Mediolani mittam ad Celſitud. tuam. Cupiebam equidem, antequam è manibus dimitterem, adhuc aliquid ei temporis impertire; vt tam præclaro argumento cumulatius ſatiſfacere conarer: ſed neque diutius differre debui, quod tibi ampliſsimorum virorum auctoritate, vel potius iuſſu, ſuperioribus menſibus per litteras promiſeram: neque etiam per eorundem iteratos iuſſus potuiſſem. Verùm duo me conſolantur: alterum eſt; quòd ij iuſſerunt, qui & eius memoriam, de quo ſcriptum eſt, charam habent; & quòd ſcriptum eſt perlegerunt: atque etiam, ſi quid hoc ad rem pertinet, amant ſcriptorem. alterum eſt, quòd ad te mitto: cuius excelſa dignitas

cum manſuetudine,pietateq; pari coniuncta eſt: quique Carolum Cardinalem & viuentem mutua voluntate obſeruaſti plurimum, & mortuum colis ſtudio ſingulari: quidquid enim effecero; ſiue materiæ amore, ſiue bonitate tua ductus; amabis conatum meum, officiumque pietatis. Neque tamen non mihi gratiſsima fuit oblata occaſio; vt tantum Principem, tamque de bonis artibus, & quod caput eſt, de repub. chriſtiana, fideque catholica benemeritum, cum munere aliquo poſſem adire, quod meam, clericorumque meorum erga illum voluntatem, obſeruantiamque ſummam teſtaretur. quæ quidem facit, vt tibi, imperioque tuo omnia proſpere, ac fęliciter ad ſalutem euenire optemus, & ab Omnipotente Deo vehementer precemur. Mediolani. 25. Ian. Anno Domini 1592.

INDEX CAPITVM

Libri Primi.

DE Caroli parentibus. Cap. 1. Folio 3
Naſcitur Carolus. fit Abbas, et iuriſconſultus. cap. 2. 4
Fit Cardinalis, & Aſchiepiſcopus Mediolani. cap. 3. 5
De Annæ ſanctitate, & ceterarum ſororum matrimonijs. cap. 4. 7
Ad meliora vitæ ſtudia ſe refert. cap. 5. 8
Eccleſiæ ſuæ abſens conſulit. cap. 6. 10
Quæ Ormanetus egit in adminiſtratione eccleſiæ Med. cap. 7. 13
Carolus Mediolanum venit, & concilium Epiſcoporum celebrat. cap. 8. fol. 15
Romam proficiſcitur Pontifice mortuo; creatur Pius Quintns. cap. 9. 19
Mediolanum reuerſus, exequitur munera ſua. cap. 10. 22

Libri ſecundi.

REbus aduerſis conflictatus Carolus in ſalutari diſciplina progreditur. cap. 1. 24
Iuris eccleſiaſtici controuerſia grauiter exercetur. cap. 2. 28
Longinquas diœceſis ſuæ partes viſit. cap. 3. 32
Humiliatorum ordinem corrigit. cap. 4. 34
In ordine Franciſcano nonnulla reſtituit. cap. 5. 36
Cauſſis fidei præeſt: vitæ ſanctitatem auget. cap. 6. 37
Diœceſis, prouinciæque ſynodum celebrat. cap. 7 38
De Scalenſi caſu, alijſque eccleſiæ perturbationibus. cap. 8 40
Romæ, & apud Regem de rebus ſuis agit fortiter. cap. 9. 42
Percuſſus nihil læditur. cap. 10. 44
Quæ poſt caſum facta ſunt: & de rebus Caroli melioribus. cap. 11. 46
Puniuntur, qui ſcelus in Carolum commiſerant. cap. 12. 50
Carolus in Heluetios proficiſcitur. Pontifex Humiliatorum ordinem extinguit. cap. 13. 53
Vitioſas populi voluptates tollere conatur. Pio mortuo, Romam contendit. cap. 14. 54

Libri tertij.

GRegorius Pontifex creatur. Carolus ampliſſimis ſe rebus abdicat. cap. 1. 57
De alijs eccleſiæ perturbationibus, poſt concilium Ep. tertiò celebratum. cap. 2. 60

Va-

Varijs ſacris inſtitutis gregi conſulit. Romam Iubilei cauſſa proficiſcitur. Med. redit. cap.3. 65
Quæ Romæ fecit. de Viſitatore Mediolanum miſſo. de Cremonenſi, Bergomenſiq; eccleſia recognita. cap.4. 69
Iubileum Mediolani celebrat. Concilium Ep. quarto habet. Viſitator diſcedit. cap.5. 72
De ſanctorum corporum translationibus à Carolo celebratis. cap.6. 76

Libri quarti.

PEſte vrbem ingreſſa, quid Carolus, alijque prouidere cœperint. cap.1. 80
A Pontifice multa petit; ipſeque multa ſuppeditat ad ciuitatem iuuandam. cap.2. 82
Mendicis, deſtitutiſque alijs ſubuenit. cap.3. 84
Parochorum officia; ſupplicationeſque publicæ, peſtis cauſſa. cap.4. 86
Votum ciuitatis: ædium cuſtodia, & alimenta incluſorum. cap.5. 80
Carolus miniſtros ægrotis ſuppeditat. cap.6. 91
Incluſis conſulit. cap.7. 95
Præbet ægrotis ſacramenta. cap.8. 97
Nonnulla emendat vigente peſte. ipſe progreditur in via ſalutari. cap.9. fol. 100
Nouar. celebritates, aliaque religioſè peragit, remiſſa peſte. cap.10. 102
Poſt alias ſupplicationes demum ciuitatis liberationem celebrat. cap.11. fol. 105

Libri quinti.

QVæ poſt peſtem contra Caroli acta geſta ſunt. cap.1. 109
De Oblatorum congregatione, & reliquijs eccleſiæ maioris. cap.2. 112
Taurinenſis peregrinatio. cap.3. 114
Contra vitioſas voluptates, ſpectaculaque pugnat. finitimas eccleſias iuuat. cap.4. 117
De concilio Epiſcoporum quinto; & conſtitutionibus clericorum reg. S. Pauli. cap.5. 120
De translatione reliquiarum Baſilicæ Apoſtolorum. cap.6. 121
De Caroli rebus inclinatis, & profectione ad Vrbem. cap.7. 123
Quæ Romæ egit. de legatis Med. Romam miſſis; & Caroli diſceſſu. cap.8. fol. 125
Mediolanum venit. cultum Dominicæ primæ Quadrageſimæ tuetur. Brixienſem eccleſiam incipit recognoſcere. cap.9. 128
Pontifex legatos Mediol. dimittit. litteris ciuitatis reſpondet. cap.10. 131

Carolus ad Regem mittit, qui de ſuis, miniſtrorumque regiorum rebus plenè doceat. cap.11. 132

Libri ſexti.

DE Brixienſibus laboribus, de reliquijs eccleſiæ S. Stephani, & S. Celſi. & de ſacra Sindone rurſus viſa. cap.1. 142
Prouinciæ concilium ſextò habet. Tranſlationem corporum S. Simpliciani, aliorumque beatorum celebrat. cap.2. 145
Transfert corpus S. Io. Boni. ſynodum diœceſis habet. rurſus in Taurinos; deinde Romam proficiſcitur. cap.3. 147
Vicinarum gentium fidem, ſalutemque ſibi curandam ſuſcipit. cap.4. 149
Conatus prædicantium in Meſaucos reprimit. alia auxilia populis afflictis ſuppeditat. cap.5. 154
Eius vitæ ratio poſtremis annis, & extremi temporis actiones quædam. cap.6. 156
Exercet ſeſe ſalutariter in monte. iter facit ægrotans. cap.7. 160
Obitus. cap.8. 164
Exequiæ, ac ſepultura. cap.9. 166

Libri ſeptimi.

STatura, & effigies Caroli. cap.1. 171
Victus, & ſomnus eiuſdem. cap.2. 171
Patientia frigoris, & aliorum incommodorum. cap.3. 173
Morbos, & dolores corporis, vt tolerauit. cap.4. 175
Labores, & occupationes. cap.5. 175
Vitæ cultus. cap.6. 176
Humanas opes vt contempſerit, conſumpſeritque. cap.7. 178
De eius ædificationibus. cap.8. 180
Vt res geſſerit. cap.9. 182
Vt negotiorum euentus, & pericula tulerit. cap.10. 183
Litterarum ſtudia. cap.11. 185
Peccata omnia vt vitarit. cap.12. 186
Vt ſe geſſerit in ſacris obeundis. cap.13. 186
Eius ſtudium contemplationis, precationiſque. cap.14. 188
Familia, & in ægrotos miſericordia. cap.15. 189
Hoſpitalitas. cap.16. 193
Animus eius erga bonos, religioſoſque viros. cap.17. 195
Vt ſe geſſerit in propinquos. cap.18. 196
Amicos aliquid petentes, vt audierit. cap.19. 198
Monendi officium vt erga alios adhibuerit, ac in ſe tulerit. cap.20. 200
Vt eos qui adirent acceperit, alienaque vitia tolerauit. cap.21. 201

Aduer-

Aduerſarios, & obtrectatores vt tulerit. cap. 22. fol. 202
Eccleſiæ ſuæ coram cuſtodiendæ, ac iuuandarum animarum cura. cap. 23. fol. 203
In concionibus habendis ſtudium. cap. 24. 204
In catholica fide tuenda, & Apoſtolica Sede colenda. cap. 25 208
In ritibus, & cæremonijs obſeruandis. cap. 26. 208
Ambroſiani ritus, & reliquiarum conſeruatio. cap. 27. 209
De rerum ſacrarum cultu, ſacriſque nonnullis inſtitutis. cap. 28. 209
Sacra munera quæ obibat. cap. 29. 212
Clericalium munerum functiones. cap. 30. 212
Diſquiſitio de initiandis, & recipiendis ad munera eccleſiaſtica. cap. 31. fol. 213
Cleri diſciplina. cap. 32. 214
Collegia Mediolani conſtituta. cap. 33. 215
De incrementis cleri, ſtudijſque eiuſdem litterarijs. cap. 34 216
De beneficiorum diſtributione. cap. 35. 217
Eius Vicarij, ac præfecti. cap. 36. 219
Diœceſis adminiſtratio. cap. 37. 220
Eiuſdem viſitatio. cap. 38. 222
Cænobiorum virginalium gubernatio. cap. 39. 223
Congregationes, & conuocationes. cap. 40. 224
Virginum, & aliarum fœminarum inſtituta, piaque collegia. cap. 41. 225
De eius ſynodis, ac decreti. cap. 42. 227
Alia Caroli officia, eiuſque exiſtimatio. cap 43. 227

Septem hi libri, de vita rebuſque à Carolo, Tit. S. Praxed. Cardinali Borromeio geſtis, piè grauiterque conſcripti, cum primis digni ſunt, qui cum magno totius Reip. Chriſtianæ emolumento, mandati tibi, in lucem atque oculos hominum veniant; vt boni, potiſsimum Eccleſiarum Antiſtites, in tanti anteceſſoris vitam, tanquam in Illuſtre præſtantiſsimarum virtutum ſpeculum inſpicientes, ad illam normam ac formam actiones ſuas componere: mali memores horribilium exemplorum, quæ in turbulentos & procaces diuinitus ſtatuta vident, abſiſtere ſeq; recipere; omnes vitæ Sanctimoniam, purgatiſsimoſque Caroli mores imitari & celebrare ſtudeant.

Ita cenſeo ego MICHAEL EISELIN, de ſocietate IESV S. Theologiæ Profeſſor, & Theologici Collegij pro tempore Decanus, in alma Academia Ingolſtadiana.

DE VITA ET REBVS GESTIS, CAROLI CARD. S. PRAXEDIS, ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI.

Liber Pimus.

CVM varia hominum genera, multiplicemque vitæ conditionem intueor, perbeatos equidem illos inter omnes exiſtimo; qui cum vitā optimis inſtitutis, ac virtutibus excultam, Deo iuuante agant; cęteros exemplo ſalutariter mouent; & ad benè,beateque viuendum,pietatemque egregie colendam alliciunt. Atque vtinam illud nobis quoque contigiſſet. ſed quando ab eiuſmodi fęlicitatis gradu lōgiſſimè abſumus; in eo ſaltem libenter nos elaborare par eſt; vt aliorum laudes, ſanctitatem,egregiaq; facta literis cō mendemus; quibus omnium, ſi fieri poſſit, animi excitentur ad imitationem. Quæ igitur Carolus Cardin.S. Prax. Archiep. Med. geſſit; quæque nobis virtutis, & religionis exempla reliquit; ea quantum genus hoc operis poſtulat, egoq; diuina ope facere potero,memorię prodere ad Dei gloriam,piorumque vtilitatem coſtitui. nā niſi mihi oblata materia nimis placet; quam placere tamen exiſtimo, quantum veritas patitur; Caroli vita ijs abundat in omni virtutum genere documentis;quę Dei ſacerdotibus in primis,tū pijs quoque omnibus propoſita, magna pietatis,ac ſalutis adiumenta poſſint afferre. Opus quidem eſt omnino difficultatis plenum, res eorum geſtas, qui proximè vixerūt, mandare literis. cum enim multos adhuc eſſe ſuperſtites neceſſe ſit;qui vel eas ad ſe res pertinere; vel eaſdem ſe quoque minime ignorare putēt. multorum quoq; ſermones oportet, querelaſque non paucas excitari, alij ſe notatos; præteritos alij quęruntur: hic aliquid dictum,aut minus verè dictum; ille omiſſum aliud expoſtulat. ita ſcriptoris labori; quem neque leuem, neque modici temporis eſſe intelligentes norunt; non parū additur offenſionis, & incommodi. At illud ſuſcipere negotium, in quo diuinæ gloriæ quis,& ſaluti ſuæ ſeruiat; tum pijs omnibus, qui nunc ſunt, & futuris erunt temporibus gratificetur, ac proſit; tantum habere commodi par eſt ac iucūditatis; vt humanas omnes longe ſuperet difficultates, ac moleſtias. Hæc apud me ratio cum plurimum

mum ponderis habeat; accedit quàm
plurimorũ rogatus, & cohortatio, tũ
noſtrorum, tum etiam exterorũ: im-
mo Cardinalium, aliorumque ampliſ
ſimorum virorum iuſſus, & auctori-
ritas. Nã quod ad rei perficiendæ fa-
cultatem attinet; dicam liberè, quod
ſentio: eloquentiam, hiſtoriæq; ſcri-
bendæ artem concedens multis; re-
rum ipſarum notitiam, veritatemq;
iure mihi vendicare poſſe videor: im
mò eum quoque, in hac occupatione
mea, laborem, ac diligentiam; quæ cũ
rebus iiſdem eruendis, ac explican-
dis neceſſaria ſit; vt ab alio tamen
adhiberetur, ſemper equidem ſum ve
ritus. poſteaquam enim Carolo me
vt Patri optimo in diſciplinam tradi-
di; animo quaſi præſagiente, quid il-
le ageret in dies obſeruans, ſepoſui
diligenter, quæ vſus ad huiuſmodi ne
gotium quandoque poſceret. deinde
præter illa, quæ Caroli familiares, at-
que intimi diligenter à me interro-
gati contulerunt: & præter ſcripta
quamplurima ex eccleſiæ Mediola-
nẽſis tabularijs deprompta: epiſtola-
rum ipſius ad alios, aliorum ad ipſum
amplius triginta millia, quas ille dili-
genter ſeruari iuſſit, peruolutaui: vt
carpens vndique, ordineq; compo-
nens plenum opus efficiam; & quod
in primis quærendum eſt, certiſſimis
teſtimonijs in omnes partes confir-
matum. quæ res faciet; vt ſi non opti
mè, verè certè conſcripti libri con-
ſcientia fruar. Ac ſi quemadmodum
his adiumentis extrinſecus aſſumptis
abundamus; ita potuiſſemus ad ea pe
netrare, quæ pro ſuo virtutis occul-
tandæ ſtudio, veriſimile eſt, Carolum
nota eſſe nemini voluiſſe: maior ad di
uinæ benignitatis prædicationẽ ſine
dubio pijs animis per nos materies
offerretur. Qui aliquid à nobis omiſ-
ſum obijcient, eos meminiſſe par eſt,
non oĩa tamẽ ab vno dici poſſe: quos
item monere minimè alienum fuerit,
fortaſſe quæ ipſi deſiderant, minuta
magis, aut remota videri, quã vt ſcri
ptionis huiuſmodi ratio ferat: multa-
que quotidiano conuenire ſermoni,
quæ non admittit hiſtoria. Quòd ſi
contra quis maiorẽ breuitatem fortè
deſideret; meum eſſe conſilium ſciat;
non præcipua ſolùm breuiter decer-
pere; quod vitam alicuius conſcribẽ-
tes facere plerumq; ſolent; ſed paulò
latius, tum ab eius ortu rerum geſta-
rum hiſtoriam, vſque ad mortem cõ-
plecti; tum mores etiã proprio loco
deſcribere. cuius rei ſcriptores clariſ
ſimos auctores habemus; tũ viros etiã
grauiſſimos, qui ad plurimorũ docu-
mentum ita faciendum arbitrati, no-
bis id perſuaſerunt. De quibuſdam
cũ honore, vel offenſione nominan-
dis: primò illud mihi pace omniũ con
cedi peto: vt neque alicuius nomen,
laudemve prętereã, ſi occurrat; quod
ſanè faciam libentiſſimè: neque affe-
ctem, ſi longius ab inſtituto curſu pe
tenda ſit. deinde cum à veritate, vel
paululũ diſcedere, nefas homini prę-
ſertim huius ordinis, exiſtimem: quæ
vera ſunt, & ſileri nõ debent, ita pro-
ferre conſtitui, vt nullius factum cõ-
tumelioſè improbem; excuſem verò
etiam ſtudioſè, ſi detur facultas. quin
vt omnem offenſionem vitare poſſim
diligentius; illud mihi pręſcripſi; li-
cèt de publicis, manifeſtiſq; rebus no
minatim narrare poſſem; eorum no-
mina tamen, ſilentio præterire, quo-
rum poſteris, familiæue hoc fore gra
tius exiſtimaui. Ita, quemadmodum
ſpero, & ſatis veritati factum erit; ne
que vllius erit offenſa mihi pertime-
ſcenda. Qui hac ratione ſcribat hiſto
riam, ei (ni fallor) ab ijs quoque, qui
ſcribi nollent, de adhibita moderatio
ne habenda gratia eſt: quam vtrum eſ
ſet alius adhibiturus, incertum eſt:
vtrum verò eadem alius ſcripturus,
minimè dubium. Meam denique ſpẽ
in Dei benignitate poſitam habeo; cu
ius beneficio confido fore; vt ad pio-
rum animorum fructum ſalutarem,

& etiam ſine iuſta cuiuſquam querela, ſuſceptum munus conficiam. Borromeiæ gentis antiquitatem, aut ſplendorem, non eſt, vt equidem exiſtimo, cur hoc loco demonſtrare coner: nã & ſatis per ſe nota res eſt; & ea cura parum conuenire videtur de Borromeio illo ſcribenti, qui admirabili quadam chriſtiani animi celſitudine, fluxa, & caduca omnia huius vitę ornamenta contempſit. De eius verò parentibus aliquid eſt attingendum; vt in ijs ignoſcas, quod diuinitus traditum eſt; parentes, qui iuſtam, ſimplicemque vitam agunt, beatos relinquere filios. Gibertus igitur Federici filius Borromeius, Mediolanẽſis, vnà cum tribus fratribus, Iulio Cæſare, Franciſco, & Dionyſio Aronæ Comes; in ea parte ditionis Mediolanenſis, quæ eſt circa Verbanum lacum; pręter Aronam ipſam; vicos, caſtellaque multa habuit in ſua poteſtate. Is Carolum inter alios, de quo ſcribere inſtituimus, ex Margarita ſuſcepit, ſorore Pij Quarti Pont. Max. & Ioan. Iacobi Medicis, illius clariſſimi bellatoris, cuius res geſtæ magnam ferè apud omnes Europę nationes habent admirationem. Magna Gibertus, pro eorum temporum conditione, innocentia fuit, ac pietate. omnes animæ labes, etiam eas, quę videntur exiguæ, valdè pertimeſcebat: idcirco ſaltẽ octauo quoq; die ſacerdoti peccata ſua cõfiteri ſolitus fuit; & ſanctiſſimũ Euchariſtiæ cibum ſumere. Præſcripta ſacris legibus ieiunia, quadragenarij præſertim temporis, ipſe piè coluit, & à ſuis iuſſit ritè ſeruari. Horis canonicis eadem, qua ſacerdotes pręcatione vtebatur; idq; humi poſitis genibus: tum tanto ſtudio; vt nihil mane prius incipere, neque domo pedẽ efferre ſoleret, quàm quod eo tẽpore precationis eiuſmodi debebatur, & quod ipſe item addere conſueuerat, perſoluiſſet. Diuina ope mirũ in modũ confidebat, vt ſæpè alijs periculi alicuius timore perterritis, ipſe pręcipua quadã conſtantia Deo fret⁹ nihil timere videretur. Fiducia fuit illa non mediocris, mirifico diuinæ benignitatis officio remunerata; q̃ magna vtens erga pauperes liberalitate, nõ valde pro dignitate ſua tñ, humanis opibus inſtructus; cũ moneretur à quibuſdam, plures ei filias, quas tũ ex Margarita, tũ ex alia vxore habebat, in matrimonium eſſe collocandas; pie reſpõdit, ſi curæ ſibi Chriſti pauperes eſſent, Chriſto filias ſuas fore: id quàm feliciter euenerit, infra demonſtrabitur. Illũ in egenis iuuandis pręcipuè morẽ tenebat; vt non ante vnquam accuberet, quàm eis eleemoſynã, neque eã paruam miſiſſet; quaſi indignũ ſe exiſtimaret, à quo Dei dona ſumerentur, niſi prius ipſe ex ijs elargitus eſſet, q̃ Dei benignitate poſſidebat. Quòd plures vxores duxerit, non ideo tñ non caſtitatis fuit amãtiſſimus: à qua violanda maximè ſemper abhorrere viſus eſt. Cũ malos in domo ſua mores ferre non poterat; tũ maledicta in Deũ ita horrebat; vt familiares, ſi in ea inciderent, domo ſtatim eijceret; nullãq; prorſus accipere vellet excuſationẽ. In reliqua domeſtica cura; in populis ſuis regendis; in priuatis publicíſq; rebus agẽdis, cũ pietatis prudentiæque laude verſatus eſt. Viro minime fuit diſſimilis vxor Margarita, lectiſſima fœmina, & ab omni muliebri leuitate, ſiue veſtimenta, ſiue aliud quiduis ſpectaretur, penit⁹ aliena, quæ domeſticis rebus piè, frugaliterque curandis intenta; cũ ad proximiorẽ eccleſiã modeſtiſſimo cultu rei diuinę cauſa quotidie acceſſiſſet; domo ferè non prodibat; niſi quandoque ad virginum collegia, ſacrave alia loca religionis ergò proficiſceretur. Tales fuere Gibertus, & Margarita; vt dignũ parẽtibus filiũ agnoſcas: parentes verò ita filio dignos: vt pręcipuo tñ Dei munere, quemadmodũ

De Caroli parentibus. Caput I.

christianæ reipublicę vtilitas poſtulabat, lõge, multũq; ſint ab eo ſuperati.

Naſcitur Carolus fit Abbas, & iuriſconſultus. CAP. II.

Natus eſt Carolus in arce Aronæ, poſtridie Cal. Octobris anno ſalutis M. D. XXXVIII. quem adhuc puerum, clericali veſtitu, ad eius mores valde accommodato, pater indui cũrauit. A primo ætatis tẽpore non obſcura ſolidę pietatis ſigna dedit. cum enim tempus, quod dabatur literarijs exercitationibus vacuũ, ſocij in puerilibus ludis ponerẽt; ipſe diuino cultui multò libentius, eo ſpatio operã dabat. vagabantur alij per vrbem animi gratia: ille verò, de eorũ ſe ſocietate ſubducens, vel religioſiores eccleſias adibat, vel domi piè precabatur, & diuini cultus imaginem quandam, paruis altaribus conſtituendis ornandiſque puerili quodã pietatis ſtudio, & oblectatione referebat. Cum ętate paulò magis proceſſiſſet; eccleſiæ ſanctorũ Gratiniani, & Felini Aronẽſis ſacerdotium, Abbatiæ nomine, quod dudum in familia Borromeia permanebat, accepit. Atq; cum humanioribus literis ſatis operæ dediſſe videretur; Ticinum, vt ciuiliũ legum, & ſacrorum canonum ſtudia coleret, ſeſe Patris iuſſu contulit. Tantula ætate cũ eſſet ſacerdotij ſui fructus ſacros eſſe reputans; quorũ ſibi, vtpote Abbati, Deo reddenda ratio eſſet: patrẽ, cuius alioqui voluntati obſequi diligẽter ſtudebat, modeſte monuit, qui vnà cum cęteris facultatibus ſuis adhuc Abbatię res diſpenſabat: minimè id ſibi iuſtum, neutriuſq; ſaluti cõſentaneum videri; qui fructus ſibi ſupereſſent, eos in rem familiarem conuerti, ac non potius dari pauperibus. qđ pius pater, tantum abeſt, vt moleſte acceperit, vt filij religione, præclaraque indole lætus, ac præ gaudio lachrymans, adminiſtrationem ei ſine mora reliquerit. quod ſi patri aliquid ex ijs, neceſſarij ſumptus cauſa, opus erat; mutuum dabat filius; quod ei poſtea, vel egenis reſtitueretur. Ticini nec ab æqualium ſuorum vitæ cultu abhorruit; & pietatem, honeſtatemq; coluit diligenter. Ne inſignes in literis progreſſus habere videretur; ingenij motus ad explicandum haud ſatis expediti faciebant. Nuper ex eius ſocijs quidam narrabat: eo ſe tempore ſępius Caroli patientiam eſſe admiratum; quod neque aduerſo aliquo ludi euentu, neque famuli cuiuſquã ignauia commot⁹, quidquam faceret, aut loqueretur vmquã, quod contumeliam, aut liberiorem indignationem præ ſe ferret; eluxiſſe quoq; in eius moribus addebat animum excelſum, ac mẽtem ab humanis cupiditatibus, ambitioneque alienam. cum ei vltimo ferè iuris ſtudiorum tẽpore, Io. Angelus Cardinalis Medices auunculus Abbatiam Romanianam contuliſſet, & præterea Caluentianum, vt appellant, Prioratum; de collegio ex ijs opibus Ticini conſtituendo iam tum cogitare, ac loqui cœpit: ſeque aiebat, modico ſumptu, procul humano ſplendore, etiam tum vitam libenter acturum; modo talis collegij cõmodum, atque ornamentũ familię, patriæq; afferret ſuæ; quod alia ratione poſtea pręclare factum vidimus. eam animi moderationem, atq; æquabilitatem, haud maxima præſertim ingenij celeritate coniũctam, quidã quaſi tarditatem, abiectionemque deſpicere videbantur: cum tamen & ipſius adoleſcentiæ acta non obſcure, & poſterioris temporis res geſtę multo illuſtrius, longe aliter ſe rem habuiſſe demonſtrarint. at enim moderari animo capi caducis rebus; & quę verè magna ſunt, reique publicæ vtilia amare, & quærere; non tardi, vel abiecti, ſed præſtantis ingenij eſt. Nõ confecerat Abbas iuris diſciplinæ curſũ, cum eius pater ex hac vita migrauit, annos natus quadraginta ſeptem. qua de re, licet Federicus frater eſſet natu maior; rerum familiarium ſumma, propter prudentiam, morumque

que grauitatem ad eius iudicium redijt. quam curam, ea cum laude geſſit cum ſororum gubernatione coniunctam; vt ſi quemadmodum Apoſtolus monet, ab adminiſtratione domeſtica ducamus argumentũ; eccleſiã quoque illi quandoque recte committi poſſe, iam tum liceret facile iudicare. Ad continuanda iuris ſcientię ſtudia, impedimẽti aliquid Abbati eiuſmodi adminiſtratio ſine dubio attulit: ſed ob id quoque intermittendus fuit iuris diſcendi labor; quod ſtudiorum ſuorum curſus cito conficiendi deſiderio, quaſi æſtu quodam, ad vigilias, & nimias literarum occupationes delatus, in periculoſam valetudinem, pituita ex capite diſtillante incidit; quæ curationem procul à libris omnino poſtulabat. ea pluribus menſibus temperantia fere, commodaque vitæ ratione Mediolani adhibita; quamquã grauius malum, fortaſſe etiam vitæ diſcrimen, auertere viſa eſt; non effecit tamen, quin pituita itidem flueret vſque ad poſtremos fere illius vitæ annos. quo tempore illa aſſiduo ieiunio valde imminuta, in prouerbij fere conſuetudinem Caroli remedium induxit. dũ curaretur, à medicis pręſcripta muſici cantus oblectatione, quę natura tamen erat ei valde iucunda, eo temporis ſpatio tantum vtebatur, quod medicinæ cauſſa ij neceſſariũ iudicauerãt. ac ea tum verecundia fuit; vt ſi quid carminum canẽdum eſſet, quod ad laſciuiam pertineret; reijciendum ille quidem curaret prius, ſi animaduertiſſet: ſin autem; verba ſaltem omitteret; vocumque modos tãtum exprimeret. digna certe clerico modeſtia; quemadmodum ea quoq; quòd rogatus, vt pilæ ludũ in paternæ domus platea ſpectaret; ad ianuã feneſtramve ita conſiſtere recuſabat, vt à cæteris ſpectatoribus videri poſſet. At diſciplinæ ſacræ ſtudium non mediocre oſtẽdit, in veteribus monachis quibuſdã eccleſiæ ſuę Aronenſis corrigendis. qui quidem à beati Benedicti inſtituto tam longè aberant, vt vix ipſius monaſtici veſtitus veſtigium retinerent. quorum licentiam, cum ſibi minimè ferendam adoleſcẽs Abbas iudicaret; alios victus aſperitate, alios arcta cuſtodia puniuit, & in officio continuit: quamquam nullo eius generis tũc propoſito exemplo, quod ſequeretur. Quinto, ex quo iuri ſtudere cœperat, anno exacto, vti iuris vtriuſque peritus, doctoris inſignia publicè Ticini ſuſcepit; Franciſco Alciato tradente, qui diſcipuli officio poſtea Cardinalis creatus eſt.

Fit Cardinalis, & Archiepiſcopus Mediolani. CAP. III.

Obitu Pauli quarti, vacabat eo tẽpore Pontifice Romana Sedes. tum Cardinalis Medices Margaritæ frater, electus eſt; & Pius eius nominis quartus appellatus; anno ſalutis M. D. LX. ineunte. Allato Mediolanum nuncio; ad duos Comites, vt Pontificis ſororis filios, ſalutandos, domum conuenere ſtatim Magiſtratus, ciuitatiſq; principes; cognati, vt fit, notique omnes. ſed illos neq; ſpei magnitudo, nec elatæ cogitationes impedierunt; quin ſeſe pie colligentes, Deo gratias agerent; & peccata ſua confeſſi, ſanctiſſimaq; ſumpta Euchariſtia, chriſtianum iacerent ſtatus eiuſmodi fundamentum. Federicus ſine mora Romam contendit. Carolus paucis interiectis diebus, Pontificio iuſſu accerſitus, ſecutus eſt. Alterius ſororis filios Pontifex habebat, Marcum poſtea Cardinalem, & Annibalẽ, Sitticos, Altaempſij Comites; Serbellonos item cõſobrinos; quos omnes dilexit, magniſq; honoribus, & amplitudinis Pontificiæ beneficijs auxit: ſed hos tamen præcipuè ſibi ornandos ille conſtituit. Federicum ſtatim quibus potuit maximis, ditionis eccleſiaſticæ titulis ornauit: qui Philippi quoque Hiſpaniarum Regis liberali voluntate, opibus, atque honoribus valdè honeſtatus eſt. Carolum Prothonotarium pri-

primo creauit; ac libellis referendis præfecit. poſt menſem autem, & Cardinalem fecit; &, quamuis annum ageret tantummodo XXII. Mediolanenſem detulit Archiepiſcopatum. Præterea Romanæ ditionis adminiſtrationem illi mandauit; de qua, viris grauibus in conſilium adhibitis, aſſiduè conſultaret, ſupplices libellos, ac mandata omnia, quæcumque eſſent, pro ſe ſubnotare iuſſit. Auctoritatis pontificiæ munera grauiſſima, negotiaq; quotidie detulit; & omniũ curarum ſuarum, conſiliorumque participem fecit, ac adminiſtrum. nam & ipſe miram in publica negotia, grauiſſimaſque res gerendas oſtendit ab initio propenſionem. eò factum eſt, vt nullus ferè apud cognatum Pontificem Cardinalis maiore auctoritate, atque adminiſtratione vmquam fuiſſe videretur. Addidit ampliſſimas facultates; quibus ille ſplendore planè regio, contra quàm eius natura, conſuetudoque ferret, vitam inſtituit. maximus domeſticorum numerus; in his viri literis, nobilitate, titulis ornatiſſimi. Præſules, alijque nobiliſſimi viri quottidiani conuiuæ. pretioſiſſima ſuppellex. quotidianas etiam oblectationes quaſdã ſacræ diſciplinæ non ſatis conſentaneas admittebat. Magna porrò, repentinaque dignitatis amplificatio, ſi præſertim exempla, & inſtigationes accedant, ſæpe mores, ac naturam ipſam perturbat. At tantis copiarum blandimentis delinitus; ad perfectiorem tamen vitæ diſciplinam oculos retorquebat: & ad humana omnia contemnenda ſe ipſe frequenter excitabat. Cumq; multos poſt annos Dei beneficia ſecum reputaret; commemorare ſolitus fuit; inuſitata ſe ratione ad ſanctiora pietatis officia, religioſioremque vitam fuiſſe perductum: neque enim anguſtas, aſperaſve res, vt plerumque fit, Deum adhibuiſſe; ſed proſperas, maximeque florentes: vt in ijs rerum humanarum leuitatem, inanitatemque diuino lumine perſpiciens, ad ea, quæ ſolida, grauia, æternaque ſunt, animum adijceret. Interim non ſolùm aliquid amplius, vt humanum eſt, ex opibus Eccleſiæ quotidie ſibi addi non poſtulabat; ſed etiam vltro à Pontifice tradita, propemodum accipiebat inuitus: quod ex cognatis nonnulli, & alij, qui ex eo pendebant, valde quęrebantur: & quod virtutis erat, vt humana peruerſitas eſt, anguſto, paruoque animo tribuebant. Virginalem modeſtiam, quę ſemper in eius moribus eluxerat, exquiſitè retinuit: & in eo genere non modò quidquam malè appetere nunquam vlli viſus eſt; ſed inſidias quoq; non ſemel paratas ſanctè admodum, vitauit. Præſtitit in mandatis muneribus ſummam fidem, incredibilemque diligentiam; tum mentem prorſus incorruptam; quæ neque cupiditate, neque vllius gratia vmquam moueretur; ſed in omni re conſultanda, & diiudicanda, quod iuſtiſſimum eſſet, id ſpectaret, & exequeretur ſemper. priſtinam item patientiam; vt nullius errato, vel moleſtia commotus, quidquã faceret, aut diceret in quẽquam contumelioſum. Cum autem plerique amplitudinis, diuitiarumque ſplendore, commodoque capti, delicatiores fiant; laboreſque dignitati coniunctos fugiant: contra hic adoleſcens ſeſe patientiſſimum præſtabat: multum ſcribendi, dictandique laborem ſuſcipiebat: diuturnam ijs, qui alloqui vellent, operam dabat. In ſuos, paupereſque, ſi liberaliſſimus initio non fuit; ita ſe tamen comparauit; vt in eius animo liberalitas in dies, calore diuini ſpiritus augeſcens ad præclaram illam effuſionis planè chriſtianæ maturitatem tandem perueniret. Pauperibus multa donauit, tum Romæ; tum in ijs maximè locis, vnde ſacras pecunias accipiebat. Aronæ præſertim multa diſtribuit, ac Medio-

diolani: vbi ſi qua de cauſſa in rebus eccleſiæ conſtituendis, gregeque ad rectam viam reducendo, ſumptu opus eſſe viderat; de ſuo liberaliter iuſſit ſuppeditari: vt nihil penitus ex ipſius eccleſiæ fructibus ipſe Romæ tunc exiſtimetur percepiſſe. Humaniora literarum ſtudia coluit. cumque viros eruditiſſimos in eo genere plures apud ſe haberet; ex eis, alijſque nobilem inſtituit Academiam. cuius exercitationes noctes appellauit Vaticanas; quoniam publicis, plerumque negotijs interdiu occupatus, certas eis dabat ipſius intempeſtæ noctis horas. Valebant ea ſtudia, ad doctrinam morum, facultatemque dicendi comparandam; tum memoriam quoque exercendam: dum poſita quæſtione, quæ ad mores pertineret; in vtramque partem, quàm poterant ornatè, copioſè, atque eleganter diſſerebant. ad animorum verò relaxationem aliquid etiam admiſcere liberalis ioci ſolebant, ac leporis. ex horum numero, & ex eis, quos in conſultationibus adhibebat, viri fuerũt, tum literis, tum dignitate clariſſimi; qui magno fuerunt, partimque adhuc ſunt reipublicæ chriſtianæ vſui, atque ornamento: ex quibus Epiſcopi, Cardinales; & ipſe quoque Gregorius XIII. extitere. Curabat ille, per eas exercitationes, non ſolùm eiuſmodi doctrinæ præcepta, dicendique vſum aſſequi; ſed etiam, quæ in loquendo ſentiebat, impedimenta naturæ ſuperare: conciſas enim ſententias, immò etiam verba ipſa immi nuta habitu quodam nimiæ celeritatis pronunciare ſolebat. quibus in rebus, quantum profecerit; tum illius iudicium in ſcribendo, alieniſq; ſcriptis corrigendis poſtea indicauit; tũ frequentiſſimæ conciones declararunt. Atq; huiuſmodi ſtudia non parum ad eius quoque ſalutaria conſilia valuiſſe poſtea fatebatur. cum enim illi Stoicorum ſententia in Academia impugnanda quandoque obueniſſet; contra potius ſeſe ad eos aliquo modo ſequendos, hoc eſt ad perturbationes comprimendas, dum ei rei ſtuderet, animiq; perfectam moderationem comparandam, ſenſit incitari; ex quo Epicteti philoſophi libellum frequenter in manibus habere, eiuſque præcepta valde obſeruare, per ea tẽpora viſus eſt.

De Annæ ſanctitate & cæterar ſororũ matrimonijs. CAP. IIII.

Cum in Carolo rerum humanarum ſæpe deſpicientia ſeſe oſtenderet: non obſcurè tamen etiam ſtudium apparebat ſorores omnes rectè collocandi. Id optime ſucceſſit; Pontifice fauente; Deoque inprimis cumulatiſſimè præſtante, quod bonus ille Gibertus eximia pietate ſperauerat. Eas enim Principibus, ac diuitijs ditioneque præſtantibus viris in matrimonium dedit: Camillam quidem, quæ prima fuit, Cæſari Gonzagæ, Melfictæ Principi: Hieronymam Fabritio Geſualdo, Venuſini Principis primo filio: Annam Fabritio Colũnę, Marci Antonij Ducis Taliacotij itidẽ principi filio: Hortẽſiã Annibali Sittico, Altẽpſij Comiti, & ſororis Pontificis filio; non enim Hortenſiam ex Margarita, ſed ex alia vxore Gibertus ſuſceperat. Honeſtiſſimæ fuerunt omnes: at Anna ijs moribus, eaque fuit ſanctitate; vt in tanti fratris hiſtoria merito, de illa ſit præcipuè commemorandum. ſolidæ pietati, rerumque diuinarum contemplationi maxime ſemper dedita fuit. vt non modicam noctis cuiuſque partem, quæ ſomno danda erat, in ſacra ſupplicatione adhuc puella ponere ſoleret. At cum Fabricius adhuc adoleſcens diem ſuum obijſſet; chriſtianæ diſciplinæ, pijſque exercitationibus in dies magis intenta, tantum profecit; fratris exẽplo, ac hortationibus in primis incitata; vt in eius precibus magnum domus ſuæ præſidiũ Marcus Antonius vir prudentiſſimus collocaret. Veſtitum mutare, ſeſeque abdere in mona-

naſterium conſtituerat; niſi conſiliũ dediſſet Carolus, vt religioſam vitam domi agens, filios, quos ex Fabritio ſuſceperat, non desereret; ſed educaret pie, ac diligenter. Egentium iuuandorum ſtudioſiſſima fuit. ex eo, quod ſeparatim ei dabatur, ad ſuos, familiæque ſumptus, quantum poterat, detrahebat; & in eleemoſynas cõferebat; vt ipſis etiam indumentis, ea de cauſſa tritis admodum vteretur. frequenter etiam, quod apponebatur in menſa, modica ſibi retenta portione, pauperibus dari iubebat. Eccleſia erat in Panormi regia, vbi illa cum M. Antonio Siciliæ prorege habitabat; & in eam ex Annæ domicilio aditus; vt commode poſſet in ſacro loco eximium explere, continuandæ ſupplicationis deſiderium. ibi quo ardentiore animo precaretur; ſanctiſſimam Euchariſtiam haberi perpetuo curauit: & ſacram ſtatarum horarum publicam præcationem, ſoceri auctoritate reſtituit. Cum autem humida eſſet ædes, loco præſertim illo remotiore, in quo Anna manebat; contraxiſſe videtur ex diuturna mora frigidam, grauemque totius corporis, præcipue capitis, affectionem; quam, vt diuinæ benignitatis munus, libenter vſque ad obitum tulit. Cum ſanctiſſimam Euchariſtiam ſumebat, tam ardenti, atque intimo ſenſu pietatis afficiebatur; vt duarum circiter horarum ſpatio, nullo fere motu, mente penitus in diuinis myſterijs defixa, permaneret. Sacerdotem cui confitebatur, quiſquis eſſet, tantopere obſeruabat; vt ne latum quidem, vt aiũt, vnguem ab eius voluntate diſcedere auderet; tantoque honore, ac reuerentia proſequebatur; vt diceret interdum; pedum eius veſtigia cupere admodum ſe oſculari. Tentari cum ea febri cœpiſſet, ex qua mortua eſt; nihil patefecit: erant enim extremi quadagenarij ieiunij dies quorum abſtinentiam nolebat interrumpere. ad ſacram Paſchatis communionem venit in eccleſiam. per eos dies, qui pauci fuerunt ante mortem, ſolito loco nonnunquam ad meridiem vſque; permanſit orans. demum ingraueſcente morbo iacere coacta, de morte obeunda placidiſſimè audiuit, ac hilariter: creditoribus iuſſit in præſentia ſatisfieri: & ex ea hora rogauit, ne filij amplius ad ſe adducerentur; quo magis ab humanis rebus remota, quæ ſpiritalia, cœleſtiaque ſunt, quiete cogitaret. Humile funus ducendum præſcripſit; cœleſtique amore vehementer accenſa, diuinum viaticum accepit; & ſacram extremi temporis vnctionem; cuius vnctionis loca ſibi ante diligenter ablui iuſſit. cumque ad extremum vſque ſenſibus viguiſſet; ſacerdoti etiam ſingillatim cœlites inuocanti reſpondiſſet; mortẽ obijt anno Domini M. D. XXC. II. Luxere eam Panormitani propemodum incredibiliter. tũ vero eius corpus ita fere habuerunt, quemadmodum beatorum corpora ſolent haberi. luxere autem in primis pauperes, quorum ſe benigniſſimam parentem ſemper oſtenderat. De Anna, ceteriſque ſororibus ſatis.

Ad melioris vitæ ſtudia ſe refert. CAP. V.

Redeamus ad Carolum; cuius ſanctioris vitæ deſiderium triennij fere ſpatio, ſiue negotiorum, curarumque magnitudine; ſiue humano, falſoque pudore quodam retardatum; tum ardentius excitatum eſt, clariuſque multo enituit; cum Federicus frater diẽ ſuum obijt, menſe Nouembri anni M. D. LX. II. Florentiſſimi iuuenis interitus, qui dum ad ſummos honoris, atque amplitudinis gradus glorioſe ingrederetur, de medio præter omnium opinionem ſublatus eſt, magnopere valuit; vt Carolus tum ipſe vehementius commotus; tum aliorum animos factos ad humanarum rerum imbecillitatem præſenti caſu attentiores, conſpicatus; ad præclaram vitæ huius deſpicientiam, ſacram

que

que illam optimæ vitæ diſciplinam, quæ iam diu ei propoſita erat, ſeſe aperte, ſtrenueque conuerteret. Affuit aſſidue fratri laboranti; & quæ tali tempore homini chriſtiano pia officia debentur, omnia, quantum potuit, cumulate præſtitit vſque ad mortem. Dum autem alij, & ipſe Pontifex in primis, afflicti, Federicum diutius lugerent; ipſe accerſito ſacerdote, cui peccata ſua ſolebat confiteri; de inſigni morum mutatione cum eo egit, ac decreuit. Dictitabant eo tempore multi, Carolum nullo fratre, neque fratris filio, clericalem vitam relicturum; & vxore ducta, profanis honoribus, & negotijs implicandum. & vero etiam fuiſſe dicuntur; qui aperte ſignificarent, ac incitarent; idque non ſine eorum auctoritate, qui plurimum poterant. ille autem vt omni ſe interpellatione liberaret; non multis poſt menſibus ad ſacrum presbyteratus gradum aſcendit. Perſonam ex eo tempore viſus eſt longe diuerſam induere: eaque fuit in moribus, omnique vitæ conſuetudine grauitas; vt ad auſteritatem quoque perueniret; quemadmodum ſæpe ſolet initio vitæ religioſioris euenire. Non cætera ſolùm oblectamenta dimiſit; ſed cum exercitatione corporis ad id tempus valetudinis gratia magnopere delectatus eſſet; eam quoque reſpuit; quoniam Ægidius Fuſcararius religioſiſſimus Epiſcopus Mutinenſis, quem plurimi faciebat, eam ſibi conſuetudinem in iuuene minime probari dixerat: augeri enim calorem nimis; qui ſuapte natura, tali ætate, maximè viget. inde cibus, potuſque multus: ex quo multum ſomno, parum contemplationi, literarumque ſtudio dari temporis, neceſſe eſt; præter alia, quæ animæ facile conſequuntur incommoda. Ciuiles Accademiæ exercitationes, ſtudiaque dicendi, ad ſpiritualem traduxit rationem, iam tum, vt puto, cogitans de grege ſuo coram cuſtodiendo, concionibuſq; ſacris paſcendo. Alia ſtudia literarum, egregia illa aſſiduitate, patientiaque ſua coluit; doctorumque virorum quotidianas diſputationes ſua manu ſcribens, diu ſatis excepit: vt merito mireris, Carolum per eos annos, tantis occupationum preſſum oneribus, logicæ, philoſophiæ, Theologiæque, quamquam non ad perfectam ſcientiam, operam dare potuiſſe. ſed multo magis mirum; varie illum, grauiterque oppugnatum, quorundam ſuaſionibus inſidijs, obtrectationibus ſolicitatum; ſtetiſſe tamen; piaque ſua conſilia atque inſtituta conſtanter retinuiſſe. Mutatio eiuſmodi pleriſque non probabatur. eius cauſam; vt quiſque ſibi prudentiſſimus videbatur, ita in rebus humanis, vt fit, acutè inueſtigabant. multi palàm improbabant; ſimulationemque dicebant. At multi etiam veritatis, diuinique ſpiritus vi permoti: tum ſincerum eius animi ſenſum agnoſcebant: dignumque imitatione iudicabant: tum eius exempla ſequebantur. Plures ex literatis Academiæ, domuſque ſuæ viris, ad ſacra ſtudia, vitamque puriorem eius exemplo ſe retulerunt. omnino plurimi, eius imitatione, vitam, actioneſque ſuas conformarunt. Tunc œcumenica ſynodus Pij Pontificis auctoritate, iuſſuq; Tridentini habebatur: cuius acta, progreſſioneſq; cum antea Carolus magno ſtudio, ac pietate curaſſet: tum eo tempore ſtudioſiſſime cœpit tueri, atque cum de ea diſſoluenda quodam tempore ageretur, pluresque ex principibus aſſentirentur, immo quidam vrgerent: ille Pontificis in eo voluntati conſentiens, omni auctoritatis ſuæ conatu reſtitit, perficiendamque curauit. Ad eorum cognitionem, quæ ſynodi decretis opus erant. Gulielmo Sirleto, plurimum vſus eſt: cuius doctrina, cum antiquæ

quæ

quæ diſciplinæ, græcæque linguæ cognitione, tum vero eximia pietate coniuncta, adeo eſt delectatus; vt hominem ſemper plurimi fecerit; neque deſtiterit, donec eum poſtea perduceret ad Cardinalatus gradum. Ad ſui ipſius, ſuorumque meliorem vitæ rationem, multa Carolus à morte fratris cum inſtituiſſet; ſancitis demum
1563. anno M. D. LXIII. Tridentinæ ſynodi decretis: ea ſtudioſius eſt executus; adiecitq; etiã ſanctiora. Circiter octoginta de domo ſua miſſos fecit vno tempore; eos ferè omnes qui clericali vitæ minus apti videbantur, quos benignè admodum, liberaliterque tractatos dimiſit. ſerica indumenta non ſibi ſolũ, ſed familiaribus omnibus interdixit; qui neminem ex eis antea ſine ſericis ſplendidiſque veſtimentis admittebat. De corpore ſuo nihil adhuc ſeuerius ſtatuit, quàm vt vno die ſingulis hebdomadis pane, & aqua tantùm veſceretur. Moleſta cœpit eſſe grauiſſimarum occupationum aſſiduitas: quibus nè à diuinarum rerum contemplatione abſtraheretur, in ædiculam quandam, quam ſibi remoto loco ad id conſtituerat, ſeſe abdere certis horis cœpit. paulatimq; ſe prorſus à rebus agendis ſubtrahere velle videbatur; niſi quem vehementer obſeruauit, Bartholomæus Archiepiſcopus Bracharenſis ex ordine Dominicano magna ſanctitate Præſul, admonuiſſet; Eccleſiæ, Caroliq; ipſius conſcientiæ periculoſum ſibi videri, defugere munera, occupationeſque illas, quæ facilè in homines longè diuerſæ ſententiæ recidere poſſent. quæ res fecit, vt conſuetos labores, atque onera pergeret ſuſtinere. Virorum pietate, diſciplina eccleſiaſtica, doctrinaque præſtantium aſſidua conſuetudine, conſilioque vtebatur: inter quos alij erant boni ſacerdotes Hiſpani; qui nuper ex ciuitate Tridentina, Concilio abſoluto venerant. ex eodem numero Franciſcus Forerius fuit egregius Theologus itidem Dominicani ordinis, quem Carolus apud ſe retinuit, & de rebus Theologicis quotidie diſſerentem diu audiuit. Atque propius iam ad Epiſcopi munus accedens; quod ſe graue admodum ſuſtinere ſentiebat, & ad ſalutem ſui gregis diligenter exequi cupiebat; in ſacris concionibus publicè habendis, de quo grauiſſimè Concilium conſtituerat, ſe cœpit exercere; remotioribus tamen locis, fereque ad virginum cœnobia; quamquam & in ſuas breui prodijt tum Sãctę Mariæ, cuius erat Archipresbyter, tum S. Praxedis, cuius titulum habebat, eccleſias. Inuſitata multis ſæculis in tali perſona muneris functio: cõcionator haud aptiſſimus; tali loco; quos in hominum ſermones venerit, non eſt opus explicare. quibus rebus tamen, eius optimum ſtudium ſuperari, tardarive non potuit. At verò fecit ea tota morum conuerſio, conſtanſq; in ea voluntas; vt illum tandem vereri quodãmodo ſummiq;, infimi inciperent; & ipſe Pontifex eius cauſſa quibuſdam rebus vtiliter abſtineret. ſolidæ virtutis vis hæc eſt admirabilis; quæ plurimos à vitijs deterret, & ad ea, quæ recta ſunt impellit; quam ipſi quoque ſummo loco conſtituti non poſſunt non ſubire. Incidit per id tempus in morbum Carolus; qui diuino quodam munere, luminis ei plurimum, cœleſtiſque ſuauitatis attulit; atque ita mentem ad ſuperorum deſiderium acuit; vt terrena omnia magis ac magis deſpiciens, mortem concupiſceret: atque adeo culpam in eo ſuam timeret; quod ab humanarum rerum tædio nimis refugere, & ita Deo ſe totum minimè permittere, ſibi videretur.

Eccleſiæ ſuæ abſens conſulit. CAP. VI.

Quod antea de ſua diœceſi viſenda, colendaque cogitauerat; id perficere quamprimum curabat. ſed cum id moleſtè ferret Pontifex, ſenemque

que

que ſe quereretur ab eo deſeri, quem vt filium chariſſimum amabat; ſuum in Inſubriam aduentum, non ille quidem dimiſit, qui eum in animo defixum habebat; ſed paulùm diſtulit. Statuit verò interim eccleſiæ ſuæ longè accuratius, quā antea ſine mora proſpicere: vbi plurima corrigenda, reſtituenda, ordinanda eſſe, & probe ſciebat, & quotidie audiebat. Ac ſuperioribus quidem annis Vicarium ibi habuerat; immo Epiſcopalis quoque ordinis hominem, qui pontificalia munera obiret. nonnihil item ad clericalis diſciplinæ conformationem pertinens cœpetat. Verùm ad ſanctiorem, illuſtrioremque tunc adminiſtrationem; quem Mediolanum cum poteſtate mitteret, præſtantiſſimum ſibi virum perquirendum ſtatuit. de quo ſolicitus cum inueſtigaret: ſapientiſſimo conſilio fecit, vt Ioannis Matthæi Giberti olim Veronenſis Epiſcopi alumnum deligeret. Cum enim vir ille, clericalis vitæ, ac adminiſtrationis epiſcopalis egregia laude non multis ante annis floruiſſet; & ante Concilium Tridentinum fuiſſet eccleſiaſticæ diſciplinæ eo ſæculo in Italia reſtituendę facile princeps: nihil aptius, meliuſve cogitare Carolus poſſe videbatur; quàm, vt virum tanti Epiſcopi conſiliorum participem, actionum adiutorem, inſtitutorum peritum ſibi adſciſceret: vt conſilia ſua, ex ſacris Concilij præceptis & ex præcipuo illo animi ſui lumine concepta, cum ijs coniungens; præiungens; præſtantiſſimam efficeret, Domino in primis iuuante, regendæ eccleſiæ rationem. Accerſiuit igitur, Cardinali Nauagerio Veronenſi Epiſcopo concedente, Nicolaum Ormanetum præsbyterum, & iuriſconſultum Veronenſem; qui non ſolùm fuerat Ioannis Matthæi Vicarius; ſed cum Reginaldo Polo Cardinali ſedis Apoſtolicæ Legato, in Anglia, rebus illius eccleſiæ componendis operam dederat; & Cōcilij Tridentini actionibus interfuerat: tunc autem ab humanis cupiditatibus alienus, populū quendam in diœceſi Veronenſi ſacra regebat auctoritate; & paruum gregem bonus paſtor, ſanctè, quieteque paſcebat. Sed cum Dominus nihil eiuſmodi cogitātem euocari, eiuſque virtutē ad Mediolanenſis, atque adeo vniuerſæ Eccleſiæ vtilitatem, in apertum proferri voluit. Romam cum veniſſet, Carolus amantiſſimè accepit; & pro ſua ardenti gregis charitate, de eccleſia adminiſtranda, deq; omni ſacra diſciplina ex Tridentinis præcipuè decretis reſtituenda, cum illo plenè, aſſidueque communicauit: vt pleriq; ijs diebns mirarentur; id temporis cum eiuſmodi homine conſumere, qui orbis Chriſtiani tot, tātaq; negotia ſuſtineret. Inde illum Mediolanum dimiſit: quo iam anno ante clericos miſerat ex ſocietate IESV, Benedictum Palmium in primis, magno ardore, atq; eloquentia concionatorem. qui omnes tanquam exercitati milites præcurrerent; in ſua quiſque muneris functione Duci viam pararent; bellique initia ſuſciperent; quod grauiſſimum, & turbulentum cum deprauatis hominibus, dęmonibuſq; futurum erat. plurimi enim ex omni genere vitijs erant contaminati: rerumq; ſalutarium tota ratio in ciuitate, in agro, in omni denique prouincia maximè perturbata. tum continuata, paucis annis exceptis, circiter octoginta annos Paſtorum abſentia; magnam ad diripiendum, dilaniandumq; gregem, aditum beſtijs immanibus reliquerat: obſcuratis vbique præſertim ex diuturna temporum calamitate, ſacræ diſciplinæ cuſtodiendæ, tuendæque luminibus. Eccleſiaſtica adminiſtratio, animarum curatione ferè prætermiſſa, ad iuriſdicendi munus, litigioſorumque clericorum controuerſias dirimendas, redacta erat. atque vni Vicario, tantum

tum otij ſcilicet à negotijs dabatur; vt etiam rebus ludicris frequenter poſſet operam dare: ſed ipſa quoque iuriſdictio, iudicium, ſiue incuria, ſiue ignauia, violata magna ex parte fuerat, ac imminuta. Cleri mores in vniuerſum, ſiue domos ſpectares, ſiue eccleſias: miſere corrupti: luxuries adeo libera, vt cautionem contemneret. ſacerdotiorum multorum vectigalia vni aſſignata; eaq; ad profanum ſplendorem pro cuiuſque gratia expetita: ſacra munera ab ijs, quorum eſſent, neglecta; ab alijs ad egeſtatem ſuſtentandam, non tam pro viribus, quã pro inopia quæſita. vtraque ſæpe vitio, contraque ſacrorum canonum præſcriptiones impetrata. ſi quæ literæ; non ad ſalutem, diuinarumve rerum ſcientiam; ſed ad lites, & iudicia comparatæ. ſacrorum munerum functionibus, ſacrificijſque ipſis obeundis, tamquam vulgarium clericorum officijs. nobiliores abſtinere: profanis negotijs implicari. ædes ſacræ ex parte maxima deformatæ; debitoque diuinorum officiorum cultu deſtitutæ: ſordida ſuppellex, reliquiæ aliæque ſacræ res indignis modis habitæ. Concionatores ad eas res fere intenti, quæ vt Apoſtolus monet, ad concertationes potius, quam ad rectam vitæ inſtitutionem valent. Hæc omnia qualis populi vita conſequatur, ignorat nemo. annuus tantummodo ſacramentorum vſus; ac in plurimis ne annuus quidem. ſacra officia, immo eccleſiæ ipſæ parum à clericis, multo minus à laicis frequentatæ. criminum, quæ ſacra poteſtate puniuntur magna licentia: adulteria multa, concubinatus, vſuræ. ſed eius temporis miſeriæ diſtinctius ex Caroli geſtis apparebunt. Manebat certe Mediolanenſium illa procliuis ad virtutem natura: erant piorum hominum ſodalitia, aliaq; vetera inſtituta multa; quæ ſingularis cuiuſdam bonitatis, ac pietatis ſignificationẽ dabant; exteriſque hominibus à Carolo miſſis magnæ erant adimirationi. Religioſorum hominum congregationes multa ſalutis habebant adiumenta. Clerici, qui Paulo Apoſtolo duce, ac patrono: cœnobiticam vitam apud eccleſiam ſancti Barnabę iam inſtituerant, religioſæ, ſpiritualiſque vitæ rationem præcipuo ſtudio reuocare, atque inducere conabantur. rerum caducarum contemptum non ſolũ verbis publicæ faciendis; ſed etiam ſeuera admodum vitæ ratione docebant: & eorum, quæ Deus pro nobis pertulit imitatione, acriter ſæpenumero inflammati, ea publice faciebant, quæ ad homines præſentium bonorum amantes acriter commouendos, vehementer valerent. Verum, vt hi magnũ numerum ad optimas chriſtianæ vitę exercitationes adduxiſſent; nullo tamen publicæ poteſtatis ſubſidio; pleriſq; etiam repugnantibus; vix quidquam conſequi potuerant, quod vniuerſę ciuitatis mores immutaret. nã & ipſi religioſi ordinis homines eiuſmodi vitæ ſpiritualis inſtaurationi, nouitatis nomine ſæpè ſunt aduerſati: tanta vis eſt prauæ, ac inueteratæ conſuetudinis; quæ vetuſtiſſima quoque pietatis officia, vt res nuper inuentas, malaſque reſpuit, ac aſpernatur. ex ceteris quoque ciuitatis bonis, multum extabat fructus ſalutaris; at non is tamen, qui tam magnas tollere corruptelas poſſet. Commodiſſime autem videtur eueniſſe; priuſquam ipſe Carolus veniret, Ormanetum ad eccleſiam adminiſtrandam mitti: vt cum multa ex ijs, quæ æquiora ſine dubio eſſent, ille aſſequeretur; multa etiam diſſimulare, multa tolerare; leniter omnino ad reliquam, perfectioremque conformationem animos pręparare poſſet. nam plena, repentinaque correctio ſine magna perturbatione, ac periculo induci poſſe vix videtur. Carolum autem ipſum præſentem in multis, graui-

uibuſq; conniuere; tum eius ampli-tudine, poteſtateque indignum erat; tum futurę etiam adminiſtrationi nõ mediocriter incommodum: quę ex ſe ueris, acribuſq; initijs multo facilior ei futura erat; quemadmodum exitus comprobauit.

Quæ Ormanet⁹ egit in adminiſtratione eccleſiæ Med. CAP. VII. 1564.

In ſuam igitur adminiſtrationem ingreſſus Ormanetus menſe Iulio anno à ſalute M. D. LXIIII. quid egerit breuiter attingendum puto: vt cuius ædificij ratio latius hoc libro deſcribẽda eſt; eius quo modo iacta ſint fundamenta prius oſtendam. Ac primò quidẽ pręcipua quędam capita tantummodo, ad vitia coercenda, eccleſiaſticamq; diſciplinam reſtituendam, prudenter aggreſſus eſt; eaq; fere Cõcilij Tridintini auctoritate ſancita; quibus qui reſiſteret, non ita facile, vel nullo modo potius poſſet excuſari. nam & Philippus Rex, ac Mediolani Dux omnibus prouinciarum ſuarum Pręfectis iuſſerat; vt quę Tridenti conſtituta erant, omnino ſeruari pro eorum facultate curarent; eccleſiarum Antiſtites, quibuſcumque rebus poſſent, in ijſdem perficiẽdis iuuarent: & prouinciæ Gubernator Gabriel Couius Dux Alburcherchij, Senatuſq; Mediolanenſis, ad omnia in eo genere peragenda pie ſe paratos oſtendebant. Primò igitur Ormanetus omnium Ambroſianę eccleſiæ clericorum ſynodum, paulo poſt aduentum ſuum conuocauit: vt Eccleſiarum miniſtros; eorum conditionẽ, ac ſtatum; tum ius habendi ſacerdotij recognoſceret: ijs præſentibus, quæ ad vſum pertinerẽt, deliberaret: quæque ſeruanda eſſent, denũciaret. Habet vrbs Mediolanenſis eccleſias animarum curatione inſignitas, ſeu parochias ad ſeptuaginta: alias octo, quæ canonicorum collegijs colũtur. Extra vrbem vero ſunt parochiæ circiter ſeptingentæ; collegia multa. cumque à reliquis partibus haud ita late diœceſis pateat; quæ ſpectat ad Aquilonem; quamuis Comenſis eccleſiæ finibus ad viginti millia, & amplius partim teneatur; longe tamen etiam funditur ad regiones Verbani lacus: tum vero obliquo, longiſſimoque tractu ad alpes pertinens, ad paſſuum circiter centum millia ab vrbe progreditur; multumque earum regionum capit, quæ ſub Heluetiorum imperio ſunt: ac montibus, vallibuſque multis impedita, vias incommodas, atque aſperas habet. Vrbis igitur, atque agri ſacerdotibus conuocatis, qui numero fuere circiter mille ducenti, ſynodum habuit Ormanetus. in eo ſacri Tridentini Concilij decreta publice recipi, fidemque catholicam ſingulos profiteri iuſſit: tũ denunciauit; vnam cuique presbytero retinendam eccleſiam cum animarum cura; & in illa ei reſidendum: cęteras vero quam primum dimettendas. de ſeminario clericorum conſtituendo egit; vnde miniſtri moribus, & doctrina idonei eccleſijs ſuppeditarentur. de honeſtate clericorum in veſtitu, in habitatione, in conſuetudine quotidiana; in quibus varie, grauiterque peccabatur; nõnulla conſtituit. quibus de rebus tum decreta recitata ſunt; tum Palmius grauiſſimas, liberaſque cõciones habuit. Sacerdotes deinde omnes qui paſſim antea nullo ſcientię facto periculo, nulloq; teſtimonio confeſſiones audiebant, eo munere interdixit; niſi prius, ab ipſo eſſent probati; quod tempori cedens, tunc quidem leniter fecit. Legitimas inquiſitiones, approbationeſque, de ijs qui ſacris initiandi eſſent, reſtituere cœpit. Vrbis partimque diœceſis eccleſias viſit, & recognouit. quarũ malis tamen plurimis, & grauiſſimis haud mederi plene poterat; tum ob idoneorũ presbyterorũ paucitatem; tum etiam ob ſacrorum vectigaliũ tenuitatẽ; quæ magnis penſionib⁹ detractis, diminuta, atq; adeo, eximanita erant. Hæc omnia licet tũ

veterum,

veterum, tum Tridentini Concilij canonum ſanctionibus cõſtituta eſſent; nonnulli tamen, vt eſt eorum cœcitas, qui in prauitate ſunt obſirmati, pertinaciter recuſare; publicè reclamare; Vicarium, & concionatorem accuſare, ad Senatum cofugere; de procuratore mittendo, nunc Romam ad Pontificem, nunc in Hiſpanias ad Regem, dictitare: ſecretò etiam per literas abſque nomine ſcriptas Vicario minari; aliaq; tum abſurdè, tũ improbè tẽtare. Sed hęc licèt magnam religioſo Vicario moleſtiam exhiberent; illum tamen à partibus ſuis fortiter agẽdis minimè deterrere potuerunt. Seminarij cauſſa, quamquã Tridentino decreto ſumptus ex ſacris facultatibus ſuppeditandi erant; quia tamen clero vix quidquam adhuc extorqueri poterat; quin etiam multi actis cõuenticulis, obſtinatè optimo, & antiquo inſtituto repugnabãt; Carolus neceſſariam pecuniam dari iuſſit. Multa quoque fecit Ormanetus in diſciplina virginum, quarum cœnobia in vrbe, ac diœceſi ſex, & quadraginta Archiepiſcopali auctoritate reguntur, reſtituendã. quæ quidem pluribus locis valde corrupta erat; tum in vitæ cõmuniter, æquabiliterq; agẽdæ ratione; tũ in ædibus vndiq; clauſis habendis, & in admittendis ad collocutionem exteris. curauitque illas per probatos ſacerdotes, qui à cõfeſſionibus eſſent, quiue ad eas concionarentur; tum etiam per alimentorũ ſubſidia ex Caroli pecunia ſuppeditata, ad religioſos mores, & ad ſpiritualia ſtudia reuocare. Quo in genere multa executus ipſe; Caroli auctoritate alios etiam Veronenſis eccleſię presbyteros, & Ioãnis Matthęi olim adminiſtros accerſiuit; quorum conſilio, atque opera, tum in alijs; tum in hoc præcipuè negotio vſus eſt: & per eos optima virginalis vitæ in cœnobijs agendæ fecit fundamenta: idque ex Tridentini Concilij conſtitutionibus; ex Veronenſis Eccleſiæ inſtitutis; & ex ea, quæ iã in ſancti Pauli cœnobio Mediolani ante vigebat, diſciplina. Inſtitutum illud fuit eodem tempore, quo Clericorum ſancti Pauli Congregatio: eorumq; conſilijs, atque opera gubernatum fuit: de quo cẽnobio Veronenſes illi, quẽadmodũ nuper in eorũ literis ad Carolum legimus, teſtabantur, nullum ſe ad id tempus aliud noſſe, quod omni vitæ religioſæ diſciplina, propius ad optimum, perfectumq; ſtatum accederet. quare ex eo poſtea plures Carolus eduxit; & alijs monaſterijs ad eorum mores corrigendos pręfecit: ex quibus quædã adhuc in eo munere perſeuerant. libenter autem hęc bonorum virorum teſtimonia cò cõmemoraui; vt perpetuus ſit; quemadmodum quidem valde cupio, virginibus illis ſtimulus perfectæ diſciplinæ conſeruandæ. Hæc vt Ormanetus facilius conſequeretur, prudenti conſilio ſacrorum hominum diſciplinam primò correcturus; in populo, magiſtratibuſq; multa pro tempore diſſimulabat; nè quid eius conatibus afferretur impedimenti. Ex ordine ſacro qui videbantur religioſiores, eos vti fratres amantiſſimè complectebatur; eorum exemplo, ſtudijs, atque opera multa perficiebat; in literis ad Carolum collaudabat; ijſdemque gratias agi curabat: quod ille ſtatim faciebat, atque humaniſſimè. Sed Ducis quoque, prouinciæ Gubernatoris, & Senatus pietate non parum in multis adiutus eſt. ab eis ſi eccleſiaſtici homines præſidium peterent, nihil pręter officioſas ad Vicarium preces impetrabant. Ducis autem in primis religioſum animũ, in eiuſmodi pijs negotijs, valde ſolebat Ormanetus collaudare: inter alia referebat ad Carolum ſcribens; fuiſſe illum ſtatim inſtituto de teſtimonio habitæ confeſſionis, & ſanctiſſimæ Euchariſtię acceptæ, tempore Paſchatis afferendo:

fami-

familiamq; ſuam id afferre iuſſiſſe. cũ edicta quędam ad penuriam arcendã promulgaret; de eo, quod ad clerum pertineret, nihil attigiſſe; Vicario totum ſine controuerſia permiſiſſe. Cõmemorabat item, Franciſcum Ferdinandum Aualum Marchionem Piſcariæ, qui Mediolani tunc commorabatur, ita pijs eiuſmodi inſtitutis aſſenſiſſe; vt ſi quis ex familiaribus peccata confiteri, atq; Euchariſtiam ſumere in ea Paſchatis celebritate recuſaret; eum è domo, & ex numero ſuorum exturbaret. Tam multa cum pręſtaret Ormanetus, parum tamen proficere ſibi videbatur: eximio enim erat eccleſiæ benè conſtituendæ deſiderio, angebatur animi, quod dum in mandato ſibi negotio progrediebatur, nouas ſemper incurrebat difficultates; nouoſq; ſibi excitabat aduerſarios: vt illud ex Apoſtolo ſæpe proferre ſoleret, Verè neminem poſſe placere Deo, & hominibus: & illud, Nullam humane, prudenterq; agendi rationẽ ijs poſſe ſatisfacere, qui corrigi nolunt. quæ res faciebat, vt de ſuo diſceſſu ſæpius Carolũ rogaret; quamquam illud in primis in eo ſpectabat, vt ad parochiam ſuam Veronenſem poſſet reuerti. dicebat verò, vt magis Carolum moueret; neminẽ tandem vllam eccleſiam regere, vt oportet, atque ordinare poſſe; præter eum, cuius eſt illud proprium, non autem mandatum munus; Atque cum in his omnibus Ormanetus, Plamij, ſociorumque; tum Clericorum ſancti Pauli conſilio, atque opera plurimum vteretur; ex Caroli tamen in primis non auctoritate ſolùm, quæ Pontificis benignitate latiſſimè patebat; ſed etiam ſapientia, lumine, atque ardore animi valde iuuari ſe in omni adminiſtratione ſua bonus ſenex prædicabat: mirabaturque illum grauiſſimis occupationibus aſſiduè diſtentum, longiſſimas tamen ſua manu de Mediolanenſis eccleſiæ rebus literas ſcribere. Is verò piorum, doctorumque virorum cõſilium quoddam Romæ ſibi conſtituerat; in quo ſingillatim de Mediolanenſibus negotijs cõſultaret. Sed Gabrielem Paleottum in primis, tunc ex Senatoribus, quos Rotæ dicunt Auditores, poſtea verò Cardinalẽ ab ipſo Pio creatum, adhibebat; quem virum ob doctrinã, pietatem, & eccleſiaſticæ adminiſtrationis inſignem vſum, plurimi ſemper facit.

Carolus autẽ ſuum vrgere diſceſſum non deſiſtebat, ac de Epiſcoporum prouinciæ Mediolanenſis Concilio, per antiquiorem Epiſcopũ ſaltem, ſi per ſe non poſſet, celebrando, omnino conſtitutum habebat; in quo ſacris antiquis legibus nuper eo de genere Tridenti renouatis pareret; prouinciæ ſtatum perfectius cognoſceret: & de emendatione, conſtitutioneque rerum omnium; quæ opus erant; quæque iam magnam partem in animo habebat, auctoritate concilij plenè decerneret. At poſt moras, impedimentaq; varia, obtinuit à Põtifice tandem, quod diu cupiebat. Id vt honorificentius ei, atque facilius eueniret; non ſolùm Pontifex Legati dignitatem in Bononienſi ditione, prouincia Romandiolæ, ac Exarchatu Rauennę contulit; quã antea quoque tenuerat: ſed in tota quoque Italia Legatum à latere ſuo dimiſit. Hic minimè alienum exiſtimo, reliquos item Caroli honores, munera, facultateſque recenſere; quibus, cum haberet, inſignis fuit, & cum dimiſiſſet, inſignior. Cardinalis igitur, Legatus, idemq; Archiepiſcopus noſter; eccleſias non minus duodecim in varijs regionibus Abbatis, Cõmendatarijue nomine tenebat: & eccleſiæ S. Mariæ maioris Vrbis erat Archipresbyter. Amplas penſiones varijs in prouincijs, aliaſque ſacras facultates obtinebat. Caluentianum ſacerdotium addixerat iam fabricæ collegij Ticinenſis,

Carolus Mediolanũ venit, & concilium Epiſcoporum celebrat. Cap. VIII.

nenſis, quam ante annum opere magnifico cęperat. ſupremo paulo poſt ſacræ pœnitentiæ muneri à Pontifice præeſſe iuſſus eſt, ſumma omnium approbatione: qui tali Præfecto, ſacroſancti Magiſtratus optimam adminiſtrationem maximo per vniuerſam Eccleſiam pietatis fructu, reſtituendam, ſperabant. neque eos fefellit opinio; omnes enim eius partes, multo tempore, licet abſens, opera eorum qui Romæ res eius gerebant, & Pontificia in primis auctoritate, religioſe conformauit. Delatum eſt etiam à Pontifice quandoq; Camerarij Apoſtolici munus: quod ille, amicis nonnullis tacite indignātibus, pia de cauſſa recuſauit. Aronæ Comes cum eſſet; Vritanæ quoq; vrbis, ditionisque à Philippo Rege, Princeps erat, dum viueret, conſtitutus: vnde aureorum circiter decem millia annua exigebat. Romaniani Marchionatum Federico Ferrerio cognato ante donauerat. Inſtructas triremes, quę in eū à Federici fratris morte peruenerant, quæque ſtipendia in claſſe Philippi Regis, ad viginti millia aureorum merebantur, tamquam à ſuis ſtudijs valde alienas iam vendiderat. Luſitaniæ Regnum, & Helueticæ gentis ſeptem pagi catholici in eius erant clientela; quibus non multo poſt Germania inferior addita eſt. Vniuerſus ordo Franciſcanorum, Carmelitarū, Humiliatorum, & item canonicorū regularium ſanctę Crucis Conymbricenſis: prætereà ſacri milites, tum Hieroſolymitani, tū Ieſu Chriſti Luſitaniæ, eius tutelæ fuerunt commendati. Annuorum redituum ſumma, quæ per id tempus fuerit, non ſatis definite poteſt affirmari. & emolumētorum tamen omnium habita ratione, ad nonaginta millia aureorū nummum videtur quandoque perueniſſe. Vt modeſtum animi ſenſum, eius literæ, tunc ad Ormanetum ſcriptæ oſtēdebant: quibus de vitæ ſuæ ratione in itinere, Mediolaniq; tenenda ſingillatim monebat; & pręſcribebat: Cupere ſe comitatu modico, cultuq; modeſto Mediolani eſſe; vbi, vt Epiſcopus, exemplo cęteris eſſe deberet, ad inania humanæ vitæ ſtudia fugienda. Siibi daretur permanere, progreſſurum ſe multo magis in vſitato vitæ cultu extenuando: Sed Romā redeundum cum eſſet; mediam quandam viā ſibi tenendam: & eius tamen vitæ, ac diſciplinæ ſpecimen eſſe dandū, quā ſibi iam conſtanter propoſuerat. non poſſe familiares ſuos, tunc quidem, cum minorem comitatum cuperet, tamen non ſecum ducere varijs de cauſſis amplius cētum. velle, ſibi duo tantum, aut ad ſummum tria loca pānis ornari minime pretioſis: non argenteis vaſis in menſa, ſed fictilibus vti: & ciborum rationem ad frugalitatis, temperantiæq; normam moderari. Epiſcopos omnes ſibi ſtatuiſſe hoſpitio ſuſcipiendos; tum quia commodius id eſſet ad ſynodi negotia tractanda; tum quia hoſpitalitatis officium ſibi, vtpote Epiſcopo, maxime conuenire intelligebat; præſertim erga fratres ſuos: quos quemadmodum nullo ambitioſo apparatu excipere volebat, ita cupiebat omnibus fraternæ charitatis officijs amplecti. Ad omnia ſe admirabili diligentia parauit, quæ opus erant; ad vrbis ingreſſum; Epiſcoporum conuocationem; vitæ rationem; hoſpitum commoditatem; concilij actiones. Conſtitutionum ſynodalium materiam maxima ex parte, tum ipſe Romæ iiſdem cōſiliarijs adiuuantibus parauerat; tum Mediolani per Ormanetum ex præſenti rerū ſtatu colligi iuſſerat. Plures Theologos ex varijs religioſis ordinibus; tū alios iuris pontificij peritiſſimos, ad ſe accerſiuit; in ijs Scipionem Lancilotum, nunc Cardinalem; Ioannem Baptiſtam Caſtellium, Michaelē Thomaſium, poſtea Epiſcopos; qui in Cōcilij Tridentini actionibus cogniti, probati

probati erant: quorum omnium præſtanti doctrina, quæ in Concilij decretis conficiendis oporteret, explanarentur. adduxit etiam familiares ſuos, viros eruditione, ac eloquentia pręſtantes; Siluiũ Antonianum, valde ſibi charum, cuius virtute, ac doctrina nunc vtitur in grauiſſimis rebus Apoſtolica Sedes: Ioannem Baptiſtã Amalthæum, Iulium Pogianum. Romã igitur profectus; Bononiæ multa de munitionibus, de finibus, de publicis iudicijs, ad eius vrbis, & ditionis vtilitatem auctoritate Legati triduo conſtituit: ad Nonantulanam eccleſiam venit; & quaſi ſynodum clericorum habuit; vt ſi quid opus eſſet, pro ſuo Abbatis munere conſtitueret, corrigeretur. Toto itinere, ſummo licet honore Principum, & priuatorũ officijs exceptus; Præſules, & eccleſias ſuo intentus muneri circumſpiciens, quid abſentia paſtorum incommodi, quid præſentia fructus afferret, obſeruabat: in quo & diſceret ipſe, & ſi quid ijs opus eſſet, Pontifici referret. Singulari demum, & pene incredibili amoris, & obſeruantiæ ſignificatione, ciuis, & Paſtor exceptus eſt à Mediolanenſibus ſuis. præcipua namq; lætitia quædam, atq; hilaritas eius aduentus, ingreſſusq; tempore, in omnium vultu, atque ore verſari videbatur. ac memini me tũ adoleſcentulum audijſſe, qui eo ciuitatẽ ingrediente prædicarent, alterũ Mediolanenſibus Ambroſium adueniſſe. Vrbem ingreſſus eſt die dominico. IX. Cal. Octob. anni à ſal. M.D.LXV. cum XXVI. ętatis annũ ageret. Triumphales portas, ſymbola, elogiaq; honorificentiſſima; ac viarum ornatus, non eſt opus explicare: è Baſilica Regum, quæ nunc Euſtorgiana eſt, de more mitra, & ceteris Pontificalibus indumẽtis ornatus pdijt. albo equo, ſtragulis coloris eiuſdem ſericis adhibitis, inſidebat. Cõfaloneriæ familiæ; cuius illud eſt ius, & inſtitutum; nobiles viri, rubeo, & ſplẽdido veſtitu pedites eum cingebãt: ſericum vmbraculum itidem album, ſublime ſuper eum ferebant. clericis, & monachis ordine præeuntibus, ad maiorem eccleſiam ſacra ſolẽni pompa proceſſit. Dux, cum Senatu, & alijs Magiſtratibus, & omni fere nobilitate comitatus eſt: vniuerſa ciuitas concurrit: reliqua acta, atq; adhibita pro ritu conſueto. Proxima die dominica, celeberrima ſacroſanctæ Miſſæ ſolemnia cũ, vt par erat, maxima omnium ordinũ frequentia, in maiori templo perageret; ad altare ſedens concionem habuit, nouo plane eius temporis exemplo, de rebus ſalutaribus ad populũ. Interim quæ ſynodi cauſſa oportebat, inter aſſiduas ciuium ſalutationes magno labore curauit. quarum rerum cauſſa iam tum cœpit, neque ſomno, neque ceteris vitę commoditatibus parcere. Varia munera tum Epiſcopis, tum alijs aſſignauit, ad ea quæ opus erant primo definienda, mox in ſynodo conſtituenda; quæ hoc loco enumeranda non videntur. Patuit multo latius olim ius Archiepiſcopi Mediolanẽſis; eiuſq; prouincia multo fines habuit ampliores quidquid enim ciſalpina Gallia, Liguriaque continebatur, ad Mediolanenſem metropolim creditur fere pertinuiſſe; immo nonnullæ quoq; aliæ ciuitates. nam S. Barnabas, cum ad has partes diuini Euangelij præceptis ad ſalutem informandas veniſſet; vt multis argumentis, teſtimonijſque teſtatum eſt, quæ alias latius explicari poterunt; Mediolani vt in primaria totius regionis vrbe præcipue cõſedit; & ex ea ceteras eccleſias per ſe, perq; diſcipulos ſuos, vt mos fuit Apoſtolorum, inſtituit: quæ poſtea ſemper Mediolanenſem, vt matrem agnouerunt; quamdiu, qui id poterant, aliud non decreuere. Ad ſynodum autem à Carolo celebratam venerunt hi Antiſtites, Bernardinus Scotus tituli S.

Matthæi presbyter Cardinalis Tranenſis, Epiſcopus Placentinus: Vido Ferrerius Cardinalis, & Epiſcopus Vercellenſis: Hieronymus Vida Albenſis: Mauritius Petra Viglebanenſis: Cæſar Gambara Dertonenſis: Scipio Eſtenſis Caſalenſis: Petrus Coſtatiarius Aquenſis: Dominicus Bolanus Brixienſis: Nicolaus Sfondratus Cremonenſis, ad Apoſtolicam ſedem poſtea ob eximiam pietatem elatus: Hieronymus Gallaratus Alexandrinus: Federicus Cornelius Bergomenſis. Excuſatos vero ſe varijs de cauſſis haberi petierunt, Ioannes Antoninus Capiſuccus, tituli ſanctæ Crucis presbyter Cardinalis, Epiſcopus Laudenſis: Ioannes Antonius Serbellonius tituli ſancti Georgij presbyter Cardinalis, Epiſcopus Nouarienſis; Gaſpar Caprius Aſtenſis: Ioannes Ambroſius Fliſcus Sauonenſis. Intimilienſis eccleſia tunc Epiſcopo vacabat. Placentinus Epiſcopus adhuc ſub Mediolanenſi Archiepiſcopo eſſe affirmabatur; ille autem negabat. ſalutis tandem vtriq; parti iuribus ſuis, Placentinus tantum ex Tridentino decreto, metropolim Mediolanenſem conſilij prouincialis cauſſa ſibi elegit. In eadem cauſſa eſſe dicebatur eccleſia Ticinenſis; ſed nihil eſt confectum. Alij quidam longinquiores itidem ſunt vocati, de quibus nihil actũ eſt. Prima ſeſſione conſilij Patres ab ædibus Archiepiſcopalibus, Senatus ad maiorem Baſilicam comitatus eſt: Miſſæ Gubernator interfuit. mox Palmius de eccleſia ordinanda grauiter concionatus eſt: Carolus latinam orationem habuit de conciliorum prouincialium inſtituto, & neceſſitate. alia ſunt acta, quibus alter quoque dies conſumptus eſt. inter ea fuit lectio omnium canonum, & decretorum Concilij Tridentini, publicaque eorum receptio; tum fidei profeſſio, quam vnuſquiſque obijt ſingillatim. alijs ſeſſionibus Ambroſiano ritu Miſſæ ab Epiſcopis celebratę ſunt; & decreta ſynodi ſuo quæque loco promulgata. Poſtrema, vero Cardinales alij duo, Bobba; & Caſtillioneus honoris gratia affuerunt: & Carolus fratres Epiſcopos ad ea perficienda, quæ conſtituta fuerant, & ad Epiſcopi munera ſancte obeunda latina oratione cohortatus eſt. Habuit actio eiuſmodi fructum pietatis maximum. elucebat in ampliſſima dignitate, Præſulum, & Caroli in primis pietas, modeſtia, vitæq; ſanctitas. ac non ſolùm tantæ hoſpitalitatis officio; ſed amplis eleemoſynis in clericos. alioſque egenos; in Eccleſias ſacraque collegia conferendis, præclara piæ liberalitatis edebat exempla. de rebus ad ſalutem pertinentibus ſacri oratores quotidianas ad populum conciones habebant: qui multitudine poſt hominum memoriam maxima confluebat. proferebantur decreta ad cleri, populique mores componendos aptiſſima, atque illuſtria. reque ipſa à vitijs, & corruptelis, ſacri, profanique homines. alij exemplo, atque honeſtate commoti, pars metu pœnæ ſeſe abducere diligentius ſtudebant. obſeruabant pij omnes, etiam ex longinquis prouincijs, ac mirabantur in Carolo, tamquam in omnium oculis collocato, animi religioſum ardorẽ; qui tali ætate, tali apud ſummum Pont. & ſanguinis, & amoris loco; nihil tamen videretur aliud, quam commiſſi gregis cuſtodiam, & perfectæ vitæ ſacerdotalis officia curare. cum præſertim noua tunc ſatis eſſet ea diſciplinæ ratio, quam ſibi, ceteriſque Carolus decretis inſtituebat, ac exemplis. Sed tantarum quoque rerum reſtituendarum vt ſe darent initia, plurimi expectabant. amici Carolo multi etiam ex ijs, qui in ſummis gradibus ſedebant, ſolliciti erant vehementer; ne, quæ tali tempore ſingularis eccleſiæ putabatur ordinatio, ac emendatio morum; vſu ipſo non ſine

dede-

dedecore careret: propterea quod corruptis conſuetudine animis, pleriſque difficilis admodum videbatur: & ex voluntate, virtuteque ſua quiſque, vel ipſam rerum naturam ferè ſolet meriti. Carolus vero diuino auxilio fretus, ſpe maxima erat; maximoque animo omnia aggrediebatur, obibat, exequebatur, neque ſpes eum fefellit: ea namque fuit, Deo ita prouidente, omnium ad quos pertinebat in ea actione voluntas, & conſenſio; vt omnia prorſus feliciter euenirent. Gubernatori vero ipſi Carolus in primis mirificum pietatis teſtimoniũ tribuebat. qui licet religioſi animi laude, quem ſua ſponte rebus omnibus egregie præſtabat, non ſit fraudandus: plurimum tamen effeciſſe, dubium non eſt, Philippi Regis voluntatem; qui magnam voluptatem, fructumq; ex ijs Caroli conſilijs, actionibuſque ſe capere cum affirmaret; præfectis etiam ſui iuſſerat, vt ei omni officio, ſtudioque præſto eſſent. His igitur de cauſſis, qui actionis illius initia primo verebantur, exitum poſtea videntes, incitabantur ad imitationem. Pontifex ipſe ſingula, quæ agebantur audiens, maximè lætabatur; etenim videbatur eo tempore Caroli ſtudijs eiuſmodi magis, quàm antea fauere: ac Sirleti Cardinalis cõſuetudine pene aſſidua delectabatur. Atq; inter alia de concione intra Miſſam habita cum accepiſſet; palam dixit, ſibi quoq;, & Cardinalibus idem eſſe faciendum. cui quidem quam grata illa omnia fuerint, eius hæ literæ ad Carolum ſcriptæ teſtantur.

Pij Quarti litteræ ad Carolum.

Iucundiſſimæ nobis fuerunt literæ tuæ omnes; ſed poſtremæ inter cæteras, quas ad nos XVIII. huius menſis die dediſti, tum de omni ſynodi iſtius fœlici progreſſu, tum præcipuè de Tridentini Concilij decretis publicè receptis; de iſtorum populorum preparatione ad ea omnia accipienda, quæ in ſynodo conſtituentur: & de prompta item Gubernatoris, & aliorum Sereniſſimi Regis Catholici miniſtrorum voluntate; qui ad rerum decretarum vſum, ſtudium, atq; operam ſuam omnem pollicentur. Qua in re diuinum auxilium perſpicuè agnoſcentes; quod ardenti, optimoq́, deſiderio tuo, ad omnium rerum proſperitatem preſto eſt; te collaudamus; hortamurq́, vt leto animo pergas optima conſtituere, & quæcunque poſſis laudabilia exempla edere. poſtea opportunè Tridentum verſus honoris cauſa obuiam Principibus feminis procedas; aliaq́, præſtes, quæ nos velle noſti. omnia autem te pro tua prudentia, & bonitate facturum non dubitamus. Dominus noſter te ſeruet. Romæ VI. Cal. Nouembris M. D. LXV.

Romã proficiſcitur. Pontifice mortuo, creatur Pius Quintus. CAP. IX.

His rebus celeriter geſtis; Carolo quam primum Romam erat redeundum, ita iubente Pontifice in primis: ſed poſtulantibus etiam rebus ipſis, negotijſque ad vniuerſam Eccleſiam pertinentibus: in quibus illud præcipuum erat, & grauiſſimum, vt in Tridentini concilij decreta conſeruanda, contra frequentes, ardenteſque multorum poſtulationes incumberet. Illud tamen eſt interpoſitum moræ; quod Coſmi Florentinæ, Senarumq; Ducis, & gentilis ſui rogatu, Pontifex, eum proficiſci Tridentum iuſſit, ad Ioannam Maximiani Imperatoris ſororem excipiendam, quæ Franciſco Coſmi filio; & cum ea ſororem Barbaram, quæ Alphonſo Ferrariæ Duci, deſponſa erat. Dum autem Italiæ Cæſaris ſorores appropinquarent, paucos alios dies amplius nactus, nouos Carolus excepit labores.

res. eccleſias, & ſacra collegia multa canonicorum, ac virginum luſtrauit, ac recognouit: ijs, quæ in ſynodo conſtituerat, efficiendis, operam dedit. cadauera, quæ alte in eccleſijs collocata erant, deponi iuſſit; & in primis, quæ Mediolanenſium Principum fuerant: de legibus quibuſdam publicæ vtilitatis cauſſa ferendis egit; de illa inter ceteras, quæ ſumptibus moderaretur: de qua tamen nihil confectum eſt, ob iniecta quædam ex humanis rationibus impedimenta. Regijs demum fœminis obuiam profectus, ex itinere Epiſcopi Giberti illius inductus memoria Veronam venit: cum ei præſertim eccleſiæ tunc Auguſtinus Valerius Epiſcopus, quẽ diligebat valde, atque obſeruabat, præeſſet. Ibi ſummo ſtudio, parique animi ſubmiſſione de Præſulis ipſius, eccleſiæque inſtitutis; de multis adminiſtrationis eccleſiaſticæ partibus exquiſiuit: Giberti olim familiares, & alumnos diligenter interrogauit: quibus enim ſe totum tradiderat, omnia curæ Paſtoralis officia plene ſtudebat condiſcere. Dum autem Florentiam Ioannam deduceret; circiter Nonas Decembris accepit de graui admodum Pontificis morbo. tum relictis omnibus, curſu Romam contendit: atque ita mature peruenit; vt auunculo adhuc viuo, non modo extremum ſuæ præſentiæ ſolatium afferre, ſed ipſa diuina ſalutis inſtrumenta neceſſario tempore potuerit adhibere. Ibi dicitur ante omnia ſtatim medicos ad ſe vocaſſe, petijſſeque, num ſpes vitæ reliqua eſſet: quibus negantibus; tum adiſſe Pontificem, dixiſſeque; nihil petijſſe antea vmquam, quod ab eius benignitate non accepiſſet: vnum adhuc petere, quod omnium minime ſibi negari vellet: cum annuiſſet Pontifex; enixe petit, atque obſecrat; quando ſpes vitæ prorogandæ omnis erepta eſſet, nihil aliud penitus eo tempore ſi vellet, quam quæ ad animæ ſalutem pertinerent, cogitare. tum vero effecit, ne alius quiſquam, vt ſæpenumero fit, aliena ingereret, moleſtiamue exhiberet. ac pijs ſermonibus, mira animi fortitudine, eum conſolatus; ſacra diuini viatici, & extremæ vnctionis ſubſidiũ præbuit: neque aliquo pietatis officio defuit, vſque ad extremum ſpiritum. In quo & accommodatam ſummo Pœnitentiario muneris functionem; & egregiam in auunculum, patremque ſummum pietatem; tum vero præclaram iuuenis humana cuncta deſpicientis conſtantiam licuit agnoſcere. Pontifice vero Id. menſis eiuſdem mortuo; ad noui Pontificis creationem ita ſe conuertit; vt incommodorum ſuorum, quibus pro humana conditione vehementer angi debuerat; prorſus videretur oblitus. erat autem præcipua illius in eo negotio auctoritas; ob magnum in primis Cardinalium numerum, qui à Pio creati, eius ductum erant de more ſecuturi. Atque ita ſe ille comparauit; vt neq; hominum voluntatis, quicumque illi eſſent, ſiue Principes, ſiue alij; neque vtilitatis propriæ ſibi rationem eſſe habendam ſtatueret; quo diuinæ gloriæ, ac communibus Eccleſiæ commodis inſeruiret; remque omniũ grauiſſimã caſtiſſime adminiſtraret. itaque & in itinere, cum tentaretur à Principibus amiciſque viris; quidquã agere penitus recuſauit; religione ſacrarum legum impediri ſe affirmans; ne viuo Pontifice de ſucceſſore ageret: neque illo mortuo, eos audire voluit; qui rationes, vtilitateſque humanas ſequi viderentur: quamuis homines vulgari prudentiæ, cupiditatibuſque dediti, factum eius reprehenderent; pertinaciæque ſcilicet, aut immoderato religionis ſtudio id tribuerent. Antequam ſacrum ingrederetur Conclaue, plures ille quidem ani-

animo ſibi propoſuit, qui viderentur
Pontificatu digni; neque eum, qui po
ſtea electus eſt, vt eius intimi deinde
cognouerunt, prætermiſit. ſed tamẽ
mentem ſuam patefecit nemini: im-
mo Franciſco Craſſo Cardinali, cum
intraret, quærenti, quem crearent
Pontificem; quem Deus elegerit, re-
ſpondit; nihilque præterea aliud. In-
greſſus vero, quotidianis ſacrificijs,
aſſiduiſque precibus, quantum pote-
rat, opem à Deo in re tanta petebat.
atque cum & proprio, & communi
aliorum quorundam Cardinalium of
ficio, quibuſdam nominationibus ſa-
tisfeciſſet; omne demum ſtudium, cu-
ram, operamque in eo poſuit, vt Pon
tifex Eccleſiæ daretur, qui pietate,
vitæ ſanctitate, doctrinaque plurimũ
prodeſſet: qualem inter alios Michae
lem Ghiſlerium ordinis Dominica-
ni, Cardinalem Alexandrinũ cogno-
uerat. nam & eum amauit, & plu-
rimi fecit ſemper: & de vitæ, atque
eccleſiæ ſuæ rationibus ſæpe conſu-
luit. itaque nulla habita ratione, quid
Carafarum ille cauſſa facere fortaſſe
poſſet, qui à Paulo quarto Cardina-
lis eſſet factus quodue Pio eius auun-
culo parum gratus fuiſſet; Marco Sit-
tico Cardinali Altempſio ſecum ad-
nitente, in eius omni conatu creatio-
nem incubuit, collegis qui ſeſe ad eũ
applicauerant idem perſuaſit; & eoſ-
dem cum res prope perficeretur, ſe-
cum retinuit; ne ſibi forte quis eri-
peretur. atque ita quod volebat, Deo
in primis efficiente, celeriter, obti-
nuit. Creatus eſt VII. Id⁹ Ianuarij an
no M.D.LXVI. & Pius Quintus ap-
pellatus. Carolum in eo adminiſtra-
tionis genere non ſatis peritum ſeſe
oſtendiſſe; aut ſolertem, ideoq; quod
alij, non quod ipſe mallet, eueniſſe,
nonnulli iudicarunt. ſed eorum qui
diuerſa ſentiunt, ſpectátq;, diuerſum
oportet eſſe iudicium. minus ſagaci-
ter, vel etiam prudenter eum curaſſe
aliquid; & ideo non obtinuiſſe puta-
mus interdum; qui ſibi æquo animo
paſſus id fuerit eripi: contra, nec opi-
nantem, & pene coactum admiſiſſe;
quod conſulto ſit ſecutus; ac non li-
benti ſolum, ſed gaudenti etiam ani-
mo exceperit: id quod ijs ſæpiſſime
euenit, qui perturbationibus liberi,
diuina, non humana ratione ducun-
tur; pluſque diuinæ prouidentiæ tri-
buunt, quam humanis artibus. Illud
certum eſt, Pontificem ſanctiſſimum,
vel cum rerum ſuarum iactura Caro
lum quæſiuiſſe: ac demum etiam Dei
benignitate fuiſſe conſecutum. Eius
electionis cauſa magna fuit piorum
omnium lætitia, magna Caroli probi
tatis commendatio: & ei Principes,
Reges, priuati homines de re vndiq;
ſunt gratulati. Ipſe vero tali electio-
ne lętus; nihil habuit tamẽ antiquius,
quam vt ad eccleſiam ſuam quampri-
mum pro veteri ſuo deſiderio, & ex
Concilij Tridentini conſtitutione,
poſſet reuerti: licet ei⁹ animi paucos
imitatores collegas haberet. A Pon-
tifice maxime diligebatur: munerib⁹
ampliſſimis in Vrbe præpoſitus erat.
Principes eandem erga illũ volunta-
tem conſeruabant; neq; enim poteſta
tis amplitudine, ſed virtute nitebãt:
nam & Rex Catholicis Germaniæ in
ferioris clientelam ei tunc demum vl
tro detulit. Sed nihilominus ſecedere
potius, & cõmiſſum ſibi gregem cu-
ſtodire; ſimulq; ſpirituali, ac epiſcopa
li diſciplina ſeſe vtilius exercere ma-
luit. immo licet opportunum tempus
Romæ, per ſingularem Pontificis pie
tatem offerretur, multa conſtituendi,
quæ ſalutari eſſent toti Eccleſiæ do-
cumento, iamque nonnulla eſſent in
manibus; immo Pontifex ipſe mane-
re propemodum iuberet; tamen re-
putans, quãti referret ad ceteros om
nes in eo genere commouendos, pri-
marios Eccleſiæ paſtores apud gre-
ges ſuos; vti recenti etiam Tridenti-
no decreto ſancitũ erat, reſidere; de-
bitumque illis officium coram præ-

ſtare lectiſſimorum etiam virorũ conſilio cõfirmatus; poſthabitis alijs omnibus, conſtituit ad Mediolanenſem gregem redire; concedente interim ea conditione Pontifice, vt proximo reuerteretur autumno; qua ſe ille conditione, bona deinde Pontificis ipſius venia, rurſus inuitat[a], exoluit. Prius verò quam diſcederet; Catechiſmum, quem auunculi iam auctoritate iuſſerat inchoari, perficiendũ; & Breuiarium item, Miſſalemque librum reſtituendum curauit. nonnulla, quæ Mediolani ſtatuerat, vt auctoritate pontificia confirmarentur effecit; de quibus ipſæ pontificiæ conſtitutiones extant. literas quoque Pontificis obtinuit ad Principes, in quorum ditione prouinciæ Mediolanenſis eccleſiæ ſunt; vt rerum decretarũ vſum, & totum conformandæ eccleſiæ negotium iuuarent. Quæ quidem omnia vt obtinerentur, parum habebant difficultatis; cũ ipſe per ſe Pontifex ad omnes rectæ diſciplinæ partes reſtituendas animo valde paratus eſſet; & Carolum plurimi faceret. immò verò eorum occaſione, quæ Mediolani confirmanda erant, plura conſtituit Eccleſiæ Catholicæ maximè profutura. ea quoque Carolus Pontifici; memoriam eius potius, quam voluntatẽ iuuans, monita libere ſuppeditauit; quæ vtilia in primis iudicabat Eccleſiæ Dei. Huiuſmodi fuerunt, quæ ab amico Pontifice Cardinalis optimè de illo meritus recenti creatione ſibi, ſuiſque poſtulauit, atque impetrauit. Illud etiam in diſceſſu fecit, iam diſciplinę omnis exequẽdæ, maiori quàm antea deſiderio accenſus; vt nouum familiæ delectum haberet, eamque ferè ad homines ei diſciplinæ, quam ſibi propoſuerat, accommodatos redigeret: quorum mores, ex epiſcopali domo, quaſi ex edito quodam loco cęteris exemplo eſſe poſſent: quique non tam gratiam hominum, ſuaſque vtilitates; quam res Deo gratas, ſibique, & alijs verè ſalutares ſequerentur. quæ res fecit, vt magna veteris familiæ pars ab eo diſcederet: aliqui etiam Mediolanum profecti, poſtea Romam rediret. ſed ille ſibi iam, id quod neceſſe eſt, humana omnia poſthabenda conſtituerat, vt perfectam ſequeretur epiſcopalis vitæ degendæ rationem.

Mediolanũ reuerſus exequitur munera ſua. CAP. X.

Mediolanum venit, Nonis Aprilis; ac ad ea perficienda, quæ in prouinciæ concilio anno ſuperiore conſtituta erant, & ad eccleſiã in omnes partes, ex Tridentinæ ſynodi decretis rectè componendam ſeſe cępit exercere. Iucundiſſima Carolo erat ea cura; quo tamquam ex maximis fluctibus in portum confugerat; non otij quidem, ſed eius tamen negotij; quo ſicuti numquã aliud magis operoſum, aſſiduumque ſe habuiſſe; ita nullum quoque ſuauius ſe expertum commemorabat. Mirum autem capiebat ex eo fructum; quod ad meliorem cleri, populique diſciplinam, ad diuini cultus incrementum; ad domus ſuæ piã gubernationem, non mediocres fieri quotidie progreſſiones videbat. ideoque tum voce, tum literis quot antea ſemper affirmauerat, fructus vberrimos, quos Epiſcopi in eccleſijs ſuis reſidentes ad crediti gregis ſalutem percipere poſſent, tunc maximè cœpit prædicare. Diuinorum officiorũ cultum; in Metropolitana præſertim eccleſia, mirum in modum diminutũ, cœpit reſtituere. ſacroſanctæ communionis in primis frequentiam quãtum per idoneos ſacerdotes efficere poterat, inducere ſtuduit: in eccleſijs paſſim conciones ſacras haberi conſtituit; tum in ædium ſuarum ſacello veſperi tractatus luculẽtos, ſupplicatione, muſicaque ſuauitate conditos; quo magnum ex nobiliori iuuentute numerum, vt piè commoueretur, alliciebat. ex primarijs viris conflauit pręclarum ſodalitium in eccleſia ſancti Ioannis, cuius inſtitutũ

eſſet, miſericordiæ nomine, reos condemnatos conſolari, pieque dum ad mortem ducerentur, comitari. His rebus clerũ ad officia ſua reuocabat; cõfidebatque fore, vt ad pietatem diligentius colendã ita populus incitaretur; paulatimq; ſeſe vitijs expediret. ac breui quidẽ frequentem ad res ſacras, diuinaſque, non multitudinis ſolum, ſed optimatum quoque conuentum feſtis diebus effecit. nam & exemplo ſuo, rebuſque ipſis inuitabat omnes: & principes viros, ſenatores, magiſtratus; qui tunc eius domum frequentabant, amiceque, ac pie ſectabantur, cohortationibus excitabat. eodem tẽpore multa conabatur, quæ ad vitia, corruptelaſque publicas tollendas plurimum valerent: rurſus de modo ſumptibus adhibendo; de Academia, vel alia laudabili otioſæ iuuentutis exercitatione inſtituenda: de ganeis quibuſdam ex vrbe, & ſuburbijs tollendis, in quibus magnum erat vitiorum ſeminarium; alijſq; eodẽ pertinentibus. Eccleſias, clerumque ciuitatis luſtrauit: & clerũ quidem improuisò, atque ita celeriter; vt diſpoſitis per vrbis regiones viris, omnia clericorum domicilia, quattuor horarum ſpatio diligenter inſpicerentur. Deinde Septembri menſe, poſt Virginis ſolemnia natalitia, exijt ad viſendas agri eccleſias; vbi plurima paſſim inuenit, quæ extremo egere viderentur auxilio: vt tum dolore cõmotus interdum lachrymaret; tum lętaretur etiam in dolore; datum ſibi tandem, vt afflictis patriæ rebus ſubuenire, rerumque ſacrarum dignitatem quemadmodum concupierat, in antiquum ſtatum reſtituere poſſet. quod efficere, cohortatione, iuſſis, animaduerſionibus, ſacris vinculis pro ſua poteſtate ſoluendis; tum ea cura maxime, ſtudebat, vt bonos ſacerdotes ſibi aſciſceret, ac vndique accerſiret: eiſdemque, quantæ ſatis ad vitam, muniſque eſſent, facultates attribueret: vt fructuoſe poſſent ſaluti populorũ varijs muneribus inſeruire. magnum enimuero, ac præcipuum rectæ adminiſtrationis momentum; idoneos habere adminiſtros; quos non gratia, vel aliena vtilitas obtulerit; ſed rectoris ipſius ſtudium, & prudentia delegerit. In huiuſmodi negotijs incommodus Carolo accidit Ormaneti diſceſſus; qui tum Pontificis iuſſu Romam euocatus eſt. quamuis autem ſe tali adiutore priuatum doleret; gaudebat etiam, quòd is vniuerſæ Eccleſiæ operam daret apud eum Pontificem, qui ad omnia optima reſtituenda paratus, atque incitatus erat. Sperabat enim tanti Patris pietate; talibus conſiliarijs, & adminiſtris; Romanam rem ita cõſtituendam; vt magis, ac magis optimis exemplis abundaret; & in omnes partes lumen vniuerſo præferret orbi. Ipſe Romam eadem de cauſa non obſcure inuitatus, gregis ſui amore recuſauit: quamquam rerum omnium particeps, crebris conſilijs, monitiſque operi pręclaro abſens inſeruiuit.

DE VITA ET REBVS GESTIS, CAROLI CARD. S. PRAXEDIS, ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI.

Liber Secundus.

Rebus aduerſis confirmatus Carolus in ſalutari diſciplina progreditur. CAPVT. I.

CAROLO quamquam ipſis initijs proſpera fere omnia, faciliaque Mediolani euenirẽt; expectandæ tamẽ erant eæ difficultates, eaque certamina; quæ paulo virtutis, ac pietatis illuſtriorem viã ingredienti; nedum incumbenti Epiſcopo ad corruptos ampliſſimæ ciuitatis mores emendandos; ſolent offerri. Enimuero perennis ille rerum ſalutarium aduerſarius, malorumque ſeminator, pios conatus omnes ſemper impedire, omneſque ad ſalutem aditus obſtruere ſtudet: qui iacentes homines ſæpe commouet; per ſe varijs cupiditatibus incitatos ad omnẽ contumaciam, & iniuriam impellit: auaritiæ, libidinis, ſuperbiæ ſtimulos adhibet, vt religioſis Paſtoribus quã acerrimos paret aduerſarios, & inſidiatores. Cumque illud aſſidue cogitet Epiſcopus, omnique ſtudio agat, ſi modo recte munere ſuo fungi velit; vt populum ſibi creditum a vitijs abducat; & ad optima chriſtianæ vitæ inſtituta inducat, & compellat: quoniam hæc humanæ voluptati, cupiditatique valde repugnant; in pluſimos neceſſe eſt incurrat aduerſarios. pio namque in vniuerſum, & ad rectam viuendi viam propenſo populo, nihil mirum eſt tamẽ, varijs de cauſſis multas inuehi corruptelas, vitioſos etiam multos, improboſque, nedum à chriſtianæ vitæ perfectione remotos admiſceri; in magna præſertim ciuium, externorumque frequentia. Eorum vero plerique qui dominantur in populis, aliã in ſua ditione poteſtatem, & eam ſibi quoque imminentem ſubmoleſte fere patiuntur; ac dum Epiſcopus ius dicit, inhibet, coërcet; ſiue iuris ſui tuendi deſiderio, ſiue alia de cauſſa inueniunt varijs nominibus quod querantur, & expoſtulẽt, cum difficile ſit non vti, quod in promptu eſt; legitimi iudicij, nonnumquam impatientes vim adhibent; neque ſatis ſacræ poteſtati ſuum relinquunt locum. Si Principes, ac domini prætermittant; non deſunt adminiſtri, qui ſeſe attentos præbent; vt ſæpe etiam, quæ illi nec iubent, nec volunt, tamen ſtudioſe faciant, quod ita gratiam ſe ab eis inire putent. Alij vel tacent, timẽtes, ne dictum coram rem domini, licet ſapienter dictum, pro maledicto habeatur; vel loquentes minime audiuntur. Ita in bona, piaque ciuitate; bono item, & catholico Principe; multæ ſunt Epiſcopis tamen paratæ difficultates, multæ ſæpe iniuriæ, inſectationes, atque adeo interdum cruciatus. neque enim a ſuis hoſtibus tan-

tummodo,

tummodo, vel ab Eccleſiæ catholicæ de ectoribus ſuis, Chriſtus Dominus moleſtias, acerbitateſque imminere pronunciauit. Vbi vitia, cupiditateſque nullæ ſint, vbi nulla diaboli facultas; ibi qui repugnent Epiſcopus habebit nullos: tuncque non erit qui reſiſtat, atq; inſectetur; cum ipſe flagitioſorum pœnas, iuſque ſuum perſequi nolit. Cantuariæ inter catholicos inuenti ſunt, qui Thomam crudeliſſime interficerent: Florentiæ, qui Antonium percutere, non vererentur, optimos, atque ſanctiſſimos Antiſtites: quibus equidem ciuitatibus non tam obijcere velim, quòd in ijs Epiſcopi ſint afflicti, quàm gratulari, quòd tales habuerint Epiſcopos. neque tam dolere par eſt ſanctorum ipſorum virorum perpeſſionibus, quam lætari premijs. Similiter de ciuitate noſtra Mediolanenſi mihi euenisse videtur, nam & eximia eius pietas ſanctorum Patrum grauiſſimo teſtimonio celebrata, hoc quoque tempore paſſim laudatur; & Regi optimo, ac religioſiſſimo Philippo paret: & talis nihilominus Archiepiſcopus maximis in ea moleſtijs eſt affectus; atque adeo nefarie percuſſus; quarũ rerum culpam ab auctoribus in ceteros deriuare, iniquum eſſet; qui ſemper eum religioſe coluerunt. Non eſt autem, cur his omnibus quiſquam deterreatur, aut in ſuo munere langueſcat ſacrorum Antiſtes. quin potius conditionem eſſe ſuam agnoſcẽs, vt imitatione ducis ſui Chriſti, varijs laboribus, acerbitatibuſque conflictatus, cœleſtem palmam ferat: ad animi fortitudinem cum res aſperæ incidunt, cum vitæ ſanctitate coniunctam, omni ope nitatur; ſciens maxime, quanta laboranti, & quam iucunda leuatio; quamque vberes perpeſſo, fructus, diuina benignitate ſint parati. Carolus igitur ad eccleſiæ ſuæ ordinationem, emendationemque quotidie propius accedens; cum laicos homines nonnullos ex criminibus ad forum ſuum pertinentibus, vocari; aliquos etiam in cuſtodiam dari per ſuos lictores iuberet; minime ius Epiſcopo eſſe quidam dixerunt, laicos abſque Magiſtratuum auctoritate vinciri iubere. qui faceret, ab eo regium ius occupari. immo vero neque licere affirmabant lictoribus ſuis multis vti; neque vllis omnino armorum genere quodam inſtructis, quæ ceteris erant prohibita. Ac cum publice tamen aut ſcriptura minime reſiſtẽdum exiſtimaretur; ipſis priuatim ſacri tribunalis hominibus verbo interdictũ eſt, ne laicum quempiam auderent cõprehendere; neque arma ceteris prohibita geſtare. Ad hæc, cum edere Carolus ſynodi ſuæ conſtitutiones curaret, in quibus reperiri multa neceſſe erat ad laicos pertinentia; id minime ferendum eſſe palam, dicebatur. Præterea neſcio quid à ſe conceſſus petendum prius Magiſtratus aſſeuerabant, quàm Apoſtolicis litteris, iuſſiſue quis vteretur, aut promulgaret. Quarũ omniũ rerum facultatem ad ſe pertinere cõſilio iuriſperitorum adhibito, Carolus iudicabat; tum eccleſiaſticorũ canonum auctoritate; tum quia ſine ea poteſtas eccleſiaſtica minime libera videbatur; neque plene poterat vitiorũ licentia coërceri, aut epiſcopale munus adminiſtrari. vt autẽ omnẽ perturbationem, quæ publice poſſet exiſtere, quoad fieri poſſet, impediret; ſimul, vt opinor, apud ſe quodãmodo magiſtratus excuſans, qui non ſatis antea plene vim, & effectum ſacræ poteſtatis experti eſsẽt; priuatis amicisq; tantum officijs ius ſuum demonſtrare, tuerique ſtudebat. ac Ducis in primis pietate perfecit; vt neque litteris pontificijs quidquam inferretur impedimenti, neque conſtitutionum ſynodalium editioni, promulgationique quiſquã reſiſteret. Harum volumina vndique poſtulata, &

Digitized by Google

toto pene chriſtiano orbe, breui tem pore diſſeminata, magno vbique vſui fuerunt; ad concilia per eccleſias celebranda; optimaſque leges, clericis, populiſque eorum imitatione ſcribẽdas; quibus chriſtiani mores, religioſaque vita reſtitueretur. Omnes enim quicumque eccleſiaſticæ diſciplinæ ſtudioſi erant, eas cupide legebant: & ex eo quaſi fonte Epiſcopi ſuarum conſtitutionũ ſcriptionem, gubernationiſque rationem deducebant. Pius ipſe Pontifex decreta omnia probauit; laudauitq; ac non exiguam eorum partem à religioſis quoque viris ſeruari iuſſit, Archiepiſcopali poteſtate ſolutis. Et vero inter omnia, quæ Carolus poſtea edidit, prouincialium conſtitutionum volumina, illud non minus rerum multitudine, ac grauitate, tũ explicandi etiã ratione; quàm loco, reliquis præſtare omnibus exiſtimatur: tã multa enim libro illo, tamque præclara Carolus complexus eſt, de officio, cultuque Deo, diuiniſque rebus debito, ſiue conſeruando, ſiue reſtituendo; de retinendæ chriſtianæ fidei cura; de ſacrorum munerum functionibus rite, decoreque obeundis; de Epiſcoporũ, clericorumque omnium vita, moribus, officijs; de virginum diſciplina; de foro Eccleſiaſtico: de certis criminibus, & corruptelis in populo tollendis: eaque omnia tam eleganter explicata ſunt; vt mirarentur omnes, tãta celeritate Carolum tantam rem cõficere potuiſſe. Sed magiſtratuum manibus liberatæ conſtitutiones, in clerum inciderunt; in clerum inquam eccleſiarum vrbis; qui, licet eccleſiæ maioris collegium ab eo pie, prudenterque diſſentiret; à decretis appellauit, quę ad ſe pertinerent. quod idem fori eccleſiaſtici notarij fecere in ijs, quę de ipſorum officio ſtatuta erant. Per idem tempus virginum cęnobia, cum viſeret; omniaque ſancte conformare, quod Ormanetus antea cœperat, conaretur; ad ſacri Tridentini concilij canones, Mediolanenſiſque ſynodi præſcripta; tum ad eius conſtitutionis normam, quam ex ipſius Caroli, Ormanetique conſilio de cęnobiorum eiuſmodi clauſtris tũ Pontifex ediderat: eius item rei multi ſeſe aduerſarios intenderunt. Regulares in primis viri pro monaſterijs ſibi creditis, quæ decem & octo numero ſunt, reclamarunt: & ex ipſis virginibus multæ, quibuſdam pręſertim ſuaſoribus, quos minime omniũ decebat; reſiſtere; & per propinquos ſuos Caroli conatus impedire curarunt, vt re ad ipſum quoque ciuitatis conſilium relata, de legato, vel ſaltẽ litteris ad Pontificem mittendis conſultaretur. quamquam paulo poſt ipſæ virgines, partim pijs cohortationibus, partim etiam animaduerſione, ceſſerunt; non Carolo dicam, eiuſue decretis; ſed dignitati, ſalutique ſuæ: quam & illæ, & earum defenſores, & propinqui, ſiue falſæ libertatis deſiderio, ſiue iuris tuendi cupiditate, ſiue diſciplinæ ignoratione, in periculum ſæpe adducere conantur: vt defendentes verius oppugnent; defendant vero qui videntur aduerſari. quod exitus docuit: non enim earum animis tantum, ſed corporeis quoque bonis, & commodis conſuluit reſtituta diſciplina. His omnibus addebatur, quod magnam Carolo difficultatem afferebat. multi enim eius in rebus agendis ſtudium, atque ardorem, nimium eſſe dicebant: ſeuerius punire; grauiora paſſim imponere, quam æquitati conueniret: ſibi minus etiam quam alijs parcere. erant qui fieri pleraque affirmarent, ad captandum nomen, famamque ſanctitatis colligendam; occultorum ſcilicet vitiorum etiam ſuſpicionem mouentes. æquiores iudicium, & prudentiam requirebant: ætati, conſilijſque religioſorum hominum errorem tribuebant, qui publicæ admi-

niſtrationis vſu carerent. Huiuſmodi ſermones alios ad imitãdum, alios ad obſequendũ tardiores efficiebant: ad contradicendum etiam paratiores, qui ſibi id vſui fore putarent: Sed ſi quid acrius ille faceret; ita ferre videbatur ſuſcepti negotij ratio; tum ea mens, quam præcipuo munere Deus ei dederat: magna & inueterata corruptela, magnum conatum, labores poſtulabat; frangenda erat obſtinata quorundam voluntas; & audacia, quod eſſet exemplo ceteris; & ad facilem, expeditamque gubernationem, in poſterum valeret: neque vero valde mirum; vel ex inuſitata diſciplina, licet optima; vel ex perturbatis animis, oriri obtrectationes, & maledicta. mirum vero ſi magiſtri conditionem diſcipulus aliquo modo non ſubiret. Sed quid animi, conſilijque tum Carolo eſſet; ipſe litteris ad Antiſtitem datis aperuit: qui libere illum monuerat; & amanter: Quod ſe monuiſſet, illi ſe plurimum debere: cupere vero, vt demonſtraret explicatius; qua potiſſimum aſſequeretur via; vt in ſe ipſo, alijſque regendis modum retineret. ſibi quidem illud valde eſſe propoſitũ: licet aliud vulgo ferè putaretur; neque id fortaſſe ſine cauſſa, ob eam, quia ipſis initijs vtebatur agendi rationem. In eccleſia namque Mediolanenſi, quaſi vinea inculta, vepribus, & dumetis omnia reperta eſſe adeo impedita; vt tanto propoſito labore, neque ſibi parcere poſſe videretur; & in alios facilitatem, lenitatẽue ſæpe cogeretur omittere: quo tum quę praua erant tollerentur; tum bona etiam, & fructuoſa; quæ quidem eſſent; confirmarentur; quæ vero non eſſent, ſererentur. ſibi certe, ſi dicere oporteret, à benignitate receſſiſſe non videri. ſed nolle ſuo tamen iudicio fidem adhibere: immo rogare, vt quemadmodũ amanter, quid peccare videretur, ſignificauerat, in quo ſincerum illius agnouerat erga ſe amorem; ita conſilio iuuaret; libereque moneret, qua ratione poſſet in poſterum non offendere. nihil ſibi gratius accidere poſſe. ſcire etenim nemini difficilius ſubueniri, quam ei, qui conſilium accipere nolit. Dolebat vero Carolus vehementer, cęptum feliciter rerum ſalutariũ curſum eiuſmodi contentionibus, atque obtrectationibus non parum impediri; multoſque non tam voluntati, ſtudijſque epiſcopalibus, quam ſaluti ſuæ, vel patriæ bono repugnare. Sed patientiæ, religioſæque fructum abiectionis inde capiebat: ac contra aduerſa omnia, Deo fretus, conſtantiam retinebat ſuam. tum vero precationibus, quotidianiſque virtutum, & ſanctitatis acceſſionibus, præclaris item ad ſuorum ſalutem actionibus, diuinam opẽ ſtudioſius implorabat; nempe illud Prophetæ imitabatur: Ego autem cũ mihi moleſti eſſent, induebar cilicio. Præter ea quæ ad corporis duritiem pertinebant; quibus ſeſe magis in dies exercebat: mẽſam, & omnem vitę, domuſque ſuæ cultũ, ita conformauit, vt prouincialis concilij decreta lõge iam ſuperaret. Qui ei propius inſeruiebant, eos tunc quidem clericali habitu, ſaltem cum miniſtrarent, eſſe ſtatuit. Cum in alijs omnibus ad ſanctorum virorum tenuitatem, paupertatemque quotidie propius accederet; in apparatu quoque itineris, & comitatu idem faciebat: cum enim ad viginti duos equites, pedites multos ſecũ haberet: cum ad diœceſanas eccleſias viſendas profectus eſt; præter mulos, qui ſupellectilem portarent; nimiumque id exiſtimaret: paulatim numerum ita minuit; vt in reditu non amplius omnino, quam duodecim, vnumque clitellarium mulũ duxerit. Supellectili illa ſua pretioſiſſima, planeque regia ſeſe ſpoliauit. plurima Romę, & Mediolani per eccleſias diſtribuit; periſtromata; lectorum conopea; vmbracula;

quæ

quæ ſolent amplitudinis cauſſa in aulis haberi; inſtrumenta, vaſaque argē tea. Statuas, earumuè partes plurimas, antiquæ artis pulcherrima monumenta, ſacris item locis addixit, vt venderentur. reliqua ipſe vendi iuſſit, pretiumque in ſacros, pioſque vſus erogari. extant ex donis illis inter alia in eccleſia maiore Mediolanenſi; aulæa ad celebriorem eius ornatum, ſericis, aureiſque filis contexta; figuriſque ſacras veteris teſtamenti hiſtorias referentibus, variata: vaſa argentea aurata maxima, ad Pontificalium ſacrorum apparatum exponenda: inſtrumentum pacis rite in eccleſia dandæ pulcherrimum, & pretioſiſſimum. Sacerdotijs item ſe abdicare inſtituit; quia propter animarum curam, vel monaſteriorum rectionem, aut iuris dicendi munus; integre illi adminiſtrationi ſatisfacere ſibi nō poſſe videbatur: ſimul bonos, eruditoſque viros ea ratione remuneraturus, quorum fideli, fructuoſaque opera diu vſus erat: omnino, vt quod de pluribus non habendis beneficijs, tum antiquis, tum nouis Eccleſiæ legibus ſancitum erat, ex ampliſſimis ipſe Eccleſiæ ſanctę principibus, ad plurimorum documētum, plenius exequeretur. Ea igitur pleraque Pontificis auctoritate quibuſdam familiaribus ſuis diſtribuit; viris probitate, litteris, ingenioq; admodū probatis; de quibus alius erit ſingillatim dicendi locus. nonnulla ex monaſticis, quę cōmendationis ei nomine tributa fuerant, monachis ipſis libere dimiſit. reliquis familiaribus, prout iuſtum eſſe iudicauit; tū litteratis alijs viris, & Cardinalibus itē egentibus, varias ex fructibus conſtitui curauit penſiones. quibus ex ſacris vectigalibus dandas non exiſtimauit, ijs ex patrimonio ſuo ſtatuit penſitari. Dimittebat ea ſacerdotia libere Pontifici: viroſque tantum nominabat; quibus ea conferri probaret: qui quidē ſacro muneri apti, & ad loca, eccleſiaſue ipſas incolendas, vt opus erat, eſſent expediti. Pontifex autem eius minime obſecrantis teſtimonio, volūtatique facile aſſentiebat. quibuſdam etiam, nemine demonſtrato cum ceſſiſſet, Pōtifex quibus viſum fuiſſet, aſſignabat. Penſiones præterea nonnullas, quas ex varijs eccleſijs in Italia, Luſitania, Belgio ſolebat exigere, liberaliter eccleſiarum commodo, quæ tenues habebant fructus, remiſit. Hæc primo ipſo Pij Quinti tēpore Carolus cum inſtituiſſet; exequi deinceps perrexit; vt alijs locis demonſtrabit.

Iuris Eccleſiaſtici controuerſia grauiter exercetur. CAP. II.

Quæ clerus contra concilij decreta Romæ propoſuerat, facile reiecta ſunt. Verum cum Senatu pl⁹ negotij fuit: qui Regij iuris, quēadmodū aſſeuerabat, tuendi ſtudio, in ſua permanebat ſententia: Archiepiſcopo ius non eſſe, ſiue apparitores armatos habendi; ſiue laicos; excepta fidei cauſſa, ſine Magiſtratibus comprehendēdi. In quo tū iuris, tum facti controuerſia erat: nā vtraq; pars, quod pro ea faciebat, id præteritis temporibus conſuetū eſſe dicebat; ſibiq; teſtimoniorū ſubſidio, iuris cōtrouerſi poſſeſſionē vindicare conabatur. Carolus, qui iuriſconſultorū ſententia, ius de quo agebat, & iuris itē poſſeſſionē, eccleſię tribui intelligebat; quidquid iuris, factiue pro eccleſia ſuppetebat, ad Pontificē referri curauit; vt quid agendū eſſet Apoſtolica auctoritate ſtatueret; quod accepturū facile pro ſua pietate ſeruaturumq; Senatū confidebat. neq; interim agere priuatim cū Senatorib⁹ omittebat; & ſui iuris argumenta commonſtrare; ſi priuato poſſet res officio componi. Ex altera parte res ad Philippū Regem cū per eius miniſtros delata eſſet; Carolus quoq;, ne quid temere facere videretur, per litteras, & per Apoſtolicum internunciū in Hiſpanijs commorantem, conſilium in eo genere ſuum aperuit; & quæ pro iure Eccleſiæ fidem

dem faceret, indicauit. Religioſiſſime Rex reſpōdit; totū negotiū ad ſummū Pontificem deferendū: interim vero ſuis prӕcepit, vt ſalua regia poteſtate, ius Eccleſiæ omnino conſeruaretur. Itaq; miſſo a Senatu Romam ob eā rē Senatore; tum cauſæ cognitio certis Cardinalibus, doctiſq; viris mandata eſt; tum Carolus interim poſſeſſionē ſuam tueri iuſſus. Ibi cum eorū ſentētia, qui de controuerſia conſultabāt, eccleſię Mediolanenſi fauere videretur, Senator Roma diſceſſit. Pontifex litteras ad Ducem, Senatumq; humaniſſimas dedit; & eos ad ius Eccleſiaſticum tuendum, pro perſpecta eorū pietate cohortatus eſt, dum cauſa recte, matureq; Romę cognoſceretur. alteras ſaltē, ſi hoc loco inſererē, gratum me pijs viris facturū exiſtimaui. hæ vero ipſæ ſunt latine ſcriptæ.

Pontificis litteræ ad Ducem Senatumque Mediolanē ſem.

Dilecti filij, Iuſtitiæ ſimul, & charitatis officio libenter adducti ſumus; vt redeunte Mediolanum collega veſtro Ioanni Paulo Eccleſia, eius, quam in publico negotio veſtre apud nos gerendo, egregiam vobis præſtitit, fidei ac diligentiæ, teſtimonium redderemus. Cuius negotij cum ea vis, & natura ſit, quā nemo non intelligit; adhuc eius ratio facile explicari non potuit. Nec vero hæc cauſſa diuturniorem, quā neceſſitas poſtulet, morem habebit. Nam auditis, & plane cognitis, quę vtrinque pro rei veritate, rationes allatæ fuerint, mature iudicium expediendum curabimus. Interea vos ſtudioſiſſime hortamur in Domino, vt in omnibus rebus Archiepiſcopo veſtro, & ceteris Prouinciæ Epiſcopis, ad tuendam, & ornandam Paſtoralis officij curam, ac dignitatemq; ſollicitudinem, & operam veſtram accommodetis. nulla enim re magis ſæcularis poteſtas ſtabilitur, & augetur, quam amplificatione, & auctoritate Eccleſiaſticæ ditionis, quidquid ad ſpirituale patrimonium firmamenti, & virium accedit, eo temporalis ſtatus maxime communitur. nam obſeruantia, & pietas Principum, ac Magiſtratuū in eccleſiarum Antiſtites, populos ipſis adeo præbet obedientes; vt fatendum ſit, Regnorum, ac ſtatuum incolumitatem vno illo eccleſiaſtici iuris præſidio tamquam fundamento contineri. Quod vtinam contrarijs ad multorum exitium exemplis non pateret. Ea laude veſtri ſic excelluere maiores; vt illo facto, & ipſi clari ſint, & multas ciuitates, ac prouincias ad pij exempli imitationem inflammarint. Quo magis nos etiam eximia patrij in vos officij charitate, quam quod alioqui opus eſſe putaremus, cohortandos duximus; vt quā ſumma cum animi noſtri lætitia retinetis gloriam iuuandi, ac fouendi eccleſiaſticam iuriſdictionem, in ea ardentius inſiſtatis. Nam iſta etiā ſtudiorum veſtrorum declaratione, paſtores ad diligentiorem ſui muneris adminiſtrationem incitati, vberiores ſuorum gregum fructus Domino perſoluere ſtudebunt.

At Mediolani interim periculū erat, ne dū vtraq; pars poſſeſſionem ſibi vendicabat, ita vt eius retinēdæ nomine quod altera feciſſet, altera duceret vſurpationis loco, violēti aliquid accideret. variæ rationes conquirebātur controuerſiæ partium cōſenſu dirimendæ. ſed nihil cōfici potuit. Ecce autē, dū ita cōſultatur, quod ea controuerſia periculū parturiebat, repente peperit. Lictor primarius eccleſia-

ſtici

ſtici fori, cum armis Principis edicto vetitis comprehenſus, in carcerem ducitur. tum publice reuinctis poſt terga manibus, ſublimis fune tractus ad ſummum Palatij arcum, & ad ſolum vſque repente dimiſſus, quaſſu ter repetito, accerrime, ſi quis vmquam alius torquetur: ac ſtatim pœna remigationis propoſita, Mediolano diſcedere iubetur. Carolus cum ius ſibi ſuum palam eripi; & etiam contra Pontificis auctoritatem fieri quodammodo iudicaret, ad quem erat delatum negotium; ipſum confeſtim iudicē, cuius in carceribus erat, quem iuſtitiæ Capitaneum appellāt; item Aduocatum fiſcalem, Notariū, & carceris cuſtodem anathemate notari, eiuſq; rei ſcriptum publice proponi iuſſit. Præſidem Senatus per Vicarium ſuum; & vniuerſum item Senatum, ſcriptis ad fores loci, quo ille conuenire ſolet, affixis; vocauit, ad eius facti cauſſam dicendam. Doluit caſum Dux vehementer, quippe, qui nihil eiuſmodi cogitaſſet; eoque magis doluit, quod propoſitum ſententiæ ſcriptum, neſcio cuius iuſſu per ſatellites a ianua ædium Archiepiſcopalium, & eccleſiæ; & etiam ab ipſo eccleſiæ ſuggeſtu abſciſſum fuerat; & clericus præterea, cuius opera quidam ex ijs vocati fuerant, in cuſtodiam datus. Itaque iudicem, cum ſe adeuntem vidiſſet, neque audire, neque admittere voluit: & ſatellites, qui ſcriptum abſciderant, in carcerem detrudi iuſſit. rogauit vero Carolum, ne cito contra Senatum, ob præcipuam Magiſtratus dignitatem quidquam pronunciaret. qui cum Duci reſpondiſſet, non poſſe ſe ius eccleſiæ ſuæ non tueri; acturumque contra quoſcumque, iure tamen, non iniuria, quemadmodum cum eius miniſtro actum eſſet: nihil tamen amplius ſtatuit, antequam Roma reſponſum acciperet; quo rem, vti geſta erat, ſtatim perferendam curauit. Senatus procuratorem dedit; qui negauit quidquam mandatum eſſe auctoritate Senatus: hominem punitum, non vt apparitorem ſacri fori, qui quiſnam eſſet ignoraretur; ſed vt quemlibet alium, qui contra leges regias feciſſet; & alia eiuſmodi, quę in iudicijs vſurpari ſolent. Scripſit ad Pontificem eadem fere vſus excuſatione; culpamque omnem in Carolum tranſtulit. Dux item ſcripſit, ſed multo mitius; & pro regio tamen iure. Diſplicuit vehementer Pontifici & factum, & litteræ Senatus. itaque nihil Senatui reſpondens, monuit Ducem, vt pro illata iniuria Eccleſiæ ſatisfaceret. tum vero Præſidem ipſum, duoſque Senatores conſilij, factique præcipuos auctores, Romæ coram ſe ſpatio triginta dierum adeſſe; reliquos iam anathemate percuſſos Romam item citari, iuſſit. Proprium ad id miniſtrum (curſorem appellant) Septēbris menſis, anni M. D. LX. VII. 1567.
initio, cum litteris ad Ducem Mediolanum miſit. Illas pius Princeps oſculatus; tum omni alia pietatis ſignificatione, ſummaque in Pontificem reuerentia in ijs recipiendis vſus, Curſorem, quocumque opus eſſet vocandi gratia, tuto, honeſteque adeo adduci iuſſit; vt ipſum Iacobum Paezium eximia pietate, & doctrina Theologum ex Societate IESV, qui a concionibus, confeſſionibuſque illi erat, vna miſerit, qui hominem, quibus opus eſſet, commendaret. Quam quidem piam, & religioſam erga ſummum Pontificem reuerentiam imitatus magnus Cancellarius itidem Hiſpanus, addidit etiam, Pontificias litteras, vti ab ipſius beati Petri manu eſſe accipiendas. Fuit ex ea re, Mediolani, Romæ, in Hiſpanijs varius rumor, turbaque non mediocris: alijs alia dicentibus, opinantibuſque; & vno quoque pro ſuo ingenio, atque ſenſu de re tota iudicante. Carolus magis ac magis in inuidiam varie vocaba-

cabatur: vſque eo, vt dicerent nonnulli, poteſtatem illum Regiam ſenſim inuadere: niſi obſiſteretur, viam ſibi munire ad Mediolanenſe imperium occupandum: ab eiuſmodi conſilio Pontificem fortaſſe non eſſe alienum. de qua obtrectatione, ac calumnia delatus vir primarius Hiſpanus, in carcerem Ducis iuſſu ductus eſt.

Vt intolerabilis potentiæ factum commemorabant; quod publicas bibliothecas omnes multis comitibus, & miniſtris, magna populi frequentia recognouiſſet; libros omnes ſingillatim inſpexiſſet; plurimos abſtuliſſet. id vero Carolus fecerat, cum audiiſſet multos libros hæretica labe infectos publice vendi, quemadmodum re ipſa verum eſſe deprehendit. fecit vero etiam Apoſtolico accerſito inquiſitore. Fuere adeo, qui iuris regij tuendi nomine, & ad vim, vt aiebant, vi repellendam; Ducem inſtigarēt, vt ad extrema illa veniret, cum Epiſcopus è ciuitate violente pellitur. Contra plurimi, ſingularem Caroli pietatem, & egregium in Eccleſia iure tuēdo ſtudium, conſtantiamq; in cœlum ferebant. ſumma cum eius laude mirabantur, quod religionis cauſſa neminem vereretur, aut reſpiceret; neque ſuam apud Principes gratiam, aut ipſum etiam Archiepiſcopatum magni faceret. mentē eius optimam conatus ſanctiſſimos prædicabant. regios vero Magiſtratus grauiter accuſabant. Carolus eximia Dei fiducia; tum animi magnitudine, quam in ampliſſimis reipublicæ chriſtianę negotijs exercuerat; ita ſe moderate gerebat; vt cum ex eorum conſilio, quos apud ſe in eo genere peritiſſimos habebat; in primiſque ſacrę precationis lumine, feciſſet; quæ legitime fieri poſſe, ac debere iudicaret: tum ea animi tranquillitate, ſilentioque alia omnia obiret; vt nihil illi omnino litis, aut contentionis eſſe videretur. Neque vero quidquam mœſtitiæ attulit; quod ex optimatibus permulti, qui antea vel comitari, vel ad eum vētitare ſolebant, iam non apparerent. immo in eam partem libenter accepit; vt ad pleniorem rerum humanarum contemptionem ea quoque ratione ſeſe incitaret. Cum dies adeſſet, quo die ſe Romæ ſiſtere Senatores iuſſi erant; varijs excuſationibus, miſſis etiam Romam legatis, dilatus eſt; ac denique impetratum, ne quidquam contra illos promulgaretur, donec Seralui Marchio, qui negotij illius cauſſa ex Hiſpanijs aduētabat; Romam perueniret. Is Mediolani primo Carolum conuenit, multaque cū eo egit, & queſtus eſt: ſeuere nimis actum contra Senatores: Carolum a Rege potius remediū petere debuiſſe, quam accendere animum Pontificis. ita Regis in eum merita poſtulare: ita officium illud, quod vt homo in Regis imperio natus, ei deberet. ſi alia ratione demum res non ageretur; facturum Regē, quod iuri, imperijſque ſuis conſeruandis opus eſſet, licet perturbationes inde fortaſſe multæ, graueſque orirentur. poſtremo etiam blande rogauit; vt amico, atque adeo paterno ſtudio negotium complecteretur: id ſaltem, ſi alia recuſaret, ſcriberet ad Pontificem: cupere ſe, vt citationis cauſſa prætermiſſa, controuerſia componeretur. Reſpondit Carolus interpoſito die: quod Pōtifex contra Senatores egiſſet, ſeſe præſtare non debere; neque etiam Pontificem ipſum, qui nemini id præter Deum deberet. de facto ſuo, timendam ſibi videri potius Pontificis in eo reprehenſionem, quia remiſſe egiſſet; quam offenſionem Regis. Romam ſe motus initio minime confugiſſe: toleraſſe: Gubernatorem ſæpius, & Senatores priuatim, atq; amice monuiſſe; vt quæ contra ius eccleſiaſticum afferrentur impedimenta, ea vellent tollere. cum nihil profeciſſet; cum etiam ad vim ventum eſſet;

ſet; quæ contra non ſolum Mediolanenſis, ſed etiam vniuerſæ Eccleſiæ ius, immo contra ipſius Pontificis auctoritatem videretur; merito ad ipſum retuliſſe Pontificem, ſupremum iudicem, patremque omnium eccleſiarum. moleſtum id fore Regi non putaſſe. eius meritorum magnitudinem, & ſe agnoſcere, & vt quam gratiſſimus eſſe poſſet, ſemper curaturũ. A ſe Regi ſemper omnia fore paratiſſima: ſed quę Eccleſiæ eſſe putaret; ijs, ſi quis forte id expeteret, cedere ſe nullo modo poſſe; præſertim quo priuatis beneficijs reſponderet. Nihil ſe a Rege expectare, quod valde pio, & catholico principe dignũ non eſſet: quem ſatis noſſe ſciret, regias vires in iuuanda Eccleſia, non autem opprimenda poni debere. id ſi non fieret, magnas ſine dubio perturbationes, grauiſſimaque incõmoda futura. quibus tamen eccleſia Mediolanenſis tunc minime careret; quæ vi tam grauiter illata, ſuam libere non poterat exercere poteſtatem; in eos præſertim qui vel ob ipſam impunitatis fiduciam, turpem, flagitióſamque vitam agerent. Litteras ad Pontificem, quales poſtulabat Marchio, pro eo, quod eccleſiæ ſuæ debebat; dare ſe poſſe negauit. dedit autem huiuſmodi.

Caroli litteræ ad Pontificem.

Sanctiſsime ac Beatiſsime Pater. Cum antea ad ſanctitatem tuam de rebus ad huius eccleſiæ iuriſdictionem pertinentibus ſingillatim retuli; tum hoc tempore Ormaneto mandaui, vt diligenter exponat, quidquid id cum Marchione Seralui actum eſt, qui nunc Romam proficiſcitur. is cum a me contenderit, vt de eodem negotio componendo, Senatoribuſque Romam minime compellendis ad te perſcriberem: quæ in hoc genere ſentiam, quæque antea ſignificaui, & Marchioni ipſi libere reſpondi, hic breuiter attingam. Quod ad Senatores attinet; nullam priuatam iniuriam meam equidem vindicari volo. de cetero quid ſanctæ ſedis Apoſtolicæ dignitati conueniat; quid Eccleſiæ conducat vniuerſæ, rectiſsime tua Sanctitas exiſtimabit: eius enim illa caput eſt; ego autem exiguum membrum. De huius eccleſiæ iure, id cõfirmo; nihil aliud ſpectare me; niſi vt illius auctoritate ſeruata, qui poſt hac Archiepiſcopatum geret, omnia libere exequi poſsit, quecunque ad eius officium pertinebunt. Ceterum teſtimonia me, ac argumenta, quæ ad poſſeſsionem eccleſiæ probandam valent, ad Sanctitatem tuam miſiſſe ſatis habeo. quę cum apud ſe viros habeat bonitate, doctrina, iudicioque præſtantes: & ex eorum numero, qui in Concilio Tridentino huius generis rebus conſtituendis interfuerunt: cumque, quod caput eſt, a ſpiritu ſancto regatur: meas eſſe partes alias non video; quã expectare, quid illa decernat; & quidquid decreuerit, prompta omnino voluntate accipere; nihil dubitans; quin illud rectum, ſanctumq́; ſit. Sanctitatis tuæ pedes ſummiſſe oſculor. Mediolani nono Calend. Februarij M D. LX:IIX.

Ita Marchio Romam profectus, in primis omni diligentia, ſtudioque tempus adhuc prorogari curauit; vt aliquo modo interim vocati eximerentur.

Lõginquas diœceſis ſuæ partes viſit. CAP. III.

Quamquam autem eo iuriſdictionis grauiſſimo negotio Carolus erat occupatus; quæ tamen ad ſuos regendos, rebuſque ſalutaribus iuuandos pertinerent, eorum nihil omittebat. Atque cum alias diœceſi partes, aut

per

per ſe, aut per alios peragrare, viſereque ad id tempus perſeueraſſet; ad eam ipſe initio Octobris anni M. D. LX. VII. profectus eſt, quæ in rebus profanis paret imperio trium pagorum Heluetiorum. continetur ea pars tribus vallibus, Leuantina, Brennia, & Riparia, & ad montem ſancti Gothardi pertingit. primo igitur Carolus certiores de ſuo aduentu pagorum principes fecit. & quoniam eorum imperium plurimũ non modo apud laicos, ſed etiam apud clericos valebat; legatos mitti petijt; qui in ea regione luſtranda cum comitarentur. Illi, vt tres pagi erant, tres primarios viros ita miſerunt; quos humaniſſime habitos Carolus ſecum adduxit. Tanto temporis ſpatio regiones illæ Archiepiſcopum, aut eius adminiſtros non viderant; vt pene à rectis omnibus Eccleſię inſtitutis; atque adeo ab ipſa, quam Archiepiſcopo præſtare debebant, fide, atque obedientia diſceſſiſſent: ſoloſque propemodum Heluetios dominos in omnibus agnoſcerent. populus quidem natura minime malus, & ſimplex, ignorantia peccabat: ſed clerus vita erat, vitijs, flagitijſque plurimis cooperta. diuinæ res, & ipſa præſertim ſanctiſſima Euchariſtia indigniſſime habebatur; qua de re Carolum quandoque lachrymantem comites viderunt. multa erat ignoratio rerum illarum, quæ ad ſacra miniſteria, non dicam vtiles, ſed omnino neceſſariæ ſunt. beneficia pleriq; vitioſe obtinebant, tum pecunia interueniente, tum deficiente Archiepiſcopi auctoritate. ipſi parochi turpibus lucris, ſordidiſque negotiationibus operam dabant. concubinas, liberoſq; ex eis ſuſceptos domi palam habere non verebantur. adulteria, inceſta, ſacrilegia multa: apud quoſdam etiam non parum catholicę fidei diſcrimen. Ipſi autem pagorum principes, & magiſtratus licet catholici, nemine contradicente, aut aliud docente, omnem fere in rebus eccleſiaſticis auctoritatem ſibi ſumpſerant. Ibi Carolus ſingulas eccleſias viſere; presbyteros, & alios incolas diligenter interrogare; anguſta loca, difficilia, aſperaque adire; montium altitudinem, prærupta ſaxa, ſilueſtrium locorum penuriam non vereri; nullius vitæ commoditatis, neq; valetudinis rationem habere; nullo diei, noctiſue tempori parcere. omnino ſpatio menſis adeo profecit, vt eius eccleſiæ tota pene facies immutaretur. Multa paſſim decreuit: plures presbyteros mulctauit; puniuit; ſacerdotijs, ſacriſque officis mouit. tantum ſe continuit, ne vinctos Mediolanum deduceret. Principibus Heluetijs perſuaſit, vt multa in dandis beneficijs; & in rebus iudicandis, quæ ad clericos pertinerent, ſacræ permitterent poteſtati. quæ illi Caroli ſeſe virtuti: ſanctitatique dare publice teſtabantur; quamquam contra Carolus ſuadebat, non ſibi, ſed ſanctę Eccleſiæ, Deoque eſſe tribuenda. Poſtremo, vniuerſo clero in vnum conuocato, quę opus erant, grauiter, pieque monuit, & cohortatus eſt: quod idem præſtari iuſſit per religioſum virum, qui grauiſſimam concionem ad eum cœtum habuit. Sed valuere plurimum verba, quæ aliorum quoque nomine vnus ex legatis ad clerum fecit: Quamquam Heluetijs conſilium non erat, priuilegia ſua dimittere, quibus in earum vallium adminiſtratione vtebantur; agnoſcere tamen, ea quandoque rectores attigiſſe, quæ fas non eſſet: ſed feciſſe coactos maleſactis clericorum, Paſtorumque incuria, qui eam regionem neglexerant. in poſterum longe aliter fore. in Concilio Tridentino ſe affuiſſe, illudque pagorum nomine recepiſſe: velle omnino Principes, eius decreta ſeruari. palam ſe denunciare omnibus; nemini poſthac apud ipſos

perfugium fore; quin a Cardinali plene regerentur; & quemadmodum oporteret, corrigerentur. Demum clerus Concilij Tridentini decreta publice recepit; concilij prouincialis conſtitutiones ſeruandas ſuſcepit: tum catholicam fidem ſtata formula ſingillatim profeſſus eſt. Ita Caroli dolorem, quem ex tanta prauitate cœperat, emendationis remedium, ſpeſque melioris in dies progreſſus non mediocriter leuauit: ſimul vero illud; quod præ finitimarũ eccleſiarũ de quibus cognouerat, conditione, ſuas bono ſtatu ſatis eſſe intellexit. Litteras autem diſcedens ad gentis conſilia dedit; quibus & delegatorum opera gratias egit; & monita multa ijs de rebus addidit; quibus veræ pietatis, religioniſque cauſſa, in regione gubernanda illis abſtinendum eſſet. Atque iam tum, chriſtiana gentis charitate motus; cum eam præſertim in ſua iam habuiſſet clientela: cogitare cœpit, quemadmodum alijs item eccleſijs, quæ in ditione Heluetiorum eſſent, conſulere poſſet. verum nihil eo tempore, publice tentandum arbitratus; priuatis officijs oppida, caſtellaque multa, maxime ſuæ diœceſis finitima, iuuare non deſtitit; tum pueris ad clericalem vitam Mediolani educandis; tum concionatoribus mittendis; qui fidem catholicam tuerentur, chriſtianoſque mores ſuaderent. tum alijs rebus ad eorum ſalutem accommodatis. Sed minime prætereundum videtur, tres eas valles, quattuor ex Canonicis Mediolanenſibus Comitum titulo tenuiſſe; & vtraque poteſtate, ſacra, profanaque adminiſtraſſe. eas autem Heluetios cum Philippo Mediolani Duce bellum gerentes occupaſſe. cumque de pace ageretur; neſcio quo animo, Dux, vt facilius tranſigeret, valles non ſuas permiſit Heluetijs: earumque loco Canonicis vniuerſi Seprienſis agri vectigal quoddam aſſignauit. Eccleſiaſticam vero adminiſtrationem, quam vt oportebat, canonici tueri, & ab improborum audacia; potentiumque viribus defendere non poterant, Carolus ſuſcepit: cui tamen alioqui, vt loca intra ſuam diœceſim poſita, neque ad alium Epiſcopum pertinentia recognoſcere; quæ opus eſſent, ex ſacris ſanctionibus decernere, facultas erat. Ius porro, quod in ſacerdotijs dandis conſiſtit, canonici retinuere.

Humiliatorum ordinē corrigit. CAP. IV.

Præter Mediolanenſis eccleſiæ negotia, Carolus alia quoque grauiſſima ſuſcipere non omittens; noua ſemper ad hominum ſalutem, & ad eccleſiæ fructum exempla proferebat. Cõfecit eodem anno priuſquam exiret, negotium inter alia correctionis ordinis Humiliatorum. Inſtituerant illum Mediolanenſes olim nonnulli. cum enim Conradus Imperator eorum plurimos cœpiſſet, & in Germaniam duxiſſet; primarios quidem ſecuri percuſſit: alios autem reſeruauit; qui periculo commoti diuino ſe cultui totos dedere conſtituerunt: & vt primum, Conrado mortuo, ab Henrico ſucceſſore reditum in patriam obtinuerunt; monaſticam auctoritate Pontificia religionis diſciplinam, ex ſancti Benedicti inſtitutis, cum albis indumentis ſuſceperunt, Humiliatorumque ſibi nomen impoſuerunt. Ij plurimis in Italia fundatis monaſterijs; annorum amplius quingentorum ſpatio a prima diſciplina, vt humana eſt imbecillitas, longe admodum in multis diſceſſerant. Viderat Carolus ordinis patronus, & iudex, correctione opus eſſe: atque iam antea per Ormanetum, cum is Mediolani eſſet, aliquam eius rationem tentauerat. qui cum eorum comitijs præfuiſſet; fecit ille quidem, vt de corruptelis quibuſdam tollendis aliquid in congregatione decerneretur: verum ad rem perficiendam; maximæ autem ad alia, quæ grauiora, & difficiliora

erant

erant; conſtituenda, efficiendaque, iam tum vir ſapiens multo maiorem auctoritatem, poteſtatemque neceſſariam eſſe prædixerat. Non omiſit vmquam negotium Carolus; neque de ratione ineunda, qua ordo ille ad ſua reuocaretur inſtituta, cogitare intermiſit: ſed Pio Quinto tali Pontifice demum creato, rem ſuſcepit attentius. multa ipſe cum Pontifice prius egit accurate: per Ormanetum poſtea rem totam confecit; & de toto ordine componendo conſtituit. Itaque conuentu indicto; omnibuſque qui vocati erant, Cremonæ congregatis; cui conuentui Carolus non ſua ſolum Protectoris, vt aiunt, ſed Apoſtolica etiam auctoritate præſidebat; quæ acta de ijs, Pontificiaque conſtitutione ſummatim ſaltem, ſancita erant, & ad eam diem ſecreto habita, promulgari iuſſit; præſidijs ante paratis, ſi quis forte promulgationi vellet reſiſtere. dura maxime Prępoſitis viſa ſunt, quę de eorum emendatione ſtatuta erant; eoque duriora, quod minime quiſquam putarat, emendationem eouſque peruenturam quin etiam, ſicuti ego accepi, quidam ex ijs, qui prudentiores ſibi videbantur, ſubobſcure Caroli conatum ante illudebant. cum autem talia improuiſo audijſſent; animo quidem grauiter perculſi omnes, nihil tamen reſiſtere auſi ſunt, aut contradicere. Summa emendationis fuit; vt Præpoſiti dignitatem, quam quiſq; haberet; & eius item inſigne retineret: ſed ſuum quiſque locum, ſacerdotiumque mutaret. tertio quoque anno in poſterum per ſuffragia tum Præpoſitus ordinis vniuerſi, tum locorum omnium Præpoſiti deligerentur. reditus eccleſiæ, non ipſi, vt antea, ciuili quodam ſplendore; ſed alij ad id proprie electi religioſe adminiſtrarent: ijs vti communibus omnes æqualiter vterentur: omnino cœnobitica, religioſaque vita vere inter eos ageretur. hæc litteris Pontificijs cōtinentur; tum fuſius, explicatiuſq; cōſtitutionibus, quas tū pro ampliſſima facultate ſibi data Carol⁹ eis ſcripſit; & in conuentu etiam eodem promulgauit. At conuentu dimiſſo, multi Præpoſiti; nam magna pars nobilitate, gratiaq; plurimum poterat; omnes vias perſequi cœperunt, quibus vijs, promulgatis ſe legibus ex parte ſaltem liberare poſſent. Res longe grauiſſima illis videbatur, ex eo ſtatu quem ſibi propoſuerant, cum ei ſe ordini addidixerūt; adeptis beneficijs, quæ conſueta ceterorum via obtinuerant; tantis detractis commodis, & facultatibus; ad eam vitam compelli; in qua & tenue eſſet, quo quis vteretur; & id ipſum non eſſet proprium: quæque ſeueris alijs continetur inſtitutis. nihil enim minus, ſiue ipſi, ſiue parentes, ijs dignitatibus quærendis, fortaſſe ſpectauerant; quamuis ſpectare debuiſſent; quam monaſticam, cœnobiticamue diſciplinam. Sed quemadmodum vulgo de alijs fieri ſolet ſacerdotijs, quæ legibus eiuſmodi cœnobiticis libera ſunt; id ſibi, ſuiſque comparare plerumque ſtuduerant, quod vitæ commoditati, nobilitatique ſuſtentandæ deſeruiret. Cognati quoque ipſi, qui Præpoſitorum opes ad familiæ ſuæ ſplendorem pertinere videbant: eaſque ad iuniores eiuſdem familiæ deinceps transferendas ſperabant; ſancitas leges, quantum poterant, diſſoluere conabantur. Itaque amicos rogare; principes viros obſecrare; quacumque ratione poſſent, niti; vt à Pontifice audirentur. cum ſibi obſtructum Pontificis, Carolique conſtantia, & prudentia, tum Ormaneti diligentia, aditum reperirent: ſpecioſis cauſſis Italiæ regulis perſuadere, ne nouos Præpoſitos iuuarent; neue ingredi in loca aſſignata permitterent: loca nonnulla ipſi armatis viris munire. Sed Carolus tum ſua, tum Pon-

ſia paulo grauius componi, corrigi-ue poteſt. deinde vero, ne ſtatutum quod erat, efficeretur: plura, voluntaſque Amadeorum ipſorum in primis, impediebat. Carolus autem nihil a ptopoſito declinans, minime deſtitit, donec bono rem exitu concluderet. aggreſſus ad litteras Pontificias; quas ad eam rem proprie curauerat, in conuentu Pacis promulgandas, remque conficiendam, ea incurrit, vt vno verbo dicam; quibus tunc quidem ſibi cedendum, & re infecta diſcedendum, clementer ſtatuit. rediijt tamen, remque totam confecit arbitratu ſuo. tum vero eorum, qui reſtiterant, apud Pontificem, ob eius grauiter offenſum animum, deprecator fuit. Ea re peracta, conuentum habuit: in quo promiſcue cœnobij cuiuſque numero conſtituto; & rectoribus electis; ſalutaribus conſtitutionibus oportune renouatis prouinciæ res compoſuit.

Cauſſis fidei præeſt: vitæ ſanctitatẽ auget. CAP. VI.

Geſſit per idem tempus aliã rem a Pontifice mandatam. Nefarium hæreſis ſcelus, cuiuſdam concionatoris olim impietate, verbiſque conceptum, quod diu latuerat, in præcipua quadam Italiæ vrbe tunc appauit. Inquiſitor ſuo iure vti, in ius vocare, in cuſtodiam dare, ob quorundam magnam potentiam, minime poterat. duo religioſi viri ob eam rem crudeliter interfecti erant. Pontifex eò ſua ſponte Carolum miſit: pauca mandata; maximam auctoritatem tribuit. eo nondum profecto, componi res cœperunt: neq; id mirum: quia licet cum hominibus, quibuſcum oportebat, nondum egiſſet; egerat cũ Deo tamen; qui præſens eſt rerum omnium moderator; idque ſingulari quadam ſacrarum precum contentione. etenim per omnia monaſteria, omneſq; vrbis eccleſias precationis tempora ita diſtribuerat, vt ſine vlla intermiſſione, die, noctuq; eſſent, qui Deũ pro grauiſſimo negotio orarẽt. quod genus precationis ſine intermiſſione tunc primum, ex ea credo oratione acceptum, quæ pro Apoſtolo Petro vincto habita ſcribitur; poſtea in grauiſſimis rebus ſæpe adhibuit. Cum ad locum veniſſet, veritate, ac vi argumentorum; tum prudentia, atque auctoritate, in primiſque diuina ope, flexit potentum animos; auctoritatem ſacroſancti magiſtratus, ſacrorumq; miniſtrorum reſtituit, qui eum veluti Angelum Dei ſibi adueuiſſe prædicabant. effecit, vt ſontes, quorum ſatis magnus erat numerus, deprehenderẽtur, in carcerẽ ducerentur, publice hæreſes deteſtarentur; alij condemnati, poteſtati ſeculari permitterentur; ciuitas tanto periculo, maloq; breui liberaretur: vt Pontifex, Cardinaleſq; tum alij Carolum murifice collandarent. Dũ id ageret, addidit aliud Põtifex eiuſdẽ generis ad euellẽdas ex religioſo ordine prauas quaſdam opiniones, quę multis iam inſitæ erãt. quod Carolus ijs qui corrupto ſenſu eſſent, per varias Italię vrbes prudenter cõprehenſis, & concluſis, diligẽtiſſime curauit. erant hæ, opinor, reliquiæ malorum illorum quibus nõ multis ante annis Italia magno in periculo fuerat; vtq; remediũ afferretur, Pius ipſe Pontifex Inquiſitoris tum officio fungens, egregie partes ſuas egerat. In quo magnam equidem cauſſam reperio, quamobrem Deo, quas maiores poſſumus, gratias Itali agamus; præcipuo eius munere factum agnoſcentes; vt quę peſtis alijs quibuſdam prouincijs orta, illataue, deleri nunquã potuit; ſed maiori in dies perturbatione, perniciequegraſſata eſt; apud nos facile ſit nõ ſemel extincta. id ego ab diuina virtute proficiſci exiſtimo, quæ ex Romana illa petra in qua ædificata Eccleſia eſt, in propinquiores partes efficacius funditur. Alia publica, grauiſſimaque negotia per id tempus ad Carolum delata ſunt;

nam tantæ virtuti quæcumque maxime difficilia eſſent, omnia recte committi poſſe videbantur: perſuaſumque omnibus erat; neque eius animi æquitatem vlla gratia inflecti; neque conſtantiam, & robur vlla potentia infringi poſſe. Sed ille operam laboremq; omnem in eccleſia ſua potius ponere cupiebat. Atq; cum quarro iam menſe ob illud fidei negotium ab eccleſia tali tempore abeſſet; orare Pontificem, non deſinebat; vt redire tandem liceret: eo magis, quod quibus id gratum fuiſſet, vulgo iacta bant; detinẽdum eum de induſtria varijs negotijs; ne Mediolanũ amplius reuerteretur: eam eccleſiam quaſi vineam incultam aſſidua opera indigere: ſynodum clericorum ſibi tandem habendã; diœceſis, quantum poſſet eo anno ſibi viſendum, cuius maior pars reſtabat. At illa tamen abſentiæ oportunitate Carolus otij aliquid nactus; animi ſpirituſq; ſui vires collegit: & cum in medio vix ſpiritualis vitæ curſu ſe eſſe affirmaret; quaſi præterita obliuiſcens, maiore quã antea conatu, ad metã incitatus eſt. prçterita omnia peccata ſua diligenter a primis annis recognita, quod iã diu cupiebat, confeſſus eſt Alexãdro Saulio ſancti Barnabæ Mediolani Præpoſito, nunc Epiſcopo Ticinenſi, cuius conſilijs, & doctrina vti plurimũ ſolitus fuit; donec eum ad Epiſcopatum Alerienſem a Pio Quinto vocatum, tam libenter ob Eccleſiæ fructum; quam ægre ob ſuum, & ſancti Pauli Congregationis vſum dimitteret. perfectiores ſibi vitæ leges, familiæque ſtatuit: iam quidquid ad animũ relaxandũ pertineret. ſeuerius vitare: conſuetudini familiarium, ſermonibuſque minus fructuoſis omnibus ſe ſubducere: ſacras rerum ſpiritualium communicationes inter domeſticos inſtituere, quotidie habere; menſas cœnaculi religioſi more circumponere: quibus licet ipſe profeſtis diebus abeſſet; non tamen, vt ſuperioribus annis, conuiuas adhibebat; aut ſibi plus, aliudue, cuiquam alij apponi patiebatur. ieiunij diebus, quos plures iam in hebdomada ſibi conſtituerat; non vt ante conquiſitos, magniq; prætij cibos, ſed viliſſimos veſpere guſtare: alia ſibi demum præfinire, quibus ad ſummos ſanctæ diſciplinæ gradus aſcendere properaret. Ita mente, ſpirituque diuinitus inſtructus Mediolanum redijt menſe Iunio, populo maxime expectatus, maximaque lætitia exceptus.

Diœceſis, prouinciæque ſynodũ celebrat. Cap. VII.

Cum autem antea, quæ prouinciæ communis vſus poſtulabat, in Epiſcoporum concilio conſtituiſſet: ſuæ quoque diœceſis clericorum ſynodum, ex ſacrorum canonum præſcripto iamdudum habere cupiebat; in qua eccleſiæ ſuæ, quæ proprie opus eſſent, decerneret. eam ob varias, & grauiſſimas occupationes, Pontificis etiam conſenſu, cum diſtuliſſet; habuit tandem pridie nonas Augusti anni M.D. LX.IIX. Vicarios presbyteros, in diœceſi conſtitutos, menſe ante monuit, vt ſuæ quiſque regionis presbyteris in vnum coactis, quæ corrigenda, vel prouidenda ijs locis eſſent, cum ijs conſultaret; & notata deferret ad ſynodum. Vnumquemq; parochum eorum nomina ſcripta iuſſit afferre, qui tempore Paſchatis in ſua parœcia peccata ſua ſacerdoti confeſſi non erant; qui ſacræ communionis participes non fuerant; qui gradu cognationis propinquiores, quam fas eſt, matrimonio forte coniuncti eſſent: vt eorum omnium ſaluti proſpiceret. nomina item, ſtatum, & conditionem omnium, qui clericalis ordinis in eadem parœcia eſſent, Ad hæc, ſupplicationes quiſque ante diſceſſum vna cum populo obiret, ad diuinum auxilium in eiuſmodi negotio implorandum. clerici omnes ordinis, quo initiati erant; & beneficiorum, quæ obtinebant, legiti-

tima teſtimonia recognoſcenda in ſynodum afferrent. Prouidit, ne quis clericorum in publicis diuerſorijs Mediolani commoraretur: neque ea in re pro conſueta liberalitate ſumptibus pepercit; quin ſuas magno illorum numero ædes impleret. Hæc, & alia multa Carolus tum præparauit ad ſynodum recte habendam; quę libellis eo de genere confectis fuſius continentur: quæque poſtea, cum alias habuit, ex ijs, quæ vſu cognouerat auxit, etiam diligentius. Stata die ſynodum incipiens ſalutarem ipſe concionem habuit: ſacros ordines de more celebriter ad ſancti Ambroſij Baſilicam ſupplicatum duxit. in ea ſupplicatione præter cœnobitas, clerici fuere circiter mille quingenti. in ijs trium vallium illarum incolæ, qui iam magis ac magis ad eccleſiæ diſciplinam informabantur. Ibi librorum vetitorum indicem promulgari; conſtitutioneſque concilij prouincialis recitari, iuſſit. ea demum inquiſiuit, decreuitque, quæ ad clerum ſancte inſtituendum, eccleſiaſque recte, & ſalutariter ordinandas pertinerent. triduo religioſum illud negotium abſoluit. Quod reſtabat anni conſumpſit vicanis eccleſijs, montoſis præſertim, perluſtrandis. cuius operæ fructus fuit ſane maximus; tum ad rerum ſacrarum decus; tum ad ſalutem mortalium; qui eius ſermone, laboribus, abſtinentia, vehementer ad religioſam vitæ inſtitutionem mouebantur. conſumpſit item in rebus virginum reliquis componendis. quæ quidem vt præcipua fuit & perpetua epiſcopalis eius muneris cura: ita magni, diuturnique laboris, Deo concedente, fructum habuit ſingularem. tunc operæ multum poſuit, in nonnullis cœnobijs ob exiguum numerum, locaue minime tuta; omnino ob corruptam diſciplinam, in ampliora, religioſioraq; transferendis: tum nonnullis etiam a religioſorum quorundam poteſtate, Pōtificia auctoritate vindicandis: in ſacrilegis item hominibus non paucis puniendis; quorum conſuetudo ſacris locis pernicioſa erat. vt tali ſacri pudoris patrono, ac vindice; in illius pariter, & alienæ poteſtatis fœminarum, mariumq; cœnobijs rectius ſeſe multo res haberent; & magna vbique Caroli diligentiæ, iuſtitiæque formido exiſteret. Intendebat animū ad Epiſcoporum concilium ſecundo celebrandum: cuius tempus, Pontifice conſulto, à Septembri menſe, quo triennium a primo præterierat, ex ratione ſacris decretis conſentanea, tranſtulit in inſequentis anni M. D. LXIX. Paſchales dies. vocauit 1569 igitur duobus ante menſibus Epiſcopos, monuitque, parati adeſſent, rerum eccleſiaſticarum perfectam conformationem ſtudijs ſuis proſequerentur. vocauit canonicos; & ex vnaquaque eccleſia, ſeu diœceſi teſtes, quos dicunt ſynodales: qui in priori cōcilio electi, quid ad rectam eccleſiarum adminiſtrationem, cultumque deeſſet; quid corrigendum, prouidendumue videretur, pro ſuo munere tunc referrent. Affuerunt in hoc concilio ciuitatum, quas in priori nominauimus, Epiſcopi; qui quidem eſſent, neceſſarioue non tenerentur impedimento. alij Præſules nonnulli, quorum doctrina, quæ decernenda erant, prius explanarentur. Ac licet eruditi viri, quos Mediolanum primo Carolus adduxerat, Romam rediiſſent; retinebat Petrum Galeſinum; qui & ſtilo, & eccleſiaſticæ antiquitatis cognitione; ad conciliorū decreta, multaque alia conſcribenda, quæ opus eſſent, non ſolum per eos annos, ſed poſtea ſemper magnos illi vſus attulit. Carolus in Epiſcopos concilij tempore, canonicoſque aduenas conſuetam in domo ſua præſtitit hoſpitij liberalitatem. præſtitit etiam ſuam probe aſſi-

duis in laboribus, vigilijſque mirificam conſtantiam. Delectus eſt Franciſcus Bonhomius Cremonenſis, cui Nonantulanam Abbatiam is contulerat; qui decreta in concilio ſancita Romam, a Pontifice probanda deferret; eorumq; pro ſua prudentia, doctrina, & fide rationem redderet. eidem ad Pontificem mandata concilij, & ſingulorum Epiſcoporum nomine data ſunt, ad eccleſiarum ſalutarem adminiſtrationem pertinentia.

De Scalenſi caſu, alijſq; eccleſiæ perturbationibus.
CAP. VIII.

Interim eccleſiaſtici iuris cauſſa, iudiciumque biennio iam ante in Senatores, alioſque datum, fere conticeſcebat. Ac tametſi ſacri iuris dignitatem, auctoritatemque per moras eiuſmodi lædi Carolus putaret: Pontificis tamen verbis, ſapientiaque, tum ſua virtute ſubſtentabatur: eoq; facilius, quod ſuis tum iudicibus Mediolani multum tribui videbat; homineſq; laicos, eccleſiaſticorum criminum reos, eorum iudicijs ſatis quiete parere: tum Magiſtratus etiam ſeculares multa concedere, vel diſſimulare. Tantum ipſe eorum contemptum, ſeu negligentiam ſuperiore anno, conſulto Pontifice, caſtigauerat; qui anathemate iam ab eo damnati; colloquiorum, rerumque diuinarum communicatione, ſicuti par erat, non abſtinebant. Verum ea quies & ſilentium eo demum euaſit; vt nouæ, ac maximæ perturbationes efficerentur. Nobile canonicorum collegium Scalenſe, inter alia Mediolani eſt, a Regina Scalenſi, Barnabæ Mediolanenſis Principis vxore inchoatum; & ab ipſo Barnaba poſt vxoris mortem ea conditione ante annos amplius ducentos, integre cõſtitutum; vt ſibi, ſucceſſoribuſque ius ad canonicos nominandos reſeruaret. De eo viſendo, ac recognoſcendo Carolus agere cœpit. Canonici contra, regijque Magiſtratus eccleſiam ab Archiepiſcopi poteſtate dicebant exemptã: Regi certe vt Duci, & patrono in ea ius eſſe. re vera Clemens Pontifex exemerat; ſed ita tamen; ſi Archiepiſcopus conſentiret: conſenſu vero nuſquam apparebat. Carolus tametſi certo ſibi iure niti videbatur; negotium tamen ſuſtinuit; Romamque detulit. cumque reſpondiſſet Ormanetus, ac mandaſſet Pontificis nomine; vt iure ſuo vteretur; rẽ ille tamen adhuc trahi duobus fere mẽſibus paſſus eſt. Interim canonici (nonnullos ſemper exceptos volo, quos ſcio diſſenſiſſe) tantum ſibi ſumpſerant; vt ne in vllum quidem ipſius eccleſiæ Scalenſis clericum Archiepiſcopali auctoritate agi poſſe contentè affirmarent. immo Vicariũ cauſſarũ criminalium, & fiſci procuratorẽ, quia egiſſent, anathemate notatum publice denunciarunt; Carolum etiam ipſum ea de cauſſa citare auſi. Priuilegij ſui, & auctoritatis Apoſtolicæ nomine id fecerunt; cuius tuendæ miniſtrum, iudicemque delegerunt leuiſſimum hominem, atque imperitum Petrum quẽdam Barbeſtum. His rebus cum Magiſtratus aperte fauerent: Dux etiam ipſe ſemper eccleſiaſtico iuri tuendo antea deditus, tunc alium ſe præbebat: ſiue id aliorum inſtigatione; ſiue obtrectatorum timore faceret; qui calumniandi, accuſandique apud Regem, regiumque conſilium ex pio eius ſtudio occaſionem arripuerant. commotus etiam dicitur: quia cum ad tollendum mercatum quendam qui ad ſancti Bartholomæi, eius die feſto haberi ſolebat; ipſo die Carolus eccleſiam claudi iuſſiſſet; ad eam eccleſiam rei diuinæ cauſſa forte is aduenerat: &, vt perturbati animi natura eſt, occluſas fores, contra penitus, ac Caroli mens fuerat, accepit in iniuriæ loco. Vtcumque ille affectus, mutatuſue fuerit; pœna certe capitali propoſita, per eos dies edixit; ne quis aliquo modo regiam iuriſdictionem læderet. quod quidem edictum ita cõſcri-

ſcriptum eſt; vt cauſidici, notarij, miniſtriq; fori Archiepiſcopalis omnes, veriti ne qua forte ratione aliquando comprehenderentur; eiuſmodi pœnę metu, forum, cauſſas, exercitationeſque ſuas omnino dimitterent. Carolus in aperto iure minime hæſitandum, cunctandumue ratus; ne maiora ex his in dies contra Eccleſiæ ius pararentur; ſimul ſuſpicans, ne tempus ideo duceretur; vt ipſe quoque per Barbeſtum publica poſſet propoſita denunciatione notari: diem illius eccleſiæ recognitioni deniq; conſtituit. eo die mane per Ludouicum Monetam presbyterum denunciat, iam iam ſe affuturum, eccleſiæ, ac ædium eccleſiaſticarum viſendarum cauſſa. canonici prius moniti ſacrorum feſtinanter finem fecerant: & plerique ſacra linea veſte induti, ad cœmeterij ianuam, ceteris omnibus clauſis, conſtiterant. Ex his Calaber quidam ſenior, qui œconomi munere in Eccleſia Mediolanenſi fungebatur; denuncianti Ludouico, In regio, inquit, domicilio ſumus nullum ius Archiepiſcopo in nos: Cardinali id nuncies; moneaſque, vt prudenter agat: huc enim ſpectant edicta promulgata contra homines Regi infidos. Dum ceterorum ſententiam, an eadem ſit Ludouicus exquirit; exardeſcit ſenex; dure increpat; omnes in eum impetum faciunt; impellunt; eijciunt. Carolus ipſe non multo poſt aduenit. qui Cardinalis inſigne ante illum geſtabat; cum limen intraret, iniecta in frœnum equi manu, repellitur. eodē modo, qui crucem Archiepiſcopalem præferebat. tum Carolus mula deſcendit; crucem, quam tenere in pronunciatione ſententiæ contra canonicos oportebat, prehendit, ingreditur. ibi vero horrendum ſpectaculum. cœci ſacerdotes, qui tanti Antiſtitis, ſacrorumque inſignium conſpectu placari, aut potius terreri debuerant, vehementius accenſi irruere; armati, quos quaſi cum hoſte res eſſet, conduxerant, diſtrictos gladios tollere; Hiſpaniam, Hiſpaniam ſtultiſſime conclamare; Carolum varie agitatum, & in imaginem Crucifixi ſemper intuentem repellere; fores obtrudere, contraque faciem claudere; multitudinis concurſu, ſtrepituque omnia miſceri. His interfui adoleſcens, cum ea via forte prætereiens, turba, reique nouitate motus eo loco moratus eſſem. Ibi Carolus in canonicos anathema, interdictum in eccleſiam pronunciauit: Vicarius eius generalis Ioannes Baptiſta Caſtellius paratum ſcriptum parieti affixit. quo ſtatim aduerſarij conſciſſo; Vicarium male habuerunt, atque adeo ceciderunt. eodem die a collegio celebriter deductus, præclarus ille litterarum Pontificiarum patronus Barbeſtus, ſententiam ſolenni ritu, campanarumque ſono contra Carolum pronunciat: grandibus litteris in illius eccleſiæ pariete, alijſque vrbis locis publice notatur, Carolus Borromeius Cardinalis, & Archiepiſcopus ſacris interdictus, ob Pontificiæ auctoritatis contemptionem. Contra Carolus pronunciationem ſuam in Baſilica maiore ſtatim renouauit. deinde nominatim Oeconomum, totius facti ducem, & alios de quibus conſtare potuit, ob vim ſibi, miniſtriſque ſuis adhibitam, ſequenti die, ab Eccleſiæ corpore abſciſſos; eoſque, & eorum eccleſiam ijs pœnis conſtrictam, declarauit, quæ Bonifacij Pontificis conſtitutione ſancitæ ſunt in Cardinalium violatores: plura enim erant capita, quibus eo facto canonici grauiſſimas eccleſiaſticas pœnas incurrerant. Duci prætera, Senatuique facinus ſcripto denunciauit; monuitque, ne forte in tanta re conniuentes, in eaſdem pœnas inciderent. Cæſarem Specianum patritium Mediolanenſem, tunc

ca-

canonicum ſuum, nunc Epiſcopum Cremonenſem, magna virtute Præſulem, & magnis Eccleſiæ ſanctæ muneribus perfunctum, Romam miſit, qui acta omnia ad Pontificem referret, & quæ ea de cauſſa opus eſſent, procuraret. Erant Carolo mœroris non mediocris cauſſæ complures: vaſtitas eccleſiaſtici fori: nulla iudiciorum facultas, niſi quam comprobaſſet Senatus: quamquam ne illa quidem vti quemquam permittebat, ne licentiam eiuſmodi probare videretur: publica quædam auctoritatis ſuæ contemptio: nulla ciuilis poteſtatis tutela; quin tacita potius oppugnatio: iactatio aduerſariorum; diſiunctum tandem ab eo, & abalienatum Ducem; Pontificem vero minime, vt putabatur, commotum recentibus factis: Vicarij, conſiliarijque ſollicitati, ac pene iuſſit, vt a Carolo diſcederent: dubitatio piorum, amicorumque hominum, num forte magis cedendum eſſet, quam tanat turbari ſinere.

Romæ, & apud Regem de rebus ſuis agit fortiter. CAP. IX.

Hoc loco res Caroli cum eſſent; eò maiori tamen animo eſſe videbatur, quò grauiori premebatur acerbitate. ſumma in rebus omnibus circumſpiciendis diligentia: neque opera, neq; ſtudio cauſſæ deeſſe: nullum officium Romæ, vel in Hiſpania prætermittere: ſeſe in primis, eccleſiamque ſuam, ſuis, aliorumque precibus impenſe Deo commendare: ſpiritualibus colloquijs, exercitationibuſque ſuſtentari. Atque dum conſiliorum ſuorum, & aduerſariorum item rationem perpendens, exponeret omnia Pontifici; illud quandoque dixiſſe reperio: ſi eorum malorum in ſe ipſo cauſſam agnoſceret, dicturum cum Iona; Tollite me, & mittite in mare, & ceſſabit mare a vobis: ceſſurum ſe facile, magiſque tranquillam vitam, quod ei facile, iucundumque foret, electurum. Sed cum perſpiceret de auctoritate tantummodo agi: idque curari, ne quid Archiepiſcopus in laicos fere ſine ſæculari poteſtate poſſet; quod neq; iuri conſentaneum; & moribus emendandis, ſalutiq; populi valde incommodum iudicabat: id etiam fortaſſe agi, vt Carolus tantis moleſtijs, difficultatibuſque defatigatus tandem locum deferret; aliuſque Archiepiſcopus crearetur, qui vel non poſſet, vel nollet repugnare: hæc cum videret; decretum ſibi eſſe, omnia potius incommoda perpeti, omnia ſubire pericula, quam Eccleſiæ cauſſam vmquam deſerere. ſcire ſe etiam Pontificis in Eccleſia tuenda, & omni æquitate conſeruanda religioſiſſimam voluntatem. noſſe Catholici Regis optimã mentẽ. his rebus in magnam ſpẽ adduci, omnia tandem, Deo in primis fauente, felici exitu eſſe concludenda. Sed quamuis acta Barbeſti Pontifex irrita declaraſſet: ex canonicis nonnullos Romam vocari: & quia nõ paruiſſent, anathemate damnari iuſſiſſet: remiſſius aliquanto tamen agi, tardiuſue remedia malis præſentibus afferri Carolus exiſtimabat, quam res poſtularet. cunctationem ipſe, diſſimulationemque maioribus malis occaſionem putabat eſſe. alij vero maiora mala ita potius auerti, dicebant: omnino Caroli mentem, animumque ea ratione exerceri, & quodammodo expoliri. cum is ita ſentiret; tanta tamen erat modeſtia, tãtũq; ſummi Paſtoris ſapientiæ, atq; amori tribuebat; vt in litteris, quas frequentiſſime ad procuratoris ſuos, homines maxime ſibi fidos, Romam mittebat; ne verbũ quidẽ reperias, quo vir acerbiſſime preſſus, vel agendi modũ reprehendat, vel paulo liberius queratur. de ipſis etiam aduerſarijs ita loquebatur; vt quos poterat, excuſaret; ſicuti vere nonnulli erant aliqua excuſatione digni. Merito autem paterno Pontificis amori plene confidere poterat; a quo plurimi

mi fiebat, atque vnice diligebatur. cuius rei teſtimonium Ioannis Baptiſtę Cardinalis ſancti Clementis litteris teſtatum, libet hoc loco proferre; Pontifici Domino noſtro (ad Carolum ſcribebat ille) adeo probantur actiones tuæ, vt heri dixerit; Antiſtitem in Eccleſia Dei diuini cultus, & honoris ſtudioſiorem; aut in eccleſiaſtico iure tuendo, ſanctæque Sedis huius auctoritate conſeruanda fortiorem, quam tu videaris, ſcire ſe neminem. ideo viribus omnibus opem ferre quidem velle; amplitudinemq; tuam defendere; ſed rei tempus expectandum. aliâs dicebat Pontifex; in Caroli rebus tuendis, vel vitam ipſam ſibi ponendam. De Rege licet ea omnia ſibi Carolus polliceretur, quę ab optimo Principe poſſent expectari: tantum erat tamen aduerſariorum ſtudium, tanta contentio; vt vel ſcribendis ad Apoſtolicum Internuncium in Hiſpanias litteris, ſcriptiſq; alijs mittendis; quibus varia, quæ contra ipſum, Regi referebantur, coargueret; aſſiduam pene operam dare cogeretur. Is erat Ioannes Baptiſta Caſtaneus Archiepiſcopus Ruſcianenſis, humanitate, religione, iudicioque vir in primis præſtantiſſimus. qui nuper Sixto mortuo, in altiſſima Petri Sede collocatus paucis diebus morte ſublatus eſt. Erât apud Regem, & eius conſilia, qui vel id prædicare non dubitarent; omnino prouinciam Mediolanenſem, ſalua Regis auctoritate, adminiſtrari non poſſe, niſi Carolo pulſo. Totius autē ſenſus ſui, rerumque eccleſiæ Mediolanenſis rationem Regi fuſius aperire conſtituit; vt pro religioſa voluntate ſua, quantum in eo eſſet, tantis incommodis mederetur. Optimo igitur Antiſtiti, valdeque amico mandata dedit: quorum fuit hæc ſumma: Quod perturbationum Mediolanenſium, quæ Regi notæ ſatis erant, culpam in ſe, tamquam Regis parum ſtudioſum, alienique iuris appetentem, quidam transferre conarentur: primò ſibi conſcium eſſe; ſuæ id vitio fieri non poſſe voluntatis; quam ſane optimam erga Catholicam Maieſtatem hæreditatis quaſi iure accepiſſet a maioribus ſuis; ipſeque maxime omnium conſeruaret; ob ea, quæ in Gibertum eius patrem, Federicum fratrem, in ſe demum agnoſcebat ab eadem liberaliſſime collocata beneficia: quam etiam Romæ olim; quo loco, & tempore, opera, & officijs ſuis multo melius poterat; re ipſa ſæpius oſtendiſſet. Alieni vſurpandi, quæ cupiditas, aut ſuſpicio in illum caderet, qui omnia ſua ſibi relinquenda ſtatuerat, vt Deo liberius, eccleſiæq; ſibi commiſſæ poſſet inſeruire? errorem etiam ſibi adeſſe videri, cum viris peritiſſimis in iure ſuo plane cognoſcendo vteretur. Neque ſe concordiam cum Regio Magiſtratu negligere; immo quoad poſſet, diligenter curare; cuius fructus in eccleſia adminiſtranda omnibus eſſet manifeſtus. argumento eſſe vel eius patientiam, qua biennio iam in multis eccleſię damnis, ac iniurijs vtebatur. At Magiſtratus in peiorem partem accipere omnia; apud Pōtificem, Regemque de ſe iniuſte queri; & ſine cauſſa accuſare, vel ijs refellendis, quę contra ſe dicerentur, multum ſibi negotij exhiberi. Regij iuris tuendi nomine edictum promulgatum, quo omnes eccleſiaſtici fori actiones funditus eſſent ſublatæ. Si clericus ſuum iudicio perſequi vellet; ſi pro eccleſia ſua agere; ſi pia legata exigere; neminem eſſe, qui operam non negaret. Simoniacos, ſacrilegos, adulteros, vſurarios, alios omnes maleficos, impunitos eſſe: vitia, & peccata late manare: improbos, facinoroſque exultare: clericos, eccleſiaſque iniuria affici: mortuos nonnullos pijs ſuffragijs deſtitui. ita poteſtatis ſuæ cōſeruandæ nomine, regios iudices Ec-

cle-

cleſię totam eripuiſſe iuriſdictionẽ. Scalenſium audaciam ab eis nutritam: nihil certe actum contra ſicarios, qui ſibi ſacroſanctum Archiepiſcopalis auctoritatis inſigne tenenti diſtrictis gladijs a canonicis obiecti erant. id multis iuſtam cauſſam exiſtimandi afferre; vel delictum magiſtratibus placere; vel ipſis cõſentientibus fuiſſe commiſſum. eoſdem crimini ſibi dediſſe apud Pontificem, quòd bidui moram in eo negotio negaſſet, qui ipſos conceſſerat menſes. ad hoc rem indigniſſimam, ſed tamen etiam ridiculam; gladios a Caroli parte prorſus ſemper inermi, prius eductos. Rem, quę cum Senatu in cõtrouerſia eſſet, pro Rege quidem non tantam videri. quid tandem regiæ poteſtati obeſſet, neceſſarios iuriſdictioni ſuæ ſatellites Archiepiſcopum armatos habere; vitioſoſue homines eccleſiaſticorum criminum reos eius auctoritate duci? at pro Archiepiſcopo magni eſſe momenti: aliter enim vix, aut ne vix quidem, delictis coercendis ſuo munere fungi poſſe. nam & ſi quid difficilius tentandum eſſet, perfici minime poſſe abſque laicæ poteſtatis auxilio. Ius regium verbo, re vera defendi viuendi licentiam. quale illud eſſet; quòd turbæ pene omnes ex eo tamquam ex ſemine ortæ videbantur; quod in adulteros, & concubinarios agere cœperat. Eiuſmodi impedimentis, & contentionibus ſummam eccleſiæ conformandæ, moribuſque emendandis difficultatem afferri. multitudinem varijs rumoribus ſuſpenſam, incertamque teneri, ne Paſtorẽ ſuum audiret, & in ſalute curanda progrederetur. diſcere multos non ſolum laicos, ſed etiam clericos repugnare Epiſcopis ſuis. Magiſtratus, quos prouincia bene gubernãda, vtilius occupari oportebat; detineri cõtentionibus cum eccleſia exercendis. Hæc a vero animi ſenſu, chriſtianaq; charitate profecta Rex apud ſe cogitare vellet; videretque, digna ne pia, optimaq; mente, & ſenſibus ſuis plane catholicis a ſuis agerentur; & pro ſua ſumma prudentia, & pietate de rebus omnibus conſuleret. Quid eccleſiaſticum forum pateretur, eodem modo Duci, & Senatui denunciauit; & litteris teſtatus eſt: monuitque, vt pro eo quod ſacri canones in eos ſtatuerunt, qui libertatem eccleſiaſticam, auctoritatemque læderent, conſulerent ſaluti ſuæ.

Percuſſus nihil læditur. CAP. X.

Dum hæc ad Regem afferuntur; dum cunctatur Pontifex, & Magiſtratus in Eccleſiæ, Archiepiſcopique iniurijs conniuent: alia multo acerbiora, prorſuſque deteſtabilia in Carolũ patrata ſunt. Humiliati optimis quidem legibus aſtricti, & ad inſtituta, officiaque ſua reducti erant; ſed quantum vis poterat: alia enim erat voluntas; omniaque mouebant, vt ad vſitatum vitæ genus poſſent recurrere. Multa Carolus fecit, tentauit multa, vt vere ordinem ad veterem normam, rectamque diſciplinam reuocaret. de bonis monachis ex alio ordine vnicuique cœnobio præficiendis egit: de bono ordine cum eo coniungendo; de nouitijs optime inſtituendis. omnia parum valere videbantur ad ordinem, inueterata iam conſuetudine, rurſus inflectendum. optimum factu erat per nouitiorum inſtitutionem, ſucceſſionemque diſciplinam reſtituere: ſed nimis id longum videbatur. omnino illud compertum eſt; qui ignorantia, vel infirmate errent; eos verbis, caſtigatione, diligentia in viam poſſe reduci: qui parata ſalutis ſubſidia contemnunt, ſcienteſque, & volentes in errore verſantur, & conſueſcendo habitum confirmant; metu, vi, pręmijs poſſe interdum contineri; ceterum vbi copia detur, eodem ſemper reuolui. Hæc tractare cum Carolus pgeret; monachi eius auctoritate, diligen-

ligentia, conſtantia vndique tenerentur; & vel Romam videre ipſa Romana auctoritate prohiberentur: nefarium conſilium ex eis quidam coeperunt; Carolum quacumque ratione de medio tollere: id ſi ſuccederet, quæ vellent, auferre facile poſſe. Auctor ſceleris fuit, vt etiam Pius Pontifex in ſua conſtitutione refert, Hieronymus, eccleſię Vercellenſis ſancti Chriſtophori antea Præpoſitus: is rem cum Laurentio Præpoſito Carauagij, Clemente Præpoſito ſancti Bartholomæi Veronæ, & Hieronymo eiuſdem ordinis ſacerdote, cognomento Farina, communicat. Farina ſe paratum oſtendit ad rem perficiendam, ſi pecunia detur. quadraginta aureos nummos tanti ſceleris mercedem ſibi paciſcitur. cum ij non ſuppeterent, alio ſcelere parare aggrediuntur. Agunt de ſurripienda eccleſiæ Braidenſis Mediolani pecunia; quæ a Fabio Simoneta monacho, ex nouis conſtitutionibus cuſtodiebatur. cogitant etiam, cum proxima eſſet Aſcenſionis Domini ſolemnis dies, eiuſdem eccleſiæ altare; quid enim iam non auderent? aureis, argenteiſq; ornamentis, expilari poſſe. Atque cum ærarij Braidenſis oſtium effringere conati, nihil egiſſent; Fabium ſtrangulare ſtatuerunt. illo in templi adyto ſacræ precationi operam dante, veniunt ad ianuam, diſſident inter ſe, quis eorum prior faſciam collo inijciat. re tandem infecta diſcedunt. ſuperari Deus voluit religioſa precatione improborum nequitiam. Sacra vaſa atque ornamenta, Farina ſolus abſtulit; & pecunia ex ijs quamprimum confecta, per ganeas varijs in regionibus voluptati ſe dedit. ac tandem, vt breui comprehendam; breuibus tormentis duobus, ex ijs, quæ rotæ artificio, igne repente ex ſilice excuſſo, feriunt, nouo alio furto coemptis; ad nefarium ſcelus paratum ſe denunciat. eo peruenerat immanitas; vt neceſſe iam non eſſet, eam mercedibus euocari. Modo in itinere Carolum aggredi conſtituit, dum perluſtrat diœceſim: modo ad ſancti Barnabæ ædem, quò ille frequenter veniebat; vbi opportunitatem dabant horti, qui contra illam ſæpibus tantum muniebantur. Semel poſt ſæpem delitescens per ianuam eccleſiæ ad altare ſacra facientem, longiori tormento petere inſtituit; ſed fores, quæ apertæ ſubito claudebantur; miniſtri item, qui per gradus altaris frequentes intuenti occurrebant, impedimento fuerunt. locum denique, tempuſq; elegit, quo Carolus cum ſuis, alijſque veſpere ſuis in ædibus ſacras preces obibat. cum acceſſiſſet, ob Cribellium Cardinalem lateri cõiunctum abſtinuit. reuerſus conatus eſt tandem. ea precatio tunc habebatur; quia ſacellum ædificatione impeditum erat, in amplo loco, qui hoſpitum commodo contra ianuam eſt ædium ipſarum. pars loci, quæ pro ſacello erat, ligneo ſepimento ad tempus erat a reliquo diſtincta. Igitur feria quarta vij. Cal. Nouẽb. anni. M. D. LX. IX. dimidia circiter hora poſt noctis initiũ, genibus flexis orabat Carolus, quattuor, quinqueue cubitis longe ab oſtio ſepimẽti. ad pietatem excitandam, frequentiamque exterorũ inuitandam, aliquid muſici cantus adhiberi ſolebat; tunc autẽ canebatur illud Euangelij; Tempus eſt, vt reuertar ad eũ, qui me miſit: cumque ad ea verba cantores veniſſent, Non turbetur cor veſtrum, neque formidet; ſacrilegus ab eodem oſtio quod apertum erat, tormenti rotam laxat: ignea vis pilam, pilulaſque plũbeas plures in Carolum conijcit. flamma, ſonitus ingens improuiſus omnes perterrefacit. Carolus verberatum ſe in dorſi ſpina ſentiens, locum manu premit: dolorem, quãuis minime ſentiat, ſe tamẽ grauiter ſaucia

cia

ciatum putat; exiſtimans recenti adhuc vulnere cruciamentum non effici: in facto adeo terribili nihil corpore motus, parum etiam animo videtur; ſed ſuis, præſentibuſque alijs, qui conſurrexerant omnes, & accurrerant, ſignificauit, vt ſacrum opus perficerent, neque abſcederet quiſquam: paruerunt omnes, finemque orandi quiete fecerunt; vt commode percuſſor exire, per ſcalas deſcendere, atque abire potuerit. Pila ne veſtimenta quidem traiecit; ſed in linea tantummodo exteriori veſte (rochetum appellant) impreſſo veſtigio, & labe quadam effecta, poſt Carolum ſuper panno humiſtrato cecidit. Pilulæ ab ore tormenti dilatatæ varia loca petierunt. alia, eadem veſte, tunicaque inani ictu tranſiecta, & exuſta, itidem in pannum decidit: alia parieti adhæſit; qui contra oſtium, Carolo medio, erat. reliquarum plura ſigna in eodem pariete apparebant. Præcatione habita diſcedit in cubiculum Carolus: vbi exutis veſtimentis, nullum in corpore vulnus apparuit; nulla prorſus offenſio; tantum notula quædam, non ſine tumore, in loco verberato extabat. plumbea tela, veſtes etiam demum, religioſa cura pij viri conſeruarunt.

Quæ poſt caſum facta ſunt, & de rebus Caroli melioribus. CAP. XI.

Grauiſſimo caſu, nefarioque facinore ſtatim commota ciuitas, tota fere conuenit ad ædes Archiepiſcopales, ibi omnes factum obſtupeſcũt; ſceleris horrent atrocitatem; miraculum prædicant. Dux ipſe accurrit illico, Carolumque amantiſſime conſolatus, omnia pollicitus eſt. quæ telorum ſigna extabant, ea pie, ſtudioſeque viſit. tum vero celeriter de ſacrilego deprehendendo conſultauit. Atq; in ædibus Archiepiſcopalibus a ſecunda, vſque ad ſextam horam noctis moratus, cum ex eius familia de re, & malefico quærere vellet; adduci numquam Carolus potuit, vt conſentiret: & quamuis vocari religioſos viros illi maxime probatos iuſſiſſet, vt id perſuaderent; non impetrauit tamen. Duci vero Carolus gratias cum egiſſet; addidit etiam; priuatim ſibi ducere eam illatam iniuriam: propterea velle ſe, vt nullo humano ſtudio adhibito, tota Dei iudicio permitteretur; qui ea in re præſertim ſuam declaraſſet tutelam. magis cupere, vt eiuſmodi ſtudium, diligentiaque ad Eccleſiæ ius tuendum conferretur; & ad ea vindicanda, quæ in eam quotidie fiebant; ea maxime, quę ad eccleſiam Scalenſem publice commiſſa fuerant: vbi non ipſi priuatim; ſed perſonæ, auctoritatique Archiepiſcopali inſignis iniuria facta fuerat. tanta diſſimulatione ea in re ab eo, & a Magiſtratibus adhibita, facile potuiſſe improborum audaciam ali. Quibus ſcite Dux reſpondit; in publicis controuerſijs, quæ iure dirimendæ eſſent, Conſilij, Senatuſque arbitrio facere ſe oportere: quod proprie ad Carolum, eiuſque vitam pertineret; cuius ſe defenſorem profiteretur; id non ſecus, atque vitam ſuam ſibi curæ eſſe. eadem ſententia ad Senatorium ordinem Carolus locutus eſt; qui poſtridie eius diei officij gratia ad eum conuenit. quod idem Conſilium ciuitatis, collegiaque præcipua fecere. At Dux ea ipſa nocte edictum promulgari iuſſit; in quo re, vt geſta erat, explicate relata, & diuini miraculi nomine appellata; qui aliquid noſſent, quod ad ſcelus illud pertineret, eos iuſſit ſtatim, aut tridui ſpatio ad ſummum indicare; capitali, bonorumque publicationis adiecta pœna, ſi non facerent. impunitatem præterea indici, niſi ipſe auctor flagitij eſſet, pollicitus; præmium quoque propoſuit, abſolutionem duorũ damnatorum exulum, & aureorum duo millia. triduo fere portas vrbis clauſas haberi iuſſit. cauponeſque omnes eorum nomina deferre, qui feria quarta in eorum diuerſorijs ad primam

mam

nam noctis horam morati eſſent. lit teris ſtatim miſſis, edixit præfectis, tum qui vrbes prouinciæ cuſtodiunt, tum qui arces tenent; vt omni diligentia, hominem nefarium conquirerent. alia fecit diligenter ad hominem aliquo modo eruendum. cuſtodiam eius armatam, cum recuſaſſet Carolus, hora tamen ſupplicationis conſueta mittebat ad palatium Archiepiſcopale; ianuamque cuſtodiri iubebat, donec occluderetur. Ipſe frequentiſſime, atque amiciſſime Carolum adibat; ea quemadmodum dicebat, de cauſſa, vt omnes intelligerent, iuris quidem eſſe inter eos controuerſiam, poteſtatumque diſſimilitudinem; ſed nō disiunctionem animorum. Carolus autem, vna cum clero de more ſacros ordines duxit, ad agendas de accepto beneficio gratias; quem frequentiſſimus pie admodum, atque amanter populus proſecutus eſt: vt vel eo ſigno ſatis indicaret, quam charam haberet vitam Paſtoris ſui. Paulò poſt Carinianum ſe contulit, ad Carthuſienſium monaſterium vrbi propinquum; vt quem ferre poſſet, ex diuina voluntate, vel deberet eiuſmodi euentus fructum; clarius, atque vtilius in loco ſolitario videret. Facto autem accurate deſcripto, & ad Pontificem miſſo: ipſe litteras adiunxit huiuſmodi.

Caroli litteræ ad Pontificem.

Quod mihi ante tres dies accidit, Ormanetus exponet Sanctitati tuæ. id auribus tuis moleſtum erit: ſed Domini Dei noſtri miſericordiam etiam indicabit, qua vſus eſt, in me haud vſitata ratione protegendo. neque id mea, qui nihil eiuſmodi ſum meritus; ſed vel loci, officijque mei gratia; vel vt longius, quod mihi opus eſt, ad pœnitentiam temporis ſpatium daret: aut vero alijs de cauſſis, quæ nobis curioſe inueſtigandæ non ſunt. eſt igitur hac in re potius, vnde læteris, quàm moleſtiam capias. Equidem Deo gratias ago; ſperoque non ſine fructu hoc fore honoris, & gloriæ diuinæ. Sanctos pedes tuos obſculor, tibique omnia bona precor.

Ad ea reſpondit Pontifex ſua manu: Malis hoc ſemper in more fuiſſe iam inde ab ipſius Abeli tempore, inſectari iuſtos: ſed dum nocere illis conati ſunt, profuiſſe potius; ſibi vero obfuiſſe. dolere ſe maxime quorundam cœcitatem, qui contra ſe ipſos laborarent; ſeque eò paulatim demitterent, vnde non eſſet exitus. gratias Deo egiſſe; quòd talem virum ſibi ſeruaſſet; & demonis conatum fregiſſet. non ſolum Dei fiducia, ſed diligentia etiam vteretur in ſe cuſtodiēdo. vindicaturam id ſceleris diuinam maieſtatem, vt ſolet, in tempore. Deū oraret per ſe; & per alios, vt cœcis lumen daret. Verum allato Romam nuncio, magnus tota vrbe motus, magna fuit admiratio. Pontifex in Cardinaliū cōuentu ea de re verba fecit: caſum deplorauit ita ſcilicet euenire cum ij qui poteſtates, & imperia regunt, odium in Epiſcopos, aut alienam voluntatem oſtendunt; improborum animos in eos, furoremque confirmari. hortatus eſt denique, vt de tanto viro per miraculum ſeruato Deo gratias agerent. tum vero ſuo nomine Catholico Regi negotiū grauiſſime commendari iuſſit; vt ad prouinciæ Mediolanenſis rectores, pro rei grauitate mandata daret. Nuncio item in longinquas vſque prouincias celeriter fama perlato; confluxere vndique Regum, Principum, priuatorumque litteræ; quæ ex ſceleris atrocitate, & ex felici euentu, dolorem, gaudiumq; miſcebant. alij teterrimā hominis mentem, qui commiſerat, aſperamque temporum conditionem deplorare: alij Caroli ſanctitatem, re-

ctiſſimamque mentem prædicare; alij diuinam benignitatem celebrare, in ſuis ſeruandis; miraculiſq; etiam noſtræ ætati concedendis. grauiſſimum multi argumentum efferre; quod conſtanter omnino agendum ſit Dei miniſtris, quidquid eorum officij eſt, tam perſpicuo Dei patrocinio. ingenioſe quidam proferebant, amantiſſime gratulantes, Deoque gratias agentes; quòd eodem tempore Deus & martyrij laudem, viro ſibi, & Eccleſiæ prorſus deuoto dediſſet; & martyrem mirifice ſibi ſeruaſſet. neſcire ſe dicebat M. Antonius Amulius Cardinalis; vtrum maiori miraculo corpus a vulnere; an animum a terrore liberum, Carolus ex horribili caſu retuliſſet: vtrumque certe magnum ſibi videri miraculum. Quibuſdam etiam fuit in prouerbio; lineam Caroli veſtem eſſe quauis lorica duriorem. Eius cognati Principes viri, proximi, & longinqui; cuſtodiam, potentiamque ſuam pollicebantur. Religioſæ, piæque Congregationes ſacra munera aſſidue obibant, gratijs Deo agendis, auxilioque diuino in poſterum implorando: nam multi ex amicis poſt euentum magis, quam ante multo metuebant. At fuere etiam, qui dum cauti, atque intelligentes videri peruerſe vellent in maximam inciderent temeritatē; Caroli illud fuiſſe artificium, vt ſibi opinionem quæreret ſanctitatis. Carolus cum de ſe cuſtodiendo moneretur; facturum ſe dicebat, non armis tamen; atque ea tantum cautione, quæ paſtorali muneri obeundo impedimento non eſſet. vereri enim, ſi ſecus feciſſet, ne tum rebus Mediolani incœptis, tum ijs quæ in alijs eccleſijs forte agenda eſſent, magnum afferret detrimentum. ſi ipſe Cardinalis, præcipua Pontificis tutela, timere videretur; quis in eccleſiaſtica cauſſa conſtantiam præſtiturus eſſet? videri namque omnibus non priuata, ſed publica de cauſſa ſe peti. Cum autem a Pontifice ſibi ſuſpectos prodere iuberetur; ſcire ſe reſpondebat, ſibi eſſe correctionis cauſſa multos offenſos; ſed legitimam ſuſpicionem habere nullam: ciuilium iudicium diſquiſitione multis moleſtiam exhiberi, quos a maleficio valde alienos exiſtimaret. Lætabatur autem: id quod optimæ cuſtodiæ inſtar habebat, & lucri loco non mediocris; piorū precibus tunc ſe multo quam antea ſtudioſius iuuari. tum precationem illam veſpertinam ex eo caſu maxima frequentia in ædibus ſuis celebrari gaudebat. Romæ fama erat, eò Carolum vocatum iri, vt periculus ſubtraheretur. id cum ex ijs quidam audirent, qui eius negotia procurabant; ſuadere Carolo conabantur, vt cœptis ædificijs, quæ multa erant, iuberet ſuperſederi. at ille tum poſſe fieri reſpondit; ſi ſua cauſſa ea inſtituiſſet. Quod multi prędixerant, Caroli res, ob illum caſum, meliore loco fore; id euenit. omnino eſt hoc diuinæ clementiæ; vt incommoda ſuorum, ſalutari quadam viciſſitudine commodis compenſet, ſed ex ſe tamen etiam res aduerſæ, tum miſericordiam mouent, tum amorē; quod ſi exitum habeant felicem; atque mirabilem; ſi cum opinione ſanctitatis etiam coniungantur; accedit etiam non mediocris veneratio. Carolo poſt diuturnam, grauemq; ſane afflictionem; poſt grauiſſimam Scaleſem iniuriam, atq; periculum; poſt atrociſſimum tormenti caſum, mirabiliter ſeruato: minime mirum, ſi magna fieri viſa eſt in multis animorum mutatio; magnaque volūtatum erga illum inclinatio. tum inſignis etiam apud omnes ſanctæ cuiuſdam exiſtimationis eius acceſſio. Mandata primū a Rege Duci ſunt allata: eccleſiæ reſtitueret, quę edicti illius cauſſa ablata erant. tumultum Scalenſem ſibi maxime improbari: temerarios illos,

qui ſeſe cum gladijs Carolo oppoſue rant, diligenter perquireret, ſupplicioque afficeret. præſertim vero de nefario homine inueſtigaret, qui facinus execrabile, ſic enim appellabat, committere auſus fuerat. tantum abeſſe, vt Caroli iuriſdictioni vellet eximi Scalenſe collegium; vt potius ad illud viſendum, reſque illius componendas hortaretur, rogaretque. in omnibus Caroli difficultatibus paratum ſe ad eius defenſionem præberet. placuiſſe ſibi admodum, quidquid officij, erga illum in eo caſu præſtiterat. ſi quid etiam amplius addiderit, incertum eſt. Internuncius certe, ac vniuerſi Dominicani ordinis Antiſtes Vincētius Iuſtinianus; quem Pontifex ob Mediolanenſia, & alia negotia generis eiuſdem ad Regem legauerat, plura ſcripſerunt de optimo Regis in ijs factis omnibus iudicio, optimaque in Carolum volumtate. Ijs vero mandatis animum ſuum Dux amiciſſimum adiungens: grauia illa in primis eccleſiaſticæ iuriſdictionis impedimenta, quæ adhuc perſeuerabant; ſuſtulit: nam & Pontifex ita voluerat; hominemq; monuerat; anathematis pęnam ſacris legibus in violatores Eccleſiaſticę libertatis ſancitam edicti promulgatione eum incurriſſe. qua in re Pius Princeps eam oſtendit pietatem; adeoque communicatione rerum omnium ad præſcriptum canonum abſtinuit; vt cum ad luſtrandos equitum ordines prodire neceſſe eſſet; ſtatum ſibi ſonitus tormentorum plauſum, ac ſalutationem interdixerit. Præterea, qui ſacra communione olim excluſi erant, ſupplices eo ſe vinculo liberari petierunt. ij cum abſolutionem Romæ Carolo iuuante, antea petiiſſent; poſtea vero deſtitiſſent, cauſſati, quod Regia auctoritate ita iuſſum erat; Carolus pij Regis iniuriam ſentiens, in Hiſpaniam ſcripſit; vnde reſponſum tulit, contra mentem Regis id eſſe penitus. Itaque extructo ante fores Baſilicæ maioris paulo editiori tabulato, pridie Natalis diei Domini, abſolutionem Aduocato fiſcali, & Notario, ſtata iureiurandi obligatione prius obſtrictis, ſolenni ritu impertiuit. tum de canonicis pœnis, earumque vi, ac grauitate, ſermonem habuit ad populum. Iudex autem ille, Senator interim factus, cum a Carolo poſtulaſſet, vti Alexandriā proficiſci, ibique cognatorum nuptijs intereſſe liceret, neque impetraſſet; nihilominus profectus, nocte poſt epulas conſecuta, morbo correptus, paucis diebus interierat. cuius cum euentu pij viri caſum obſeruarunt vnius ex tribus qui Romam Pontificis iuſſu vocati fuerant. is cum errore quodam, neſcio qua ratione, fixe inſito, omnium maxime Carolo repugnare videretur; in eum ſiue corporis, ſiue animi morbum per id tempus incidit, vt admodum accerbam vitam ageret: ſuſpicatuſque dæmone ſe aliquo vexari, adhibitis ſæpius per ſacerdotem ſacris exorciſmis; non multò poſt eodem modo, ſemper vexatus, abijt e vita. Alij demum in eadem cauſſa fuerunt, quos calamitatibus ſuis, poſterorum infelicitate varie mulctatos, Deo, & Eccleſiæ pœnas dependiſſe multi crediderunt. Scalenſes canonici, qui contempta Caroli ſententia, diuina officia, celebriore ritu, cantuque, quamquam populo pie abſtinente, celebrauerant; diuque in contumacia permanſerant; ad ſanitatem demum redierE. At eorum Præpoſitus, quamuis non magna culpa, abſolutionem ſtatim poſtulauerat ſupplex; & ea pro foribus Eccleſiæ Sancti Fidelis a Carolo accepta; Archiepiſcopi ſe auctoritati obnoxium eſſe, publice profeſſus erat. Carolus Pontificem deprecatus, vt clementer cum canonicis ageret; efficere non potuit, vt dignas ille omitti pœnas conſentiret. iudicium

tamen omne Carolo ipſe permiſit.ne multa;eos erratum ſuum publice conſeſſos,ſupplice ſque,ante fores eccleſiæ maioris, Carolus magna celebritate, ſolenni ritu,anathematis vinculo liberauit,die dominica,Nonas Februarij M. D. LXX. qui deinde in 1570. eccleſiam ad altare maius adducti, in ipſius,futurorumque Archiepiſcoporum ſeſe poteſtate eſſe profeſſi ſunt; ac diuina ſibi, eccleſiæque ſuæ reſtitui ſummiſſe poſtularunt. Inter alia Carolus id impoſuit,vt quotannis ad decem annos, in natali Mariæ Virginis die; quæ maioris eccleſiæ præcipua eſt celebritas; dum Miſſæ ſolemnia celebrarentur, collegium vniuerſum, ad eiuſdem eccleſiæ altare maius,rite,atque ordine veniret; vbi ad pedes Archiepiſcopi abiecti veniam peterent;eiuſque poteſtatem in ſe publice faterentur. Ius,legitime agendi in eos, reſeruauit,qui ſibi, armatis etiam viris accerſitis,reſtiterant. demum apta cócione habita, ad eorum eccleſiam ordine,celebrique apparatu proceſſit: cœmeterium,qui facinoris fuerat locus, rite expiauit; eccleſiam ingreſſus, inter canentium clericorum hymnos, ſtatis cærimoniis populo benedixit.Ita eo quidem tempore cum canonicis actum eſt.poſtea contra eos, qui reſtiterant iudicium diu eſt agitatum: pluresque ex ijs in carcere habitis:quorum cauſſam,cum Caroli itidem arbitrio,vel ipſis canonicis enixe poſtulantibus, Pontifex integre permiſiſſet; ea tamen conditione,vt beneficijs priuarentur;ſeuereque punirentur:impetrauit nihilominus Carolus, vt omiſſa canonis ſeueritate; paterna potius animaduerſione, quam legitima pœna caſtigaret; homines præſertim, qui pie admodum veniam petebant, Barbeſtus auctoritate Pótificia vinctus cum eſſet; ita ab omnibus deſertus erat, vt nemo pro eo verbum facere auderet. ſed eius caſum miſeratus Carolus, tú publice declarauit licere eum defendere; tum etiam per Ormanetű Pontifici vehementer commendauit; oraauitque,ne eas pœnas miſerum hominem dependere vellet,quibus alioqui eius erat digna temeritas. exilio cum eſſet mulctatus; ei nos poſtea ab amicis rogati ab Caroli clementia reditum impetrauimus.

Puniuntur qui ſcelus in Carolum cómiſerant. Cap. XII.

Paucis diebus poſt nefarium facinus ab apoſtata commiſſum, venit ad Carolum Bartholomeus ex Præpoſitis ordinis Humiliati genibus nixus incerto vultu, quædam ſe habere ait cum eo ſecreto communicanda: ſurgere,dicereque iuſſus, quæ haberet; plura loquitur de alio quodam negotio:tum addit grauius reſtare: ſcelus illud,vt ipſe putabat,commiſſum fuiſſe a ſui ordinis fugitiuo; qui etiam Braidenſe argentum furatus erat, nómine Hieronymo: eum enim,ſe præſente, ſæpius ea de re cum Præpoſito Vercellenſi egiſſe; petijſſeque etiam ad id pecuniam;quam Vercellenſis tamen negauerat;immo reprehenderat eius conſilium;hominemque vt ad ordinem ſuum rediret, hortatus erat. Id cum audiſſet Carolus,minime ſibi fieri veriſimile reſpondit: quoniam Hieronymum illum proprie nulla in re vmquá offendiſſet. poſt multa;ita Bartholomæus diſceſſit, vt ſe certo rem ſcire negaret; ſed ita conijcere ex ijs, quæ audierat,Vercellenſis, & & Hieronymi colloquijs.addidit ſperare ſe,Hieronymum ipſum poſt mēſem affuturum; & ad ordinem reuerſurum:tum facile eum comprehendi, & de re tota inquiri poſſe: ſe autem de illius aduentu Carolo nunciaturű. Quæ a Bartholomæo acceperat, eorum quidquam ſe noſſe Carolus nemini prorſus ſignificauit:alijs alia ſuſpicantibus,nihil aliud dicebat;quam vt ne temere de quoquam iudicaret. Cum rerum ſuarum cauſſa Carolum Bartholomæus adijſſet, indicium repetiit: religionis ſe cauſſa teſtatus eſt indi-

indicaſſe, vt peccati vinculo ſe liberaret; & quaſi grauiſſimum onus, quod ſuſtinere ſibi videbatur, deponeret. Interea de Antiſtite aliquo Mediolanum mittendo Romæ agebatur, qui de maleficio diligenter quæreret cujus negotij, ne quiſquam ſuorum vllo modo particeps eſſet, Carolus etiam, atque etiam curauit; immo publico ſcripto teſtatus eſt, nolle ſe in quemquam omnino ea de re agi. At Pontifex Antonium Scarampum, Epiſcopum Laudenſem anno demum M. D. L X X. ineunte, ad id munus legauit. Pontificium edictum Epiſcopo promulgandum dedit; quo anathemati omnes ſubiiciebantur, quicũque non indicarent, quod de eo facto noſſent: indicantibuſque impunitas promittebatur, etiam ſi ſceleri conſenſiſſent. cui conſtitutionem addidit generalem; vt & Carolo ipſi, & aliis Cardinalibus in poſterum magis caueret; qua veteris canonis pęna in violatores Cardinalium a Bonifacio ſancita, etiam conſcios ſceleris, niſi indicarent, teneri ſtatuit. Cum veniſſet Epiſcopus, edictumque propoſuiſſet; Carolus ea de re tota valde ſolicitus erat. iuſſum Pontificis vrgebat, & grauiſſima pœna. premebant illa; quòd ſecretò ſibi commiſſum indiciũ fuiſſet; quòd de ſua vindicanda iniuria ageretur. miſerebatur eorum, qui ſcelus nouerant. videbat enim facile fore, vt inconſtantes homines, vel metu aufugerent, & anathemate profligati miſere iacerent: vel ſi manerent; capitalis iudicij moleſtijs, aſperitatibuſque diu affligerentur. eam igitur ineundam ſibi eſſe ſtatuit rationem; qua, & ſolicitudine ſeſe, & vtriuſque ſalutis periculo illos liberare poſſet. Bartholomæum vocat; tum vere grauiſſimum onus ei impendere monet: niſi rem Epiſcopo denunciet, anathematis vinculo, aliiſque pœnis propoſitis eum obligandum: ſi denunciet; eam ſibi videri rationem eorum quæ de ſe, & de Vercellenſi Prępoſito narraret, eaſque in ea narratione ſuſpiciones elucere; vt plurimum eis negotii, moleſtiæque præuideret exhibendum. ac quamuis religione poſtpoſita, quod non putabat, anathema contempſiſſent; facile tamen eius rei aliquid alia via patefactum iri; propterea quod Epiſcopus diligentiſſime inquirere iuſſus erat; & percrebuerat iam rumor ab ordine Humiliato malum profectum eſſe: ex quo multo difficilior eorum cauſſa reddẽda erat. Vnam ſe videre rationem; qua moleſtijs, periculiſque ij expediri poſſent: vt quæ vere noſſent, etiam ſi ipſi eſſent criminis participes, ea ſibi libere patefacerent, ipſis vt incertis hominibus, qui dolore commiſſi flagitij commoti, ad eum confugiſſent, veniam a Pontifice impetraturum. interim ſecum religioſe rem totam habiturũ. ſperare id ſe maxime, Pontificis clementia fretum, amoreque erga ſe ſatis perſpecto. At Bartholomęus enixe affirmare; neque ſe, neque alium quemquam ordinis ſui ſceleris eſſe affinem; ea tantummodo noſſe de Hieronymo, quæ dixerat. Vercellenſis quoque ipſe Bartholomæi hortatu Carolum adit; & mira religionis ſimulatione, ſecretò eadem quæ Bartholomæus, narrat. alia ſcire ſe obfirmate negat. immo velle Epiſcopum adire, remque indicare ambo affirmant; & vt Carolus idem facere poſſet, ſi vellet; eum nexu rei ſecretæ habendæ, ſi quis eſſet, ſponte liberant. Carolus etiam, atque etiam amantiſſime monet; videant, quid agant; dum tempus eſſet, recte conſulant: Deum pie teſtatur, cupere ſe factum minime in iudicium vocari; eoſq; alia via omni periculo liberari. Illi in ſententia manent: rogantque, vt ſi ſontibus opitulari vellet, multo magis tueretur inſontes. commendaturum ſe eos Epiſcopo, Carolus pollicetur; rogaturumque etiam, ne eos

teneret:poſſe tamẽ veniam ſponte petentibus,ſecreta clementię via,opem ferre, quam non poſſet laqueis iudiciorũ irretitis.ne mulcta;edictis promulgatis, Epiſcopus auctoritate Pontificia Carolo iuramentũ defert:quærit ex eo,quid de facto nouerit,ſuſpiceturve. primo factum ipſum Carolus narrat.addit deinde ſe de auctore noſſe, quod duo Præpoſiti Humiliati ei indicauerant.rem eos expoſituros, qui iam ſponte venerant. ſi eadem ex ſe poſtea vellet audire,dicturum. teſtari tamen,nolle ſe in quemquam ob ſua dicta vllo modo agi. oraſſe antea Pontificem,nunc itidem per miniſtrũ eius orare; vt factum Deo remittat, eiuſque auctores, affineſve dimittat. neque Præpoſitis ipſis obeſſe velle; quin impunitatem, & omnia conſequerentur;quæ litterę Pontificiæ ijs, qui primò indicaſſent, etiam ſi participes culpæ eſſent,promittebãt;quin ſe eorum nomine,eorumque commodo, quacunque ratione poſſet, ea indicare. rogare item, ne ſi fieri poſſet, eos in cuſtodiam daret. His in acta relatis: introducti Bartholomæus, & Vercellenſis, quę Carolo iam dixerant, repetunt. in dicendo ita offendunt; ita ſuſpicionem mouent, Vercellenſis præſertim; vt eſt difficilis mendacij, & veriſimilitudinis coniunctio;vt eos in vinculis retinere Iudices legitime cogantur.Carolus pro eis nõ ſemel ad Ormanetum ſcripſit; vt Pontificis animum ſtuderet ad lenitatem reuocare:tum quicquid eueniret, ſupplex eius nomine miſeris hominibus,quantum poſſet a Santiſſimo Patre miſericordiã expoſceret. quòd ij ſceleratum conſilium non ante factum indicaſſent; eos non putare ſe Pontificis ſententia puniendos: nam vel conſentientibus impunitatem eſſe propoſitam,nedum ſcientibus tantũ. licet etiam ſontes deprehenderentur;in eo tamen mutatam volũtatem, & errati odiũ aliquo modo eos oſtendiſſe,ꝙ ei rem aliqua ex parte patefecerant;is maxime,qui primò adierat, alterique ſuaſerat.Hęc cum vehementer oraret,quemadmodum ex eius litteris, quæ adhuc extant, perſpicuum eſt; nihil tamen potuit impetrare. Habita deinde diligentius quęſtione, Vercellenſis demũ fatetur,ſacrilegio ſe,tum argenti Braidenſis ſurripiẽdi, tum interficiendi Caroli conſenſiſſe. proditur Carauagienſis,& Veronenſis.vterque in vincula conijcitur. Farinæ iam apertius indicatus; a Duce Sabaudiæ, in cuius oppido Clauaſio morabatur,ſtationarius miles factus, Pontifice poſtulãte,facile deditus eſt. omnes Mediolanum adducti cum cuſtodia,rem omnem confeſſi,condemnati ſunt.duo tormenta,quæ ſecum ſacrilegus habuerat, ſtatimque poſt factum Mediolani occultauerat, reperta ſunt; alterum vacuum,plenum alterum.tandem v. Cal. Auguſti,de gradu ſacrę ſacerdotalis dignitatis,ſolemni ritu deiecti, & religioſo habitu ſpoliati de more ſæculari poteſtati relicti ſunt.cumque religioſe caſum ferre ſatis viderentur.ducti ſunt ad ſupplicium.Vercellenſis,& Carauagienſis,qui nobili genere orti erant,capite ceruicibus abſciſſo,ſunt interfecti. Veronẽſis,& Farina carro per vrbem miſerabili ſpectaculo vecti,ad Archiepiſcopales ædes cũ perueniſſent;carnifex Farinę dexteram manum amputauit:qui quidem pręcipue ſcelus ſuũ doluiſſe, veniamque a Deo ex animo petijſſe viſus eſt: nam & populum allocutus e furca, ſupplex obſecrauit, vt ſui miſereretur; ignoſceretque, ꝙ eũ eſſet e medio tollere conatus, qui communi ſaluti tantopere prodeſſet. loco demum conſtituto ambo laqueo ſuſpenſi ſtrangulati ſunt. Bartholomæus ob culpam nefarij conſilij non indicati, quod plane nouerat; immo etiam ob id,quòd Farinam poſt factũ occultari curauerat; conſiliumq; dederat;vt tormentorum combureret;

in opus remigandi ad quinquennium damnatus eſt:clemétius aliquanto habitus ob quale quale indicium datum pro quo ſæpius Carolus per ſe,& per alios Pontificem rogauit;vt illius ſaltem, qui rei nefariæ adiutor minime fuiſſet, liberationẽ poſſet ab eius clementia obtinere.cõmemorabat hominem ſponte,prioremque indicaſſe;de vita optime in poſterum inſtituenda polliceri. negauit vero ſemper Pontifex,illud proferens,ſi poteſt Æthiops mutare pellem ſuam. ſed cum iam ad triremes ille miſſus eſſet; ſaltem conſecutus eſt Carolus, vt eum inde reuocatum in Monaſterium ad certum tempus includeret.

Carolus in Heluetios proficiſcitur. Pontifex Humiliatorum ordinem extinguit. Cap. XIII.

Dum infelices illi, miſerabili ciuitatis vniuerſæ ſpectaculo, pœnas dementiæ,ſceleriſque ſui perſoluebant; Carolus vallium illarum Heluetice ditionis eccleſias; quamquam Viſitatorem ibi perpetuo habebat,reuiſit; laborum ſuorum fructũ;&eorum vſum quæ antea conſtituerat; recognouit; omnia meliora reddere ſtuduit. quin etiam ſtudio gentis iuuandæ; ſimul cauſſa viſẽdæ ſororis,quæ Altempſio Comiti nupta erat; ad vlteriora Heluetiorum loca, & ad diœceſim Conſtantienſem, Curienſemque penetrauit. religioſa loca; præſertim,vbi ſacræ manerent reliquiæ,coluit:per hęreticos populos nulla iniuria, quin potius honore,reuerentiaq; affectus, iter fecit. quorum locorum ſtatu cognito,tum Pontifici,tum eccleſiarum Præſulibus ad populorum ſalutẽ multa ſuppeditauit:& de religioſis collegijs ijs locis,Locarni præſertim inſtituendis ſtudioſe egit. ad eam rẽ duas Humiliatorum in ea regione Præpoſituras a Pontifice obtinuit;Heluetiorum quoque Principum voluntate, quod difficile videbatur,adiuncta. immo ad rem perficiendam, ex ſuis quoque facultatibus pollicitus eſt:quamquam ea res impedimẽtis quibuſdam exitu caruit. Pluribus etiam officijs cum egiſſet de Antiſtite, ad catholicos pagos Viſitatoris Apoſtolici nomine mittẽdo,Heluetiorum ipſorum culpa factũ eſt,vt nemo tunc quidem mitteretur, ſed dum hæc Pontificia officia varijs impedimentis excludebantur;non patiebatur deeſſe ſua: & vt poterat, multis modis hominũ mores a iure ſacrorũ canonum ſatis alienos emendare: in officioque erga Romanam Eccleſiam gentem continere; & omnino ad ſalutem iuuare, ſtudebat. vnde non paruum ei negotium exhibebatur; magiſtratibus illis frequenter aliquid contra ſacras conſtitutiones turbantibus. ille autem modo amice hortari;modo ſeuere monere; minari interdum: nunc ad eorum conuentus mittere:nunc eorum legationes accipere: omni ratione, quæ Deo grata, ijſque ſalutaria eſſent, ea curare. omnino mirum erat,quantum genus illud hominum Carolo tribueret. verum ipſe quoque omni ratione eorum ſibi beneuolentiam conciliabat;amicitiamque,& pietatem multo rum in ijs partibus omni officio alere ſtudebat. beneuolentia vero in primis,& animarum charitate;quæ propemodum vna hominũ allicit voluntates,auctoritatẽ ſuam inter eos conſeruabat. Pontifex,quod antea quandoq; ſignificauerat;vt Humiliatorum ordinem delere tatũ apud ſe omnino conſtituere viſus eſt:cum ab eo ſcelus in Carolum extitiſſe cognouit: atque iam ex eo tẽpore rumores de tali Põtificis conſilio eſſe cęperũt. Carolum ea de re egiſſe non video; qui diſciplinę aliquo modo inſtaurandæ penitus ſpem abieciſſe non videbatur. ciuitati certe fauit,quę pro Humiliatis ſuis Pontificem oraret: & Aloyſium Præpoſitum generalem iuuit, vt Romam profectus,interitum a familia ſua deprecaretur.Sed nihil obtinuit ciuitas. Aloyſius vero ad Põtificis pedes cum lachrymis abiectus, cum toti familiæ ſupplex veniam petijſſet; quamquam

Pontificia humanitate bene acceptus, nihil tamen profecit. Fixum igitur cũ eſſet animo Pontificis nulla ordinum ratione ad ſanitatem poſſe reduci, & omnino extinctione opus eſſe: ei rei qui contradiceret, fere non reperiebatur: erant vero qui vrgerent, & ſibi aliquid in beneficiorum diſtributione dari curarent. Carolus exiſtimans fore, quod euenit: eiuſmodiq; facultates in rebus rectiſſime collocari poſſe iudicans, quæ locis ijs commodæ, ſalutariterq; vtiles eſſent, quibus in locis eæ conſtitutæ erant: Specianum ſuum iterum Romam miſit, vt Eccleſiæ Mediolanẽſi aliquid acquirere ſtuderet, ex quo ſeminaria, piave collegia conſtitui, vel augeri poſſent. qui quidem tres eccleſias, ædeſq; coniunctas ſine fructibus obtinuit. Eccleſias octo in vrbe Mediolano, Præpoſituræ titulo Humiliati tenuere: ex ijs, iam Pij Quarti tempore, eiuſdemque auctoritate, quæ S. Ioannis Baptiſtæ nomine erat, Carolus ab eo detraxerat ordine; ſeminarioque clericorum ſuorum addixerat, quod in ijs ędibus haberetur. Præpoſituram Beatiſſimæ Virginis ad S. Calimerum a Pio Quinto prius impetrauerat: cuius fructus Baſilicæ maioris collegio; Eccleſiam vero, ædeſque Clericis regularibus a Paulo Quarto inſtitutis, tribuit; cum eorum collegium Mediolanum deduxit: quando etiam Præpoſituram S. Iacobi Cremonenſem Clericis S. Pauli tradi curauit. Quæ S. Mariæ ad Othatios dicitur, eam Seminario in perpetuum coniunxit. Et eccleſijs quinque reliquis cum earum ædibus; Braidenſem S. Mariæ, ad collegium Societatis Ieſu inſtituendũ, cum parte fructuum obtinuit; Io. Paulo Eccleſia Cardinali concedente; cui Præpoſituram Pontifex dederat: quæ S. Mariæ eſt, & canonica dicitur; inſtituendis Clericis ad ſcientiarũ curſum minime aptis addixit: quæ S. Ioan. Euangeliſtæ nomine appellatur, nobilibus adoleſcẽtibus educandis: quæ S. Spiritus, Collegiõ Heluetiorum: quæ Sanctiſs. Trinitatis extra vrbis mœnia, Seminario. Ordinis extinctionem, & beneficiorum diſtributionẽ, litteris ſuis Pontifex promulgauit, anno eodem 1570. Præpoſituræ tunc diſpertitæ fuerunt circiter quinquaginta; pleræque in Gallia Ciſalpina: quarum fructus millia aureorum amplius viginti quinque annua efficiebant. præter quas aliæ datæ iam erant, vel commendationis nomine aſſignatæ, ad aureorũ triginta millia annua. omnes fuerunt quattuor, & nonaginta: multæ iam monachis erãt vacuæ: ij enim fuere non amplius centum ſeptuaginta quattuor. quos ex ipſis diſtributis facultatibus, victu monaſtico ſuſtentari Pontifex iuſſit; & in religioſa diſciplina Epiſcoporum cura contineri. Huc tandem recidit optimus olim monachorum ordo: taleq; edidit Pius exemplum neglectæ diſciplinæ vindicandæ: vt ceteri ſibi diſcant cauere diligentius.

Vitioſas populi voluptates tollere conatur. Pio mortuo, Romã contendit. **CAP. XIIII.**

Inter cetera, quæ Carolus per eos annos ad gregis ſui ſalutẽ aſſidue cogitabat, agebatque; ſtudium fuit eius moris tollendi, quo mortales poſt Natalis Domini celebritatem, atque vtinam non in ipſa quoque celebritate; maxime vero, quò propius ad sãctam Quadrageſimam accedunt; publicis ſpectaculis, ludis, choreis, commeſſationibus, ſe profuſe, ac diſſolute dedunt; & quaſi Bacchanalia quædam, magna chriſtiani nominis iniuria celebrant. quod eò indignius haberi debet, quò magis tribus ijs, quę Quadrageſimam antecedunt hebdomadis, pij omnes ad pietatis officia multo attentius colenda, ſacris eccleſiæ myſterijs in primis inuitãtur. quæ quidem non parua habenda eſt noſtrorum temporum miſeria. Atque anno M.D.LXXI. 1571. eo nomine Carolus id ſedulo curauit; ꝙ grauiſſimo bello a Turcis imminente, Pontifex omnibus, qui Chriſtiani nominis eſſẽt, publicas indixerat pre-

tes;vt fœdere inter Principes,id quod ipſe vehementer curabat.ſancito;eorum communi, potentiſſimoque hoſti,diuina in primis ope adiuti,reſiſterent. qua de cauſſa Romæ etiam perſonatorum hominũ vagationes,choreaſque edicto prohibuerat.ea occaſione Carolus arrepta, communia pericula vt grauiſſima erant,publicis ad populũ litteris exponere conatus eſt: neceſſitatemque ſummi numinis placandi oſtendere;cum peccatis,vaniſque voluptatibus ſtudioſe vitandis; tum ſtudiis,& actionibus, quæ ad pietatẽ pertinerent,religioſe ſuſcipiendis. Bene autem tunc quidem ſucceſſit;plurimumque ei detractum eſt malo.feſtis maxime diebus conuenit populus frequens ad diuina;quæ Carolus de induſtria ritu iucundiore, longioreque in præcipuis eccleſijs celebrari iuſſit. ſupplicationes per vias, vniuerſi cleri ordinibus procedentibus,populoq; ad certas eccleſias ſubſequente, habitæ ſunt. flagellationes publicæ adhibitæ: precatio ciuitatis vniuerſæ ſine intermiſſione conſueto ritu continuata.Qui dies autem ſummum quendam afferre ſolebat corruptelæ cumulum (is erat Dominicus, & illius violati temporis poſtremus) eo ipſo die,vt expiatis animis sãctiſſimum Euchariſtiæ cibum, ipſo miniſtrante, acciperet,Carolus populum inuitauit. In quo inſigne fuit pietatis Mediolanenſis argumentum:tam magna enim multitudo, contra penitus, ac antea ſolita erat,rebus diuinis operam dedit;vt ſex horis Carolus; duobus licet canonicis adiunctis, qui eodem tẽpore Euchariſtiam ſeparatim præberent; vix potuerit omnibus ſatisfacere. eam populi iuuandi rationem ad eius ſalutem aptiſſimam exiſtimabat;cum non vno illo;quo ſanctiſſimo ſe cibo reficit, die; ſed pluribus ante,peccatis cogitandis, & confitendis,animoque recte præparando,malis eum, inanibuſque rebus abſtinere neceſſe ſit. Poſtero anno,atque alijs deinceps, nouis ſemper rationibus omnes vias perſecutus eſt, vt diaboli fraudibus, atq; inſidiis ſuum tali tempore gregem eriperet. Dum autem in Eccleſia componenda,& ornanda, tum eius iure conſeruando, Carolus aſſidua cogitatione,laboreque incredibiliter exercetur; quotidieque magis in aſperę vitæ inſtitutis progredi ſtudet:tẽtari morbis, valetudine alioqui non optima,cœpit:ex quibus cum cõualeſcere videretur;de integro incidebat. qua de re amici interdum eũ monuerunt: curaret tandem aliquando valetudinem; ſeque reſpiceret, & ſuos. in eius ſalute publicum bonum periclitari. Si quid ei accideret; ruitura præclara omnia,quę incœperat. eius rei reddendam Domino eſſe rationem:quibus ille reſpondebat:Gratias agere,quòd de valetudine corporis ſoliciti eſſent; rogare, vt non minus de ſalute animi eſſe vellẽt. rerum ſpiritualium fundamenta in Deo ponenda. quæ in mortalium vita ponerentur, breui omnino cõcidere oportere: euẽturumque,quod Iſaias de ijs pronunciabat, qui arundinibus Ægypti nitebãtur.Porro menſe Iunio grauiter admodum ægrotauit; vt etiam vitæ periculum adiret non leue.Cum tãdem melius ſe haberet,recognitionique rurſus eccleſiarum abſens operam daret: Dux prouinciæ gubernator;non dicam moleſtijs,aut contentionum publicarum angoribus confectus; ſed multis certe curis, ſolicitudinibuſque diu,grauiterque affectus; dum neque Deo,neque hominibus diſplicere, & homo, & pius vehementer ſtudet; paucis diebus febri cõſumptus eſt, menſe Auguſto: vt Carolus de periculo certior factus in tempore adeſſe,cum valde contendiſſet, ob temporis breuitatem,ſubſidioque venire morienti,non potuerit. In eius locum interim,dum alius mitteretur, ſubſtitutus eſt Aluarus arcis Mediolani

ni præfectus. Cùm per id tempus totum Carolus aſſiduis medicorum curationibus, fere detentus eſſet: pituita demum, tuſſi, incerta febricula, venit in periculum; quemadmodum ſcriptis eius cauſſa tunc ſummorum medicorum diſputationibus didici; ne paulatim morbo correptus intabeſceret, breuiq; conſumeretur. ac ea conditione peruenit ad initium æſtatis
1572. proximi anni 1572. tum de Pij Pontificis graui morbo nuncius affertur: aſſiduas illius rei gratia ſacrarum precum exercitationes inſtituit; eundem Calendis Maij ex hac vita deceſſiſſe accipit. qui quidē ſummus, optimuſq; Pater chriſtianam rempublicam moriens, non minus afflictam reliquit; quam Octobri proximo victoria contra Turcas ad Naupactum diuinitus obtenta, recreauerat. Purgationibus implicitum pro anni tempore Carolum medici tenebant: quos cum de itinere Romam faciendo conſuluiſſet; metuentes illi, ne agitatione, ac labore; eo præſertim, vt ſemper ſolebat, tuncq; maxime opus erat, properante; morbus ingraueſceret; iter diſſuadebant. Sed ille purgationibus omiſſis, medicorumque conſiliis tunc quidē poſthabitis, Chriſtiani orbis cauſſam, ſaluti ſuæ ſatius putauit anteferre; Eccleſiæque Dei tali tempore, pro virili parte, quæ magni momēti erat, ſubuenire. cum ita deliberatum ei eſſe viderent; præſcribunt medici vitæ, itineriſque rationem: lectica vti iubent; ſexcentis vaſculis, cum varijs pharmacis, bellarijſq; iumentum onerant. Ille iuſtis Pontifici ſolemni ritu ſolutis; primarijs eccleſiæ presbyteris conuocatis; rebuſq; eccleſiæ, quantum breuiſſimo ſpatio potuit, conſtitutis; poſtridie eius diei, quo nūcium acceperat, diuina ope inuocata; in viā ſe dedit. Ac lectica quidem vectus eſt; ſed itinere, die, nocteque continuato; mutatiſq; ad celeritatem ſæpe mulis; adeo feliciter amplius paſſuum millia tercentum confecit; vt qui perdere infirmam valetudinem labor debuerat, eam non mediocriter confirmaret. ac tam cito Romam peruenit; vt duo Cardinales, qui eodem tempore, ex ijſdem partibus diſceſſerant, curſuque iter fecerant, minime tamen ei præcurrere potuerint. ſed ſimul cum eo ſacrum conclaue, eo ipſo die, quo reliqui omnes, intrauerunt. Placentię primò, quę Mediolano quadraginta millia paſſuum diſtat, Miſſæ ſacrificium fecit; quod ſuperioribus diebus domi numquam potuerat, aut raro: deinde quotidie, toto itinere, in tanto celeritatis ſtudio, ac labore facere perrexit. Iucunde autem accidit in via; vt ampullæ, vaſculaque medicamentorum; cum iumentum ijs onuſtum prope Bononiam in fluuio concidiſſet; omnia fere vel confringerentur, vel flumine deueherentur: quod ille cum accepiſſet; ridens; fauſtum, inquit, ſignū, non opus fore amplius. Quamquam autem Carolo melius ex eo itinere fuit; non conualuit integrè tamen. Quin diu, capite, pectoreque cū laboraſſet; Romani medici de eius ſalute conſultantes, aquis Lucenſibus mederi conſtituerent; Mediolanenſes vero cōtra ſentirent: ipſe aliam ex eo ferè tēpore inijt vitæ rationem. nam cum toto iam anno medicorum conſilia, præſcriptaq; ſatis exquiſite ſecutus eſſet; ciborum delectum, multaſq; eius generis cautiones adhibuiſſet: mutato conſilio, ex ſententia piorum, prudentumq; virorum, ij medicarum obſeruationum, quaſi vinculis expeditus, liberiorem vitæ modum elegit; cibos, omnemq; victus rationem ſibi rudiorem conſtituit: ideo libentius, quo Sanctorū virorum vitæ magis ea ratio conſentiret. conſilium ita feliciter euenit; vt poſthac bona ſemper valetudine vſus; neque pituita, tuſſi, aut febri fere impeditus, in Paſtoralia officia, laboreſq; tātū incubuerit, quantū poſteritati vix credibile videbitur.

DE

DE
VITA ET REBVS GESTIS,

CAROLI CARD.

S. PRAXEDIS.

ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI.

Liber Tertius.

Gregorius Pontifex creatur. Carolus ampliſſimis ſe rebus abdicat.
CAPVT I.

POſtridie quàm erat clauſum conclaue, hoc eſt 3. Id. Maij, creatus eſt Pontifex Vgo Boncompagnus Cardinalis Sancti Sixti Bononienſis, & Gregorius eius nominis XIII. appellatus. cuius humanitati, pietatiq; Carolus cum valde confideret, ei multa ſuppeditauit, quæ ad Eccleſiã optime conſtituendam, Romanoſq; mores cõponendos facere poſſet; libroſq; Pontificio muneri aptiſſimos obtulit. Audire illum Gregorius libenter viſus eſt: nã & præcipue virtutis virum; & vero etiam, ſi quid ad rem pertinet, dignitatis ſuę fautorem amiciſſimum agnoſcebat. Quo vero melius res ordinari poſſent, cum Romæ manere iuſſit; & vna cum optimis Præſulibus de ijs, quæ agere oporteret, conſultare. ſed quãquam ad Octobrem menſem Carolus Romæ moratus eſt; vix tamen; vt ſunt ſemper bonis conſiliis plurima parata impedimenta; quidquam perfici potuit. At vſui tamen fuere, quę tum conſultata ſunt; nam alia alio tempore Pontifex poſtea exequenda ſuſcepit: Ad Pontificiam familiam ea, quę Pij V. tempore viguerat, diſciplina inſtituendam, Carolus non pauca contulit. Bernardum Carniliam Dertonẽſem olim familiarem ſuum, apud Pontificem collocandum curauit; hominem pietati maxime deditum. cuius religio ita ſe in dies oſtenderat: vt Ormaneto Patauij Epiſcopo facto, in eius fere locum, munuſque a Pio vocatus ſucceſſiſſet. Hic igitur in Pontificia domo, foriſque ſacræ diſciplinæ ſeruiens, ſimul res Caroli oẽs apud Pontificem, magna diligẽtia, ſtudioq; procurauit: Deo in primis ita prouidẽte, vt quod maxime opus erat apud ipſum Pontificem, Carolo numquam deeſſet fideliſſimus negotiorũ illorũ geſtor; quæ grauiſſima ad ſingularem eccleſiæ fructũ perpetuò tractauit. quam ad rem Specianum aptiſſimum poſtea, Gregorioque gratiſſimum habuit. vt meritò quis de Caroli familiarib. obſeruauerit: tales Pontifices, eos ſibi miniſtros aſciuiſſe, talique loco habuiſſe. nam præter alios, etiam Conſtantium Taſſoniũ Mutinẽſem ad ſe vocauit Pius; quẽ Mediolani Carolus familiæ præpoſitum habebat, antiqua probitate, pietateq; hominem. Romæ dum fuit, diuino rurſus impulſu, viſus eſt ad omnem ſanctitatem acrius etiam, quã antea incitari. quod tum in publicis Eccleſiæ, Præſulumque rebus, quibus ibi præfuit, conformandis; tum in vitæ ſuæ rationibus ſeuerius componendis declarauit. doleo non ea omnia certa, explicataque habere, quæ ibi tamen Carolum feciſſe, non leuibus ducor argumentis. ſed quæ ſatis com-

comperta non habeo, ea ſatius arbitror prætẽrire. illud vulgatum eſt; abiecta timiditate illa, quæ plurimos ſolet a chriſtiano fraternæ reprehenſionis officio, deterrere; pleroſq; Cardinales ſingillatim grauiter, libereq; monuiſſe de eo, quod chriſtiana res ab eis, tamquam Eccleſiæ Dei Principibus, poſtularet: quibuſdam etiam proprias cauſſas demõſtraſſe, quibus præter ceteros ipſi vitæ ſanctitati ſtudere deberent. quod officij genus, quamquam nõ omnibus gratiſſimum fuit; eius tamen, quæ vis eſt veritatis, extitit in multis fructus ad pietatem non mediocris. Mediolanum demum rediens, Lauretanam ædem venit pridie ſolemnis feſti Omnium Sanctorum: vbi tum loci, tum diei feſti religione motus, ex veterum vigiliarum imitatione, tota nocte in ſacroſancta illa Beatiſſimæ Virginis ædicula vigilauit; ſacriſque meditationibus, precationibuſque mentem exercuit; Ludouico Moneta ſolo comite: quem ſacerdotem in itinere familiæ præfectum ſemper habuit. tum vero domi, foriſque rerum plurimarum fideliſſimum adminiſtrum; & ſupra quam ſenectus ferre poſſe videretur, in laboribus, & incommodis, quæ Caroli comitatus erant, patientem. qui cum Eccleſię iam dudum, Caroloq; ſe totum tradidiſſet; nihil tamen ex Eccleſiæ, Carolive rebus vmquam percipere voluit. Plurima Romæ Carolus ad eccleſiæ ſuæ commodum, fructumque obtinuit, quæ Pontificijs litteris continentur. in his fuit Romanarum ſtationum diuinum beneficium; quæ toto anno per varias vrbis eccleſias diſtributæ, eximios animi fructus afferunt ad ſalutem. illud etiam fecit; vt ijs ſe muneribus, honoribuſve omnibus iam tandem liberaret; quibus totũ ſe, vt cupiebat, eccleſiæ ſuæ regendæ, ac cuſtodiendæ dare prohibebatur. Pium ante orauerat, vt Archipreſbyteratum Sanctæ Mariæ maioris; ſummam pęnitentiarij muneris præfecturam; ordinum religioſorum patrocinia; pręſertim Franciſcani, quod multi negotij erat; renunciare, Pontificiæque auctoritati relinquere liceret. ſed paſſus ille non erat: pergeret ijs muneribus ſatisfacere per viros idoneos a ſe ſubſtitutos: curaret ipſe quantum poſſet, aut per epiſcopalem curam liceret: quãquam minus etiam quàm antea poſthac faceret; ita ſibi ſatius videri; quàm ab eo munera eiuſmodi relinqui: ſi quid in eo eſſet offenſionis, præſtare ſe velle: neminem ſe habere præſentem, quem Carolo præferret abſenti. Nunc item Gregorium vehementer orauit, vt id ſibi permitteret. quod ita tandem impetrare poſſe videbatur, ſi modo vellet eos nominare quibus ea recte Pontifex munera poſſet committere. ſed cum id quoq; modeſte recuſaret; neque annuit tunc quidem Pontifex; & cum non abnuiſſet tamen penitus; Mediolanum reuerſus Carolus, ſtatim ijs ſe curationibus abdicauit, his ipſis litteris latine ad Gregorium ſcriptis.

Caroli litteræ ad Pontificẽ in quibus Sanctitati ſuæ dignitates, & officia multa reſignat.

Beatiſſime Pater. Poſtquam Mediolanum, ad eccleſiæ mihi commiſſæ gubernationem redij, non iudicaui amplius id eſſe differendum de officio ſummi Pœnitentiarij, ad quod me, mea conſcientia iam diu ſtimulabat, et vehementer vrgebat. Cum enim paſtoralis curæ neceſſitas, me ab eccleſia Mediolanẽſi abeſſe non patiatur; vt præſens illi muneri, quod commemoraui; quodq; totum hominem, eumque præſentem poſtulat, ſatisfacere queam; illud omnino deponere ſtatui. Ceterum, quia Saluator noſter Chriſtus Ieſus Sanctitatem veſtram totius eccleſiæ ſuæ adminiſtrationi præfecit; & curam tradidit, eccleſiaſticas dignitates, et officia ad Dei honorem, gregiſq; ſui ſalu-

*ſalutem idoneis viris conferendi; at
que ad hæc, aliaque præſtanda per-
petuam ſpiritus ſui præſentiam, ac
ſingulare auxilium promiſit; nihil
conſcientiæ meæ tutius eſſe video,
quàm ſi illud integre in veſtræ San
ctitatis uoluntate, & manu reponã.
Quapropter nunc ſponte, & libere
officium hoc ſummi Pœnitentiarij
in veſtræ Sanctitatis, tamquam in
Chriſti, cuius vicem in terris gerit,
manibus reſigno, continuas interim
ad Deum Opt. Max. fundens preces,
vt ſibi hac in re, largius gratiæ ſuæ
lumen impartiri dignetur; quo is illi
muneri præficiatur, qui nulla alte-
rius reſidentiæ, aut occupationum
neceſſitate impeditus; Dei, & ani-
marum zelo flagrans, ac doctrina,
& uitæ integritate præfulgens, di-
gne miniſterium ipſe ſuum impleat.
Iiſdem rationibus adductus, ſponte
etiam, & libere reſigno in manibus
veſtræ Sanctitatis Archipresbyte-
ratum eccleſiæ S. Mariæ maioris; et
officium protectoris, ac correctoris
religionis S. Franciſci, et Carmelita
næ; necnon & monaſterij S. Marthæ
in vrbe; ac omnium aliarum Con-
gregationum regularium, quarum
ego Protector exiſto. Atque ita hu-
millime veſtræ Sãctitatis pedes de-
oſculor, me, ac Mediolanenſem hãc
eccleſiam in viſceribus Ieſu Chri-
ſti, eius pietati, & paternæ curæ to
to corde ſemper commendans. Me-
diolani 13. Calend. Decemb. 1572.*

Eodẽ tempore ad Philippum Regem
de Germaniæ inferioris; & ad Seba-
ſtianum Regem, eiuſq; patruum Car
dinalem de Luſitaniæ clientela dimit
tenda ſcripta: eiuſmodi munera præ-
ſentiã in vrbe deſiderare; vbi coram,
& diligẽter, quod eccleſiarũ, rerumq;
ſacrarũ gratia opus eſt, quęq; ad pieta
tẽ opportuna ſunt prouincijs, curari
poſſint: ſibi id minime licere: & alioq
ſe totum eccleſiæ ſuæ debere. Eadem
fere de cauſſa Vritanum Principatum
triennio ante alienauerat; ꝙ enim ci-
uitati illi curæ tribuebat, id Eccleſiæ
ſuę adimere ſibi videbatur: præter id,
ꝙ ex pecunia contracta, plurima po-
terat ad Dei honorem, gregiſque ſui
commodum efficere, quemadmodum
re ipſa effecit. Duas item Abbatias ex
multis illis reliquas per id tempus di
miſit. altera ita ſe abdicauit; vt Otha-
tianam Mediolani Præpoſiturã, licet
tenuiorũ multò fructuum, ſeminario
ſuo Pontificis auctoritate tribueret.
Aronenſem vero vel prorſus dimitte
re; vel eius ſaltẽ fructus diuino cultui
in ipſo loco exercendo, perpetuo ad-
dicere ſæpius curauerat. nũc de certo
presbyterorum numero in ea eccleſia
cõſtituẽdo, qui diuinis rebus operam
darent: nunc de ea religioſis viris pe-
nitus tradenda, cogitauit. cũ aliud ip-
ſe ex omni parte non probaret; aliud
Pontifex non concederet; ſacerdotiũ
ad id tempus ſibi retinuerat. tantum,
quia monachi illi pene defecerãt; cle
ricos eo loco multos habuerat; reli-
gioſeq; moribus, & litteris inſtituen
dos curauerat: ne, quamuis rem ipſe
retineret; in ſuos tamen vſus fructus
inſumeret. obtinuit a Gregorio tan-
dem, vt eã, quod iamdiu cupiebat, tra
deret Societati Ieſu. Ita vectigalibus,
adminiſtrationibus, honoribuſq; ma-
ximis relictis: vno ex tot, tantiſq; ſa-
cerdotijs Archiepiſcopatu retẽto; &
ex plurimis penſionibus, nonnullis tã
tum, quib. eccleſiæ minime grauaren-
tur; ad aureorũ nummum millia pau-
lo plus viginti, additis patrimonij fru
ctibus, eius annui reditus ex lõge am
pliſſimis redacti ſunt. ipſe vero ſe totũ
diuinis obſequiis, quę omnibus huma
nis opibus potiora ſunt; & chariſſimi
gregis cuſtodię, maiori quàm vnquã
antea ſtudio, contentioneq; tradidit.

Pro-

De alijs ecclesiæ perturbationibus, poſt cōcilium Episcop. tertio celebratum CAP. II. 1573.

Prouinciæ concilium, quod primo quidē ob aduerſam valetudinem, deinde Pontificis creandi cauſſa, diſtulerat in conſequentē annum 1573. tertio habuit Aprili mēſe: cui Paulus Epiſcopus Placentinus, Cardinalis ante creatus, vir religioſiſſimus ex ordine Theatinorum clericorum interfuit; & Bonhomius item ex Abbate factus Epiſc. Vercellen. In eo non pauca decreuit ad diuini cultus, & diſciplinæ eccleſiaſticæ incremētum; præſertim de feſtis dieb. recte colendis, & de catholica fide in prouincia integre tuēda. quidquid aliorū conciliorum tempore ſolitus fuit, in eo concilio prǽſtitit egregie. Concilij decreta, cum Romam de more recognoſcenda mitteret, Io. Baptiſtam Caſtellium Vicariū ſuum primarium, alioqui profecturū ad id munus delegit. Multa per eum Pontifici expoſuit, non ſuę ſolum, ſed vniuerſæ eccleſiæ maxime vtilia; pręſertim de conciliis in vnaquaque Metropoli, quod pluribus in prouincijs omittebatur, cęlebrādis. Verū alia de cauſſa Caſtellij profectio Carolo nec opinanti opportuna fuit; ob ea quæ rurſus, abſente Carolo, diœceſiſq; eccleſias luſtrante, Gubernator in eccleſiam, eiuſque ius, & poteſtatem fecit. Sed repetā paucis, quomodo ſe iuris controuerſia ſuperiori tēpore habuerit. Poſt Caroli caſus, omnium, vt ante dicebamus, commotis animis, nihil fere turbatū eſt; Magiſtratuſq; æquiore animo omnia viſi ſunt adminiſtrare: eo maxime, ꝙ magnum diſſenſionum odiū, ac dolorem, & omnis contentionis aliqua ratione tollendæ deſiderium, perſpicue Rex oſtēderat: ac Vincentio Iuſtiniano id in Hiſpanijs agente, qui ex ordinis ſui Antiſtite, in ſummum S.R.E. Card. ordinem lectus erat; Duci mandauerat, vt controuerſię dirimendę aliquam omnino iniret rationem. Ita rerum meliorū ſpes diu confirmata, pijs omnib. gaudium attulerat non mediocre: pręſertim Io. Baptiſta Rainoldo Senatus Præſide creato; cuius virtus, piaq; conſilia Carolo valde probata, ad publicam tranquillitatem ſemper valuerunt. Carolus etiam per Cardinalem Alexādrinum Legatum, agi Pontificio nomine de cōtrouerſijs tollendis in Hiſpania curauit. cumque alius prouinciæ Mediolanenſi gubernādæ deſtinatus, Romæ eſſet; per Pij Pōtificis admonitiones, hortationeſque rebus ijſdem conſulere ſtuduit: præter id, quod ipſe conatus eſt, cui cum ipſo gubernatore neceſſitudo non leuis a multis annis intercedebat. ſed ſiue negotium eiuſmodi non ſatis pro rei momento curare quidam voluerint; ſiue ob rei ipſius difficultatem, de rebus componendis nihil effici vmquam potuit. Itaque Aluaro gubernante ob rerum venalium feſtis diebus proponendarum licentiam a Carolo repreſſam; prohibitoſque ludos publicos, quos in ipſa maioris eccleſiæ platea is apparabat; motus aliquid extiterat. quo tempore homo indignatus ſingulos ciuitatis ordines tētaſſe dictus eſt, vt certos ludos, choreaſque publice, vnoque tempore ducerent: nihil autem propter populi pietatē perficere potuit: obijtq; breui diem ſuum. Deinde cum ſucceſſor Ducis veniſſet, Caroluſq; Romæ eſſet, alia multa turbata ſunt. Huic ſucceſſori propoſitum eſſe videbatur, in adminiſtratione prouinciæ rem ſuam animoſe agere, ac confidenter: nā Ducis religionem, & erga Carolum, Eccleſiamq; obſeruantiam, remiſſi, timidique animi vitio; quod ipſe Dux poſtremo tempore nimis exhorruit; qui dam attribuerant. ſolet autem, qui cuipiam in munere ſuccedit, in eam laudem incumbere maxime, cui contrariā vituperationē ille opinione hominū ſubiit. qua ex re fit nonnumquam, vt non tam vitij fugiēdi ſtudio, ſi modo vitium illud eſſet; quàm ſuperandi alterius, famæque colligendę cupiditate longius prolabendo, quis in contrarium

trarium vitium cadat. Principio igitur, cũ Caroli Vicarius publicas choreas, de quo etiam in priori concilio Epiſcoporum conſtitutum erat, feſtis diebus prohiberet; quò tali tempore, ſicuti ſine dubio chriſtianum eſt, mortales rebus diuinis operam darent: & ea de cauſſa contumaces quandoque nõnullos, quemadmodum his temporibus neceſſe eſt, eccleſiaſticis quibuſdam animaduerſionibus coerceret: ei rei vehementer a magiſtratibus reclamatũ eſt. Hos motus Carolus itidem ſedare curauit abſens. ac tametſi nihil perfectum eſt, quò publica quies vere ſtabiliretur; euenit tamen, vt grauius nihil accideret. Sed eo demum præſente, ac viſitandis eccleſijs, vt dicebamus, occupato; duo iuſſit Gubernator, quibus ius eccleſiaſticum nõ mediocriter lędi, atque adeo labefactari exiſtimabatur. alterũ quidem per iuſtitiæ, quem appellant Capitaneum, contra liberum litterarum Apoſtolicarum vſum: prohibuerat enim litigantem litteris Apoſtolicis vti, eius non impetrata facultate. alterum vero cõtra eas omnes eccleſię rationes, de quibus antea cum Senatu diſceptatum erat. ac primum quidem, cum iubente, paternoque amore admonente Pontifice, pie reſcidiſſet; veniam, & abſolutionem vna cum iudice impetrauit, hũc Carolus ante Sacelli ſui ianuam ſolemni ritu ſacro anathematis vinculo liberauit: Gubernatorem Io. Paulus Eccleſia, Cardinalis ex Senatore factus, qui tum in Inſubria morabatur. De altero vero ex concertationes, ij motus, ea pericula fuere; vt leuia fere præ ijs viderentur, quæ ſuperioribus annis acciderant. Factum ita ſe habuit. Regijs quibuſdam litteris biennio ante datis, nonnulla eccleſiæ pmittere Gubernator iuſſus erat, ex ijs, quæ tum fuerant a magiſtratibus in controuerſiam vocata: cui tamẽ conceſſioni ab eccleſię parte conſenſerat nemo. litteræ ad id tempus erant ſuppreſſæ. Aggreditur tunc demum Gubernator, quod antea ſe facturum quaſi per iocum Carolo dixerat; & ne faceret, Carolus vehementer, amiceq; rogauerat: ſeque niſi abſtineret, teſtatus erat omni ratione repugnaturum. eas litteras ad eam rem minime datas, Caroli Vicario, apparitorique teſtato denunciari iubet; præſcribique de lictoribus, eorumque armis, ac coercitionibus, quę ius, libertatemque Eccleſiæ certis finibus circumſcriptè terminarent. Carolus Mediolanum accepto nuncio reuerſus; primò quidem per religioſos viros, per Ioan. Paulum Eccleſiam Cardinalem tentauit, ſi poſſet huiuſmodi malo remedium aliquod afferre. cum nihil fieri potuiſſet; ſubita ille quidem declaratione; quamqnam in re manifeſta, abſtinuit: qua ſacrorum canonum pœnis, Gubernatorem, alioſque facti adminiſtros teneri publice pronunciaret. beneuole autem monuit prius; mirari ſe vehementer, & dolere, tantæ virtutis, pietatiſque Principem eò fuiſſe adductum, vt tam aperte ius eccleſiæ violaret. ſcire ſe mentem Regis longe eſſe diuerſam. nihil ea denunciatione, iuſſiſve eccleſię poteſtati detractum ſeſe intelligere; qui & quod ille permittere viſus erat, & quod permittendo prohibuerat, ſuo iure, vt antea ſemper, nihilominus erat facturus: ſed tamen non potuiſſe diſſimulare, aut ſilentio præterire talem licentiam. Sententia, pœnarumve declaratione, quam promulgare poterat, ſuperſediſſe: de eius ſalute ſolicitum, beneuole prius agere, paterneque voluiſſe. monere igitur, atque adeo anathematis eadem pœna propoſita iubere; vt tridui ſpatio, quæ contra Eccleſiam fecerat, ea penitus reſcinderet; ſeque reſcidiſſe publice profiteretur: niſi effeciſſet; tum ſe, licet magno dolore; nomen eius tamquam anathemate notati, pro templis, lociſque publicis propoſitu-

poſiturum. ob dignitatem vero magiſtratus, tum vt placide hominem acciperet; vnum miſit ex Vicariis ſuis, vna cum ſacerdote ob eam cauſſam nuncio facto; qui monitionis ſcriptum redderet. recuſauit is accipere primò: ſed Vicario admonẽte; Carolum moderatam eiuſmodi rationem officij gratia elegiſſe: ſi per eum non liceret, quoniam id illi prætermittere nefas erat; ſcriptum eſſe in publicum proponendum: accepit ille quidem; ſed adeo exarſit, vt ſtatim ſcinderet, & proijceret. poſt diem dictum, rurſus virũ grauem Carolus mittit: ſcripto ſe illum iterum vocaturum, antequam ad promulgationẽ veniret: pateretur; ſi tamen quæ monitus erat, facere nollet; habita dignitatis, vt prius ratione, ſibi ſcriptum tradi; ne publicis locis affigeretur. Ille autem non multò poſt copioſas, aculeataſque reſponſiones, alias communi, alias latina lingua mittit, ad eã quæ Carolus monuerat, iuſſeratque: quibus perſuadere conabatur, nihil ſe iniuſte feciſſe; neque Carolum quidquam ea de cauſſa poſſe contra ſe pronunciare. quæ quidem ſcripta in vulgus edi curauit. Carolus, vt paucis dicam, poſt nonnullas dilationes; relatis tum initio, tum deinceps Romam diligenter rebus omnibus, quę ad negotium pertinerent; ſcriptis publice propoſitis, Gubernatorem, alioſque facti participes a ſancta eccleſia abſciſſos declarauit. qua ex re tota Gubernator grauiſſime ſe offenſum, commotumque planę vehementer, priuatim, publiceque oſtendit: neq; quotidiana communicatione voluit abſtinere. plurima locutus aſpere, rurſus ſcripturis contendens, homo alicuius litteraturæ habitus, alia ſcripta ad ſui defenſionem, Carolique accuſationem edidit, totaq; prouincia peruulgari iuſſit: quibus tamen eo magis ſeipſum arguebat, quo vehementius contendebat excuſare, Caroliq; factum criminari. Plerique ſuſpenſo, ſolicitoq; animo diu fuerunt, ne quid acerbius, ob iram Principis, accideret. rumor, vt aſſolet, eo vſque quandoq; proceſſit, vt Romæ vulgaretur incenſas fuiſſe ædes Archiepiſcopales. Ciuitatis conſilium Decuriones miſit, qui duce Tatio Mandello Comite, & ciuitatis Vicario, Carolũ ſupplices obſecrarent; ne ad eam grauiſſimam animaduerſionem vmquam venire vellet, quemadmodũ minatus eſſe videbatur, vt vniuerſam ciuitatem ſacris interdiceret. futuram illam ſine dubio rerum omnium extinctionem, quas ſummis laboribus plurimas, atque egregias ad ſalutem ciuitatis effecerat. meminiſſet etiam, primò quidẽ ſe natura eius ciuitatis filium; deinde dignitate, & ſacerdotio patrem. propterea ne aliorum culpa quidquam ab eorum nomi num pietate alienum ſtatuere in eam vellet, quam ſibi obſequentem, deditamque ſemper cognouiſſet. Reſpondit in ſumma Carolus; pietat is ſe erga patriam, filioſq; ſuos, tum precum ciuitatis rationem habiturum: ſeque ad illud extremum, niſi canonicarum ſanctionum ratione coactum, minime venturum. Eluxit eo tempore maxime Caroli animus, virtute, Deique fiducia in primis ſingulariter confirmatus. cum enim tota ciuitas, metu ſuſpenſa tenere tnr; domeſticis frequenter quodam modo formidine ſanguis refugeret; viri grauiſſimi amici maxima pericula, quãuis occulte, propter metum quotidie nunciarent: vnus ipſe inuictus acri, & pręſenti animo res ſuas agebat. neque dubitauerit, opinor, intelligẽs quiſquam; quin ad omnia perferenda, & ad ipſam quoque vitam profundendam, ſi tanta fuiſſet temporum miſeria, paratus eſſet. Ipſum video, cum Romam ſcriberet teſtatum eſſe plane diſerte; & Pontificis iuſſu facile ſe de omni conatu, iureque ſuo deceſſurum; & illo contra ſentiente, omnia pericula pro ſacræ

aucto-

auctoritatis iure conſeruando ſubitu rum. At dolorem tamen non omnino diſſimulabat; vel ob id maxime: quia variis modis in Deum peccabatur. po pulique ſalutaria ſtudia impediebantur. In ipſis periculis, cum eum domi manſurum omnes exiſtimarent; exibat paucis comitibus; quemadmodũ iam modeſtiæ gratia ſolebat ſemper; & ad cœleſtium patronorum corpora precationis, ſacrificijque cauſſa, vt feciſſe Sanctum Ambroſium in periculis ſuis legerat, ſe conferebat. quam liberi, ac fidentis animi religionem, cũ aduerſariorum contemptioni quidam tribuerent; nam & ipſum Gubernatoris palatium, dum Ambroſianam ædem recta peteret, adire oportebat; ſine cauſſa multo magis incendebantur. eo vero maior fuit Caroli patientia, atque animus; quod adhuc, licet optima Pontificis voluntas non deeſſet, Romanis ſubſidiis res eius aduerſę non ſatis ſubleuari videbantur. quamuis enim omnes eius mentem, conſtantiamque laudibus efferrent; pauci tamen erant, qui actorum eius defenſionem ſuſciperent. Rurſus autem Gubernator Carolum in inuidiã trahens affectati Mediolanenſis imperij, ea de re multa iactare dicebatur. tum vero Comitem Ioãnem Anguſſiolam Placentinum, Carolo inſciente, miſit, qui Aronenſem Borromeiorum arcem, in Caroli poteſtate poſitam, Regis nomine occuparet: eſſe locum fidei hoſtibus oppoſitũ: eorum quos Carolus ad eum tenendum delegiſſet, fidem ſibi non probari; vt de Carolo ipſo nihil diceret. Carolus autem cum id accepiſſet, miſit ſtatim ad Iulium Bibulcum patritium Mediolanenſem, arcis præfectum, vt Comitem reciperet, arcemq; traderet; quia id Regis cauſſa peteretur. tum miſit etiam ad Gubernatorem; qui non arcem illam ſolam, ſed ſuã omnia, familiæque ſuæ ſemper Regi præſtò fore nunciarat. Præterea, quoniam plurima erant in vrbe pia ſodalitia, plebeiorum fere hominum; qui cum reliquis diebus artificijs ſuis operam dediſſent; feſtis conueniebant; precibuſque, & alijs pijs actionibus occupabantur: publico edicto Gubernator iuſſit, grauiſſimis pœnis propoſitis; ne congregarentur, niſi is Regis nomine adeſſet, quem ipſe ad id pro ſingulis ſodalitijs delegiſſet. & cum publice ſacro induti ordine per vrbẽ ire ſupplicationis gratia ſolerent; ne faciem de more haberent contectam, prohibuit. videri voluit ſe feciſſe, ne quid contra reipublicæ ſtatum ij homines machinarentur; qui pro ratione ſacrarum exercitationũ, proq; pietate ſua Carolo dediti erãt. At genus id erat hominum a ſeditione, armiſque prorſus alienum: pietati vero inter alias ciuitatis partes maxime deditum. Fecit edictum, vt quicunque pietatis cauſſa congregari ſolebant; metu pœnæ; & quòd viri Regis nomine delecti, vtpote nobiles, & aliis rebus occupati, moram, impedimentumque afferrent; omnes abſtinerent; & magnum ciuitati bonum detraheretur, donec iuſſum illud poſtea tandem, vt dicemus, euanuit. Interea Gubernator omni officio Romæ contendebat; vt, vel doceret nullo ſe anathematis vinculo irretitum eſſe, vel abſolutionis facultatem cautionis gratia, ſi opus eſſet, obtineret. principes viri fauebant vehementer: eum magnę prouinciæ præfectũ eſſe: ibi grauiſſimi belli cum hoſtibus eccleſiæ catholicæ ſuſcepti neceſſitatẽ inſtare: ſpectatę alioqui virtutis Principi ad vitæ pericula pro fide catholica properanti, aliquid indulgẽdum: tanti, tamque pij Regis habenda n eſſe rationem; qui iam mandata dederat, profectionemque vrgebat; cuius rei cauſſa Gubernator ipſe Mediolanenſem adminiſtrationem dimiſerat; fortaſſeque iam tum erat in itinere. Ita demum in eam ſententiam plures

ierunt;

ferunt; vt omiſſa cauſſæ cognitione, abſoluēdi facultas ex priuilegio, cautius agendi nomine, concederetur. qua ex re publicę rurſus offenſiones, indignaque multa acciderunt, cum enim litteras Apoſtolicas ea de re ſcriptas in itinere reddendas eſſe Romæ putaretur; ideoque poteſtas abſoluendi cuilibet ſacerdoti facta eſſet: Gubernator eas expectauit Mediolani. cumque a cœnobita quodam non peritiſſimo; Carolo cōtra præſcriptum ſacrorum canonum inſciente: abſolutionem in occulto eſſet cōſecutus; ſacris palam intereſſe pluribus in eccleſijs conatus eſt. quod Pontifex ægre tulit; & eo nomine Carolo ſatisfieri iuſſit. Demum ille cum abijſſet; re non admodum feliciter biennio geſta, abſceſſu & corruptione corporis interijt. de morte illius frater vir princeps cum accepiſſet; Caroli precibus pie, ſtudioſeque commendauit. qui ſeſe iam animæ illi ſuffragatum affirmās, facturum etiam in poſterum promiſit. Carolo in tam afflictis rebus id quoque ſolatij fuit; quòd non Romæ ſolum Caſtellium Eccleſiaſticæ dignitatis acerrimum defenſorē, præter alios ſuos habebat; ſed in Hiſpaniis quoque Ormanetum Patauinum Epiſcopum factum; qui quidem & vera de Caroli actionibus narrare; & optima ſuadere Regi pro pietate, gratiaq; ſua poterat. Internuncij munus apud Regem ſuperiore anno ad modicum tempus mandatum, bonus ſacerdos inuitus acceperat. nam ſi breui tempore in eo munere permanendum eſſet, ne quid eccleſia caperet detrimenti; tūc aula regia diſcedendum aiebat, cum & rerun ſtatum, & hominum ingenia cognoſcere cœpiſſet. ſi diu; eccleſiam Antiſtite ſuo deſtitutam multis, grauibuſq; incommodis eſſe afficiendam. Præterea ex eiuſmodi abſentiæ exemplis Principes adduci, vt Epiſcopos ab eccleſijs abſtrahere, & in conſilijs ſuis ſæpe habere ſtuderent. Huiuſmodi modeſtiſſime proferens, tam perfecte parebat tamen; quàm ſtudioſe, frequenterq; agebat, cum Carolo præſertim, vt ad Eccleſiam ſuam redire liceret. cui Carolus & ſi tāti viri præſidium apud Regem rebus ſuis commodiſſimum videbat; quoniam in eadem erat ſententia, & publicum Eccleſiæ exemplum ſuis rationibus iudicabat anteferendū; adiutorem in ea re ſemper ſeſe præbuit. Ormaneti cura, tum maxime pietate ſua Rex in eo perſeuerauit, vt optime de Carolo ſentiret. quin eius præſcripta, cohortationeſq; publicis litteris populo tum propoſitas, de ſacris precibus pro Rege ipſo, pro rebus Belgicis, belloque Turcico habendis, libenter legit; & ſupplicationem ſine intermiſſione, eius quam Carolus publice per totam diœceſim inſtituerat, exemplo, per Hiſpanias haberi iuſſit. nimirum Carolus tum ſaluti, proſperitatique Regis maxime ſeruiebat; cum maxime quorundam ſermonibus eius voluntas, fideſque erga Regem in ſuſpicionem vocabatur.

Quemadmodum autem in priore illa conflictione; ita in hac pij viri quoſdam euentus obſeruarunt, qui vel Eccleſiæ, Carolique cauſſam probarent; vel eccleſiaſticæ animaduerſionis auctoritatem confirmarēt. Cum virum clariſſimum Gubernator cauſſę defendendæ gratia Romam miſiſſet; ille in Pontificis conſpectum admiſſus, vix dicere cæperat, cum repente voce, viribuſque deſtitutus concidit, & inde aſportatus eſt. nullus vero morbus tunc ei fuit: offenſio tantummodo quædam in crure iter facienti acciderat; quę propemodum erat ſanata. ſed domum tunc relatus, ita febri laborauit, vt in magno vitæ periculo eſſet. ex quo, plurima ſalutis cauſſa vel perfecit, vel pie admodum ſibi propoſuit; tum de cauſſa, propter quam legatus erat; tum de omni vitæ ſuæ ratione. cumque item conualeſceret,

morte

morte penitus inexpectata ſubito obijt. De magno Cancellario qui vna cum Gubernatore damnatus fuerat id euenit, quod eccleſiaſtici vim anathematis mirabiliter declararet. is antequam abſolutionem impetraret; cum vinculum eiuſmodi non ſatis pro grauitate æſtimare videretur; interno quodã animi pulſu diurno nocturnoq; commoueri cœpit, atq; agitari: tum vero vehemẽti triſtitia opprimi: vt ſibi quandoque morti proximus videretur: cumque dies multos ægre ſuſtinuiſſet; medicos fruſtra adhibuiſſet; demum angoris aſſidui victus acerbitate, mortemque timens; ad Carolum miſit, qui veniam peterent, Eccleſiæque ſatisfacerent. quamquam re nondum cum Carolo plene conſtituta, cœnobita quidam illi, vt homini moribundo, qui ſe ſatis Eccleſiæ facturum promiſerat, abſolutionis remedium impertijt: qui ratione is ſubleuatus, poſtea vna cum alio eiuſdem facti participe, poſtea Carolo adiuuante, Pontificiam abſolutionem impetrauit. cumque alio tempore ſe poſtea morti propinquum eſſe ſentiret, ad Carolum miſit, vt ad ſe venire ſubſidio vellet; & ſi quid forte adhuc opus eſſet, ab omni vinculo exolueret, quod ille facile conceſſit; & quibuſcunque rebus potuit, animam illam è corpore migrantem amanter iuuit, & conſolatus eſt.

Varijs ſacris inſtitutis gregi conſulit. Romam Iubilei cauſſa proficiſci tur. Med. redit.
CAP. III.

Carolus ita conflictatus; in ea tamen quę ſuæ ſalutaria eſſent eccleſię pergebat animum intendere. cumque huius anni M. D. LXX. III. tempus illud appropinquaret; quo pij mortales Chriſti Domini aduentum recolere; & multis antea diebus ſeſe pijs officijs, & actionibus ad ſanctiſſimi Natalis eiuſdem feſta recte celebranda præparare ſolent: videretque temporis eiuſmodi ſanctitatem laicis pene ignotam; clericis ſuis vſu fere non receptam magis, quàm vt ſacrarum veſtium, diuinorumque rituum mutatione declararent: quod multos iam annos exemplo ſuo docebat, tempus illud quotidiano colens ieiunio; id vt aliqua ratione ceteri ſequerentur, ſtuduit etiam publica cohortatione perſuadere. Litteras ad populum edidit; quibus tum rationem, ritum, cultumque huiuſmodi plene demonſtrauit: tum pios omnes ad ea præſtanda cohortatus eſt, quæ tale tempus; taliaque myſteria poſtulabant. quo in genere effecit poſtea tandem; vt non domus eius tantummodo, collegiaq; multa, quæ eius nutũ gubernabantur; ſed plurimi alij clerici, laiciq; ſanctum inſtitutũ, maiore alij, alij minore vitæ ſeueritate; vt fit in rebus, quæ cuiuſque arbitrio relinquuntur; pie admodum agnoſcerent, atque obſeruarent. Initio anni M. D. LXX. I V. dies quadrageſimæ 1574.
proximos a corruptorum hominum impetu; tum cœcos homines ipſos a vitiorum corruptela vindicare perrexit. litteris editis temporis religionem, myſteriaq; declarauit. publicis ſupplicationibus, concionibus, omni ratione, a voluptatibus ad pias exercitationes traducere ſummo ſtudio populum conatus eſt. Ac ea quoque per id tempus cura ſollicitabatur: quòd ſacrum illud Romanarum ſtationum munus eccleſiæ ſuæ cura acquiſiuiſſet: conſtitutas ea de cauſſa eccleſias ita mares, fœminæque adibant; vt quæ res eis ad ſalutem comparata erat, ea re plurimi ad perniciem abuterentur. cum enim quam maxima animi, corporiſque modeſtia ad veniam impetrandam, in diuinum conſpectum venire deberent; immoderato, laſciuoq; cultu ſtudioſiſſime ornati, libidinoſos exercebãt obtutus. eam corruptelam, quamuis nunc diei tempora, nunc viſendas eccleſias, viris, fœminiſque ſeparatim diuidendo; alias alia prouidendo, tollere curauerit: non potuit omnino

conſequi tamen. Morem muliebris capitis operiendi, qui ad ſacrorum locorum reuerentiam, vitioſoſque ornatus, aſpectuſque impediendos pertineret, eo tempore renouauit. mos hic Apoſtolica doctrina, diſciplinaque iam inde ab Eccleſiæ initio comprobatus; Mediolani patrum memoria modeſtiſſime ſeruatus eſt, cum nedum capite puellæ, ſed tota facie velo contecta prodibant. perſuaſit id primo per parochos, & ſacros concionatores; mox etiam iuſſit; vt exemplum alij Pręſules imitati, idem eniterentur; ſeruarique etiam grauioribus pœnis appoſitis edicerent. Atque continuata rerum ſalutarium cura, ſynodum ſuæ diœceſis eo anno quartò habuit: quam ex Pontificis conceſſione, aliquot iam annis differebat. In eo de veſtitu clericali, pro loci, aut dignitatis varietate diſtinguendo, tunc primum plene conſtituit. de ſacris etiam peregrinationibus pie obeundis, quia Iubileus appropinquabat. de ratione ſynodi celebrandæ. de viſitatione Præfectorum vrbis; & Vicariorum, quos per diœceſim conſtitutos habebat: deque eorundem conuentu coram Archiepiſcopo quotannis agendo: alia multa clericis, populoque valde fructuoſa. Addidit tunc primum ad ſynodi decreta ſcriptas monitiones quaſdam ex veteri inſtituto, quibus ad officia ſua ſingula recte ſeruanda ſacerdotes excitantur. Dehinc, eo per diœceſim eccleſias inſpiciente; Henricus Poloniæ Rex conſtitutus, Carolo fratre Galliæ Rege mortuo, ad regnum illud capeſſendum rediens, per Mediolanenſem agrum iter fecit. quem Modetiæ Carolus conuenit; muneribuſque religioſis donauit; optimiſque præceptis ad pietatem recte colendam, Galliaſque hæreticis tumultibus afflictas recreandas, iuuare ſtuduit: qua de re Pontifex, cum explicate omnia, quæcumque cum eo Carolus egerat, exquiſiſſet; valde illum collaudauit. Neque Regem ſolum, ſed Principes quoque, qui eum comitabantur, ille ſimilibus officijs ad pietatem, religioſaque inſtituta curauit excitare. in quo, vt ſæpe alias, oſtendit, quam ad rem, quaue ratione Regum, Principumque amicitia Dei ſacerdos vtatur. Atque ea omnia Rex; cum & verbis, & factis declaraſſet, plurimi ſe Carolum facere; pie, amiceque tunc quidem, quidquid poſtea euenerit, accipere viſus eſt. Illud memorabile tunc Modetiæ contigit. mulier nobili genere nata, cuius mihi nomen hoc quidem tempore tacendum eſt; ſic agitabatur, ac furebat; vt ſanctiſſimæ Euchariſtiæ, ſacerdotumque præſentiam vix ferre poſſe videretur; implacabilem ſe ceteris plerumque præberet: furioſa matrem ipſam impeteret interdum. præterea intimo cruciatu quodam, agitationeque afflictata, nulla re, nulloq; loco conquieſcebat. Id alij veneficijs tribuebant: alij cacodæmonis vexationem arbitrabantur. ac multis licet adhibitis remedijs; adiuratoque, ſi quis ineſſet, dæmone, nullum dabatur leuamentum. Cum ad oppidum Carolus veniſſet; mulier, quæ ſæpe non impedito mentis lumine ſuam agnoſcebat miſeriam; in ſpem venit, eius ope ſeſe liberandam. cumque Carolus præteriret; domo illa ſubito proſilit, accurrit. prætergreſſus Carolus monetur; mulierem retro eſſe, quæ ſibi peteret ab eo benedici. conuerſus ad eam de more manu crucis ſignum format. tum ea grauiter commota, dolere perinde, ac debilitari ſibi viſa eſt, quaſi grauiſſimum aliquid ex medicamento deieciſſet; & ex eo temporis puncto bona vtens valetudine nihil vmquam amplius eiuſmodi paſſa eſt. quod nos eam, virumque allocuti, diligenterque de tota re non ſemel ſci-

ſci-

ſcitati, ita eſſe comperimus. Inſequens annus ſeptuageſimus quintus vltra mille, & quingentos, ille erat Iubilei nomine inſignis: quo ſanctorum Apoſtolorum Petri, & Pauli, ac alias quaſdam Romanas Baſilicas viſentibus, pleniſſima peccatorum venia concedi ſolet. Romam ire quidem Carolus ſalutis, pijque exempli gratia conſtituerat: ſed ibi tantum morari, quantum veniæ conſequendæ, præcipuiſque, & religioſioribus locis viſendis ſatis eſſet: immo nihil prorſus etiam cum Pontifice agere, niſi quid ſpirituale prorſus ſuppeteret. profectionem autem in autumnum ipſius anni ſancti, ſic enim recte appellant, contulerat. nam tempus illud ex omnibus minus incommodum eccleſiæ iudicabat, ſi quando ei abeſſe neceſſe eſſet. Sed anteuertit Pontifex, & non ſemel Carolo iuſſit ſignificari, vt ante anni initium iret: multa enim poſſe admonere, quæ ad Romanæ Eccleſiæ dignitatem accommodata eſſent; & ad externorum exemplum, qui ex toto Chriſtiano orbe Romam confluxiſſent, in primis vtilia. Verum plura is iam ſuppeditauerat per Carniliam; veluti de pauperum hoſpitio conſtituendo; de meretricibus ſegregandis. quod pium hoſpitalitatis officium, alioqui etiam Romæ ſicuti exiſtimo, præmeditatum, Præſulum, ceterorumque liberalitas, chriſtianęq; beneficentia tantopere coluit; vt magnus, per exteras quoq; prouincias, extiterit tam illuſtris exẽpli, religionis, pietatiſq; fructus, Nõ ſatis habuit Carolus exẽplo ſuo, ſuos Mediolanenſes, alioſque excitare ad Romanam peregrinationem ſuſcipiẽdam. fecit id quoqne litteris editis: quæ per alias, non ſolum vrbes, ſed prouincias quæſtus cauſſa a librarijs diſſeminatæ, magnos chriſtianis hominibus ſalutaris peregrinationis ſtimulos adhibuere. Itaque ante finẽ ipſius anni, qui agebatur, Pontificis voluntate profecturus; ſcriptam prius eius rei facultatem poſtulauit; non alia de cauſſa, quàm ex deſiderio eius inſtituti tenendi; vt ad ſacrorum canonum præſcriptum Epiſcopus ab eccleſia ſua ſine legitima facultate non diſcedat. qua de re illud etiam in tempore ſuaſit Pontifici; ne vllum Epiſcopum abſque illius conceſſu ſcripto, temporiſque præfinitione adiecta, Romam ire pateretur; ne Iubilei nomine qui ſedis ſuæ diutius deſerendæ cauſſam quæreret. Id ipſe a ſuis clericis ſeruari mandauit; vt & cum ſuis litteris proficiſcerentur; & illas Romæ Cæſari Speciano ſtatim offerrent; a quo item, cum poſt tempus præſcriptum redire vellent, afferrent vitæ ibi actæ, honeſtæque habitationis teſtimonium. Profectus igitur Carolus menſe Decembri, aſperum ſane ſuſcepit peregrinationis genus. quotidianum iter, non diuerſoriorum commoditate, ſed temporis ratione metiebatur. nox eum, & hoſpitio egredientem, & ad hoſpitium venientem comitabatur. ea de cauſa facultatem, Miſſæ, vel duabus horis ante lucem faciendæ ſibi, ſuiſque impetrauit. ſæpius eueniebat, vt cõmoda loca, amicorum etiam, principumque virorum officio vehementer rogatus, ad modicam lucis reſiduæ vſuram præteriens, ad hoſpitia plane ruſtica perueniret. vbi, quod neque præmitti quemquam volebat; & ob Aduentus abſtinentiam, omnibus fere inuſitatam, ſibi vero exquiſite ſeruandam, aliud ad reficienda corpora non ſuppetebat; herbis ſæpe, nucibus, pomiſue cum comitibus ſuſtentabatur. ad ea interdum loca venit, quæ ne vnum quidem ad ipſum recipiendum, cubiculum haberent; ſed in tugurio manére neceſſe eſſet: vbi appetita plene frueretur incommoditate. omne tempus in rerum diuinarum contemplatione con

ſumebat. loca omnia circa viam Romanam religione inſignia, egregia pietatis ſignificatione viſebat: cum ipſius viſendi cauſſa ex villis, oppidiſque plurimi paſſim accurrerent. Itaq; Camaldulum adijt: Aluerniam, Aſſiſium, aliaque loca Franciſci ſanctitate, memoriaque celebrata coluit. magna denique tum ſua, tum aliorum ſpirituali vtilitate iter confecit. Romæ ita verſatus eſt, vt eius laudibus vrbs ſancta compleretur; & quot homines exteri ibi erant, tot earum in varijs regionibus præcones efficerentur. præteritas peccatorum confeſſiones repetijt. certo diuinarum contemplationum curſu ſe exercuit. ſtatas Baſilicas, pedes vna cum familia ordine procedente, omni pietatis, modeſtiæque officio adiuit; & in ijs loca omnia diligenter inuiſit, quotquot præcipuo aliquo cultu cenſerentur. In via litania.n, multamque omnino precationem, nullo interuallo dato, continenter obibat, plurimi etiam nobilitate præſtantes, ſe ſocios inferebant. ſi quis obuius, etiam vir princeps, & familiaris offerebatur; nihil amplius officij cauſſa præſtabat; quàm, vt aperiendo capitē, corporiſque motu ſalutaret. multi honoris cauſſa eo prætereunte humi genua ponebant: quod ſi mirabantur Mediolani id videntes; multo magis Romæ; vbi tot alij præclari Antiſtites, & ipſe Chriſti Vicarius erat præſens. Ignota mulier peregrino veſtitu Carolo obuia, ita cōmota eſt, vt nulla publici conſpectus habita ratione; toto ſe corpore ad eius pedes abiecerit; eoſque religioſiſſime complexa, oſculari verita non ſit; cum eo ſe complexu expedire ille, quantum poſſet, conaretur. Ineunte autem menſe Febr. anni M. D. LXXV. Roma profectus; cum Vaſtallam tenderet; a Cæſare Gonzaga oppidi Principe, Camillaq; ſorore ſua illius vxore, ad dedicandam eccleſiam, quam ijs ædificauerant, inuitatus: de grauiſſimo Cæſaris morbo, ſalutiſque diſcrimine nuncium accepit. vix circa Bononiam e quo deſcenderat; cum periculo audito; diuinis animæ illius charitatis ignibus accenſus; ſtatim rurſus conſcendit; & curſu, etiam nocturno celeriter eò contendit. quò poſtridie mane cum veniſſet; quaſi longo ante ſpatio quieuiſſet; ſe totum ad affinis animam iuuandam dedit. priuatam ſupplicationem præter eas, quæ publicę habebantur, inſtituit; quę a ſuis alijſque religioſis viris ſine vlla intermiſſione viciſſim continuaretur; tum ipſe eam exorſus, totum pſalterium recitauit. atque Dei benignitate tanto fuit precationibus, ſalutaribuſque verbis Cæſari adiumento; vt is demum a rebus humanis, ad diuinas mirabiliter animū auocaret; certamque mortem ita expectaret, atque obiret, diuinis rebus ad ſalutem rite munitus; vt ſi, quemadmodum Carolus ipſe palam dicebat, in optimis religioſæ vitæ inſtitutis multis ſeſe annis exercuiſſet. Ibi Carolus poſt itineris laborem, poſt defatigationē curſus, qua ſolebat maxime affligi; poſt vigilias, totq; dierū, noctiumq; incommoda; quiete nulla vſus; corpore Cęſaris ad ſepulturam dato; eccleſia in oppido dedicata: ſorore vidua ijs de rebus monita, quæ ad ſalutem, ordinationemq; domus pertinebat, Mediolanum celeriter venit. Hic vero mihi iucunda ſane incidit recordatio; quam bona cum lectoris venia, non præteribo tacitus: recordatio inquam; diei illius: cum e ciuili curſu reuocatus, Carolo me tradidi: exiſtimans; a ſalutari via tali duce, ac patrono aberrare me non poſſe. hæret animo illius actionis ſuauis, iucundaq; memoria; cum profanam mihi togam ſuis manibus detrahens, ſacramq; induens, vir apoſtolicus, apoſtolica ſententia hortatus eſt, vt veterem hominem exuerem, induerem-

1575.

rem-

ſemque nouum. meque deinde breui myſtica manuum impoſitione, per omnes ſacri ordinis gradus extulit. Faxit Dei clementia, vt ſacrorum dignitati, ſanctitatiq; ſacerdotis aliquo modo vita noſtra poſſit reſpondere.

Quæ Romæ fecit. de Viſitatore Mediolanũ miſſo. de Cremonẽſi, Bergomenſique eccleſia recognita. CAP. IV.

Quotieſcunque Romam proficiſcebatur Carolus; quaſi ad earum rerum honeſtiſſimum quoddam, ſacrũque emporium accederet, quæ ſibi eſſent, eccleſiæque ſuæ commodæ, ac ſalutares; turpe fere ſibi exiſtimabat inanem redire. Ipſe item diuinis opibus cõfirmatus, Epiſcopalis vitæ curſum Roma rediens, acrior ſemper, fortiorq; repetebat: & in vitę ſanctitate ſolebat inſigniter progredi: licet alijs ſæpenumero ſecus eueniat. nimirum hæc valde diſtant; Romæ pietatem, ac ſanctitatem; vel ſplendorem, ac ſpeciem intueri. ipſe certe id fructus ex Apoſtolica Sede, locisque ſanctiſſimis referendum oſtendebat quę de ſe durius ſtatuerit, deinceps apparebunt. Familiæ nomen, annuente Pontifice, tunc ad humanarum rerum deſpicientiam, veterumque imitationem, dimiſit: & eiuſdem inſignibus e ſcriptorum eccleſiaſticorum ſignis ſublatis; eorum loco, Pontificia auctoritate, veterumque Archiepiſcoporum imitatione, cœleſtium patronorum Geruaſij, & Protaſij martyrum, Præſuliſque Ambroſij inter eos medij imagines ſubſtituit; appoſitis ex Ambroſij ipſius, non ſolum ſcriptis, ſed ſenſu, atque animo, his verbis, Tales ambio defenſores. Calculos ad precandum Pontificis auctoritate ſacros, id quod pro ſalute gregis ſemper ſolebat, attulit innumerabiles; quamquam pauci pro Mediolanenſium pietate viſi ſunt. Sacra ſeptem inſignium eccleſiarum Vrbis indulgentiæ diuinæ munera obtinuit, in totidem Mediolani eccleſijs collocanda. quæ res fecit, vt quæ veteres eccleſiæ, locis, & rebus Mediolani erãt cultu digniſſimæ; negligentia vero ſacerdotum, & aliorum pene derelictæ; rurſus piæ multitudinis frequentia, cultuque præcipuo celebrarentur. ſed eius rei promulgationẽ diſtulit in poſterum annũ: propterea quod Romani Iubilei donum ſanctiſſimum itidem a Pontifice Mediolanenſibus ſuis cum impetraſſet; ſacra illa beneficia diſiungi ſatius duxit; quò illuſtriore gratia, vberiorique fructu ſingillatim exciperentur; præſertim, quòd vtrumque viſendarum eccleſiarum operam requirebat. Anno igitur M. D. LXXVI. vt hoc quaſi præcurrendo narrem, cum edictum primò propoſuiſſet, quò multa ſacris locis indecora vetabantur; veluti de laicis a choro clericorum arcendis: litteras quoque edidiſſet, antiquæ pietatis pleniſſimas; vt fideles doceret, qua ratione in eccleſijs verſari deberent; & ad ſacrarum rerum reuerentiam incenderet: ſeptem nominauit; Maiorem; ſancti Ambroſij; ſancti Nazarij; ſancti Laurentij; ſancti Stephani; ſancti Simpliciani; ſancti Victoris. tum poſtridie Calen. Iulij, qui dies Virgini dicatus eſt, celebri totius cleri, ciuitatiſque ſupplicatione, lætoque apparatu, ipſas eccleſias pie adijt: eamque ſupplicationem ſolemnem, anniuerſariamque in perpetuum conſtituit. ipſe vero; quod aſſuefaciendo populo eſſet accommodatum; nunc priuatim cum familia; nunc publice cum canonicis eandem obijt. idemque canonicorum collegia, religioſorum hominum ordines omnes: vicinias cum parochis ſuis: pia ſodalitia, ſocietateſque, ſeparatim facere iuſſit. quod quidem religioſum inſtitutum Mediolanenſium animis, & merito quidem, adeo inſedit; vt in eo frequenter mares, fœminæ, nobiles, ignobiles, verſari conſpiciantur. Præter ſpiritualia Carolus, in Vrbe alia quoque non parua ſuæ quæſiuit eccleſiæ: mille aureorum ex Braidenſi

Præpoſitura penſionem clericorum ſeminario: parem presbyteris minoribus eccleſiæ maioris, collegio ſuo Ticinenſi detractam: a quo collegio iam Caluentianum Prioratum in canonicos itidem tranſtulerat. cum enim tenues admodum eſſent eius eccleſię fructus: ipſe vero, vt par erat, ſtatas in ea canonicis horis, nocturni, diurnique temporis precationes integre reſtituiſſet; alias diuinorum munerum functiones ibidem auctiores multò, quàm antea vellet: auctoritate Pontificia fructus ita ſtuduit augere; vt tum loci dignitati, tum occupationi ſacerdotum aliqua ratione reſpóderent. Verum pro vniuerſa quoq; Eccleſia; nã & illud erat ei ſemper propoſitum; Romæ plura curauit: de palatij Apoſtolici, Apoſtolicæque vrbis diſciplina; deq; rebus eccleſiarum per prouincias componendis. ac in hoc poſtremo genere, iam vſq; a Pij V. tempore pro virili parte duo curauerat: alterum, vt eſſet Romæ proprium Cardinalium conſilium, in quo res eccleſiarũ, Epiſcoporumque referrentur. & quod opus eſſet decerneretur; alterum, vt Epiſcopi mitterentur, qui apoſtolica auctoritate eccleſiaſticam adminiſtrationem, & Epiſcoporum vitam recognoſcerent; & quibus rebus opus eſſet, emendandam curarent. ſed cum ad id tempus ad eccleſias fere ditionis Eccleſiaſticæ tantummodo miſſi Præſules eſſent; egit Carolus dum Romæ fuit, vt ad alias quoque prouincias decernerentur. Cumque ditionis Mediolanenſis eccleſias luſtrare, Archiepiſcopalis officij ſui eſſe indicaret; id muneris a Põtifice ſuſcepit, præcipuis ſaltem in eccleſijs exequendum; ſi totam non poſſet cõplecti prouinciam. & quoniam exemplo alijs præire maxime vtile arbitrabatur; prius ad ſe mitti poſtulauit; quàm aliena recognoſcendi, corrigendique onus acciperet: vt cum ſua ipſe alieno iudicio ſubiecisset; tum iudicaret aliena. cumque aliæ eccleſiæ alijs Epiſcopis attribuerentur; in eorum numero Caſtellius fuit olim Caroli Vicarius, Epiſcopus Ariminenſis per id tempus creatus. omnino res opportuna fuit; cum Præſules ad eccleſias ordinandas in varia legarentur imperia; in eorum numero Carolum eſſe; qui pro egregia libertate, auctoritateque ſua, ad multa, quæ alijs fortaſſe difficilia fuiſſent, in eo genere aditum pateſaceret, viamque muniret. Eccleſia igitur Mediolanenſis Hieronymo Ragazonio Veneto, tunc Salaminæ, quæ Famaguſta dicitur, poſtea Bergomi Epiſcopo, aſſignata eſt; cuius pietas, doctrina, rerumq; epiſcopaliũ vſus, Carolo valde probatus erat. Venit is menſe Maio: cuius aduentum cum pro ſua erga apoſtolicam auctoritatem veneratione, magno honore Carolus proſecutus eſſet; publicis ſupplicationibus eius negotij cauſa indictis interfuiſſet; ipſam actionem cœptam vidiſſet: in eccleſias prouincię diſceſſit. Cremonenſem autem primò petijt, cui præerat Nicolaus Sfondratus, Eccleſiæ catholicæ poſtea datus Epiſcopus. excepit eum abſente Epiſcopo magno honore clerus, & ciuitas, omnique pietatis officio coluit: cumque tum publicas ſupplicationes, tum ſanctiſſimæ Euchariſtiæ communicationem indixiſſet, frequentiſſimi conuenere Cremonenſes; & vno die cœleſtem cibum millibus hominum circiter octo prębuit nõ explicabo Caroli in ea eccleſia labores, laborumque fructus; ad clericos; ad cœnobitas, mares, fœminaſq; ad vniuerſum populũ pertinentes. ſatis dixerit, qui eos Carolo dignos fuiſſe dixerit. nam & eius auctoritas eccleſijs ad ea obtinenda ſæpe valebat, quæ ipſis Epiſcopis erant difficilia: vt non Viſitatoris tantummodo partes; ſed etiam patroni ſuſtineret. omnia

nia vero religioſiſſimi Epiſcopi deſiderio, ſtudijſque optimis opportuna fuere. In eo munere viſitationis obeundo, Carolus, tum in ea, tum in alijs vrbibus ſumptos quidem vitæ neceſſarios a clero accepit, næ læderet canonicum Eccleſię inſtitutum; ſed eos tantum, qui equitibus ſex, peditibus tribus, ſolita eius familiæ parſimonia ſufficerent. in ædibus Epiſcopalibus non habitabat; ſed in alijs, eccleſiaſticis tamen. Atque tum ſibi, tum alijs Epiſcopis, quibus id muneris mandaretur, fecit ipſe, vt, ſummis licet viris reclamantibus, etiam in cœnobitarum eccleſias, poteſtas daretur; vt eodem tempore, ac eadem ratione, qua reliquæ, componi poſſent. Menſes tres Cremonæ cum manſiſſet; mox ad Virginis natalem Mediolanum veniſſet; Bergomum poſtea profectus eſt. vbi epiſcopatum adminiſtrabat Federicus Cornelius poſtea Cardinalis; qui quidem in exequendis conciliorum prouinciæ decretis, & in eccleſia ſua ordinanda multũ profecerat. ſilentio prætereũda non eſt ſumma Senatus Veneti voluntas; quam iuſſis ſuis, de Carolo in vrbes ſuas quam honorificentiſſime accipiendo oſtendit. quæ iuſſa Bergomenſes Rectores, ciueſq; adeo cumulate perfecerunt; vt quæcumque non ſolũ ad ampliſſimi Antiſtitis; ſed ad magni quoq; principis honorem maximum, ſtudia, officiaq; expectari poterant, omnia egregie præſtiterint. quibus Epiſcopus cum clero ſuo pro conditione ſua minime ceſſit. Carolus in eccleſia maiore Pontificia diplomata recitari iuſſit; pauca verba de cauſſa aduentus ſui fecit: de quo latius poſtea explicauit in proxima concione. Ciuitatis Rectores adierunt, Venetique Senatus nomine omnia illi a ſe fore parata teſtati ſunt. & eiuſdẽ ciuitatis nomine habita oratio populi gaudiũ declarauit; & metropolitici muneris veterẽ vſum, ea actione a Carolo reſtitutum laudauit. Ad publicas ſupplicationes, vt fauſtum eſſet, felixque principiũ indictas, maximus concurſus fuit. motus, expiatioq; animorum admirabilis. ipſe tum in vrbe, tũ in ſuburbijs, innumerabili marium, fęminarumq; multitudini, etiam ipſis Magiſtratibus, militiæq; ducibus ſanctiſſimam præbuit Euchariſtiam. illud compertum eſt, vel aduentus famam, vel præſentiam eius ſolam ad animas ſalutariter commouendas, reſque omnes recte componendas, plurimum valuiſſe. poſſentq; multa, & grauiſſima numerari, quæ priuata, publicaque auctoritate illius aduentus cauſſa, pie præoccupata ſunt. Expertus eſt in ea ciuitate Carolus; omneſq; quotquot illius adminiſtri fuimus; bona hominum ingenia, animoſque, tum rerum ſalutarium ſtudioſos; tum ad perficienda mandata faciles. In maxima comitum, aſſectatorumq; copia Magiſtratus ipſi frequentes aderant: quibus erant in ore ſemper Caroli laudes; prædicabantque, beatum fore orbem, ſi eius ſimiles multos habuiſſet. In vnaquaque eccleſia, quam inſpecturus erat, cum Miſſam pro ſua conſuetudine faceret; ſacræ Euchariſtiæ accipiendæ gratia plurimi quotidie conueniebant. Ibi collegium virginum cum ex ſuburbio ad tutiorem locum tranſtuliſſet: corpora etiam ſanctorum Firmi, & Ruſtici martyrum, quæ illæ in ſua eccleſia habebant, aliò celebriter tranſtulit: licet ex ea re nonnihil difficultatis, extiterit, & tumultus. ſuburbani enim æmulatione quadam concitati; quo tempore putabant ex alia parte ciuitatis venturos, qui ſacras reliquias aſportarent; ad eccleſiam repente veniũt; per vim ingrediuntur; in presbyterũ cuſtodem manus inijciunt: loco capto, corpora cuſtodiũt armati. quam ſacri loci iniuriam: hominumque audaciam cum vindicare

ſe velle Carolus oſtendiſſet; eum primarijs viris adhibitis adiere maximo numero ſuburbani, ſupplicesque, & humi abiecti veniam, abſolutionemq; petiere. Carolus præpoſterum pietatis ardorem valde reprehẽdit: dum maxime charas habere ſanctorum reliquias viderentur, maximam beatis ipſis iniuriam facere; quia communis Domini ſacras ædes, eiuſque miniſtros violarent. non armis agendum illis fuiſſe, ſed precibus; demumq; pati facile debuiſſe; vt quod gratius Deo eſſe ei⁹ ſacerdotes iudicarent, id fieret. Arcã Dei quondam plauſtro impoſitam, cum agitatione boum inclinata fere corrueret, Ozam cui rem ſacroſanctam tangere nefas erat, manu tenuiſſe. audaciam hominis pietatis nomine ſuſceptam Dominum ita vindicaſſe; vt is illico mortuus concideret. eſſe etiam pietati, & rerum ſanctarum deſiderio modum, certoſque fines; quos ſine diuina offenſione tranſire homines non poſſunt. quòd ſanctas reliquias amarent; & apud ſeſe retinere cuperent; piè facere, ac laudabiliter. ſed cum immoderato earum ſtudio, ad eccleſiaſticæ auctoritatis contemptum, & ad rerum ſacrarum violationẽ adducerentur; non pietatem eſſe, ſed temeritatem caſtigatione dignam. re demum compoſita; qui vim ſacris intulerant, eos ſingulos, venia prius a presbytero petita, certo ſigno notatos, Pontificali veſtitu, ſolemni, & præſcripto ritu, ante fores eccleſiæ, anathematis pœna Carolus liberauit; opportunaque opera pœnitentiæ nomine iniunxit. tum reliquias in eccleſiam maiorem, magna hominum multitudine, amploque apparatu deportauit. Suburbani illi cereis accenſis comitati sũt. Ad initium vſque menſis Decembris in eius eccleſiæ rebus componendis Carolus occupatus fuit; itaque eo fructu, quem vel mandatorum ratio, vel breuitas temporis ferre potuit maximum; Brixienſem eccleſiam, quam itidem ex Pontificijs mandatis adire cõſtituerat, tunc quidem ob anni tempus omittere coactus eſt.

Conſultatum erat inter alia Romæ, cum ibi Carolus eſſet; de Iubileo, poſt annum, in prouincijs eorum gratia concedendo, qui varie impediti Vrbem adire non potuerant. Quod cùm ipſe in primis impetraſſet, ſecretoque habuiſſet; de magnis demum ex ea re populo ſuo ſpiritualibus adiumentis, animique fructibus acquirendis diu iam meditatus, negotium ſuſcepit, ſtudio, ac diligentia ſingulari: vt cum ſuperiore anno maximum Mediolanenſium numerũ Romam ad ſanctæ Vrbis beneficia capienda impuliſſet: reliquis, & eiſdem rurſus ſi vellent; Romanis beneficiis Mediolanum accerſitis; ſacra ſalutis ſubſidia, cœleſtiaque animæ ornamenta compararet. Munus eiuſmodi minime arbitror Mediolanenſibus poſtea conceſſum; quàm Antonio ex Marchionibus Salutianis Archiepiſcopo, & Galeatio Vicecomite Duce, Bonifacius nonus dedit, anno ſalutis M. CCC. X C. I. quo tempore admirabilis illa Baſilicæ maioris ædificatio Mediolani cœpta eſt. Carolus igitur litteris primum editis, quibus ad diuinum munus ſalutariter accipiendum ſuos accenderet; feſto die Virginis, quem Purificationis nomine appellamus; ab ipſius Virginis ęde cum rediiſſet; vbi more maiorum cãdelarum ritum, myſteriumque obierat; in Pontificia maioris eccleſiæ Miſſa concionem habens, Gubernatore, Magiſtratibuſque præſentibus rem promulgauit: Romanumque diploma; ac edictum ſuum, in quo præſcriptiones in eo genere variæ continebantur, recitari iuſſit. Tum ad animos præparandos; ciuitate ad ieiunia, eleemoſynaſque excitata; omnes ſacros ordines, populo comitan-

Iubileũ Mediolani celebrat. conciliũ Ep. quartò habet. Viſitator diſcedit.

CAP. V.

1576.

tan-

tante, publica ſupplicatione duxit, feria quarta ad ſancti Ambroſij; ſexta ad ſancti Laurentij; ſabbato ad ſancti Simpliciani. ſtatiuas deinde ſupplicationes in eccleſia maiore indixit; quo ſacra collegia, clerusque omnis, atque vniuerſa ciuitas, certis cuique generi horis aſſignatis, diſtincte conueniebant: ita vt horis quadraginta preces continuarentur. Cum per eos dies feſto campanarum ſono, animos diu pie commouendos curaſſet; in eorum extremo iuſſit vno tempore veſperi ab omnibus eccleſijs ſigna dari, quæ cunctorum animos inuſitata quadam lætitia, cum rerum diuinarum deſiderio coniuncta, perfuderunt. proximo die dominico, quo die ſacroſancti beneficij ſtatuit eſſe initium; ſacros choros, ordineſque rurſus duxit vniuerſos; idque tam pio, ſplendidoque apparatu, vt diuina quædam celebritas videretur pompaque cœleſtis. conuenere ex eccleſijs omnibus ſacerdotes, ſacris indumentis ornati; quæ pulcherrima haberent; tenenteſque manibus cereos accenſos, in pretioſiſſimis ferculis collocatas inſignes ſanctorum reliquias deducebant. infinita multitudo, non ex ipſa modo vrbe, ſed ex vicis, agroque vniuerſo confluxerat; quæ maximo in templo conſtipata, mutuiſque impulſionibus perpetuo agitata, quaſi vndis vltro, citroque commeantibus, vaſti cuiuſdam pelagi fluctuantibus ſpeciem afferebat: tum vero totis vijs confertim emiſſa, huc, illuc continenter fluitabat: dum res ſacroſanctas inſpicere, ſacra agmina comitari, & pia quadam anxietate coronis, vt appellant, ad precationis vſum paratis, ſacra fercula, religionis gratia, tangere certatim ſtudebat. Quattuor Baſilicas Romanorum exemplo conſtituit Carolus, quindecim dierum ſpatio quindecies obeundas; maiorem; ſancti Ambroſii; ſancti Laurentii; & ſancti Simpliciani; quas æde ſancti Nazarii addita, etiam Antonius Archiepiſcopus olim conſtituerat, ad diuini illius muneris opem conſequendam. Atque pro facultate Pontificia, certos ſacrarum confeſſionum miniſtros, ea de cauſſa delegit; certam præſcripſit precandi, & eccleſias adeundi rationem: in qua quidem ratione currum non admiſit: vanaque omnia ormamenta excludi curauit. Senibus; imbecillis; ægrotis; vinctis; religioſis virginibus, quæ clauſtris continentur, prouidit, ne eo munere carerent. Præter ſcripta, quæ multa ipſe ad fructum, ſalutemque ſuorum edidit; libellos etiam de diuinis eiuſmodi muneribus acquirendis, deque religioſis locis pie adeundis edi curauit. de præcipuis Mediolani eccleſiis, deque rebus, lociſque earum religioſioribus, pii publici ardoris iuuandi gratia proprium libellum conſcribi iuſſit. Eccleſias ipſas delectas, vt animi vehementius accenderentur, quam ornatiſſimas haberi iuſſit; & in ipſis quæcumque res religione inſigniores eſſent, frequenter proponi: idque non incolarum tantummodo cauſſa; ſed exterorum quoque, quibus ad idem beneficium conſequendum aditus patebat. Atque vt vitium, periculumque omne diligentius arceret, quod ex marium, fœminarumque ad eadem loca concurſu eſſe poterat; ipſas ſtatas eccleſias ex antiquo, etiam multorum locorum Mediolanenſis diœceſis, inſtituto, diuidi iuſſit; & vniuſcuiuſque partem, quæ ad auſtrum eſt, maribus; aliam fœminis aſſignari. quamquam is fuit tunc ſancti Iubilei cultus, vt quæ alias corrupte fieri ad eccleſias ſolebant, eo tempore minime committerentur. Separauerat antea ſtationalis celebritatis gratia, eccleſias interpoſitis velis; ſed tunc ligneis ſeptis diuidi ſtatuit,

tuit, vt melius caueret; moremque veteribus vſitatum, religioſo pietatis fructu, ac exemplo renouat & ſtabiliret. quod idem in alias quoque eccleſias, etiam caſtellorum, vicorumque poſtea paulatim introduxit; & decreto quoque ſanciuit. Carolus ipſe nunc cum canonicis ſuis, aliàs cum familiaribus, eccleſias frequens adibat, hymnis, pſalmiſque ſimul recitandis, in via operam dabat; res, & loca omnia, vt in libello demõſtratum erat, pie viſebat. Collegia ſacra omnia, piaq; ſodalitia idem fecere. tum Parochus quiſque ſibi commiſſa vicinia comitante: collegia profana item artificis, mercaturæue ſocietate congregata: alij chori multi marium, & fœminarum: vt viæ continua pſalmorum recitatione, ſæpe ſuaui rerum ſacrarum cantu, perſonarent. plurimi nudis pedibus, veſtituq; aſpero, viri, & mulieres, etiam nobiles frequenter ibant. alij operta facie, tota via flagella ſibi ad ſumendas flagitiorum pœnas adhibebant. Vidi nobilem iuuentutem, & primariam, voluptatibus anteà deditam, cannabino indumento, oculis in crucem, quam manu quiſque tenebat, defixis, ordine eandem viam obire; tanta pietatis ſignificatione, animorumque motu; vt boni omnes incredibili gaudio afficerentur; ſenes ſupplices manus tenderent, Deoque toto pectore gratias agerent; qui ad id tempus eorum vitam reſeruaſſet. Ex agro Mediolanenſi, ſinguliſq; vicis, & caſtellis quotidie populi integri, facto agmine, cruce, cleroque præeunte, Mediolanum pedibus etiam nudis veniebant; quamuis viginti, atque adeo triginta millia paſſuum quidam abeſſent: ita enim Carolus hortatus erat. quibus etiam faciliorem ſacri muneris conſequendi modum præſcripſerat. Atque vnumquodque agmen in eccleſia maiore primo pia concione, optimis admonitionibus referta, excipiebatur: quod munus frequenter ipſe, ſæpius in die ad id in templum veniẽs, obibat. Ibi ſacerdotes: & quæcumque ad animi expiationem, diuinique beneficij adeptionem opus erat: omnia præſtò erant. neque verbo tantum Carolus aduenientium paſcebat animos: ſed diuino quoque ſanctiſſimæ Euchariſtiæ cibo: vt admirabili viciſſitudine, ab vno ad alterum ſæpius ſacrum miniſterium nullo tranſiret interuallo. Tum ad eccleſias conſtitutas, eiuſque ſanctas res venerandas ſe conferebant. demum rebus omnibus procuratis, quę ad animi ſalutem pertinerent: ad vires quoque corporis reficiendas inuitati veniebant. nam id quoque prouiderat amantiſſimus paſtor. Hoſpitio ſuſcipiebantur in ædibus ampliſſimis, quas ad mares: fœminaſque ſeparatim recipiendas Carolus conſtitui curauerat. maribus recipiendis præerant primarij viri: fœminis matronæ grauiſſimæ: conſilio, atque opera virorum probatæ vitæ, atque grauitatis adiutæ. huc res ad victum neceſſariæ, pia ciuium liberalitate: tum induſtria multorum, qui eam rem auctore Carolo, curabant, vndique comportabantur. Menſæ longiſſimæ, ordine multiplici poſitę conſpiciebantur, hominum millibus interdum quinque, ac ſex vno tempore ſæpe accumbentibus. quorum dũ corpora recreabantur, animi quoque ex pulpitis aptè diſpoſitis, concionatorum ſermone reficiebantur. ſed ante cibum, antiquo chriſtianæ charitatis officio, de itinere feſſis, pedes lauabantur. quo munere cum Carolus ipſe fungeretur; & cum domeſticis, canoniciſque ſuis frequentaret: ad eandem exercitationem multos quoque ex optimatibus excitauit: qui vna cum ceterorum magno numero ei ablutioni operam aſſidue dabant. Ad piam animorum commotionem id opus maxime valebat;

tum

tum in ijs, qui ſpectabant, & faciebant; tum in ijs, quibus adhibebatur. obſtupeſcebant homines cum ad pedes ſuos, viros nobiliſſimos proſtratos videbant; vixque officium eiuſmodi ferebant. at Carolum linteo præcinctum ſeſe offerentem, & ad pedes ſedentium abijcientem conſpicientes; tam noua ſpecie obſtupefacti, demiſſis oculis terram intuebantur; ore, corpore, mente ipſa denique minime videbantur poſſe conſiſtere. Hæc cum aſſiduo labore Carolus gereret; tum illud aſperitatis addidit; vt toto quadragenario ſolemnis ieiunij tempore in aſſeribus cubaret. quod ea quoque de cauſſa feciſſe eius familiares putarunt: quia cum ſatis magnus numerus peregrinorum lectis ſemel caruiſſet; culpæ id ſuæ adſcripſit; & ea ratione voluit a ſe pœnam exigere. perſeuerauit autem in eo, donec Epiſcoporum, qui ad proximum concilium venerunt, idque reſciuerunt, precibus vix adduci potuit, vt ſolam culcitram aſſeribus imponeret. Verum pia illa populorum itinera, cum adhuc multa reſtarent, Gubernatoris ſunt impedita iuſſu; cum de magnis vrbibus, Venetijs, Mantuæque peſtilentia oppreſſis, & alijs vicinioribus locis eadem contagione tentatis certi nuncij Mediolanum allati eſſent. prouidendum enim exiſtimarunt Magiſtratus, ne quis in vrbem admitteretur, niſi ſcriptum teſtimonium afferret; ſe, locumque vnde veniret, peſtis ſuſpicione carere; quod in tantæ multitudinis conuentu fieri non poterat. Id quamuis Carolo ex omni parte non placeret; cui periculum adhuc minus videbatur; quàm vt pijs populis vicinis, ciuitatique tantus, tamque ſalutaris pietatis fructus adimi deberet: non reſtitit tamen; ſed reliquorum vtilitati conſulens conceſſit, vt in agro quoque Iubilei beneficium conſequi poſſent. Concilium tamen Epiſcoporum ſtato tempore ex inſtituto quartò celebrauit, præſente ipſo Salamino Epiſcopo Viſitatore. diurnos, nocturnoſque labores, quos cum vitæ aſperitate, magniſque vigilijs coniunctos, in rebus componendis, parandiſque primò; poſtea in congregatione Epiſcoporum tractandis, ſuſcepit; & Epiſcopi, & alij, qui interfuimus, plurimum, & magis quàm vmquam antea mirati ſumus. cum enim duas, treſue horas, ſiue ſedens, ſiue in ligno ſtratus ſomno dediſſet; reliquas omnes concilij negotijs, alijſque rebus tractandis dabat. Decreta confecit, quibus plurima complexus eſt, ad omnem eccleſiaſticarum rerum perfectiorem conformationem pertinentia: prouinciæque maxime vtilia; cui quid opus eſſet, ex eccleſijs ante recognitis melius intellexerat. Quæ de ſacris reliquijs pro dignitate habendis, aut transferendis; de religioſis peregrinationibus; de modeſtia in ſacris locis tenenda; de vario ſupplicationum genere, proximis annis vſu probauerat; perpetuis prouinciæ conſtitutionibus commendauit. de ſacrorum locorum fabrica, ornatu, omnique ratione multa comprehendit, que iam vſu fuerat expertus. magnā item earum rerum partem decretis ſanciuit; quæ idem Epiſcopus Viſitator in vniuerſum de varijs rebus eccleſiaſticis, deque Virginum cœnobitarum diſciplina præſcripſerat. de diuinis item officijs plurima, de Epiſcoporum, omniumque clericorum vita, modeſtiaque; de munere eccleſiarum recognoſcendarum adiunxit. Alia multa conſtituit ad diſciplinæ eccleſiaſticæ ſtatum conſtituendum, non vtilia ſolum, ſed etiam neceſſaria, ſatis magno decretorum volumine; quæ bonorum Epiſcoporum ſtudia in perpetuum iuuabunt. Ac eo tempore Viſitator in eccleſia Mediolanenſi muneri ſuo finem po-

ſuit, qui multa per ſe, virtute, ſtudioque ſuo, cum ad optimum eccleſiæ ſtatum contuliſſet; eo etiam Carolus, eiuſque apoſtolica auctoritate in alijs multis vſus eſt, ad ea conſequenda; quæ vel tunc quidem a ſe tentari opportunum non iudicabat; vel auctoritate ſua ordinaria ipſe non poterat comprehendere: præcipue ad ea corrigenda, & ordinanda, quæ in eccleſijs regularium opus erant. inter alia per eum effecit, vt loca tum pauperum hoſpitalitati, curationique; tum pijs alijs operibus deſtinata, ad Archiepiſcopalem recognitionem, ſpeculationemque reuocarentur: quique iis locis præfecti erant, in eorum adminiſtratione diligentiam ad ſacrorum canonum præſcriptum iureiurando reciperent. quod eorum nonnulli res eiuſmodi vel negligere, vel ita curare ſolerent, vt ſuis potius, amicorumue commodis, quàm rebus ſacris ſeruirent interdum: cum alioqui tamen viri nobiliſſimi plurimi ſingulari fide, ac diligentia eiuſmodi negotia pietatis ergo ſuſcepta tunc gererent. omnino longe alia ratione Carolus illud viſitandi munus accepit, atque alij quidam. nam & ad eccleſiæ ſuæ perfectam diſciplinam quamplurima conferri, addique ſtudebat; & quod ſuæ culpæ eſſet, id demonſtrari, corrigique valde lætabatur. dicebat maximam eiuſmodi ſe officij expertum eſſe vtilitatem: nam cum natura homines in ſuis erratis cognoſcendis parum videant, multum in alienis; cum aliorum Epiſcoporum res ipſe perſcrutaretur; in aliorum culpa, ſuam ſeſe agnoſcere: cum vero alius res ſuas recognoſceret, multa, quæ ſe antea fugerant, doceri. Epiſcopus igitur feſto die ante altare ſedens, populo nunciauit diſceſſum ſuum; dixitque ſe peragraſſe totam diœceſim; eccleſias omnes, præcipuas per ſe, reliquas per alios luſtraſſe: res omnes ita ordinatas comperiſſe; vt ei ad multa diſcenda muneris ea functio valde opportuna fuiſſet. quod perfectum non eſſet, præſcriptum eſſe tamen in vnaquaque eccleſia diligenter. ideo fere vno executionis verbo poſſe actionem ſuam ſe concludere. cui Carolus è ſede ſua reſpondit: vſurpare ſe poſſe illud ſanctorum piſcatorum, Tota nocte laborauimus, & nihil cœpimus; nunc in verbo tuo laxabo rete. nihil ad id tempus fere ſuis laboribus cum feciſſet; eius tum Præſulis verbis, atque virtute, quē ex Apoſtolica Sede Romana Chriſti Domini Vicarius miſerat, fructum tandem laborum ita ſperare, quēadmodum illi cùm iuſſu Domini rete iecissent, magnum piſcium numerū ad littus traxerunt. alia addidit pro modeſtia ſua, & ea quam ſemper habuit erga Romanam Eccleſiā ſumma reuerētia. Epiſcopus autē ad Caſalenſem, aliaſq; prouinciæ eccleſias perluſtrandas ſe contulit; quę cū Carolo vna cum alijs ad metropolim ſuam pertinentibus inſpiciendæ eſſent, & componendæ; commode tamen ei muneri vacare non poterat.

De Sanctorum corporum translationibus a Carolo celebratis. CAP. VI.

Sed reuocanda oratio eſt ad tranſlationes ſanctorum corporum referendas; quibus Iubilei celebritas valde illuſtrata fuit, animiq; religioſius ad ſalutis ſuæ negotium procurandum præparati. Inter alia ſalutis adiumenta, quæ Carolus eccleſiæ ſuæ poſſet afferre, illud erat plane magnum; beatorum virorum, quorū reliquijs locupletata, ornataq; erat, memoriam redintegrari: vt excitata, vel renouata erga patres, patronoſque ſuos populi pietate; noſſet in poſterum, velletque ad eorum confugere præſidium in calamitatibus ſuis. quā ad rem, licet non parum valuerit, aliquid ex eorum hiſtoria delibatum edere, quod in eccleſiarum libro factum eſt; maxime tamen opportunum

num

num erat, ipſas ſanctorum reliquias in apertum proferre; ſolenni Eccleſiæ pompa more maiorum circumferre; populo ipſi ante oculos proponere. Eius rei idonea illa viſa eſt occaſio; quòd, vt altaria, aliæque eccleſiarum partes, quemadmodū plerisq; in locis Caroli tempore factum eſt, inſtaurarentur; locis ſuis ſacras reliquias mouere neceſſe fuit. omnino turpe erat, populum Mediolanenſem plurimos paſtores habere; quorum ſanctitas publice colitur; multos itē Christi inſignes martyres, pręclara ciuitatum præſidia: quorum nedum opem frequenter, vt debebat, imploraret; reliquiaſque veneraretur; ſed nē memoriam quidem fere teneret. opportune vero, &, vt videtur, diuinitus, Carolus fecit; vt ea clade ciuitati impendente, de qua paulo poſt dicemus; tum Iubilei religione; tum voluntate in cœleſtes patronos ſuos pie inflammanda, plebem Mediolanenſem ad animorum caſtitatem, ſalutariaque ſtudia exerceret; quo minus cœleſti domicilio indigni, migrantes ex hac vita reperirentur. Atq; iā ante annos quinque, hoc eſt poſtridie IX. Sept. M. D. LXXI. ſanctas reliquias mouerat, & recognouerat, quas Baſilica olim ſanctorum Naboris, & Felicis, nunc ſancti Franciſci habet: ſed ſine eo apparatū, quem poſtea antiquæ pietatis eſſe animaduertit, & ad pios animos ſancte commouendos accommodatum. reliquias Apoſtoli Barnabæ nonnullas a ſacello ſuo: martyrum Naboris, & Felicis, Caij item, & Materni Præſulum Mediolanenſium, a capite eccleſiæ, vbi altare maius erat; ad locum tranſtulit, vbi nunc illud ſitum eſt. alias recognouit, & ſuis locis reliquit; martyrum Felicis, & Fortunati; Sauinæq; matronæ. Nunc autem celebriorem translationibus addidit apparatum. Erat inter commemoratam Baſilicam; quæ nunc eſt ſancti Franciſci, & Ambroſianam; alia ſancti Vitalis nomine dicata, quæ Fauſti Baſilica fuiſſe putatur; de qua etiam apud ſanctum Ambroſium mentio eſt: ab eā titulum parochiæ Carolus cum amouiſſet; mox etiam ei perſuaſum eſt, vt eam monachis Ambroſianis concederet. prius autem inde exportādum putauit corpus veteris Archiepiſcopi Mediolanenſis, Monæ, ſub altari conditum; cuius memoria in eccleſia Mediolanenſi colitur pridie id. Octobris. Atq; die translationi dicto, qui poſt nonas Februarij conſequebatur, quo die prima erat ſupplicatio ad ſanctum Ambroſiū ob Iubilei memoratam præparationem; miſit veſperi, qui locum recognoſceret, & quæ opus erant, pararet. nocte acceſſit ipſe. ibi, arca lapidea, quæ in terram defoſſa erat, aperta; poſt precationem, ſtola collo inducta, ad ſepulchrum abiectus, ſingillatim oſſa illa veneranda extrahebat; & in arca ſerico panno intus ornata, tacitus, menteq; in ſancti patris meritis defixa, cōponebat; aſtantibus canonicis nonnullis linea veſte indutis, qui pio operi inſeruiebamus; & alijs item presbyteris, diaconiſque præſētibus; quorum quidam lachrymas præ animi ſuauitate; gaudioque tenere non poterant. Arca deinde cum oſſibus poſita ſuper altare; nocturnas preces ad ſancti honorem accommodatas primo recitauimus: poſt etiam quæ diei illius erant addidimus. inde cum eſſemus profecti; canonici alij ſucceſſere; & poſt eos alij; vt tota nocte ex ſacris inſtitutis eſſent, qui ibi vigilarent, & precarentur. Mane, his peractis, quæ ad ſupplicationē pertinebant; ex Ambroſiana Baſilica, ad corpus venimus; quod ornatiſſimo feretro humeris portādum erat. charum onus ſubiere in anteriore parte Carolus, & Epiſcopus Salaminæ; in poſteriore duo pcipua dignitate canonici. extra eccleſiā, canonici viciſſim

ſuccedentes, vſque ad maiorem eccleſiam portauere, ſacris, & pretioſiſſimis indumentis ornati omnes. multos iam dies cœlum nubibus erat, pluuijſque perturbatum: at cum efferretur ſacrum corpus, magna omnium lætitia, & admiratione, ſerena, clariſſimaque luce fulſit. clerus vniuerſus, hymnos, pſalmoſque ad rem accommodatos per choros muſice cantabat. tubarum ſonus frequens ciebat pios animorum motus. Senatus ſectabatur. multitudo præterea infinita. luminum vis innumerabilis. Cum ad eccleſiam maiorem ventum eſſet; feretro in altari poſito, Carolus de ſancti laudibus concionem habuit. toto die conuenit populus ad beati parentis reliquias venerandas; immo agnoſcendas; cum vel eius nomen plerique ignorarent; tum magno ſtudio, coronis, ſibi ad precandum paratis, religionis cauſſa feretrum tangi curabant. veſpere verbis ab Epiſcopo Salaminio ad populum appoſite factis; magno concurſu, in ſubterraneam ædem corpus delatum eſt. Poſt triduum; cum tertiæ ſupplicationis gratia Carolus itidem ob Iubileum ad ſancti Simpliciani cum clero veniſſet; aliam celebrauit translationem. Aronæ in eccleſia ſanctorum Felini, & Gratiniani, quam Societati IESV traditam diximus; erant corpora ſanctorum martyrum Fidelis, & Carpophori. cum eorum memoria in oppido vix vigeret; locus certe ſepulchri ignoraretur; religioſa patrum cura, in altari demum inuenta ſunt. Atque cum veteris, & anguſtæ ſancti Fidelis eccleſiæ loco, quam eis olim Carolus Mediolani tradiderat: amplam, & magnificam ex ciuium liberalitate cœpiſſent ædificare; ad ſanctorum cultum magnificentius, & ad multorum ſalutem vtilius fore exiſtimarunt; ſi ea corpora Mediolanum transferrentur; & Fidelis corpus, vna cum martyrij ſocio in ſuam ædem referretur. Ea igitur ex Caroli conſenſu, qui oppidi ſui rationem, augendi cultus cauſſa, minime habuerat, ad ſancti Simpliciani eccleſiam priuatim deportata; ſolemni ritu, atque apparatu ad conſtitutum locum transferenda erant. Carolus eò feria ſexta nocte venit; reliquias compoſuit; diuina nocturnæ precationis officia obijt; ibi fuit donec lux appropinquaret. mane autem ſtata ſupplicatione abſoluta, V. Idus menſis eiuſdem, ad nouæ eccleſiæ locum eas magna celebritate tranſtulit; ipſis ſocietatis clericis vmbraculum honoris cauſſa ſupra feretrum geſtantibus. At populus Aronenſis, quo inſcio corpora fuerant aſportata, paulo poſt, cum id cognouiſſet, valde commotus, acri admodum ſtudio; vt vehemens eſſe ſolet in huiuſmodi genere popularis impetus; de recuperandis reliquijs inſtitit; neque conquieuit, donec eorum partem a Carolo acceptam in eandem eccleſiam Aronam referret. Addam aliam ſimilem celebritatem; quæ fuit eiuſdem anni menſe Iulio. Obſecro autem, ſi cui forte videbor res huiuſmodi aut diligentius colligere, aut pluribus exponere; quàm ad propoſitum finem intento, properantique gratum videatur: vt æquo animo patiatur, aliquid me rerum noſtrarum memoriæ, non ſine multorum fructu concedere; pijſque noſtris hominibus gratificari. Verſamur etiam in hoc genere libentius, quam in Caroli rerum aſperitatibus exponendis: quæ licet conſtantiæ, patientiæ, ſacerdotaliſque roboris contra aduerſa omnia retinendi, exemplum Dei miniſtris præclarum præbeant; illud tamen ineſt moleſtię, quod res pijs tẽporibus propemodum indignas ſcribere neceſſe eſt. Piget explicare turbulentos quoſdam motus, qui hoc ipſo diuinæ placationis optatiſſimo tẽ-

po-

pore extiterunt. Itaque ad aliam translationem veniamus. Nonnullis ante annis monachi, qui ab Oliueto monte nomen traxere, nouam eccleſiam ſancti Victoris cœperant, pulchram, & magnifici operis. qua perfecta, veterem, quæ proxima erat, dirui volebant. illam dico, quæ Portiana veteribus appellata eſt; & ſancti Ambroſij litteris, actionibuſque illuſtrata. ſed prius ſancta corpora, quibus locus abundabat, tollenda erant, & in nouam eccleſiam transferenda. occaſionem libenter arripuit Carolus ſplendidæ translationis celebrandæ, qua & ſanctorum reliquijs honos tribueretur, & Mediolanenſium pietas erga illos quoque diuinos eius cuſtodes renouaretur. Arcæ lapideæ erant plures oſſibus plenæ, circum altare ſub terram collocatæ: quæ oſſa, licet neque nominibus, neque alijs ſignis diſtinguerentur; aliud tamen iudicari de ijs non poterat, quàm ex ijs ſanctis corporibus eſſe, quibus eam eccleſiam eſſe copioſam veteribus monumentis teſtatum eſt. Vna erat arca ſub altari, altius quam aliæ defoſſa: in ea corpora ſanctorum Victoris martyris, & Satyri, ſancti Ambroſij fratris, erant. his igitur omnibus primo legitime recognitis: demum IIX. Calend. Auguſti quo die S. Iacobi feſtum celebratur, Carolus ad locum, vigilandi ex inſtituto, precandique gratia; quia poſtridie futura translatio erat; ſe contulit. ibi nocturnis precibus de more habitis; & ſancti Victoris vita recitata; oſſa omnia ita compoſuimus; vt ſeptem feretra portanda pararentur. Poſtridie clerus vniuerſus in maiore eccleſia coactus, ordine ad ſancti Victoris proceſſit: vnde ſublata ſacra diuini amoris pignora, primò canonicorum, deinde monachorum humeris, vijs apparatis, cantu ad beatorum gloriam ſignificandam accommodato, circumlata ſunt, tanto ſpatio, quantum opus erat ad longiſſimos ſacrorum hominum ordines producendos; maximamq; multitudinem capiendam. quibus ad eandem eccleſiam relatis, ſacroſanctæ Miſſæ ſolemnia celebrata ſunt. reliquiæ toto die in conſpectu populi relictæ, qui frequentiſſimus eò, magna pietate confluit. veſpere autem reuerſo Carolo, ſericis illæ pannis inuolutæ, præſentibus notarijs, in capſas plumbeas reconditæ ſunt. quæ Victoris, Satyrique erant, ſeparatim in altare maius eccleſiæ ſunt illatæ. Aliæ in ſuis arcis lapideis a vetere eccleſia deductis, poſitæ, in ſacello, quod ea de cauſſa monachi, Carolo auctore, ad ſuam ſubterraneam ædem addiderant; ita in varijs capſis ſeparatæ, ac in ſacelli angulis, quantum fieri potuit, collocatæ ſunt; vt primò fuerant inuentæ.

DE
VITA ET REBVS GESTIS,
CAROLI CARD.
S. PRAXEDIS,
ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI.

Liber Quartus.

te vrbē ;reſſa, qd rolus, a- ;; proui- :e cœpe- t. put I.

MVLTOS iam menſes peſtilentiæ fama prouinciã Mediolanenſem cum peragraret: Martio menſe anni ipſius M. D. LXXVI. ad vicum quendam prope Aronam demum ipſa peruenit. eò ſtatim miſſi qui conſulerent: vrbs cuſtodita: exteri ſine teſtimonio non admiſſi. At cum placitum eſt Deo; eam propius accedere; vrbemque ingredi; ſiue ad multorum peccata vindicanda; ſiue ad exercendam, aut vero remunerandam bonorum virtutem; ſiue ad illuſtrãdam charitatem, vigilantiamque Sacerdotis ſui: aditum facile per omnes cuſtodias inuenit. Menſe igitur Iulio extremo, religioſiſſimis exercitationibus illis, ſupplicationibuſque peractis; in ipſa vrbe deprehenſa peſtilentia eſt. Tum Magiſtratus; ille præſertim, qui publicę ſanitati prę eſt; maiorem diligentiam adhibere; cuſtodiam augere; aditus non modo in vrbem, ſed etiam in prouinciam diligentius obſeruare. at malum manabat in dies; & dum illi vel aliud eſſe morbi genus demonſtrare, vel ſecretum habere omni ratione conarentur; magis ac magis ſeſe prodebat, latiuſque fundebatur. multi, affecta iam prope æſtate, nihil, in proximos menſes, totamque hyemen timendũ affirmabant. Carolus autem, tamquã in ſpecula collocatus, imminentem triſtiſſimi temporis tempeſtatem, &, ſi ſic expediret, a ſuis enixe deprecabatur, & multis tamen prædicebat; nam & ſatis multas cernebat plagarum, grauesq; cauſſas: & Præfectos videbat, aliorumq; rectores de humanis remedijs valde ſolicitos, diuina ipſa, quibus potiſſimum ſpes hominis chriſtiani niti debet, minime quærere, vt oportebat: immo ipſa quoque humanæ diligentiæ officia minus integre, perfecteque pręſtare, ſed quaſi ſtupore quodam oppreſſos rei nouitate teneri, atque hæſitare. id ille maxime calamitatis breui futuræ indicium ſibi videri dicebat. Ea de cauſſa ſtatuit Brixiæ viſitationem eo anno omittere: immo ab vrbe penitus non diſcedere, donec rei exitum aliquem videret. tantum ea perficienda diligenter in vrbe curauit, quæ Salaminæ Epiſcopus per eccleſias facienda decreuerat. qua in re, quot ita eſſet ceteris eius occupationibus commodius; conſumebat meridianum tempus: & maximos calores contemnens, vrbis eccleſias quotidie ſingillatim adibat. iam pedibus inſtituerat ire: neq; id in vrbe ſolũ; ſed in agro etiã, dũ itinere breui ſingulos vicos obiret: quamquã hoc nõ tenuit ſemper, ꝙ nimis incommodũ, laborioſũq; ſuis eſſe videret, ea ratio-

tione iter facere. Publicæ ſupplicationes poſtea tamen diuinæ iræ placandæ gratia, ter ad conſuetas eccleſias de more habitæ ſunt. quarũ cauſſa cum Carolus, Gubernatore, Senatu, aliiſq; magiſtratibus præſentibus, cõcionem haberet ad populum; oblata occaſione reprehendit eos, quòd tam ſero ea quæſiſſent, quę certiſſima ſunt humanorum malorum remedia; cum alioqui tam vehementer ſuæ cuſtodię confidiſſent; & eius cauſſa pios illos conuentus præpropera feſtinatione prohibuiſſent. Sed illud quoque obiecit, dum cauſſas diuinæ caſtigationis percenſeret, quòd piarum ſocietatũ optimæ exercitationes iam diu ſine cauſa impeditæ, adhuc eodẽ ſtatu tenerentur. quæ res magnam hominum multitudinem a ſalutaribus rebus auerterat, quæ ad Deum placandum plurimum valerent; vt ad voluptates, vitiaque conuerteretur, quæ diuinas prouocarent animaduerſiones. Manabat autem iam latius peſtilentia; grauiterque ſuburbium, quod eſt ad Comenſem portam affligere cęperat: & in ipſa quoque vrbe multas inuaſerat domos. Cãpus eſt ad orientis portam extra mœnia latiſſimus, & in quadrum redactus. ædificia circum extructa, ad eos qui tali morbo laborant ſeparatim recipiendos, locis quã plurimis diſtincta ſunt: & fluuialis aquæ riuo cinguntur. in medio campo ſacellum Sancto Gregorio dicatũ; quo nomine locus ipſe ſolet appellari. Qui rebus eiuſmodi curandis præfecti erant, recte quidem ſuſpecta valetudine homines, aut ſuis ædibus incluſos eſſe; aut extractos, per homines mercede conductos, in ſancti Gregorij locum deduci iubebãt. Sed necdum vlla pene ratio inita erat, qua vel ad curationem ęgrotorum, vel ad pauperum victum, neceſſaria ſuppeditarentur. immo ædificia quoq; longo tempore vacua, ita ab omni habitationis commoditate deſerta erant, vt nihil pręter nudos parietes relictũ eſſet. itaque non morbo tantum miſeri, qui eo adigebantur; ſed fame, aliiſque incommodis multis grauiter premebantur. omninò inter ſe curari, inter ſe conſolatione leniri, eos oportebat; & quæ ad vitam neceſſaria erant, a cognatis, ſi haberent, & miſererentur, accipere. Sed quod grauiſſimum erat, nulla ſacra erant parata; nulla ſacrorum hominum conſolatio. vbi plures cognatione coniũcti eodem loco ſimul erant; vt quiſque ante alios moriebatur, ita neceſſe erat a ſuperſtitibus ſepeliri; & qui eiuſmodi beneficium alijs dederat, ipſum paulo poſt ab aliis accipere: augeſcẽte mirum in modum, ex aliorum, præſertim chariſſimorum miſeria, extremiſq; ęrumnis; propriæ calamitatis dolore. Cum hæc ita cœpta eſſent; neque enim magnus adhuc erat numerus; Carolum ipſum multi hortabantur, vt aliquo ſecederet. cum autem religioſos, doctoſque viros de ſe conſuleret; quamuis eos laudibus afficerent, qui in eo ſe charitatis officio olim exercuiſsẽt; non conſentiebant tamen, vt vitæ periculum adiret ipſe. tantũ adeſſet, prouideret, conſuleret, pro rerum euentu, & neceſſitate: verum a contactu caueret omnino. id quòd paterna miſericordia alienum, & factu difficile videbatur. nam & quotieſcumq; domo ille exiręt; multitudo periculo territa, quaſi opem implorãs, ad eum vt ad patrem accurrebat. propius poſitis genibus, veſtimenta tangebant, & quibus tetigerant, manus oſculabantur: quæ pietas, cautionis gratia, quomodò poterat cohiberi? Eos igitur ſibi agendi terminos minime conſtituendos: ſed paſtoris officia oĩa iam ſibi ſuſcipienda; & in ſuorum ſalutem omni ſtudio atque opera eſſe incumbendum exiſtimauit. Quid animo ſuo; quid in cubiculum ſuum abditus fecerit; neque ſcimus; & facile tamen ex iis quæ apparuerunt, aſſequi poſſumus coiectura.

ra. Ad mortem certe obeundam, perſpicue paratus, etiam teſtamentum fecit, in quo hæreditate ad hoſpitium pauperum Mediolanenſe delata, multa pie legauit, eccleſiæ, amicis, & familiaribus. Tum ad gregem ſuum ſine mora conuerſus, miſeris illis ad Gregorianas ædes dereliɛtis cœpit ſubuenire; & ex domo ſua, quæres ad vitã erant neceſſariæ, eas quotidie mittere. tum vero eleemoſynas in vrbe, foris, atque adeo extra prouinciam corrogare; a clericis, monachiſque qui abundarent, petere; vt illos, alioſque per vrbem in egeſtate poſitos ſublevaret. Quamuis autem maxime doleret, ſuos rebus ad victum neceſſariis deſtitui; multò magis tamen angebatur: quòd ſacra ſubſidia, extremæque ipſę ad salutẽ ſubleuationes deeſſent. Vidi equidem miſerrima, cum Carolum ad Sancti Gregorij ædes Diaconus ſecutus ſum; quò ille ad ęgrorum acerbitates certius cognoſcẽdas, acceſſerat. Cum locum extrinſecus circumiremus; eiulabant illi; & ad feneſtras ſeſe proijcientes, calamitates deplorabant ſuas. alius ex tabe concepta; alius ex propinquo mortuo, animamve in eius conſpectu trahente, gemitus edebat ſane miſerabiles: hic vitæ incommoda; ille diuinarum rerum inopiam lamentabatur. Cum ab omni alio ſubſidio deſtituti ſimus, ò Pater, clamitabant, tu nobis ſaltem benedicas. Carolus ægros tunc quidem quantum potuit, humaniſſime conſolatus eſt: ſed domum reuerſus, vix e publico ſe conſpectu receperat, cum pariete nixus; magno cum mœrore, Vidiſtiſne, inquit, miſerrimam illorum conditionem? humanis commodis omnibus ſpoliati, triſtiſſimis caſibus, doloribuſque afflicti, ipſa etiam rerum diuinarum ope deſtituuntur: nec eſt ſacerdos, qui tantos caſus miſeratus, opem ferre velit. vnum ſcio; periculo meo eos in diſcrimine eſſe: niſi alia ratione Dei clementia ſubuenerit; quid mihi faciendum ſit, conſtitutum habeo. Significauit ſine dubio, ſi alij nollent; ſuo ſe miniſterio voluiſſe miſeris opitulari. Ac varios ille quidem ſacerdotes cœpit tentare, ſi tam miſere deſertos iuuare vellent. vnuſque oblatus eſt; qui confeſſiones quidem ægrotorum audiret; & ſacroſanctam Euchariſtiam præberet; ſed vngere tamen rite recuſaret: at optimum, diuino ſpiritu adiutus, conſilium cœpit. in eam partem diœceſis Mediolanenſis miſit, quæ Heluetiis in profanis paret; indeq; non modo presbyterum, qui ſacra omnia pręberet; ſed alios quoque acceſſiuit, qui operam ſuam in tali calamitate, mortis metu, poſthabito, locarent: gentis enim animi ob colluuionis frequentiam, conſuetudinemque firmati ita obduruerũt: vt nihil, aut non magnopere peſtilentiæ contagium timeant; ſeque inter ſe inuiſant, curent, funera proſequantur; cautioneſque fere, quaſi turpe aliquid, fugiant. Cũ cęnobitas deinde aliquos; plurimis enim opus erat adminiſtris; ad id munus inuitaſſet; alij non omnino recuſarunt; alij aperte promiſerunt; ſi ſuorũ præfectorum auctoritas accederet. Non parua erat in parochorum officio difficultas. plerique enim periculum ſubire recuſabant; atque adeo iure cogi ſe non poſſe etiam aſſeuerabant: verum Bernardinus Figinus; commemoranda eſt enim ſingularis boni presbyteri virtus; quamquam magna vis morbi magnaque multitudo erat in Comenſi porta, qua cura illius continebatur; partes ſuas ab initio vſque miſericordi, fortique animo egit.

A Pontifice multa petit; ipſeque multa ſuppeditat ad ciuitatem iuuandam. CAP. II.

Hæc ita cum eſſent; ſummum Pontificem ſibi in primis conſulendum Carolus ſtatuit; neque enim adhuc Romæ refutabantur litteræ Mediolanenſes. Quid de parochis agendum eſſet, per Carniliam conſuluit: quidque ipſe ex piorum, doctorumque virorum ſententia exiſtimaret, expoſuit.

fuit. Poſtulauit, vt auctoritate Pontificia poſſet homines regulares; quos mala mente clauſtris ſuis ad tale obſequium, periculumque exire velle, verisimile non erat; alienoſq; clericos, etiam ſuorum Antiſtitum iniuſſu, volentes tamen, ad ægrotorum miniſterium admittere: varia Apoſtolicæ indulgentiæ genera, etiam quæ ſumma ſunt, pro ratione, modoque obſequii, miniſteriive, iis proponere, ac impartiri, qui ęgrorum curationi, ſalutique animi, & corporis varie inſeruirent: veniam pœnitentibus quorumcumque criminum dare; & quibuslibet animæ vinculis ſacros homines liberare; quorum cauſſa ad Romanæ Sedis auctoritatem confugere neceſſe eſt: coronis, calculiſque benedicere, quibus precantes varia indulgentiæ dona conſequerētur. conſuluit item, an ad pauperes ſubleuandos, bonis ad alios pios vſus relictis, & quatenus, vti deberet; & ea de re facultatem petiit, etiam ſi alienatione bonorum immobilium opus eſſet. litteras quoque Pontificias ad populum; quibus ad calamitatem chriſtiana mente ſuſtinendam; & ad charitatis officia, ægris amanter præſtanda, incenderentur. Præterea, quò mortis caſum omni ratione leuiorem iis faceret, quos ad miniſtrandum alijs inuitabat; poſtulauit, vt Miſſis in ſacello Sancti Gregorij faciendis, ita mortuis ſuffragari ſacerdotes poſſent; vt qui Romę in inſigni illo altari Sancti Gregorij faciunt. Conceſſiones autem non ſibi tantum, cui aliquid humanitus accidere poterat; ſed alii quoque, qui in eccleſiæ adminiſtratione ſuccederet, popoſcit. Demũ ſupplex petiit, quidquid in omni cura, & adminiſtratione, quam ſibi propoſuerat aggrederetur, & faceret; id vt bene, fœliciterque ſibi, aliiſque eueniret, ſummus Pater precaretur: & quas pro aliis venias, facultateſq; petebat, eas itidem ſibi iubere poſſet adhibere. Annuit Pontifex Caroli poſtulatis. alia litteris quamprimum mittendis comprehendi; alia conſultanda Carnilię mandauit. qui tamen antequam ea conficerentur, vir optimus, optimo vitæ fine, requieuit. Sed reſcripſit prius Pontificis verbis; laudare ſe Caroli animum, tum metu vacuum; tum vero ardenti incenſum charitate gregis ſui, quem ſicuti nullo modo deterrebat, quin præſens omnium ſaluti diligenter conſulere ſtuderet; ita hortabatur, ne ipſe illa facile cum vitæ periculo obiret, quibus exequẽdis aliorum opera ſufficeret. maximum enim immenſæ multitudini præſidium, in eius vita eſſe poſitum; quæ ſi deficeret; omnia, vt videbatur, miſerrima ſtrage perculſa, & proſtrata fore. Neque pro ſua tantum, ſed pro aliis quoque prouinciæ eccleſiis, quibus imminebat malum, Carolus Romæ egit; vt ea item ratione Epiſcopos ad charitatem, fortitudinemq; in eo genere adhibendam impelleret. Interea clero conuocato, animos omniũ confirmauit: quæ partes eſſent hominum diuinis obſequiis addictorũ, diligenter monuit. ad ægrotos in tãta rerum omnium inopia ſtudioſe iuuandos vehementer cohortatus eſt: Quibuſdam ex primariis certas vrbis regiones aſſignauit; vt quæ opus eſſe viderent, ſuo quiſque loco, diligenter pro tributa auctoritate curarent, aut Carolo ipſi denunciarent. Atque cum ex vrbe in caſtella, villaſque quàm maxime a periculo remotas, nobiles viri, & alii quoq; omnes, quicumque perfugii aliquid habebant, paſſim dilaberentur: plurimos ad ſe vocatos; qui reipublicæ vſui eſſe poterant, in vrbe detinere, & ad patriæ charitatem præſtandam diuinis verbis incendere ſtuduit. quoſdam, vt firmius teneret, piis operibus variis in ea calamitate neceſſariis præfecit. Præfectos autem aſſidue confirmabat, ſtimulabatque, vt afflictis rebus melius conſule-

rent; nunc ad ſe vocando; nunc ad ea loca adducendo, vbi præſentes mala, miſeriasque cernerent; frequenter etiam ad eos mittendo. Clericum in conſultationibus eorum ſemper adeſſe curabat. qui ſanitati præſunt publica auctoritate conſeruandæ; vt poteſtatis vtriuſque gubernatio apte ordinata conueniret; & ad ſubueniendum eſſet accommodatior. Hi magiſtratus, & præfecti, tum qui ciuitatis in conſilio erant, primò quidem inuſitata, & tunc inexpectata tempeſtate perturbati; ſimul ea re impediti; quòd, Regis ne, an ciuitatis ſumptu, qui maximus futurus erat, tanta prouidenda eſſent, diſceptatio erat; officij ſui partes non ſatis, vt diximus, agere potuerunt. at cum ſeſe colligentes, negotium ſerio ſuſceperunt; rem omnem ipſi quoque magna diligentia, vt inferius apparebit, magnaque prudentia geſſere. qua de re qui eorum negligentiam, & tarditatem, primò de ſuggeſtu religioſi viri grauiter increpauerant; atque adeo crudelitatis nomine durè accuſauerant; poſtea mirifice laudarunt, prædicaruntque; Mediolanenſes tarditatem magno virtutis cumulo compenſare. Gubernatorem præterea ipſum Carolus grauiter monebat; vt in tanto ampliſſimæ ciuitatis periculo, & pene imminenti exitio, quæ opus eſſent, prouideret; ciuium fugæ modum poneret; egenis curaret ſubueniri. nam in dies morbus magis ac magis cum ingraueſceret; eorum numerus, quos ex vrbe quotidie magiſtratus educi, & in Sancti Gregorij locum conijci iubebant, præter modum augebatur, & cum eo maxime rerum omnium egeſtas creſcebat. Conquiri etiam ſtudioſe veterum ſcripta curauit; quibus de grege a Paſtoribus, & præfectis in calamitate non deſerendo, præſertim peſtilenti tempore, diſputatur: exempla item eorum proferri, qui tali tempore curam ægrotorum, contempto mortis periculo, ſuſceperant. atque omnia libello comprehendi, edique iuſſit; vt præcipuus aliquis pietatis ardor in hominum, præſertim ſacrorum mentibus, Dei ſpiritu in primis agente, concitaretur; & ad contemnenda mortis pericula pij mortales acrius inducerentur. habuit in hoc genere ab Epiſcopis ſuis Mediolanenſibus exempli aliquid ad imitandum. ſed ijs præcipue delectatus eſt, quæ, vt eſt apud Euſebium, Dionyſius Alexandriæ Epiſcopus narrat: ægros grauiſſimo peſtis tempore, ab Chriſtianis omni charitatis officio adiutos; non ſolum Presbyteris, & Diaconis; ſed laicis quoque: qui quidem iacentibus aſſidentes, hilare miniſtrabant; & morbum etiam contrahebant: ipſa cadauera lauantes, ornantes, & funebri linteo inuoluentes, immo etiam humeris portantes, libenter vnà cum fratribus ſuis mortem oppetebant: eòque libentius, quò genus mortis a martyrij laude nihil abeſſe exiſtimabant. cum interim gentiles homines miſerabiliter ſe inuicem deſererent; vir vxorem; vxor virum; filij parentes, parentes ipſi natos ſuos.

Mendicis, deſtitutisque aliis ſubuenit. CAP. XIX.

CVM eſſent omnium animi tam triſtis euentus expectatione ſuſpenſi; nulluſque iam eſſet mercaturæ, artificiorumve quæſtus; ſuam quiſque domum ad quam pauciſſimos redigere ſtudebat, quia & ſumptus diutius ita ſuppeteret; & in minori numero, minus periculum futurum erat contagionis. Itaque & patritij famulos, famulasque; & mercatores, artificesque operarios, quotquot poterant, miſſos faciebant. illi autem, neque ſuo labore, neque aliorum liberalitate viuere poterant: prouincia decedere, niſi certo vitæ diſcrimine, per finitimos non licebat; tecto

etiam

etiam ipſo carebant. Atque alij quidem, vitæ periculum contemnentes, vt vitam tuerentur; aut ſi minus poſſent viuere, honeſte ſaltem occumberent; operam ſuam ægrotis, cadaueribuſque deducendis; rebus quoque igne, & aqua purgandis, publice locauerunt. alii agmine facto, ad Carolum, tamquam egenorum patrem, omnes communi conſilio confugerunt. quibus item ſe ſocios addiderũt mendici multi, qui oſtiatim quæritare victum ſolebant. Carolus, quamquam de tot hominum inopia iam ſolicitus erat, quot humano iudicio diu ſuſtentari poſſe nullo modo videbantur; egregia tamen illa ſua fiducia confirmatus, de iis ſubleuandis animo cogitare cœpit. poſt multa verſata, cum in primis tecto, eoq; amplo opus eſſet; venit in mentem magnarũ ædium quas in via Romana, ſeptimo ab vrbe lapide, Franciſcus Gallorum Rex ante annos circiter ſexaginta conſtruxit; victoriæ illius monimentũ, quam de ferociſſima Heluetiorum multitudine, pro Mediolanenſi Duce Maximiano pugnante, reportauerat: qua de re eas Victoriæ etiam nomine appellauit. quas quidem ædes, cum adiũcto agro, Carolus olim, cum neſcio qua ratione obtinuiſſet, pro ea parte, quæ ad eum pertinebat, primario pauperum hoſpitio donauerat. eò igitur gregem miſerabilem miſit; ſupellectilem ad vitæ neceſſitatem ſuppeditauit; mares a fœminis diſiunctos haberi iuſſit; certas precandi exercitationes, horaſque præſcripſit: religioſos viros laicos, & ſacros, prꝙſertim quos vocant Capucinos præfecit; qui eorum res curarent; & multitudinem malis fere artibus aſſuetam in officio continerent. vt autem facilius, & otij malum arceretur, & vnde viuerent ſuppeteret; ad vicos, villaſque, quæ circũ eſſent turmatim eos educi quotidie præfectorum cura iuſſit; & eleemoſynas paſſim quæritare. ordine autem quæque turma crucem ſequebatur, & litaniæ in via operam dabat. ac, tametſi incredibile viſum fuerat, de tali hominum genere; ſine flagitio fere, toto peſtilentiæ tempore, quietam in eo loco vitam egerunt. id fecit indigentia; fecit eorum, qui præerant diligentia; & pœnæ item metus: nam ad eos, qui deliquiſſent, puniendos, iudicem ſuum mittebat Carolus, quemadmodum cum Senatu conuenerat; qui homines caſtigari, & virgis etiam cædi iuberet. Ipſe quoque præſens interdum eorum res cognoſcebat: tum ex Archiepiſcopali domo, licet inopi iam, peneque exinanita, eleemoſynarũ ſubſidio deficiente, quæ opus eſſent, & ſuppetebant, petere, atque aſportare iubebat. Fuerũt autem ij circiter trecenti. Verum cum hyeme ingraueſcente homines ſemiueſtiti maxime algerent; memorabile fuit Caroli factum; qui cum aliud non haberet; velaria, quibus ex ſimplici laneo panno, nulla textili pictura, ad parietes veſtiendos vtebatur: item conopea, vela, ſtragula; quibus ex eadem materia, & opere, operiri lectos, oſtia obtendi, menſas ſterni opus erat; omnia concidi iuſſit; & ex ijs duplices veſtes quamplurimas cum caputio fieri, ſinguliſque tradi. vt iucundum, pietatiſq; pleniſſimum ſpectaculum, multitudo pauperum, marium, fœminarumque præberet; purpureis, violaceis, viridibus, pulliſque veſtibus, olim ad amplitudinem comparatis, varie induta. ſcio ex eiuſmodi ſupellectili nihil reliquum in Caroli domo fuiſſe, præter vnum viride, & vile conopeum, neſcio quo caſu omiſſum: & cannabinum item ſtragulum viride, quod laneo panno fuerat ſubſutum; quod in ea ipſa menſa ſtratum Carolus habuit, qua legendo, ſcribendove vtebatur: neque vnquam poſtea mutauit; ſicuti neque pannos parietum, neq; ſtragula oſtiorum vnquam reſtitui, vſque ad mortem

tem paſſus eſt. Sed ne aliis quidem rebus vllis tali tempore pepercit. veſtes, caligaſque, neceſſariis tantum retentis, aut donauit, aut vendidit, vt pretium pauperibus daret. pelliceas vero veſtes ita alienauit; vt vſum eiuſmodi ſibi in perpetuum interdiceret. omnino domus tota rebus ijs omnibus exhauſta eſt; quæ ſibi, familiæque prorſus ad vitam neceſſariæ non eſſent. nam Carolus ipſe cellas ingreſſus, ne quid forte contra eius voluntatem reſeruaretur, inſpectis receptaculis, omnia extrahi iuſſit. pecunia quoque multa mutuò accepta; quæ non niſi ex inſequentium annorum fructibus ſolui poſſet. quin ea ipſa quandoque penitus defuit; cumque nihil ſuppeteret, vndè neceſſaria emerentur, & nox iam eſſet; magnum pecuniæ numerum, pro conſueta in eleemoſinis dandis magnificentia, Cuſani fratres Pomponius, & Auguſtinus miſere: vt ob illam, præclaraſque alias virtutes, Auguſtinum in ſacroſanctũ Eccleſiæ catholicæ Senatum cooptatum, non ſolum Mediolanenſis, ſed Eccleſia quoque lætetur vniuerſa. ac non ciues ſolum, ſed exteri etiam multi quæ pauperibus dare ſtatuebant, eaque magni momenti, mittebant ad Carolum; quem optime omnium diſtribuere ſciebant.

Parochiorũ officia: ſupplicationeſque publicæ, peſtis cauſſa. CAP. IIII.

Iam pluribus locis tacta morbo ciuitas, in tantum periculum adducta erat; vt quaſi multis partibus iniecto igne, ſubito, atque horribili incendio conflagratura videretur. prudentes certe, patriæque amatores viri ſummopere dolebant; breui fore, vt ampliſſima ciuitas, morbo, luctuque confecta miſerrime cõcideret, & ciuium internecione vaſtata, in ſolitudinem propemodum, vt antea ſimili ex morbo, redigeretur. multitudo namque populi maxima eſt: inſigni numero plebs, & vulgus; genus hominum ad contagium maxime accommodatum ob confertiſſimam habitationem, & ſordes: qui ſi non peſtilentia, fame certe breui interituri videbantur. ſolent enim ex quotidiano quæſtu viuere; cui tunc locus non erat. & ſi quid ſuperſit; in veſtiméta potius, etiam quæ longe eorum ſtatum ſuperant; quàm in res ad paulò diuturniorem victum parandas, malunt inſũmere. Is cum eſſet prudentium virorum ſenſus; ne Carolus quidem, niſi Dominus præcipua aliqua, atque admirabili ratione ſubueniret, aliud fore exiſtimabat. Attamen litteris à Pontifice interim, & conceſſionibus allatis: alacri, promptoque animo, Deo fretus, & charitatis ſtimulis cõcitatus, ad reliquam afflictæ ciuitatis curam aggreſſus eſt. Atque Parochos, quamuis de eorum debitis populo officijs adhuc definitum non eſſet; grauium tamen Scriptorum ſententiam ſecutus, iuſſit conſiſtere; ægrotis ſuæ parœciæ adeſſe; ſanctaque, pœnitentiæ ſaltem, & Euchariſtiæ ſacramenta miniſtrare. qui reſiſteret mulctauit; quoſdam etiam in carcerem coniecit: quamquam plerique minime coacti, ac ſatis fortiter in vrbe, totaq; diœceſi, officij ſui munera tandem obierunt: quidam etiam ſponte extremam vnctionem moribundis adhibuerunt. Cum autem artificia varia, mortis metu induſtriam acuente; quidam inuenirent; quibus Sanctiſſimam Euchariſtiam, vel longe, vel tecti morbo affectis præberẽt: nullum adhiberi Carolus paſſus eſt; ſed manu libere porrigi ſacroſãctum cibum omnino ſtatuit. At etiam decentes cautiones & probauit, & docuit: veluti; vt contra ægroti ſpiritum ſacerdos vultu non conſiſteret; ſed eum commode ſemper declinaret: vt inter eum, ægrumq; poneretur ignis, cuius vi, quæ in aere eſſet, tabes abſumeretur: digitos ſtatim poſt miniſterium, vel aceto, vel accenſi cerei flamma purgaret: indumẽtorum ſuorum, ægrique contactum ſtudioſe caueret: quæ etiam ſtatim mutaret, purgariue

eu-

curaret; & alia eiuſmodi: Baptiſmum quoque, non mergendo, vt Ambroſiani ritus eſt, ſed aquam infundendo miniſtrari conceſſit. Impetrata deinde Apoſtolica præmia, vt iam inciperet impartiri; populumq; iam totum ad diuinum auxilium implorandum, Deumque in primis placandum conuerteret; publicas ſupplicationes indixit. Litteris editis populum vehementer cohortatus eſt, vt vere iam, totoque animo ageret; ieiunium cum ſupplicatione coniungeret; quam frequentiſſimus conueniret; & quæcumque poſſet, etiam extrinſecus, abiectionis, & pœnitentiæ indicia ex animo daret: tum vero pauperum miſeriam quantum poſſet, quiſque ſubleuaret; & proximo die dominico poſtridie nonas Octobris, ſanctiſſimam Euchariſtiam, peccata confeſſus perciperet. qui id facerent, ijs auctoritate Pōtificia pleniſſimam peccatorum veniam conceſſit. monuit diem illum ſacroſanctæ communicationi dictum diuino beneficio, eoque ſingulari inſignem eſſe; in quo ante annos ſeptē Dominus admirabilem contra Turcas victoriam ad Echinadas largitus erat: proinde noua quoque ſperarent diuinæ clementiæ beneficia. Quoniam vero ſupplicationum gratia magnum eſſe conuentum oportebat; verebantur maxime qui humano iudicio ducebantur, ne peſtifera contagio, morbuſque magnopere augeretur: ideoque Magiſtratus rem minime probabant; neque tamen, tanto imminente diuinæ animaduerſionis periculo, magnopere reſiſtebant. & vero etiam rebus iam in ſummum pene periculum adductis, non valde periclitari ea in re ciuitas videbatur. Carolus igitur in eo perſtitit, vt ad ſupplicationes cōueniretur. tēpus enim iam tandem videbatur; cum ab humanis conſiliis, diligentiaq; minime penderent. vim publicę, ac coniūctæ precationis non ignorabat; populo præſertim afflicto, ſalutariterque commoto: ſimul exemplis maiorum confirmabatur, tum domeſticis, tum externis: nam & in ſimili cauſſa S. Gregorium ita ſuaſiſſe ſciebat. & ciuitatem Mediolanenſem, acceperat, cum olim triennio peſte laboraſſet, neque liberationis ſpes oſtenderetur; ad extremum, omni multitudine conueniente, religioſeq; ter ſupplicatum ad ſtatas eccleſias eunte, ſubito, mirabiliterque liberatam. minus vero erat incommodi, quia fœminæ, puerique incautiora capita, domo prodire iam edicto vetiti erant. Feria quarta cum clerus, populuſque frequentiſſimus in maiorem Baſilicam conueniſſet; vt ad Sancti Ambroſij ſupplicatum iretur: priuſquam in viam ſe darent, Carolus cineres, ſtata pœnitentiæ ſignificatione, ſingulis imponebat: capita vero plerique, & ipſi quoque Magiſtratus, lachrymantes ſubmittebant. Iuit Carolus cappa, vt appellant, funeſta veſtitus; cuius caputio caput induerat; poſtremamque partem ex inſtituto prolixam, nemine ſuſtinente trahebat. nudis erat pedibus: funem collo, vt damnatis mos eſt, circumdederat: magnam Crucifixi imaginem ferebat; quam fixis oculis progrediēs perpetuo intuebatur. omnino veluti reus ſordidatus, ſupplex veniam pro ſuis chariſſimis filiis petebat. neque dubito quin iam tum initio pro eorum ſalute, vitam ſuam obtulerit: qui poſtea publice verbis, & factis declarauit pro eis ſeſe deuouiſſe: vt illius boni Paſtoris fungeretur officio, qui animam ſuam dat pro ouibus ſuis. ſimili habitu fuerunt canonici. immo plerique ſacri viri, plurimi etiam laici, cum de eo, quod Carolus facturus erat, fama percrebuiſſet, nudis pedibus venerunt; cum funibus item collo aptatis; paruiſque crucibus, quas manu tenebant. In Ambroſiana Baſilica concionem de ſuggeſtu habuit; in qua themate illo ex Ieremia pro-

poſito, Quomodo ſedet ſola ciuitas plena populo; ex tanta, tamque repentina ampliſſimæ ciuitatis mutatione, rerum humanarum inconſtantiam, cœleſtiumq; irarum vim ante oculos ponere; populúmque ad errata, ſceleraque ſua deflenda, & calamitatem ſalutariter ferendam; tum vero vitæ rationes melius inſtituendas, incitare curauit. Antea ſępe ille quidem ad populum verba facere ſolitus fuerat; ſed licet religioſi viri quandoque ſuaſiſſent, ſuggeſtum conſcenderat numquam; concionemque habuerat ad altare ſedens. at tali tempore fecit calamitatis, periculique magnitudo; tum pia, quæ animis omnium inerat, affectio, communiſq; dolor; qui propius, & clarius ex ſuperiore loco conſolatione leniendus erat; vt eò tunc aſcenderet; ac eiuſmodi loco poſtea pergeret ſemper concionari. Itaque tunc męſtiſſimo habitu dicens, Dei ſpiritu in primis incitante, concionem adeo commouit; vt omnes fere in fletum adduceret. & cum initio plerique ſeparati, ab aliis tangendis cauerent; poſtea nulla periculi habita ratione, confertim ad ſuggeſtum propius accedere, audiendi ſtudio conabantur. Feria ſexta ad ſanctū Nazarium litania fuit; vbi eodem modo, ex illo Chaldæi Regis ſomnio, de procera, pulcherrimaque arbore; cuius copioſiſſimis fructibus, ramis, vmbraque commodiſſime animalium genera omnia vtebantur; quæ mox ita ſuccidi, & diſſipari iuſſa eſt, vt radices tantum manerent: populum ſuum ad vitia recognoſcenda impulit, quibus in ſua maxima opulentia ſeruierat; vt ea ratione quemadmodum par erat, improbata; noua iam, & vtiliora ſibi conſilia proponeret, quibus a Deo veniam poſſet impetrare. Sabbato itum eſt ad celeberrimam beatiſſimæ Virginis eccleſiam, apud aliam veterem S. Celſo dicatam. pia ſodalitia tunc ex inſtituto veteri, contra quàm Gubernator olim iuſſerat, operta facie conuenerunt. illud etiam amplius factum; vt ex omnibus eccleſiis, quæ commode potuerunt, ſacræ reliquiæ elatæ cum luminibus portarentur, ad animos magis commouendos. Tunc quoque de ſacroſancti illius claui memoria renouanda Carolus conſtituit; quem ab S. Helena in frœnum redactum fuiſſe, tum alii narrant, tum S. Ambroſius in primis: Eum clauum Carolus alter Mediolanenſis Archiepiſcopus, vniuerſo clero comitante, maximaq; populi frequentia, ſe ad maiorem Baſilicam anno M. CCCC. LXI. XIII. Cal. Aprilis, ab antiqua eccleſia S. Teclæ, tranſtuliſſe teſtatur. de qua eccleſia tollenda, eiuſque clero, rebuſque in ipſam maiorem Baſilicam transferendis, idem ipſe ſententiam tulerat. Fuit clauus ad hoc tempus excelſo loco in ſummo fornice, ad ipſius eccleſiæ caput collocatus. & quamuis lampades quinque ante illum perpetuò collucerent; non ſatis tamen decore affixus; paucorum etiam veneratione, memoriaque tam ſancta res, tamque inſigne Chriſti Domini ſanctiſſimæ, atq; acerbiſſimæ paſſionis inſtrumentum, colebatur. Clauum igitur per ſacros homines machinis in ſublime tractos, Sabbato abſtulit; & amplæ cruci apte inſertum portauit, ſumma populi totius approbatione, religioneque. eodie occaſione ex clauo accepta, de clementiſſimi Domini erga mortales benignitate dixit; & iis propoſitis, quæ pro eis acerbiſſima perpeſſus eſt; ad diuinam miſericordiam implorādam vehementer eoſdem excitauit; & ad omnia bene ſperāda confirmauit. ferrum ſacroſanctum non ſtatim ad locum ſuum referri; ſed omnibus propoſitum eſſe conſtituit, in altari quadraginta horis venerandum: vt ad ſalutis ſuæ negotium procurandum tota ciuitas eo ſpatio conueniens, proximo rei ſanctiſſimæ aſpectu vehementius afficeretur. Deinde antequam repone-

pone-

poneretur, aliam celebrauit litaniam; eumque longiſſima via tulit, cum vniuerſo itidem clero, & populo ad celebriora loca ſex, quæ Pontium nomine præcipuas ante portas ex veteri Vrbis ſitu, appellantur. Mirum fuit, ciuitatem vniuerſam, quaſi contagij metu ſolutam, libenter, ſtudioſeque omnibus ijs diebus ad ſupplicationes conuenire, quòd ei tam fœliciter euenit; vt in tanto hominum conuentu, eoque ſæpe repetito, cum etiam cœlum humidum eſſet, & graue: non modo nemo in ipſa via ceciderit, ſed nihil acciderit omnino, ex quo auctum eſſe contagium appareret. quod magis mirum videatur, ſi cum illius litaniæ euentu, quæ Sancti Gregorij ſuaſu Romæ, vt modo tetigimus, habita eſt, conferatur: quæ quidem cum non vna, vniuſve cœtus, ſed ſeptemplicis fuiſſe tradatur: vnius tamen horæ ſpatio octoginta homines in ipſa via interierunt. Sed Deus perpetuò clemens, ex cauſſis, quæ nobis ignotæ ſunt, non eadem ſemper tamen vtitur miſerendi ratione. Diuinarum autem ſupplicationum finem Carolus minime faciens, præſcripſit præterea collegio maioris eccleſiæ, vt ſecunda quaque hebdomadæ feria ad Ambroſianam Baſilicam ſupplicatum iret: reliquo clero vniuerſo; vt præter id, quod in eccleſia ſua facere quiſque debebat, quotidie in certas partes diſtributus, vna cum populo, veniret ſupplex ad eccleſiam maiorem. In eccleſiis itidem externis ad eandem rationem precationes varias mandauit: vt in vrbe, & foris, mane, meridie, veſpere; neque ſolum in eccleſia, ſed domi, vel in via propter eos qui incluſi erant, perpetua fere eſſet ſupplicatio. quæ quidem exercitationes iubebat fœminis a maribus ſeparatis, vbi opus erat, haberi: fœminaſq; ſemper velato capite conuenire. formulas etiam precationum ad eam rem, tum alias, tum in Miſſæ ſacro adhibendas edidit. quæ omnia ſingillatim perſequi nolumus; ne cui forte narratio moleſta ſit: præſertim cum libellis tunc Caroli iuſſu editis contineantur. Hæc publice per vrbem fiebant; præter ea, quæ per religioſa virorum, fœminarumque collegia, partim ex Caroli præſcripto, partim ex Antiſtitum religione, proprie, non ſolum in eccleſiis palam, ſed etiam priuatim, pie, ſanctéq; agebantur, ad diuinæ miſericordiæ opem expoſcendam.

Votum ciuitatis: ędium cuſtodia, alimenta inclusorum. CAP. V.

Supplicis Eccleſiæ, Sacerdotiſque ſui preces non ſtatim audire viſus eſt Dominus. quin peſtilentia latius in dies cępta progreſſione manans, iam totam occupauerat ciuitatem. Sed liberatione dilata, eam mentem, eaque conſilia, ad ciuitatem ſacra, ciuilique cura tali tempore gubernandam, eius rectoribus diuina clementia dedit: vt nihil vmquam præclarius in eodem genere factum videatur. Carolus autem ita ſe geſſit; vt licet fatendum ſit, antiquæ pietatis, & lumen, & vim ad maiora facienda valuiſſe: exemplum tamen ipſe, memorię, quod ſciam, aut litteris adhuc minime proditum, paſtoribus reliquerit, gregis peſtilentiæ tempore gubernandi. Eam rationem, quantum potero, breuiter exponam: dicam vero prius, quæ Mediolanenſis ciuitatis conſilium, reliquis etiam, qui in vrbe erant, conſentientibus, Deo, eiuſque martyri Sebaſtiano vouit; quem & propter ſimilia beneficia per eum quandoque impetrata; & quòd matre Mediolanenſi natus, Mediolani quoque eruditus eſſet, ſibi deprecatorem aduocarunt. vouerunt igitur, nouam martyri eccleſiam, vetere diruta, ædificare: conferre, vnde ſacrum in ea fieri quotidie poſſet: diem martyris feſtum, etiam cum diei antecedentis ieiunio colere: eccleſiam ipſam, cum ſolemnibus donis, quotannis in die voti, hoc eſt Idib. Octobris, & feſto

item

ſitem martyris adire: vas pretioſum offerre, quod eiuſdem martyris oſſis decorum eſſet receptaculum. alia addiderunt, quæ hic explicare neceſſe non eſt. Carolus vero, vt voto rite, decoreque ſoluendo quam maxime faueret; quibus diebus populo conueniendum fuit; vna cum clero Eccleſia adita, ſacriſque apparate peractis, religioſiſſimam effecit celebritatem. atque anno poſt, cum ciuitas ex diuturna afflictione recreata eſſet; ædificij forma probata, primum ex Eccleſiæ ſtato ritu lapidem poſuit.

Cum igitur ægroti vna cum rebus ſuis, vt quiſque morbo inficiebatur, pro iam inſtituta gubernatione foras educendi eſſent; tam magnus erat numerus; vt Gregoriana loca exiguam eorum partem caperent. Ideo extra mœnia ad vnamquamq; portam, agro conducto, caſæ quædam ex lignis, paleaque conſtructæ ſunt; vt portæ ſingulæ quaſi vicum quendam caſarum circiter ducentarum haberet. de earum autem opportuna, & ſalubri ædificatione Carolus, qui nihil ad ſe non pertinere arbitrabatur, quod ad ægros, egenoſque ſuos iuuandos ſpectaret, plurima monuit; & parochis etiam ſuis libello edito præcepit, at multi etiam, quibus non deerant facultates, eas ſibi, cum egredi neceſſe eſſet, ampliores, & commodiores ædificarunt. De ijs vero, qui in vrbe manerent ſingularis quædam ratio, ne malum ſerperet latius, neque tamen ſine aliquo exemplo, inita eſt. Publico interdicto non pueri ſolum, & fœminæ, vt antea; ſed quicumque in vrbe eſſent; rebus, vt quiſque poſſet, ad eius temporis victum, comparatis, omnes iuſſi ſunt quadraginta diebus domi ſe continere. grauiſſimæ pœnæ ijs, qui non parerent, propoſitæ: publicæ cuſtodiæ conſtitutæ ad populum continendum: furcæ quoque per vrbem pluribus locis, ad terrorem inijciendum erectæ. certis tamen hominibus permiſſum eſt exire, neceſſariaque, domum quiſque ſuam, referre. Miſeranda ſane res erat: quæ ad rerum humanarum nobilitatem, diuinæque animaduerſionis ſeueritatem aliquo modo contemplandam, magnopere valeret: ampliſſimam ciuitatem paulo ante admirabili ordinum omnium frequentia celeberrimam; ciuium, externorumque ſplendore ornatiſſimam; nobilium hominum, curruum, equorumque pompa, & concurſu paſſim fulgentem; publica quadam lætitia, atque opulentia ſemper florentem: quę vtinam extra chriſtianæ modeſtiæ fines tantopere non prodiiſſent: tunc in ſolitudinem propemodum eſſe redactam. Sacræ ædes vacuæ; fora derelicta; negotiatorum mira multitudo, atque aſſiduitas tota ſublata; notariorum, omniſque iudiciorum prope infinita turba diſiecta: in vijs furcæ pro ornamentis; nemo fere obuius, niſi funeſta carra; quibus vel cadauerum acerui, vel ægroti ſemianimes, & ſquallidi, efferatorum hominum opera, ſuis a ſedibus, rebuſq; chariſſimis auulſi, quaſi proijciendi, foras aſportabantur: quorum non aſpectus ſolum, ſed ipſe rotarum ſtridor, ad obuios longe monendos comparatus, etiam a remotis auditus magnum inijciebat horrorem. Quamquam autem maximus ciuium numerus, immo ex tribus, duæ propemodum partes ab vrbe iam diſceſſerant: maxima tamen remanebat, vt in vrbe frequētiſſima, egenorum multitudo: nam & qui ſe periculis ſubducentes exierant, ex locupletioribus fere fuerunt. vt autem res ad victum cuique repoſitæ quotidie minuebantur; ita numerus in dies augebatur egētium. cum igitur ex tanta inopia, & ipſis egenis interitus, & reliquis non paruum periculum immineret; cōſilium ciuitatis egregia ſane prouidentia, & humanitate, ijs omnibus ſtatuit ſubuenire; & domo incluſis quotidiana

cibaria

cibaria oſtiatim miniſtrare. quam ad rem cum aliud conſequi non poſſet; communia ciuitatis vectigalia venalia propoſuit; magnamque pecuniæ vim ex ipſis confecit. memorabile fuit, hominum circiter quinquaginta millia de publico menſibus amplius ſex fuiſſe ſuſtentata; quamquam multæ etiam eleemoſynæ in id collatæ ſunt. ſed neque illud vulgare: quæ ad victum neceſſaria eſſent, gratuita piorum, nobiliumq; virorum manu, operaque quotidiana per ſingulas domos tradita fuiſſe. quorum egregiam erga patriam, pauperesque pietatem, hic nominatim efferrem, niſi nimis longum eſſet, ob magnum numerum; cõſideremque, cœleſtia potius ab eis; quam caduca hæc, qualiacumq; ſint, laudis humanæ præmia expeti. Ea tempeſtate multorum inanis elatio, improuidumq; conſilium correctum eſt: qui magnos quæſtus in epulas, veſtitumq; immoderatum inſumentes, ſplẽdorem ſtulte retinere conantur; qui tum conditionem ſuam longe ſuperat, tum ſubito aliquo impedimento, verti poteſt in ſordes. In ea publica egeſtate, vicorum, oppidorumque multorum officium liberaliſque obſeruantia erga vrbem, tamquam matrem ſuam, extitit: nam triticum, & alia, quæ ad egenorum multitudinem alendam vſui eſſe poſſent; vt inter ſe corrogare, colligereque potuerunt; ſponte Mediolanenſibus miſere. vt etiam Caſalenſe oppidum, quod in Cremonenſi diœceſi Mediolano diſtat millibus paſſuum amplius ſeptuaginta, munera præclara miſerit. qua de re Conſilium ciuitatis & gratias egit, & grati animi ſignificatione, quoſdam ex eius oppidi primarijs ciuitate donauit.

Carolus miniſtros ægrotis ſuppeditat. CAP. VI.

Quoniam vero plurimis ad tãtam multitudinem curandam, iuuandamque, opus erat adminiſtris: qui vero præmiis ducerentur humanis; ij neque ita multi reperiebantur, vbi maxime vitæ diſcrimen non dubie verſaretur; & minus amanter, imo plerumque odioſe officium tribuebant: Carolus pro Pontificia auctoritate, Apoſtolica dona ſingillatim, diſtinctęque propoſuit ijs, qui variis officiis, muneribuſque ægros iuuarent; medicis, præfectis variis, chirurgis, obſtetricibus, nutricibus, famulis, aliiſque quorum induſtrię, atque opere in ægrorum, egenorumque cura, poſſet eſſe locus. maiora vero grauioribus, cumulatioribuſque officiis, miniſteriiſque aſſignauit. Cum autem nulla in re conſilium, laborem, vigilantiam, auctoritatemque ſuam afflictæ ciuitati deeſſe pateretur; iis de rebus erat maxime ſolicitus, quæ ad animas expiandas, ſaluandaſque pertinebant. ſacerdotes deſiderabat in primis, qui ſacroſanctis rebus iuuarent ægrotos. ac Gregorianæ quidem turbæ, priore mortuo, alium itidem ex Helueticis regionibus preſbyterum dederat. in quo tantus fuit morbi contemptus; vt locum ingreſſus, ſtatim ſe in eodem lecto collocauit, in quo alius mortuus erat: poſteaque licet peſtilentia bis affectus, numquam deterreri potuerit ab ægris aſſidue, non ſolum adeundis, audiendiſque; ſed quocumque modo opus eſſet, tangendis, atque tractandis, vſque ad peſtilẽtiæ finem. dederat item Paulum Belintanum Brixienſem, ex Capucinorum ordine: qui ſacramentis exceptis, non enim ſacris erat initiatus; rebus omnibus multitudinis ſalutem curabat; ac Præſidis cuiuſdam eo loco perſonam, parteſq; ſuſtinens, & peſtilentiæ nomine incluſos, & eis inſeruientes, etiam auctoritate Senatus in officio continebat, puniebatq; delinquentes. At iis item quaſi valetudinariis caſtris, quæ extra mœnia poſita erant, conſulendum erat; ſacerdoteſque dandi, qui ſacra præberent; ne flagitia committerentur curarent; & ipſorum quoq; præfectorum actio-

nes

ſtes obſeruarent. Ad cœnobia igitur regularium hominum conuerſus; eorum Præfectos vocauit, qui alios quoque ſacerdotes audiendis ſacris confeſſionibus deſtinatos adducerēt eos in huiuſmodi fere ſententiam eſt allocutus. Miſeram, ac luctuoſam ciuitatis noſtræ conditionem, ſi vobis explicare coner; ineptè faciam fratres. nemo eſt enim, cui non ante oculos perpetuo tantæ miſeriæ verſentur: immo neminem tam durum arbitror, cuius non miſericordia iam diſrumpatur animus. cariſſimorum capitum prẹſentia, omniumque ſubſidio homines deſtituti; ex proprio, dulcique domicilio, rebus ſuis relictis, ægros, & ſemianimes extrahi, funeſtis, ſordidiſque carris in ea tecta duci, quæ ſtabulis, quàm ciuilibus ædibus multò ſimiliora ſunt; vnde redeundi vel nulla, vel exigua ſpes manet; in mortis quaſi faucibus aſſidue teneri: hæc vt humana fert imbecillitas, prorſus miſera ſunt: ſed quoniam huius tantummodo vitæ ſunt, ac temporis; videri poſſunt tolerabilia: maxime ſi quis futurorum ſpe ſeſe erigat. At ijs quoque ſubſidiis, atq; opibus deſeri, quæ ad alterius vitæ felicitatem, bonaque æterna maxime conducunt; vt cum præſentia quis amittat, in diſcrimen quoque veniat futurorum, quæ perpetuo manent: id vero, & iis, qui patiuntur, miſerrimum eſt; & nobis, quibus earum rerum cura, poteſtaſq; diuinitus data eſt, graue ſane, & periculoſum. Scientibus nobis, ac videntibus, vt peſtilentia corpus, ita pij fratrum noſtrorum animi rerum diuinarum deſiderio contabeſcunt. ſemiuiuis vocibus ſæpiſſime, vel obtutu ipſo ſacra poſtulant; miſericordiamque implorant: nos autē duri cunctamur, aut deſpicimus. Parochos in officio, vt ſcitis, continemus; ſed non ſufficiūt multitudini, quemadmodum notum eſt; ne ſi quidem eorum quiſque plurium vires haberet. omnino qui ad caſas educuntur, multò ſūnt remotiores, quàm vt iis, ſuus poſſit parochus ſubuenire. quin etiam parochi ſæpe ab ſuis refutantur, cum ægrotis miniſtrauerint, donec tempus comprobauerit ſanitatem: ita vt ipſis etiā viciniæ incolis aliorum opera neceſſaria ſit. Externos ſacerdotes quæſiui, neque fruſtra: ſed plurimis adhuc opus eſt: ad caſas educta multitudo certe deſtituta iacet. alios qui operam dare velint, non reperio; cogere nō poſſum, nec debeo quemquam. Confugio ad vos, quorum conditio, & ſtatus, ita rerum omnium humanarum contemptum præſefert, vt vnam diuini cultus, humanæque ſalutis curam intueatur. ſi vitæ periculum pro aliena ſalute adire, Dominumque in hoc genere imitari, cuiuſquam eſt; veſtrum eſſe videtur in primis. Non ita egent ẹgri ſubſidiis noſtris, fateor, vt ſine iis ſpes ſalutis nulla maneat. verum ſæpe neceſſaria ſunt; cæterum quantum ſemper proſint, non ſolum malis, ſed etiam bonis; clarius eſt, quàm vt diſputetur. vel de ſenſu noſtro noſmetipſi coniecturā faciamus; quantum afferre ſoleant tum ægroto corpori, tum maxime animo de ſalute ſua ſolicito leuationem. ſed quibus tam profuſa liberalitate miſericordia tributa eſt, quomodo ipſi ſuam tam anguſte circumſcribunt; & neceſſariis, extremiſque rebus metiuntur? Qui omnium, etiam inimicorum, impiorumque ſalutis cauſſa, Dei filius ſummo dedecore, cruciatuque acerbiſſimo, fixus in cruce mortuus eſt: idem nos, qui tantum ab eo beneficium cōſecuti ſumus, inuitat; vt quietæ, glorioſæq; mortis periculum pro piis fratribus adeamus. cui tantum debemus, quantum millies moriendo ſine dubio aſſequi non poſſumus; is ne vilem quidem vitam hanc, ſed eius tantummodo periculum poſcit. in his periculis ita verſari plurimos videmus, vt mortem tamen effugiant: im-

imo etiam multos metu ſolutos eadẽ ſubire. ſed ſi nos non effugiemus; hoc mori non erit, ſed eam potius; quæ vere vita eſt, citius conſequi. omnino quid habet in humanis rebus ſumma noſtra tenuitas, in quo pro ſummis, & immortalibus Dei beneficiis vere gratum animum præſtare poſſit; ſi occaſionem amittamus huiuſmodi? quid autem? vitæ parcimus, poſt paucos tamen annos, aut dies, aut vero horas vt humana conditio eſt, neceſſariò amittendæ. quin hoc ipſo ciuitatis caſu; quam periclitationem fratrum charitas a nobis non impetrauerit, eam facile iam iam extorquebit contagionis neceſſitas. facile, quemadmodum alij fere innumerabiles, licet omni ſibi diligentia caueant, moriemur. quàm pulchrius eſt, hac quidem in re, neceſſitati nos, anteuertere, gratiſſimamque Domino pro peccatis; proque eo, quod eius immenſæ benignitati, maieſtatique debemus, hoſtiam præbere? videmus heu quotidie plurimos hæc eadem adire pericula, mercede viliſſima conductos; qua ſæpe ne fruuntur quidem: nos tantis de cauſſis, tam amplis propoſitis præmiis, moramur. ſi reſpicitis obedientiæ legem; cuius virtute veſtras actiones ad ſalutem roborari recte vultis: illud, ſicuti vos non latere iam arbitror, in manu noſtra poſuit Summus Pontifex, communis omnium Pater, atque Antiſtes: cuius etiam litteras recitari audiſtis, quibus ad præclarum nos ſanctumque iuuandorum fratrum munus vehementer cohortatur. non eſt, quod Antiſtitis ibi quis, aut reſpiciat voluntatem, aut interdictum vereatur; vbi Antiſtitum omnium Princeps, & velle ſe declarauit; & ſuas addidit cohortationes. Deo vos hoc tribuere muneris volo, fratres, quod, quemadmodum ſpero, ſuſcipietis: ſed maximo nos quoque beneficio affeceritis, quod nulla vmquam delere poterit obliuio; ſi huic ſummæ ſolicitudini, dolorique meo, veſtra virtus, hoc attulerit leuamenti; vt hic aliquos videam ad opus ſanctiſſimum paratos; vltrò vitam ſuam in hoc beatum diſcrimen Deo, mihique offerre. non dubito, quin aperto ſemel ab nonnullis vel paruo aditu; plurimi alij, qui nunc grauiori quadam inſolitæ rei opinione deterrentur; quaſi lata via introeuntes, exemplum hilare ſequantur. ita qui prior id fecerit; is ſe aliis auctorem, ducemque præbuerit; magnoque pondere auxerit meritum ſuum. Neque vere nouum ad vos nunc affero charitatis ardorem. ita Patres noſtri Dei ſpiritu incitati in re ſimili fecerunt; ita faciendum docuerunt: quemadmodum ex veterum ſcriptis iuſſu noſtro collectis, editiſque ſatis apparet. immo opus eiuſmodi ita extulerunt, quod ad animos noſtros ſtimulandos maxime valeat; vt martyrij genus eſſe confirmarent. optabile ſane tempus, quo abſque tyranni crudelitate, ſine eculeis, ſine ignibus, ſine beſtiis, omnino ſine illa cruciatuum aſperitate, quæ humanæ imbecillitati maxime ſolet eſſe formidabilis; martyrij palmam conſequi poſſumus: immo, & ſine ea acerbitate poſſumus, quæ ſolet ſemper cum huiuſmodi morbo eſſe coniuncta; vt ægroti deſtituantur ab omnibus, nulliuſque ope ſubleuentur. quod ægro cuicumque dabitur, id multò minus negabitur ægrorum Patri; nobiſque imitatio proderit illius exempli, quod per nos proditum fuerit. ſperare quiſque poteſt; incolumem ſe fore; id multò maiori ratione, quàm alij fere innumerabiles; quos videmus; nulla cautione, nulla etiam temperantia, in medio peſtilentiæ æſtu aſſidue verſari: ſed ſi morbum quis contraxerit; quãdo alij deficient, ego ipſe, qui ægrotorum cauſſa inter vos quo-

quotidie verſabor, adero; mihi curæ erit vtraque ſalus veſtra; ego libenter ſubueniam; ego me, ſi opus fuerit, ſacrorum miniſtrum iam nũc vobis offero: qui quidem diuina ope fretus, neque laboribus, neque periculis vllis parcere decreui, vt Paſtorali officio meo ſatisfaciam, & quibuſcumque rebus potero, gregis mihi commiſſi ſaluti ſeruiam. Huiuſmodi Carolus: cuius orationis vim, ſcio me tamen his verbis non eſſe conſecutum: talem enim ſe auditores ſenſiſſe teſtati ſunt; vt ex ea ſibi aculeos, & vincula iniici viderentur; & humana quidẽ facultate nihil efficacius fieri poſſe iudicarent. Res ipſa declarauit, quid Caroli oratio diuina vi roborata poſſet: continuò enim ſacerdotes circiter viginti octo ſeſe ad ægros ſacris rebus omnibus ſubleuandos, promptos eſſe profeſſi ſunt, quo quaſi fundamento iacto; alii multi præſtò fuere: neque vmquam poſtea defuerunt, toto ipſo peſtilentiæ tẽpore, qui mortuis ſuccederent; & vbi Carolus iuberet, operã ſuam libere ponerent. quorum omnium paratũ hoſpitium erat Caroli domus. laici præterea multi exemplis huiuſmodi, Caroliqne adhortationibus excitati, atque incenſi, iiſdem miſericordiæ officiis, obſequiiſque, ſeſe quãdiu peſtilentia fuit, exercuerunt: & variis ægrotorum commodis amanter inſeruientes, in peſtilentiæ diſcrimen chriſtianè ſe libenter obiecerunt. Pulcherrimum viſu erat, mares, fœminaſque frequenter ad Carolum ipſum accedẽtes, operam in eo genere ſuam fidenter polliceri; cannabinamq; veſtem quandam fuſci coloris, quam is tradere ad id ſolebat; hilare, quaſi inſigne aliquod magni honoris accipere: tum ſalutari ſigno, precationeque optimi Patris confirmatos, ad aſſignata munera conuolare; nulloque mortis metu, mortis pericula, quaſi rem iucundam, adire. Ex omnibus propemodum religioſis ordinibus ſacerdotes fuere, qui ad eã ſe piam curationem offerrent: ſed plurimi ex Capucinis. Memorabilia vbique fuere chriſtianæ charitatis exempla; quorum vel exiguam partem perſequi nimis longum eſſet. liceat tamẽ aliquid domeſticæ pietatis ad poſterorum exemplum tãgere: cum vnum, & alterum ex noſtro Sancti Barnabæ collegio peſtis attigiſſet; certatim petebant multi, vt inſeruire fratribus liceret: neque id mirum; cum ad extraneos quoque iuuandos multi ſe paratos oſtenderint; duo certe vitam in eo munere profuderint. Singulis igitur caſarum vicis, ſi ita volumus appellare; quamquam eos etiam a parocho ſuo quandoque luſtrari iubebat; vnum, duoſve ex ſacerdotibus, qui ſe obtulerant, prout neceſſe videbatur, Carolus præpoſuit. & vbique peccatorum confeſſione, diuino Euchariſtiæ pabulo, vnctione extrema, ægrotos ita fere iuuãdos curauit; ac ſi non multitudo maxima peſtilenti morbo affecta; ſed mediocris numerus in hoſpitio aliquo congregatus fuiſſet. immo alios illi ægrotos in eo ſuperabant; quòd a quocumque ſacerdote, morientes plenam peccatorum veniam, ex conceſſione Pontificis accipere poterant. ſanis autem diuerſos ſacerdotes, ad ſacra præbenda deſtinauit; ne timentes ab iis, qui tetigiſſent infectos, rebus forte ſalutaribus abſtinerent. Illud quoque ſolatii Carolus iis, qui in caſis detinebantur dedit; vt Miſſæ ſacrum, ſi non audire, ſaltem videre omnes poſſent. iuſſit enim tabernaculum ex tabulis ita alte extrui, vt ſacerdos in ſumma parte faciens, ab omnibus caſis conſpici poſſet. Licet autem aceruatim fere, ob multitudinem, carris impoſita cadauera ad ſepulturæ locum portarentur; ſacros tamen homines, apto loci interuallo comitari; preces, lumina, & alia quæ in funere eſſe ſolent, adhiberi iuſſit. immo neque ſacrum ſepulturæ

turæ paſſus eſt officium, ritumve prætermitti. nam ad poſteriorem Gregoriani valetudinarii partem, ex aliis locis cadauera plauſtris afferri ſolebāt; cumque magnus eſſet congeſtus numerus; tum ſacerdotibus rite precantibus, eccleſiaſticiſque cœremoniis adhibitis, in ampla foſſa ad id facta, conſecrataque, omnia ſimul ad ſepulturam quotidie dabantur. quo loco mirabile quiddam euenit; quod Carolus ipſe tum de ſuggeſtu, tum libello de peſtis memoria edito prædicauit; mihique prætereundum ſilentio non eſt. ſummo mane Gregorianus presbyter ſacramentum ſanctiſſimum ad ægrotos ſuos afferens, non longe ab ea quā memoraui parte forte prætcribat. tum ex magno corporū aceruo; quę proxima nocte illata fuerant, vnum ſeſe attollere conatur, genibuſque conſiſtere; ac ſimul voce, inquit, morienti, verbiſque interruptis, Per Deum obſecro Pater, mihi quoque. cumque a ſacerdotis clemētia ſtatim omni pietatis indicio ſacramentum accepiſſet; eodem loco procumbens, nullo pręterea motu iacuit. quod quidem ſingularis beneficii loco animæ illi, ob religioſum, & ardens illius diuini cibi ſtudium, tributum credibile eſt.

Incluſus cōſilit.
CAP. VII.

Ad incluſos redeamus. Carolus, cū & ipſe clerum ſuum domi ſe contine re iuſſiſſet; iis tamen exceptis, quos ob pia miniſteria, diuinaque officia, foris, & in eccleſiis verſari oportebat: incluſionis vniuerſæ diem litteris editis præuenit: quibus quadragenarium illum numerum pie, ſciteque ad ſacram rationem conuertens; omnes monuit; vt cum is numerus ieiunio, atque afflictionibus iam inde ab antiquiſſimis temporibus conſecratus eſſet; Mediolanenſes quoque eo tempore, quo per pœnitētiam Deum placare debebant, oportune illud temporis ſpatium in cuſtodia traducendum religioſe acciperent; & ad pœnitentiam ſalutarem accommodarent. præterea hortatus eſt, vt ante conſtitutam diem peccata quiſque confiteri, ſanctiſſimamque Euchariſtiam accipere ſtuderet; prompteque deinde Magiſtratuum edicto pareret. Curauit item, vt incluſi, cum adire ſacra loca, rerumve ſacrarum fructum percipere nequirent; diuinis tamen ſubſidiis, quantum fieri poſſet, ne carerent; cuſtodiaque illa, atque otio domeſtico ad exercitationem precandi frequentiorem vterentur. Itaque per vrbem aptis, conſpicuiſque locis; vt quam maximus numerus de feneſtris, ianuiſque, ſpectare poſſet; altaria conſtitui iuſſit; quantum potuit, ad rei ſanctiſſimæ decentiam compoſita, & circummunita. presbyteros elegit, qui in eis quotidie Miſſam facerent. ſanctiſſimam Euchariſtiam, rite ſcabellis ante ianuas apparatis, itidem diſtribui permiſit; ipſeque ſæpe diſtribuit. ſacerdotes mittebat, qui cum ſacris indumentis, & ſcamnis ad ferendum accommodatis, domos obirent; vt ad ianuas ſedentes, eorum qui incluſi erant, aliquo interuallo diſiuncti, ſacras audirent confeſſiones. Præterea ſepties die, nocteque maxima eccleſię maioris campana ſignum dari iuſſit; quo ciuitas audito, ad litaniam, pſalmoſque ex editis libellis recitandos vniuerſa conſurgeret. ſingulæ autem plateæ, aut vici quaſi choros ſingulos efficiebāt: nam ad feneſtras, ianuaſque per diem, magnamque item noctis partem habitatores veniebant; & vno qui voce excelleret, præeunte; qui ſæpe etiam erat presbyter, ad altare in via conſiſtens; reliqua multitudo omnis vndique reſpondebant. quæ res erat tum admirabilis, tum etiam, vt in magna calamitate, piis omnibus ſane iucunda: cum totam viderent maximam ciuitatem, ex libera euagatione, ac licentia, in cellas quaſi redactam, & in monaſterium quoddam conuerſam;

imita-

imitatione canonici inſtituti, ſeptem temporibus noctu, atque interdiu publice precari: & vno tempore, vias omnes, tectaque vrbis vniuerſa ſacris vocibus audirent perſonare. Hæc omnia cum ita inſtituiſſet Carolus, loca omnia obibat frequenter; quotidianaque opera præſens de omnium rerum ſtatu cognoſcebat: hortabatur, iubebat, quæ fieri oporteret: per vicos, & plateas mira humanitate infimis hominibus precationis ritum tradebat; rediēs rationem poſcebat; qui præcinerent ipſe deligebat: cum multos ſimul videbat ad ianuas congregatos; eò veniens religioſis, piiſque verbis appoſite monebat: omnes conſolabatur; & ad otium illud ſancte accipiendum, conſumendumque inducebat omnino tanta erat Caroli manſuetudo; vt quilibet ex infimis ordinibus libere alloqueretur; eius ſe precibus, domumque ſuam commendaret; & tamquam patri, quæ ſibi opus eſſent, quęque vellet, familiariter exponeret. multi, qui pudore quodam impediti præfectis, aut aliis quibuslibet inopiam ſuam patefacere non audebant, aperiebant illi multò facilius; illeque egenos eiuſmodi iuuare præcipue ſtudebat. mulierculæ etiam annulos, & alia eiuſmodi in manum tradebant; quibus venditis, pretio pauperes ſubleuaret. tantam autem in eo ſibi ſpem cunctus populus poſuerat; vt eius aſpectu primo, vicinia tota frequenter edito clamore, miſericordiæ vocem mitteret. Gregorianas item ædes ſæpe circuibat, caſasque luſtrabat. ac ad ſingula conſiſtens domicilia; ſingillatim de iis quæ ad animæ ſalutem primò; deinde quę ad corpus pertinerent; item de opera miniſtrorum, diligenter inquirebat: quod erat prouidendum, curabat diligenter; & memoriæ gratia, quod facto opus erat confeſtim in libello notabat ipſe. pecuniam quoque manu ſua large dabat egenis. eius erat conſuetudinis; ex hebdomadæ diebus, duos iis dare qui in ciuitate manebāt; reliquos iis, qui extra mœnia erant educti: domo exire numquam, niſi ſuorum ſalutis gratia. mittebat etiam aliquos ex primariis ſuis presbyteris; qui in equis ciſtas tenentes, ægrotis oſtiatim tribuebant exquiſitiora quædam, quæ languentibus ſtomachis eſſent leuamento. Ægrotos, qui ob dignitatem in vrbe relinquebantur, ipſe viſebat & conſolabatur; indulgentiam tribuebat, cubicula ipſa ingrediens; ad ipſos quoque lectos accedebat. In primis curabat eccleſiaſticis viris ſubueniri; iis præſertim, qui ægris deſeruierant: ideoque iuſſerat, vt ſine mora, de inferiorum morbo gradatim certiores fierent ſuperiores. ipſis parochis in vrbe, ſi peſtem contraherent, iuuandis, ſe ipſum offerebat: in diœceſi vero vicinos parochos, tum Præpoſitos, aut Vicarios hortabatur, vt ſubuenirent. atque his non ſolum ſacramenta miniſtrari decreuit; ſed etiam religioſæ conſolationis leuamen, quā diu animam agerent: miſſis ad id quocumque oporteret ſacerdotibus, adhiberi. Atque huiuſmodi Caroli inſtituta, quotidianam præſentiam, cohortationesque, cum eximia charitate, & ſuauitate coniunctas, plurimum valuiſſe dubium non eſt; vt tanta ciuitas, carceris genus eiuſmodi tamdiu facile toleraret: quod initio vix ſperabatur: quodque ab aliis ciuitatibus fere non potuit obtineri. Quamquam autem ab initio Carolus, vt demonſtratum eſt, conſilio fauit de populo in cuſtodia habendo: cum intellexit tamen plus ei remedio tribui, quàm ad diuinam miſericordiam agnoſcendam opus eſſe videretur: ideoq; præſcriptum quadraginta dierum tēpus produci; ita vt ipſis natalitiis Domini feſtis populus ad eccleſias conuenire; ipſeq; Pontificiam indulgētiam, quæ ad ferendum Italiæ peſte laboráti auxilium, Pótifex in vniuerſum propoſuerat,

ſuerat, promulgare, liberiſq; conuen tibus celebrare non poſſet; cũ Gubernatore, qui Viglebanum ſeceſſerat, grauiter expoſtulauit; vixq; ſe continuit, quin omni ſuo conatu reſiſteret. Tantum tribui Carolus humanis rationibus volebat; vt ſpem ſuam omnem in diuina clemẽtia præcipue ſeſe collocare, re ipſa palam profiterẽtur. ad id ſuadendum recens conuentuum illorum euentus; quando frequẽtiſſimus populus ad eccleſias ſupplicatum ductus eſt, graue argumentum ſuppeditabat: præter ea, quæ ex veteri memoria ſuppetebant; demonſtrabantque, ſupplicationum conuentu potius, quàm ſolitudine, veniam a Domino fuiſſe impetratam. Ceſſit nihilominus Carolus; credo ob ſacras precationes, diuinaq; officia; quibus tamen aſſidue populus intra domeſticos parietes exercebatur; & in inſtituta vigilantiæ paſtoralis opera perſeuerauit.

Præbet ægrotis Sacramenta. CAP. VIII.

Hæc ita cum ageret Carolus; quæ quidem, his præſertim moribus, & hac remiſſiore Paſtorum cura, magna meritò, atque adeo maxima iudicabantur: ſibi tamen parum facere videbatur; quia tangere, tractareque peſtilentiæ nomine ſuſpectos, aut etiam infectos, ſibi quoq; pro ſuo munere non contingeret. Apud ſe igitur primò cogitauit, eſſe in vrbe, atq; in tota diœceſi plurimos, qui confirmationis ſacramento muniti non eſſent: hos ex hac vita pati ſine tali ſacramento decedere; quo ſalutis imminente certamine, diuina firmitas, & robur animis adderetur: neque ſatis animarũ charitati conſentaneum; & ſibi qui ſolus poſſet, etiam quodammodo turpe; omnino ſibi minime committendum exiſtimabat. id eo magis, quod ab hæreticis ſacramentum illud hoc tempore grauiter ſciebat impugnari. Itaque indicta chriſmatis ſacri per vrbem adminiſtratione æquàm potuit decore, per vias Epiſcopali illo munere diu ſatis functus eſt: licet enim quotannis, ſtato tẽpore per vrbis eccleſias idem faceret; multa tamen adhuc hominum millia inuenit, qui nondum ſacramentum illud acceperant. atque ipſo initio, licèt de morbo ſuſpectos, & à reliquis ſegregatos minime vocaſſet; dubium tamen non eſt, quin affectos peſte quamplurimos inter eos confirmauerit. fieri namque non poterat, vt omnes ſimulatque contagione infecti erant, a miniſtris deprehenderentur, & à cęteris ſepararentur. verum ipſos quoque palam infectos, ægrotoſq; poſtea libere, ſicuti dicemus, admiſit. Vrbis cum tantummodo rationem ſibi non eſſe habendam ſtatueret; vicos etiam, caſtellaq; totius diœceſis, quæ morbus oppreſſerat, mira celeritate omnia adijt; & in ijs eiuſdem chriſmatis ſacroſanctum remedium paſſim adhibuit. Poſtea verò; vt quemque locum recens infectũ audiebat, ita eò ſtatim ſolebat aduolare; ac eadem ratione calamitoſis conſulere. Eadem vero via, occaſioneq; ad alia quoque vtebatur gregibus ſuis ſalutaria: nã parochos, alioſq; ſacerdotes ad ægrotorũ curam ſtudioſius ſuſcipiendã excitabat confirmabatq;: quoſdam etiam compellebat. ægrotos ipſos cõſolabatur: precationũ publicarũ rationem præſcribebat: omnẽ populi gubernandi, cuſtodiendi, eleemoſynis iuuandi rationem recognoſcebat: cęmeteria cõſecrabat, quò rite multitudo cadauerũ inferretur. Præfectos item, miniſtroſq; ciuiles iuuare ſtudebat; monẽdo; ad officia commiſſa inflammãdo; mercedem promittendo. ſacros miniſtros pluribus locis ab eorũ vi, atque iniuria defendit; qui ſacrorum munerum liberam functionem, eccleſiaſticamve adminiſtrationem, ſiue in ſepultura corporum, ſiue in diſtributione piorum emolumentorum, quandoq; in oppidorum ingreſſu, & egreſ-

egreſſu; vel in ſegregatione ſacrorum hominum, & huiuſmodi alijs, impediebant. populos ad eccleſiarum ædificationem; ad feſtorum dierum integrum cultum, chorearumq; refutationem, & alia pia opera publice vouenda, perduxit. Cumque ita frequenter, vt neceſſitas ferebat, ipſe loca omnia obire non poſſet; ſuos cum poteſtate ſæpe miſit; qui loca reuiſerent, eaſdemque res recognoſcerent. quibus ſi Præfecti locorum exquiſitæ cuſtodiæ gratia reſtitiſſent, & locorũ ingreſſum prohibuiſſent; anathematis pœnam adhibuit, & ea ratione aditus omnes ſuis patefecit: quos tamen certa ſanitatis teſtimonia volebat à Vicarijs ſuis afferre. Atque ijs itineribus Carolus incredibiles plane ſuſcepit corporis, animiq; labores, non primis ſolum menſibus, ſed poſtea ſemper quamdiu morbus viguit; vt neque cibi, neque ſomni, neque longinquitatis aſperitatiſve vllius habita ratione; omnia loca celerrime adiret, & perluſtraret; ſacriſque officijs, & muneribus, aſſidua contentione operam daret. Foris ad ſacram chryſmatis confirmationem etiam infectos ipſos hoc modo cœpit admittere. cum ad vicum in via Modetienſi veniſſet, qui ſexto ab vrbe lapide poſitus, Sextus appellatur; & ad ſanctam confirmationem conferendam ibi paratus eſſet: animaduertit, morbidos quoque magno teneri eius ſacramenti deſiderio. cogitauit apud ſe; neque tunc primum; indigere illos magis, quàm alij vtpote morti propinquos, eiuſmodi ſalutis adiumento, itaque diuinum ſibi lumen, eâ in re precatus, Monetam interrogat; cenſeretne, miſeros etiam illos admittendos. neque affirmare ille, neque negare audet; tantum ſi admittere vellet, operam ſuam pollicetur. Ecce autem dum conſultat; ex ijs circiter duodecim aduenmunt, & ſe diuinæ vnctioni offerunt. ſatellites, & præfecti conuicijs increpare, repellere, minitari, niſi ſtatim ad locum reuertantur. Carolus vero; Iam nihil, inquit, dubitemus; neque enim caſu omnino veniſſe, iniuſſi exiſtimandi ſunt; & præfectis abſtinere, ſilereque iuſſis, eos, aliosque rite confirmauit; idemque paſſim poſtea, & foris, & in vrbe fecit. accidit autem in vico Tritio, vt ægrotus quidam, vix Caroli manu peruncta fronte, mortuus caderet ante illum. Obtulit ſe præterea occaſio; vt quod erga parochos, & alios presbyteros animis curandis præfectos, de infectis iuuandis, tangendiſque facturum ſe pollicitus erat, re ipſa præſtaret. in quo quidem conſilio, ac voluntate; quamuis ei multi contradicerent; perſiſtendum ſibi iudicauit; affirmans, parochum ſe eſſe parochorum: abſurdumque videri, ac turpe; ſi ipſe, qui parochos hortaretur, & impelleret, vt curæ ſuæ commiſſos, ſacris rebus iuuarent; quique eis non ſemel eam operam pollicitus erat; quam ipſi alijs tribuiſſent: nunc cum opus eſſet, abſtineret; periculumque fugeret. & qui alijs omnibus perſuaderet, vt metu mortis abiecto, deſeruirent ægrotis; oblatam occaſionem aſpernaretur, aut diſſimularet: offenſioni id multis futurum; cuius cauſſa vel in eo charitatis officio frigeſcerent, vel penitus abſtinerent. Ac primò quidem in vrbe parochum eccleſiæ ſancti Victoris ad theatrum, item ſancti Babylæ, & plures alios ex peſtilentia iacentes, pie viſit, ac amanter conſolatus eſt: nonnullos eorum ſanctiſſimo Euchariſtiæ cibo refecit: qui paulo poſt vi morbi interierunt. Illud vero fortius, illuſtriuſque factum. Qui parochiam ſancti Raphaelis curabat, ex quorundam conſuetudine, quos incaute in domum admiſerat, morbum contraxit: adijt illum ſtatim Carolus, & ægritudinem pia conſolatio-

tione leniuit: cumque valde oppreſſum aduertiſſet; ſacris muniendum iudicauit. poſtero die, mane ad eam eccleſiam venit, vt Miſſa facta ſanctiſſimam Euchariſtiam ad parochum deferret; eiq; extremam vnctionem adhiberet. Poſt Miſſam, in quo illius clericum morbi nomine ſuſpectum ſacroſancto cibo pauit: dum ſe mutatis rite indumentis; ad reliqua pararet; clericis, & adminiſtris, qui aſtabant; & inſeruiebant, ob periculum expalleſcentibus: ad eccleſiam venerunt, Ioan. Baptiſta Capra ciuitatis Vicarius, & Alfonſus Gallaratus, deſignatus, nũc Senatores; vnaq; patricij multi, ex ipſius ciuitatis conſilio: qui neque loci, neq; ſacri muneris ratione deterriti, proſtati: ac ſupplices à Carolo ciuitatis nomine, cum lachrymis petierunt, ne in tantum ſe vitæ diſcrimen vellet obijcere: aliorũ miniſterio presbyteri ſaluti cõſuli poſſe. ſi forte contracto morbo ipſe ex hac vita abijſſet; res ciuitatis, totiuſque diœceſis; quæ, vt in maximo periculo optime tamen ſe haberent, & fęliciter gubernarentur; in ſummam confuſionẽ, deſperationẽq; adducendas. omnium animos eo duce, & præſide ſuſtentari. diuini propemodum, & humani ſubſidij ſpem in eo vno eſſe collocatam. Conſtitit Carolus ad amantiſſimas ciuium, filiorumq; preces audiendas; quibus, cum, eo vno excepto præſentes omnes lachrymas funderent, reſpondit: Gratias ſe agere de tali amore, pietateque in Paſtorem ſuum: ſed ne ægre ferrent, ſi munus illud obiret: ſuum id eſſe officium, ſuaſq; partes: in quibus etiam ſi vitam amiſiſſet, recte id factũ omnes iudicare deberent. neq; ipſis ideo deſperandum; ſed diuinæ bonitati, ſummæque potentiæ magis confidendum; cui facillimum erat ſine ipſo ciuitatem ſeruare; aut alium Paſtorem meliorem dare. Cum aliud impetrare non poſſent, illi magno affecti mœrore tacuerunt. Carolus vero primò Euchariſtiam ad presbyterum iacentem, & iam tapido corpore ęſtuantem attulit, præbuitque; deinde etiam, eius cubiculum ingreſſus ſolus, miniſtro Bernardino Tauruſio in limine conſiſtente, extremum vnctionis ſacramentum rite contulit: & piis, ſuauibuſque verbis confirmauit. Parochus ita confirmatus paulo poſt accepta ſacramenta, pie mortem obijt. Ad alium parochum ſancti Petri, ad caminatellam appellant, ex peſte iacentem iuit, animo itidem ſacra miniſtrandi: ſed cum aduenisſe Carolum bonus presbyter audijſſet, ęgre ferens tanti viri vitam in ſuo capite periclitari; quantum potuit conatus, ſurrexit e lecto, & in eccleſiam venit. conceſſit Carolus, vt Euchariſtiam ibi acciperet; ſed iuſſit deinde ad cubiculum redire, & in lectulo ſe collocare: quo ſtatim eum ſecutus eſt, vt extrema muniret vnctione. recuſauit ille, periculum adhuc quidem tanti eſſe non concedens: ſed poſtero die, cum de morbo ingraueſcente accepiſſet, reuiſit eum Carolus, riteque vnxit. qui poſtea vi morbi oppreſſus abijt ex hac vita. Ex his actionibus omnibus, contactibuſq; nullã ſenſit Carolus, Deo in primis bene iuuante, contagionẽ. quod eius fiduciæ fuit valde conſentaneum. confidebat enim maxime, ſolo actu, contactuue ad rem ſacram neceſſario, morbum à nullo presbytero contrahendum. atq; ita toto illo tempore eueniſſe prædicabat. qui interierant, peſtemque attraxerant; eos ſibi non cauiſſe in ceteris, vt oportebat. Fiebat reuera, vt cum quis ad ægrotos iuuandos animum induxiſſet; quaſi ſe ipſe abijceret, & pro derelicto haberet; omnem omitteret cautionem; & non neceſſaria iuxta, ac neceſſaria pericula adiret. Ipſe autem qui libere, & abſq; vllo metu ſacra omnia peragebat; in reliquis om

nibus exquiſita cautione vtebatur, vt contagionem vitaret; idemq; ſumma diligentia iubebat a ſuis obſeruari. maxime autem curabat in ijs, ſacris officijs indumenta ſua ita collecta, & contracta eſſe; vt ne modico quidem alieni panni tactu, quod facillime fit, infici poſſent. Initiaci, qui vicus omnium miſerrime tunc peſte afflictus eſt, eccleſia, cœmeterioque iam completo: quamplurima in campum cadauera illata erant, quotidieque inferebantur. locū religioſi ritus gratia ſibi Carolus conſecrandū ſtatuit. terra iam ob anni, dieiq; tempus calefacta, magno tabidorum cadauerum numero humato, fœtoris, corruptiq; vaporis multum emittebat: vt eius adminiſtri, clerici de vita ſua tunc maxime deſperaſſe affirment. eo loco Carolus, quantum ad actionem conſecrandi; quæ longa eſt, opus erat, cum ſine ſolicitudine vlla moraretur; in cęteris ita cauebat; vt ne ipſos quidem viatorios ſacculos, peraſue; opus enim faciebat ocreatus, & ex itinere; humi poni pateretur. Ibi tamen plurimos ſacra vnctione confirmandos, cum repeririſſet; eccleſiæ, cœmeterijque fœtentis periculum deuitans, in platea ſacramentum adminiſtrauit, primò valentibus, deinde reliquis item vniuerſis. Quamuis autem ita confideret; quotieſcumque morbo infectum tetigerat, ſeparatum ſeſe habebat ab alijs. ex familia eos tantum ſibi propius inſeruire patiebatur, qui neceſſarij eſſent, & id facerent libenter, & ex animo. ea re interdum accidit, vt cum alius eſſet nullus; ſibi ipſe, vt quilibet priuatus homo, quibuſcumque rebus opus eſſet, miniſtraret. Qui adibant, eos interpoſito longurio audiebat. per vias aliquem anteire iubebat, qui virgam, periculi indicium, ferēs, tacite obuios moneret, vt cederent. In eccleſia procul à canonicis ſibi aſſiſtere ſolitis, & à cęteris clericis cōgruo interuallo ſe continebat. cumq; paſſim homines contagionis cauſa ſuſpectos humano iudicio quadraginta diebus ſegregarentur; ipſe ſibi, ſacerdotibuſque alijs, qui ſine magno ægrorum damno abſtinere diu non poterant, ſeptem tantummodo præſcripſerat dies. Cum ita ſuis caueret; euenit tamen, vt tres ex familia, & ex eorum numero, qui ad Carolum tangendum non accedebant, morbo contracto, interirent; vnus ab epiſtolis, alter à pedibus, tertius ſtabularius. Fuiſſe non ignoro, qui Carolum ſeruatum eo tempore dictitarent, ex varijs medicamentis, quæ multa ſunt illi, etiam à Principibus viris, Italiæq; Regulis miſſa. ſed ego ipſius verbis affirmo, ea contra peſtem, periculo facto, minime valuiſſe: ſcioq; nihil ab eo adhibitum fuiſſe, præter ſpongiam aceto imbutam, quam, vt alij paſſim, in pila lignea perforata incluſam manu ferebat; & aliquid etiam aromatum, quod ore ſolebat interdum tenere.

Nonnulla emendat vigēte peſte. ipſe progreditur in via ſalutari. CAP. IX.

Oblatum eſt ex ea plaga Carolo tempus, ad multa reprehendenda, multaque efficienda, quæ alioqui multos aduerſarios, magnamque habuiſſent difficultatem. eſt enim animus in periculis ad pietatem, & emendationem propenſior. & qui eo ſe loco eſſe ſentit; quamquam eo ſumus ſemper mortales omnes; ſed qui tamen ex manifeſtis periculis, ea ſe conditione eſſe videt, vt facile iam iam ex hac vita ſit ad diuinum tribunal rapiendus; meliora fere, ſanctioraque cōſilia eligit. Ita cum etiam optimates in publicis concionibus Carolus liberius increparet; plerique ne dum indignarentur, potius ad errata dolenda, publiceque deflenda pie mouebantur. Sed habuit etiam tempus illud ſua vitia, criminaque permulta: plurimique fuerunt duri, ac pene ferrei homines; qui nullis calamitatibus, periculiſve flexi, peiores etiam,

quam antea euaſere. In aſſiduo mortis diſcrimine, & fere inter ipſa cadauera erant, tum qui aliena ſurriperent; tum qui effrenatè luxuriæ ſeruirēt: vt qui valetudinarijs præfecti erant, illud nō in poſtremis curare oporteret, ne libidinoſis criminibus daretur locus: eueniretq; interdum, vt cum illud vehemens admodum ſit contagionis genus, miſeri in ipſa propemodum peccati actione interirent; & vno tempore corpus, & animam peſtilentia duplex interimeret. In caſtellis frequens erat, & maior etiam quàm conſueuerat, aduerſus ſacra quædam inſtituta contentio; ab ijs maxime qui nobilitate, opibuſque præſtant; quos quidem; bonos excipio ſemper; Ormanetus ille, paruos eccleſiarum tyrannos quandoq; appellabat. tum autem ob commercij communis impedimenta, magis ab Antiſtitum correctione remoti, maiori licentia, atque audacia vtebantur. Itaque affirmabat Carolus, ſuis extra vrbem adminiſtris numquam maiores obiectas fuiſſe in munere ſuo exercendo difficultates. addebat ſe tunc re ipſa perſpexiſſe, quod fertur; bonos meliores; malos peiores animaduerſione fieri. Sed Carolus dati temporis beneficio vtens, nonnulla ſibi alijſque facienda ſuſcepit, quæ ad augendam religionis, ſanctitatiſque diſciplinam pertinerent. Ignis beneficio, leuationeque hyeme ſibi interdixit; vt frigoris aſperitatem die, nocteque ferret. abiecta culcitra paleas elegit ad cubandum. carnem à menſa ſua repulit. modicum illud, quod ieiunij diebus veſpere, medicinæ potius, quam cibi cauſſa ſumitur, reiecit. quę omnia ita in poſterum retinuit; vt in dies etiam, quemadmodum ſuis locis dicetur, augeret. Cumque Ariminenſis Epiſcopus, olim eius Vicarius, amantiſſimis litteris, ciuitate liberata, vehementer rogaſſet; vt quando iam Deus peſtilentiæ pœnam remiſerat; ipſe itidem remitteret afflictiones, auertendæ pœnæ cauſſa ſuſceptas: augendi potius eſſe cauſſam ille reſpondit; cum moribus minime emendatis, duriora pertimeſcenda eſſe viderentur. Concionari quoque feſtis, & prætereà duobus alijs in Quadrageſima hebdomadæ cuiuſque diebus inſtituit: & canonicorum funera proſequi. Cantores à ſe non approbatos, aut clericali veſtitu non indutos, ab eccleſiaſticis officijs, quàm antea diligentius excluſit. Ianuas, quæ in lateribus eccleſiarum erant, obſtruxit. In vniuerſum autem, quæcumque antea decreta erant, vt omnia perficerentur; & per diœceſis quæque loca, quantum poſſet, res omnes componerentur, per id tempus ſtudioſius curauit: nouoſque præfectos elegit, quibus ad ea curanda diœceſis regiones ſeparatim diſtribuit. Illud etiam perfecit, quod difficile omnibus videbatur; vt clerici omnes barbam ſibi præciderent. Iam dudum id ſe cupere oſtenderat; tum vt corruptelam ſacrorum hominum tolleret; qui profanas, militareſque barbarum formas, & earū frequentes, leueſq; mutationes indecore admodū imitantur; tū vt vetus cleri, præſertim Mediolanenſis inſtitutum renouaret. plurimi enim ſuperſtites illud viderāt in eccleſia Mediolanenſi ſeruari; nonnulli adhuc ſeruabant. Verum cum ea de re Carolus agere cœpiſſet, ſermoque percrebuiſſet in clero; fuere, qui eius non modo iuſſum, ſed etiam exemplum præuenerunt; barbamque ſine mora poſuerunt. cum autem ipſe raſus in publicum prodijſſet; litteras etiam ea de re ad clerum propoſuiſſet; quibus factū potius laudabat, quàm faciendum hortabatur; argumentaque explicabat, quibus id fieri deberet; clericales item virtutes cōmemorabat, quæ eiuſmodi pilis abraſis ſignifica-

rentur: omnes fere paruerunt. qui difficiliores tunc fuere; poſtea maiori vrbis celebritate, cum multo magis erubeſcerent, euitare non potuerunt. illud vero inſtitutum decreto deinde in ſynodo diœceſis ſancito, confirmauit. dictum Caroli hoc de genere venit in mentem; qui cum collegium canonicorum recognoſceret; quendam, qui adhuc non paruerat, reprehendit: eius nomen erat graui de crimine delatum. homo reſpondit, pudere ſe, raſoſque clericos remigum ſibi ſimiles videri. cum ſeuere Carolus, At, inquit, adhuc pendet cauſſa tua. Ita Carolus tempus nactus idoneum; pietatis ardore, afflictionum quaſi ventis in eius animo vehementius excitato; in omni ſanctitatis laude tunc vehementer ipſe progrediendis, ceteros quoque ad ſalutem, optimamque diſciplinam iuuare ſtudebat.

Ionas celeritates, alia ue religioe peragit, emiſſa pete.

CAP. X.

1577.

Peſtilentiæ vis cum Octobri menſe, vti demonſtrauimus, valde progreſſa eſſet; minui cœpit Nouembris initio; poſteaque paulatim ita debilitata eſt; vt ex ea tamen quotidie aliqui morerentur; interdum etiam multi. quod ex veſtimentorum tractatione fere accidebat. ob id proximus annus M. D. LXX. VII. in timore fuit. & hyeme quidem veris, atque æſtatis; æſtate vero autumni aduentum formidabant. quidam etiam verebantur, ne in annos plures, vt olim acciderat, illud, quidquid erat, contagionis maneret. Sed Dei clementia, ſicut iam iam narrabitur, opinionem, ſpemque hominum longe ſuperauit. Celebrauit Carolus poſt initium anni, ſtatis precationum officiis, trinaque ad eccleſias decreta ſupplicatione, Apoſtolicæ indulgentiæ beneficium; quod ſuperius diximus a ſummo Pontifice toti Italiæ, ad peſtis pericula auertenda fuiſſe propoſitum. Iuit ipſe nudis pedibus & eodem habitu, quo initio peſtis, ad eccleſias iuimus canonici, magnaque cleri, & populi pars. conciones ille habebat, magno lachrymantis populi fructu. poſt eas, ipſo, & canonicis humi proſtratis, litania habebatur: Miſſaque a ſacro maioris eccleſię collegio fiebat. omnino ea celebritas, precatioque viſa eſt ad emendationem morum, piaſque animorum affectiones plurimum valere. Appropinquante Quadrageſima eius primæ Dominicæ cultum ex toto reſtituit. Retinet Ambroſiana Eccleſia Quadrageſimæ vetus inſtitutum, quo dies quagraginta duo tantum numerabantur. iam dudum autem fecerat immoderatum voluptatis ſtudium, quo miſere ante ſacri temporis illius initium, plurimi Chriſtiani nominis afficiuntur; vt Dominicum ipſum diem, qui quidem veluti ſanctæ Quadrageſimæ caput, colendus erat; ab ea penitus amputarent; & ad voluptarium tempus ſic adiungerent: vt cum ad Quadrageſimæ dies ſanctæ agendos, cuncti ſeſe paratos oſtenderent; is tamen tamquam voluptatis extremus dies, profani totius gaudij, peruerſitatiſq; omnis quaſi cumulus redderetur. Antea Carolus, vt tetigimus, partim quidem reſtituerat diei ſanctitatem, magna multitudine ad Euchariſtiam ſuſcipiendam, & ad conciones. preceſque diuinas allicienda. Sed cum Romæ, Mediolanique, multis adhibitis viris, qui religione, doctrina, iudicioq; in primis excellebant, ea de re conſultaſſet: ſuperiore quidem anno cum Iubileum celebraret, litteris editis monuerat, docueratque populum; diē illū Quadrageſimæ initium eſſe; omnique ratione, cohortatus erat, vt eum non ſecus ac alios colere vellet: clero autem idem iuſſerat; quò populum exemplo ſuo vehementius excitaret. cum autem vidiſſet recte populum accepiſſe; plurimoſque ita cohortationi paruiſſe, vt ſi decreto

iam,

ſum, & lege res ſancita eſſet: hoc anno cum adhuc in morbo, luctuque ciuitas eſſet; edicto generali rem ſanciuit; & in proximæ ſynodi decreta poſtea retulit. Vrbanarum item eccleſiarum recognitionem eo tempore aggreſſus: ad pleniorem ciuitatis correctionem; præter ea, quæ ad populi ſalutem ipſa vniuſcuiuſque eccleſiæ viſendæ actio ſuppeditat; illud adiunxit; vt ædes omnes, ac domicilia, ſacra aqua, ſacriſque precibus adhibitis ſingillatim rite luſtrarentur, quæ res valde accommodata erat ad ea quodammodo expianda; & a peſtilentis illius vexationis veſtigijs, quæ manebant, liberanda. Itaque recognitionem eccleſiarum incipiens, ſtato ritu primò ad eccleſiam maiorem eques, clero præeunte, Pontificalibus indumentis adductus; iucundum eo calamitoſo tempore ſpectaculum ciuitati præbuit: iucundum, inquam, non ob ornamenta ſolum, & egregiam pompæ ſacræ ſpeciem; quæ tamen ex longo luctu lætior, pulchriorque apparebat; ſed ob id quoque; quòd, qui antea partim ſumma humanitate, & abiectione, ſuorum commodis ſeruierat; partim habitu miſerabili, ſummoq; ſqualore Dominum pro iiſdem publicè precatus erat; tunc auguſto ornatu, ſplendidoque apparatu ingrediens; miram quandam rerum viciſſitudinem cum lætitia coniunctam ante oculos poneret: eodem oſtendens tempore, quàm ex chriſtianæ virtutis præſcripto, & ſeſe abijcere; & rurſus ſacram maieſtatem conſeruare, cum opus eſſet, pari animo, voluntateque noſſet; Apoſtolo non diſſimilis, qui & abundare ſciebat, & penuriam pati. Expiationem ædium aggreſſus; vt maiorem dignitatem, fructumque res haberet, exorſus ipſe, ſuas, & canonicorum aſperſit. cumque ea progredi per vrbem inciperet actio; populus ſumma voluntate, pietateque eam expetere videretur; certatim vnaquæque familia ad rerum ſacrarum honorem, decore domum ornare conaretur; imagines, & libros a chriſtianis moribus alienos deleret, abijceretue ſacras picturas, & ad pietatem accommodatas apponeret; aliaque eiuſmodi, pro ratione Caroli litteris præſcripta, atque edita compararet: cum etiam multi publicis flagitijs maculati, de ignominia vitanda deliberarent; ne ſacerdos eorum domos præteriret, quemadmodum Carolus faciendum iuſſerat: omnino cum plurima ad corruptelas tollendas, pietatemque augendam inſtituta eſſent: Gubernator, alijque magiſtratus, quaſi in eo ius regium læderetur, intercedere, & queri cœperunt; remque varie diſturbarunt.
Populi cuſtodiam paulatim cum morbo ipſo remiſſam, Gubernator appropinquante Quadrageſima per edictum renouauit: ſed Carolo conquerente euenit, vt multi tamen ad eccleſias nulla facultate exirent, & ad ſacras conciones conuenirent. maxime vero Pontificiæ illius indulgentiæ cauſſa, quæ tota prouincia eo inſigni die celebris habetur, quo cœleſtis nuncius ad Mariam humanæ ſalutis cauſſa venit, magna multitudo prodijt ad deſtinatum indulgentiæ conſequendæ templum. quo tempore mirum extitit afflicti populi ſolatium: miraque ciuitatis apparuit alacritas, in eccleſijs inſignibus, quibus diu caruerant, aſſidue frequentandis; ſupplicationibus obeundis; gratijſq; Deo de oblata ſpe liberationis agendis. tamquam ex diuturno carcere ciues ea libertate recreati, nec fatigari, nec ſatiari pio, aſſiduoque eiuſmodi labore poſſe videbantur. quæ alacritas eò maior erat; quò ex multitudine, ac frequentia, quæ cernebatur, exiguus eorum numerus cognoſcebatur, qui peſte interierant. Fecit etiam Carolus, vt ſacroſan-

ctis diebus, ante Paſcha, vſque ad octauam illius celebritatis diem, omnibus domo egredi, & in eccleſias conuenire liberum eſſet. indignum enim illi videbatur, tali tempore, talique diuinæ clementiæ pignore, chriſtianos eccleſiis adhuc prohiberi: difficileque admodum erat, omnibus domi incluſis, vt tempus neceſſario poſtulabat, ſacræ confeſſionis, communioniſque poteſtatem facere. omnes autem illi conuentus adeo fęliciter acti ſunt; vt nihil prorſus acceſſionis morbus acceperit; neque opus omnino fuerit amplius cuſtodiam imperare. Feſtus aduenerat dies, quo ſanctæ Crucis ab S. Helena inuentæ memoria colitur. cumque illuſtriorem ſacrati claui cultum, quē ſuperiore anno inſtaurauerat, annua celebritate aliqua Carolus continuare in animo haberet; eum diem ad id aptiſſimum iudicauit. clero igitur vniuerſo conuocato, clauum à loco ſuo demiſſum publico conuentu, feſtoque apparatu, tulit ad ędem ſancti Sepulchri nomine appellatā. Euenit autem non fine magna piorum lætitia; vt cum nebuloſum cœlum, neque ſine imbre eſſet; ſanctiſſima re in altari depoſita, ſubitò ſerenum redderetur, claraque luce refulgeret, donec iſſent, & ad eccleſiam maiorem ſacri ordines eſſent reuerſi: tunc enim rurſus nebulæ, atque imber aerem occupauit. Ita conuenit populus ad eam ſupplicationem; vt vnaquæque pars ſignum illius ſancti ſequeretur, cuius nomine parochiæ ſuæ eccleſia dedicata erat. quæ ratio, tunc primùm Caroli iuſſu fuit adhibita ordinis, pietatiſque gratia. fuit inſtitutum non diſſimile labaris illis, quæ Conſtantinus in exercitu ſuo ſignificatione pietatis haberi, geſtarique iuſſit. clauum in altari collocatum, quadraginta horis coli conſtituit, clero, & populo diſtincte per collegia, & regiones, ſingulis horis ad precationē conuenientem. Carolus autem inde numquam diſcedens, vt quæque populi pars adueniebat; ita primò quidem pia verba ad eos faciebat; mox de ſuggeſtu ad altare veniens beatorum inuocationi, litaniæque cum eis operam dabat; poſtremò antequam abirent eis bene dicebat; decennemque auctoritate Pontificia largiebatur indulgentiam. dum autem alia pars veniret; alia, quæ rurſus diceret, ex diuinis Biblijs, quæ ibi habebat; flexis ante altare genibus meditabatur. hoc ipſis quadraginta horis continuis facere conſtituerat; ſed prohibuit Gubernator, poſt primam noctis horam domo quemquā egredi. At ab aurora nihilominus ad noctem, Carolus circiter horas ſexdecim, in ea exercitatione ita permanebat, vt ne vlla quidem naturæ neceſſitate ab altari auelli poſſet; donec quadraginta tamen horarum diurnarum ſpatium completum eſt. in quo viri patientiam omnes mirabantur; eò magis, quòd neque ſomno, neque vitę commoditati propterea præter cōſuetudinem quidquam nocte tribuebat. Poſt illum horarum curſum clauus eodem modo, atque eadem celebritate in ſuum locum relatus eſt; ciuitaſque ex ea re magnam viſa eſt leuationem doloris accipere. ſed claui figuram ſcite prius expreſſam, & ipſius ferri contactu ſacratam, Carolus miſit ad Philippum Regem, donum optimi Principis pietati accommodatiſſimum. Ea igitur anniuerſaria celebritate conſtituta; tum claui, tum diei cultum mirum in modum amplificauit. Pulcherrima, pietateque pleniſſima certe actio illa eſt. In ampliſſimo totius cleri conuentu, maximoq; totius populi concurſu; muſicis choris ſuauem concentum edentibus; populo miſericordiæ vocem indentidem ex animi pia commotione mittente: tres ſacerdotes, ex ijs, qui adſint dignitate

præ-

præſtantiores; in quibus non ſemel Epiſcopos vidi, ſacris, ſplendidiſque veſtibus induti, machinis, quæ non apparent, in ſublime ſenſim feruntur; in apto quodam, ornatiſſimoque receptaculo decore collocati, integumentis pellucidis ita circundato, vt incluſis luminibus lucidiſſimæ nubis ſpeciem præſeferat. cum ad fornicem ſummum, locumque demum longo tractu, temporeque peruenerunt; ablato clauo, eodem modo demittuntur. cum ad ſolum nubes venit; Archiepiſcopus qua par eſt, veneratione excipit ſacroſanctum ferrum: & in ampla cruce media aptè inſertum, ipſe fert ordinum ſacrorum pompa antecedente. Incluſit autem illud honoris, commoditatiſque geſtandi grãtia Carolus argẽtea theca; ſic, vt per cryſtallum perſpiciatur. locum præterea vbi affixus eſt, tum ferreis clatris, lapidibuſque ſupra compoſitis muniuit; tum ſplendide etiam ornauit.

Poſt alias ſupplicationes demum ciuitatis liberationem celebrat. CAP. XI.

Interea licet humanæ diligentiæ officia, eaque exquiſita non deficerent; manebat aliqua peſtis tamen: neque obtineri poterat, ne quotidie nouis caſibus, iiſque minime contemnendis, ciues exterrerẽtur. Quocirca remedium rurſus publicæ precationis Carolus, expiationiſque animarũ quæſiuit. ſolita diuina præmia, ſicuti conſueuerat, à Põtifice impetrauit; populoque propoſuit: quæ menſe Iulio mœſtis ſupplicationibus, concionibuſque, vt antea, vna cum clero, & populo proſecutus eſt. Cum autem per id tempus ex peſte Brixia miſerrime laboraret; eò voluit Carolus aduolare; ſed neſcio qua ratione diſſuadere viſus eſt, impedireq; Epiſcopus; qui quidem cum optime ægrotis conſulere cœpiſſet; poſt interitum nonnullorũ ex domeſticis ſuis non longe ab vrbe ſeceſſit. ex ijs ille fuit, qui Carolo per litteras initio ſuaſerant, vt propoſitis ſibi officijs abſtineret. Attamen, vt auxilium aliqua ratione Brixienſibus ferret, præter cohortationes ad Epiſcopum miſſas; eò Carolus dimiſit Paulum illum, quem toto reliquo tempore Gregorianę multitudini præfuiſſe diximus. Cum idus Octobres veniſſent, publici voti dies; Carolus ea celebritate litteris publicis ante denunciata; ciues proximæ iam liberationis ſpe propoſita, ad veram diuinæ miſericordię fiduciam excitauit; tam incerto præſertim humanę induſtrię præſidio cognito. nouas ſupplicationes decreuit in vrbe, ac in diœceſi: ſacris in æde S. Sebaſtiani celebratis, diei religioni ſatisfieri curauit, & voto. populus per partes de more diſtinctus conuenit: ciuitatis conſilium, & qui in ſingulis parœcijs a populo mandatum acceperant, ſolemnia dona obtulerunt. Reſpiciens deinde pius Pater eorum conditionem, qui toto illo tempore in vrbe, diœceſique; immo in alijs item Italiæ ciuitatibus mortui erant; quibus pro morbi eius ratione, quo cognati omnes ſæpe abſumuntur; deeſſe fere credibile erat, qui ſacris officijs opem ferrent: vt ſuis, & alienis, omnia optimi patris officia præſtaret; communes eis exequias conſtituit, tribus diebus celebrãdas, qui ſancti Martini diem feſtum ſequebantur. qua in re viuis quoq; ipſis conſulebat; ſi officia illa, & ſacrificia chriſtiane proſequentes, integram ſibi, atque alijs, religioſi operis virtute ſalutem poſſent impetrare. primo igitur die, vna cum omnibus presbyterorum collegiis in eccleſia maiore, funebria ſacra celebrauit. altero, tertioque die in vrbis eccleſijs peracta ſunt, quæ collegia habent; ad quæ ſingula reliqui omnes regionis eiuſdem clerici conuenerunt. vnumquemque presbyterum pro iiſdem Miſſæ ſacrum iiſdem diebus facere iuſſit. ad eandẽ rationem ſacra in diœceſi facienda mandauit.

uit. primò autem populum ad id publicis litteris cohortatus, ad alia quoque opera incitauit; quæ ſuffragio, ſalutique mortuis eſſe poſſent. Poſt hæc in longinquiores diœceſis partes currit; & ad loca venit Helueticæ ditionis; tum peſtilentiæ cauſſa; tum vt nonnullas in eccleſiam prohiberet iniurias. quibus in locis, quoniam permiſſi erant, morbidis æque, atque integris ſacramenta præbuit. quod iam mente Carolus de ciuitate liberata conceperat, id enunciare volebat palam; religioſoque ritu publicam ea de re celebrare gratiarum actionem. ſed contra magiſtratus dicebant: debilitatam valde, ſed non extinctam eſſe peſtilentiam: docere id, ſi non quotidianos, ac frequentes; aliquos tamen adhuc ex eo morbo morientium caſus: vel illud valde vereri, ne poteſtate facta; cum ea, quę recondita fuerant, depromerentur; multa peſtilenti contactu affecta, rebus adhuc recentibus, reperirentur; quæ de integro ciuitatem in eaſdem miſerias conijcerent. ſi liberatione promulgata, rurſus inualeſceret morbus; præter calamitatem & damnum; quàm id pudendum foret? Sed tenuit animo mirum in modum confirmato, propoſitum Carolus. de libera, integraque, non ciuitate ſolum, ſed etiam diœceſi certum vna cum magiſtratibus conſtituit. ad agendas publice de accepto maximo beneficio gratias, proximum ſancti Sebaſtiani feſtum diem anni M. D. LXXIIX. delegit: vt quem patronum imminente periculo, ſibi Mediolanenſes aduocauerant, eodẽ poſtea impetrata venia, ad gratias recte agendas vterentur adiutore: & quem initio afflicti orauerant, eidem in fine liberati, gratos ſeſe oſtenderent. Itaque præter ſupplicationes, quæ alioqui ad illius eccleſiam habendæ erant; binas alias Carolus indixit. itum eſt ad ſancti Ambroſij, deinde vt initio periculi factum eſt. ad vrbis compita omnia. Quæ quidem ſupplicationes, vt celeberrimæ, ita ſanctiſſimæ fuerunt; ob id quoque in primis; quòd ſacras reliquias omnes, quam maximo fieri potuit ornatu, clerus vniuerſus, vt antea, ferre iuſſus eſt; cum vi luminum prope immenſa; quæ non modo clerus adhibuit ſed populus quoque frequentiſſimus. Affuerunt Gubernator, Senatus, & Magiſtratus reliqui; omneſque publice, pieque gratias egerunt, ex libello, cohortationeque, quam ad eam rem Carolus edi iuſſerat. Atq; dum ad compita ordines duceret; ad Cruces morabatur, quæ ibi peſtis cauſſa erectæ fuerant; & poſita ſacra re, quam ferebat, in menſa ibidem ad id decore conſtituta, rite precabatur. mira pietate clerus, & populus in ea ſupplicatione perſeuerauit vſque ad noctem, cum mane cœpiſſet. via etenim ob amplitudinem vrbis longiſſima eſt. acceſſit maximus plurimorum tormentorum ſonus honoris, & lætitiæ gratia ex arce effectus, dum ſacri ordines ea vrbis parte tranſirent. Cum in eccleſiam maiorem reditum eſſet; ſanctiſſima Euchariſtia prius per eccleſiam omnibus ſacrorum hominum choris comitantibus lata, in altari propoſita eſt: cum omnia maximo, gratiſſimoque ſono, hymnis, pſalmiſque, tum tubarum etiam clangore perſonarent. Ibi Carolus, quaſi nihil adhuc feciſſet, quadraginta horarum precationem ante ſanctiſſimam Euchariſtiam inſtituit; in qua eadem patientia, & labore, quo antea ſacro propoſito clauo, ſeſe exercuit. Quo tempore cum in concione ciuitatem a morbo diuina ope liberatam diſerte prædicaret; erant qui valde mirabantur, quo certo ſigno id poſſet affirmare; nonnihil etiam verebantur, vt ea præſtari poſſet in poſterum affirmatio. quod ita Deo concedente, factum eſt tamen. Alia quoque ciuitas, conſueta popu-

lis

lis lætitiæ ſigna multa edidit, quæ præterimus; litteræque ad exteros populos datæ, ad mutuam conſuetudinem plene reſtituendam. Carolus Epiſcopos prouinciæ miſſis litteris monuit; rogauitque, vt vna vellent gratias agere. atque alij omnes per litteras gratulati ſunt: Nicolaus autem Cremonenſis Epiſcopus; ex præcipuo in Carolum, patriamque amore, gratulationis cauſſa Mediolanum venit; & de ſuggeſtu concionem in eccleſia maiore præſente Carolo, Gubernatore, Magiſtratibuſque ad populum habuit ſane piam, & luculentam. Mortua fuiſſe hominum circiter tredecim millia in vrbe; octo vero in agro, ad initium menſis Decembris anni M. D. LXXVI. Carolus litteris ſuis teſtatus eſt: ex quo tempore numerum eorum, qui morerentur, vſque ad morbi extinctionem, non magnum fuiſſe iam diximus. alij vero de vrbe tantum commemorantes, ab initio morbi, vſque ad integram liberationem, in ea mortem obijſſe affirmant hominum circiter decem, & ſeptem millia: nata vero, vt id quoq; referamus, eodem ſpatio temporis, quinque millia, & trecentum. Vici, & caſtella, quæ peſte laborarunt, fuerunt ad centum viginti. Eccleſiaſtici viri omnium ordinum in vrbe, & dięceſi, centum viginti diem ſuum obierunt: tres tantum ex ijs parochis, qui officium erga ægrotos non deſeruerunt: quorum nemo tamen, quòd conſtet, ex ſacris officijs, quę cuiquam ægroto tribuerit, morbum contraxit. Illud minime prætereundum, ex quinque, & ſexaginta monaſterijs Virginum, vnum peſte tactum in vrbe, in quo duæ tantum Virgines; alterum in diœceſi, in quo paucæ omnino mortuæ ſunt. neque in ijs quidquam de præſcripta, & conſueta clauſtrorum, cuſtodiæue diſciplina remiſſum eſt. In eccleſijs omnibus, vt ante conſueuerat, ſtatis horis, ſacra officia, muneraque clerici toto eo tempore obierunt; qui congruenti ad contagium vitandum ſpatio, alius ab alio longe conſiſtebant; quod vt eccleſiæ maioris collegium facilius exequeretur, ſubterraneam viam ab ædibus canonicorum in eccleſiam ipſam, eo tempore Carolus fodi, conſtruique iuſſit. Hic fuit maximi illius periculi exitus, vnde magnam vrbi ruinam intelligentes omnes extimeſcebant. qua in re ſingularem profecto Dei clementiam perpetuò gratiſſimis animis erga nos agnoſcere Mediolanenſes debemus; neque vmquam gratiarum agendarum finem facere. Quid in rebus tantis Carolo ſit tribuendum; res ipſa loquitur. ipſe vero nihil ſuis laboribus, ſtudijs, vigilijs, lachrymis tribuens; piorum ciuium precibus, eorum maxime, qui ſimplices ſunt, & incorrupti, omnia facta, impetrataque eſſe prędicabat. Habet certe Mediolanum, quæ proponat aliis in ſimili caſu, tum ſancti Paſtoris, tum optimorum ciuium præclariſſima exempla: ſiue, quod in primis graue eſt, requiratur, quod ad iuuandas animas; ſiue quod ad corpora ſubleuanda; & omnino ad omnium rerum aptam, rectamque gubernationem tenendam pertineat. Quid enim magis commune, quàm inuadente peſte, ſibi quemque, rebuſque ſuis conſulere; etiam a coniunctiſſimis diſcedere; longe, quantum poteſt, pericula fugere? quod magis peruagatum malum; quàm infectos deſeri, rerum diuinarum inopia, curationeque omni deſtitui; plerumque etiam fame cruciatos, interire? quæ quidem contra diuino munere nobis euenerunt: vt vere Carolus dicere ſoleret, circumſpectis rebus omnibus, pijſq; operibus ponderatis fructum, quàm damnum multo maiorem fuiſſe ciuitatis. Ac ſingularis quidem Dei benignitas; ciuitatiſq; vti in ma-

lis eiuſmodi, ſingulare bonum, per ſe quidem apertum ſine dubio fuiſſet omnibus: qui modo cogitare vellent infinitæ prope multitudinis ciuitatem, peſtilentia penitus occupatam, tam exiguo mortuorum numero; tanto rerum omnium ordine; tantis, tamque promptis ad ſalutem ſubſidijs fęliciter euaſiſſe. Sed illuſtrata ſunt hæc omnia multo magis aliarum ciuitatum Italiæ caſibus. quibus locis, etiam iiſdem tentatis includendi populi remedijs, longæ maxima ſtrages laicorum, ſacrorumq; hominum fuit; ipſis quoq; marium, fęminarumque monaſterijs occupatis. de ciuitatibus loquor, quas vere peſtis complexa eſt: nam verius quædam tentatæ ſunt, quàm occupatæ. De rerum autem procuratione, quæ vel ad ſuſtentandum corpus, vel ad ſubueniendum animæ pertinerent; de gubernatione tota; de ſupplicationibus aliarum ciuitatum, nihil attinet ſcribere: quæ quidem rebus Mediolanenſibus (notam rem commemoro) ne minima quidem ex parte conferenda ſunt. Addere huc item poteſt, qui velit; vt clarius, quomodo nobiſcum actum ſit, agnoſcatur, eorum recordationem, quæ antea annos circiter ſexaginta Mediolanenſes peſtilentia vexati non ſemel pertulerunt. id tantum commemorabo, quod Galeatius Capella refert; anno M.D.XXIV. cum peſtis ciuitatem neque tunc primò, ſed quartò iam per id tempus inuaſiſſet: Dux, Senatus, Magiſtratus omnes ſeſe recepiſſent Modetiam; eò breui ventum eſſe, vt res ipſæ ad victum neceſſariæ penitus deficerent. tum infectorum maximum numerum, qui è ciuitate, vt fit, emiſſi fuerant, captis armis in vrbem ingreſſum, noua pericula intuliſſe. ſupplicationibus demum, extrema rerum conditione habitis, ita diuinam miſericordiam impetratam; vt quatuor menſibus tamen amplius quinquaginta millia hominum in vrbe interirent; præter alios innumerabiles, qui in oppidis deſiderati ſunt.

DE VITA, ET REBVS GESTIS,

CAROLI CARD.

S. PRAXEDIS,

ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI.

Liber Quintus.

Quę poſt peſtem contra Caroli acta geſta ſunt. Caput I.

CVm res tantas Carolus geſsiſſet: reſtabat, vt ijs premiis afficeretur, quæ præſtantiſſimo cuique, ex iis, qui Chriſtum ſequuntur, in terris quidem ſunt expectanda, dico, vt varijs rurſus moleſtijs, acerbitatibuſque premeretur. Id cum Diabolus ad impediendum commune ſalutis negotium ſemper curet: ſæpenumero etiam Dominus permittit; ne ſeſe homo magno ſalutis periculo efferat: & eo maiorē gloriæ mercedem accipiat in cœlo; quo grauioribus in terra perfunctus eſt periculis, & laboribus. Caroli res peſtis cauſſa geſtas, præſentes, abſenteſque; ij quoque qui initio in multis diſſenſerant; diuinis laudibus extulerunt: & pene ex vltimis terris, etiam regiæ miſſæ fuerunt gratulationes. alieni homines, ac maleuoli coacti ſunt vel obmuteſcere, vel probare. Sed nō ideo tamē non fuere; qui proximis annis duobus, negotiū ei grauius etiam, & moleſtius, quàm antea varijs de rebus faceſſerent. ac ob ea ipſa, quæ peſtilentiæ cauſſa fecerat, criminis aliquid inuenirent ad Pontificem Gregorium deferendum. Igitur Gubernator, qui jam inde ab eius cui ſucceſſerat tempore, alienum, à Carolo animū propter ea quæ tum acciderunt habuiſſe videbatur; vix morbi ſublatis impedimentis, iuriſdictionis eccleſiaſticæ negotium inſtaurari curat: Senatus nomine Romam ea de re mitti iubet. delectus eſt Iacobus Ricardus iuriſcōſultus Laudenſis; nunc Senatus Mediolani Præſes, cuius virtutem, diligentiam, ſtudiumq; cum regij legati probarent; modeſtiam quoq; & aduerſus Carolum reuerentiam ipſi quoque Caroli procuratores laudabant. Ac eodē fere tempore venit à Rege miſſus ex Hiſpania Marchio Alcāniſij, vir prudens, & pius: qui diu iam omnium iuris eccleſiaſtici controuerſiarū cauſſa expectabatur, quæ in alijs quoque erant Regis prouincijs. de quo principe viro ſilendum nō videtur; licet regiam cauſſam caute, ac diligenter egerit; optimo tamen animo, ſummaque obſeruantia in Carolum fuiſſe: nam & à Rege plurimi illum fieri affirmare ſolebat: ſtultumq; omnino eſſe palā ſemper prædicauit, de ipſius mente quidquam ſanctitate alienum ſuſpicari. Itaq; Gregorij Pont. iuſſu nonnulli Cardinales, viris alijs eruditiſſimis adiunctis, rē totam cognoſcendam ſuſceperunt. Sed ad priſtinas cauſſas addi Gubernatori iuſſit recentem de peſtilentia querelam; quòd de ſacris hominibus peſtis cauſſa cuſtodiēdis, & liberandis Carolus conſtituerat: feceratq; vt omnes, qui cum-

cumque eccleſiaſticæ adminiſtratio-nis gratia opus fuiſſent, ad omnia loca peruenirent, ſuorum tantummodo de ſanitate teſtimonijs acceptis. eam ob rem ciuitatem ſcilicet in diſcrimen adduxiſſe criminabatur. Præterea Caroli adminiſtrationem, eiuſque Vicariorum foris, & in vrbe magno ſtudio ſcrutatus eſt, ſi quid inueniret errati; vt multis eum poſſet nominibus accuſare: vſque eo, vt ſi eccleſia rectore careret; ſi quid forte grauius publice peccati pœnitentiæ nomine imponeretur; & alia eiuſmodi diligenter obſeruarentur; & ijs de rebus teſtimonia Romam mittenda colligerentur. Procuratores caſtellorum agri Mediolanenſis eiuſdem iuſſu multi Mediolanum vocati: varieq; de Vicariorum actionibus interrogati ſunt: qui tamen licet minarum aliquid interponeretur, & ea de cauſſa non ſine magno incommodo, pluribus diebus in vrbe detinerentur; adduci non potuerunt, vt contra Vicariorum ipſorum ſacram gubernationem quidquam dicerent; aut vero, quod magis cuperetur, litteris conſignarent. Quarum rerum idoneos quoſdã Gubernator nactus videbatur adminiſtros; ex quibus nonnulli Carolo plurimum ob eius merita debebant. Ciuitatis conſilium in ea cauſſa, ſibi adiungere curauit: adduxitq; tandem, vt primò litteras; deinde etiam, vti dicetur, nobiles legatos ad Pótificem mitteret; & de multis, quæ ipſe iniuſta iudicabat, populi nomine conquereretur. Accuſationis vero capita erant; de ludis publicis, ſaltationibuſque prohibitis; de feſtorum dierum integro cultu vindicato; de peccatorum quorundam abſolutione, ob frequentiam, licentiamque nimiam, reſeruata; de primo die Quadrageſimæ in antiquum ſtatum reſtituto; de ſeruitute, atque iniuria ſacrarum ædium, ianuis à lateribus clauſis, ſublata; de marium, & fœminarum ad honeſtatem, decuſque ſacrum conſeruandum in eccleſijs ſeparatione; de beatorum patronorum Protaſij, & Geruaſij feſto die, cultuque veteri redintegrato; & ſi quid ſimile forte nobis excidit. Quæ quidem, quoniam fieri nõ poterat, vt duriuſcula quibuſdam non viderentur; qui per ſe ijs rebus commoti eſſent, eos, tali auctoritate contra Paſtorem ſuum multò grauius incitari; qui vero quieti, tentari magna ex parte, & non mediocriter commoueri, neceſſe erat. Interim vero ſi quid ipſe horum poſſet, ad reipſ[illegible] factiſque diſturbare, reſcindereq; ſtudebat. quæ Carolo diſplicerent, ea ſtudioſe conari videbatur. nam ſaltationes inſtaurauit; haſtiludia etiam alieno prorſus tempore exerceri iuſſit: quæ olim de ſodalitiorum cœtibus habendis turbata erant, renouauit. Ad hæc quę collegia, monaſteria, quive priuati vellent ex ſacris, profaniſque ordinibus, Caroli iuſſis, decretiſue reſiſtere; ijs omnibus Mediolani, Romæ, auctoritate, gratia, ſuorum opera ſeſe præbuit adiutorẽ: omniaque regij nominis integumento ſtuduit honeſtare. Quæ Carolus melioris diſciplinæ gratia faciebat; ea ſæpius in perſonæ ſuæ ſine cauſſa vertit iniuriam; & ea de re magis etiam ſeſe commotum præbuit. Neq;, licet Carolus eum quandoq; paterno moneret officio; qua de cauſſa, quoue animo faceret, ſimpliciter aperiret; rerum quas contra is tantopere laboraret, fructum ad Dei cultum, ſalutemque hominum demonſtraret; acquieſcebat vllo modo tamen. Huiuſmodi Gubernator per eos annos magno ſtudio, vehementiaque & ſua ſponte incitatus, & ab illis, vt ferebatur, inſtigatus egit: & in ea contentione tamdiu perſeuerauit, quamdiu licuit in vita commorari. At ſacri quoque ordinis homines in multis ad rem perficiendam, Caroliquefelici-

licitudines, & curas augendas, ex altera parte non defuere. quod quidem earum rerum, quæ contra ſanctitatis excellentis viros inſectando fiunt, plerumque ſolemnis acceſſio quædam, atque cumulus eſſe ſolet. Cœnobitæ magna ex parte, propter ea, quæ circa ſuam, virginumque ſibi creditarum diſciplinam, eo quoque tempore Carolus agitauit, illi ſeſe infenſos admodum præbuerunt; præſertim ob eas hoſpitales ædes, quæ virginum cœnobijs ipſorum commodo ſunt adiunctæ: quarum corruptelas quaſdam tolli ſtudebat. itaque Romæ quidam eorum, occaſione ex cęteris, qui aduerſabantur, arrepta, in eum, eiuſq; exiſtimationem acerbe, quantum potuerunt, inuaſere. Religioſioris item ordinis nonnulli, aliqua ex parte conſenſerunt; Caroli ſtudijs, atque operibus non obſcure detrahentes; & cauſſam aduerſariorũ probantes. ac inuenti ſunt, qui de ſuggeſtu celeberrimis in concionibus, id facere non vererentur. quorum dictis, Principis, ac omnium, qui cum eo Caroli oppugnandi negotium ſuſceperant, animus acuebatur: alebatur multarum rerum licentia, quas iamdiu Carolus communi bonorum conſenſu, tollere contendebat: offenſiones omnino publice ac priuatim extabant graues, & multę. Quod libertatis genus, cum tacitus mira patientia, bonis indignantibus, diu Carolus tuliſſet: priuatiſque tantum admonitionibus temperari beneuole curaſſet: demum iuſtitiæ ſeruandæ neceſſitate, gregiſque ſui charitate coactus, remouendum eſſe, coercendumque ſtatuit. ac ea concionandi ratio reprehenſa Romæ grauiter, & punita eſt. Fuiſſe autem ex ijs quoque, qui præcipuo religionem ſtudio colere profitentur; qui diuerſum à Carolo ſenſum haberent; haud ſcio, mirandum ne ſit. nam vt quiſque varie affectus eſt, ita varie ſentire oportet. non eſt erga Deum par omnibus pietatis ardor: neque omnes ex ijs, quæ proponuntur, optima ſequuntur perpetuo. humanæ prudentiæ rationibus interdum, quàm religioſo, diuinoque lumine, quidam magis ducuntur. Diuerſa etiam ſunt eorum, qui religioſe viuunt, inſtituta; immo diuerſæ ipſius ſanctitatis viæ: hic ad ſeueritatem duritiemque; ille ad comitatem, ſuauitatemque procliuior. Intra fortitudinis, temperantiæ, omnium denique virtutum gradus, alius ad ſummos nititur, alius inferioribus contentus eſt. Quæ quidem hominum varietas ferenda eſt; ſi modo ipſi ſe inuicem ferant: ac non alter alteri, quia diuerſam ſequatur rationem, detrahere velit, & obtrectare. id enim non admiratione ſolum, ſed caſtigatione dignum videtur; præſertim ſi in Præſulem fiat, & publico loco; quod nominatim ſacris ſanctionibus vetitum eſt. quod quidem vitium in tantis humanis perturbationibus ſtudioſe cauendum eſt, ac diligenter. impulſus enim quod ad aliena reprehendenda mortales feruntur, vehemens plerumque eſt: ac vt quiſque ingenio, doctrinaque maxime valet; ita ſolet acerrime, niſi magna virtus reſiſtat, ad id incitari; libentiuſque in excellentes, & ſpectatiſſimos viros: quòd vel ad gloriam illuſtrius id videbatur; vel ad excuſationem commodius, ſi quis ea non aſſequatur, quæ non excellere, ſed extra virtutis modum prodire iudicat. Interdum ex hominum exiſtimatione, immo ex ipſa religionis exercitatione, atque etiam ex aliqua diuini luminis illuſtratione, ſeſe homines infirmi efferunt; ſibique de cęteris iudicium arrogant. Vrget etiam maxime principum virorum auctoritas, & gratia: qua non moueri, & a recta mente non deduci ſolidæ pietatis, & conſtantiæ eſt.

De oblatorum Cógregatione & reliquijs ecclesiæ maioris.
CAP. II.

Inter eas accerbitates, quarum exitum poſtea exponemus, Carolus nouas quærere non deſiſtebat ſalutaris vitæ progreſſiones. etenim ex præterita peſtilentiæ calamitate, quemadmodum alijs mortiferi æſtus venenum in membra iniectum; ita illi pietatis, & charitatis ardor in animum immiſſus videbatur, tuncque magis quàm vmquam antea erat ad ſummos ſanctitatis, perfectæque diſciplinæ gradus erectus. Illud inter alia, ſublato ſtatim peſtilentiæ morbo, curauit; vt cœnobiticam vitam vna cum clericis ſuis institueret. de qua tamen antequam narro; de ſacris reliquijs dicam, quas ille ſub altare ſubterranei ſacelli; quod veteres Confeſſionem appallarunt, in eccleſia maiore recondidit. Sacellum hoc ipſe perficiendum curauit, in primiſque coluit; in eo Miſſæ ſacrum frequenter facere ſolitus fuit; non ſemel integró noctis ſpatio pie vigilauit: in ſuo denique teſtamento ſanctis reliquijs, ſacraq; & pretioſa ſuppellectili locupletauit. tunc autem ibi condidit corpora ſanctorũ martyrum Cantij, Cantiani, & Cantianillæ; & item Maximi militis Thebæi; ſanctorum Epiſcoporum Mediolanenſium; Monæ, quod ab ipſo Carolo antea è Fauſti eccleſia translatum diximus; Dionyſij, quod vna cum Aurelij itidem Epiſcopi reliquijs, olim ab eccleſia Dionyſiana translatum fuerat: & Galdini, quod Pontificijs inſignibus, vel eorum ſaltem veſtigijs ornatum, ita in arca marmorea inuenimus, vt primo fuerat ſepultum. cineres ſanctæ Pelagij; vnum ex oſſibus ſancti Iuliani Epiſcopi Cenomanenſis ex ijs autem corporibus cum non modica pars oſſium deſit; quorundam etiam capita: crediderim ea eſſe in alijs eccleſijs, quæ eadem ſe habere corpora prædicant. Ea igitur oĩa Carolus ad id tempus alieno fere loco habita, ſumma diligentia, decentiaque condidit: & in cellula ſub terram fabricata, teſtudine ſuper eam ducta, inſculptiſque litteris firmiter clauſit, menſe Ianuario anni M. D. LXXIIX. Capita vero martyris Thebæi, Monæ, & Galdini & item martyrũ fœminarum principis Teclæ minime condidit; vt thecis argenteis includerentur; & celebritatis cauſſa in altari de more proponi poſſent. Redeamus nunc ad cenobiticam institutionem. Cum pro Epiſcopalis vitæ ſtatu, qui religioſos ordines quoſcumque perfecta, optimaq; vitæ institutione antecellit; & vtinam re, factiſque ſemper antecelleret; humana ſtudia Carolus, reſque caducas animo iam penitus abiecisset: ad rem perficiendam, alioſque exemplo commouendos, illam animi conformationem, re ipſa præſtare, factiſq; exequi cupiebat. quod quidem ad imitationem eorum veterum Epiſcoporũ valde pertinebat, quos in primis ſancta colit Eccleſia. Egit primo ea de re cum canonicis maioris Baſilicæ; quos ea cõiunctionis acceſſione, vti vere fratres arctius complecti volebat; & tãquam eccleſiæ ſenatum, vt veteres dixerunt, in eccleſia gubernanda coniunctè magis adhibere. neque vero id à ſuperiorum instituto valde aberat; nam inter ſe olim eiuſmodi vitæ rationem Mediolanenſes canonicos, collocatis in communem vſum fructibus, ſub Archiepiſcopo Oberto habuiſſe, teſtãtur Eugenij tertij ſummi Pontificis litteræ; quas aliud agentes nos eo ipſo tempore forte reperimus. volebat vero ipſe quoque Carolus reditus ſuos omnes, vt alij, conferre; vt qui ei curæ præfectus eſſet, habita ratione dignitatis, officij, & eorum omnium, quæ Caroli perſona, ſanctè tamen, poſtulabat; prout cuique opus fuiſſet, diſtribueret. & omnino quantum pro ratione dignitatis poſſet, pari conditione cũ ſuis fratribus viuere, in animo habebat.

Sed

Sed quamuis ex eis nonnulli conſentirent, quibus vitæ ratio ad diuinorum conſiliorum præſcriptum propoſita erat: cæteri tamen adduci non potuerunt. Id cum minime ſucceſſiſſet; aliam ſocietatem inſtituere conſtituit, clericis omnibus communem. qui cœnobiticæ diſciplinæ imitatione viuentes, Eccleſiæ Mediolanenſi multò magis, quàm cęteri clerici mãcipati, Archiepiſcopoque addicti, ſacra munera, quæ pro tempore, vſuque eccleſiæ oporteret, prompto animo ex Archiepiſcopali iuſſu obirent. In eum numerum plures canonici, vna cum alijs presbyteris, & clericis nomen dedimus. vitæ conditiones poſt multa, Romano Pontifice conſulto, hæ fere eo quidem initio conſtitutæ ſunt: vt Oblati Sancti Ambroſij ij dicerentur; quòd non certo homini, ſed eccleſiæ Ambroſianæ ſeſe addicerent; vtque Archiepiſcopo ſemper obedire promitterent, voti vinculo aſtricti. hæc vero eorum munera fere commemorata ſunt; eccleſias perluſtrare, ac recognoſcere; parochi munus, vbicumque neceſſe eſſet, ad tempus ſuſtinere; ſacras habere conciones; muliebribus cœnobijs ſacris miniſterijs inſeruire; chriſtianæ doctrinæ rudimenta per eccleſias docere; collegiorum à Carolo inſtitutorum gubernationi operam dare: Archiepiſcopalis etiam domus miniſteria obire: quibus quidem in rebus ita Carolus ijs vti conſtituit, vt tamquam Apoſtolicos viros, quocumque opus eſſet, mittere; tum ad arbitrium ſuum reuocare, poſſet; vtpote ijs vinculis ſolutos; quibus clerici paſſim detinentur, haud penitus Deo, Eccleſiæque traditi; ſed arbitratu ſuo viuentes; & commodis, vtilitatibuſque ſuis, ſuorumque ſæpe ſeruientes. quòd ſi qui magis ad vitæ perfectionem accedere, rebuſque ſuis omnibus, quæ poſſideri poſſunt, per votum ſe vellent abdicare; aut vero facultates ſuas retinentes, earum tantummodo poteſtatem ad Archiepiſcopi arbitrium deferre; eos admiſit. Laicis item locum dedit, qui operam ſuam facultatis, artificijve cuiuſpiam nauare vellent. Vota eius conditionis eſſe ſtatuit, vt ea poſſet Archieſpiſcopus remittere; & ijs aſtrictos cum opus eſſet, liberare. ſocietate non excluſit, qui certis eccleſijs addicti eſſent: quarum beneficia tamen dimittere, ſicuti neque accipere, ſine Archiepiſcopi conſenſu non poſſent. Ita cum multi ſeparatim per varias eccleſias, alioſque locos viuerent: certa quoque collegia conſtituenda decreuit, vbi clerici ſimul, tamquam in cęnobio vitam agerent. quam ad rem idoneos ſocietati reditus aſſignari Pontificia auctoritate poſtea curauit: negotiumque totum confecit; quemadmodum inſtitutionibus eo de genere editis fuſius continetur. Eiuſmodi ſocietatis inſtitutionem viſus eſt ſtudioſiſſime Carolus, ſi quid vmquam, ſuſcipere, & proſequi: vt in alliciendis ad eam clericis, humanitate, officio, familiaritate, oblitus interdum fere videretur grauitatis, amplitudiniſque ſuæ. erat enim ad animarum ſalutem omnibus viribus quærendam tanto ardore incitatus; in quo congregationis illius ſumma conſiſtere debebat; vt nihil in eo genere facere ſe poſſe, exiſtimaret, quod minus non eſſet, quàm res ipſa poſtulabat. Plurimis id perſuaſit; maxime tunc oblata diœceſanæ ſynodi occaſione; in qua tribus de more concionibus; propoſitis Dei miniſtrorum officiis; contra vero eorundem negligentia ante oculos conſtituta, licet modico admodum ſpatio ad meditãdum dato; clerum adeo commouit; vt multæ lachrymæ profunderentur: presbyterique; quorum alioqui plurimi diuturna quadam conſuetudine ad res eiuſmodi obdureſcere ſolent; ad munera ſua dili-

diligenter, ſanctéque obeunda mirum in modum accenſi diſcederent. præſertim vero tertio die, viſus eſt multis diuino ſpiritu afflatus, inuſitatam quandam, diuinamque dicendi vim adhibere. Vnum ipſe collegium conſtituit, ad eccleſiam Sancti Sepulchri: quem locum boni presbyteri nonnulli, Monetaque inter eos, etiam ante Carolum Archiepiſcopum colentes, antiquam Mediolanenſium clericorum diſciplinam, in maxima ciuitatis corruptela retinebant. In ea igitur eccleſia ſocietatem, actis interuenientibus, inſtituit XVII. Calen. Septemb. & primos ſeſe offerentes celebri ritu, apparatuque recepit. quos alij magno numero ſecuti ſunt: quamuis Caroli præſentia per mortem de medio ſublata, locum multi deſeruerunt; beneficiaque, aut alias vitæ conditiones quæſierunt; iis ad Sanctum Sepulchrum relictis; qui vere ſeſe Ambroſio, eccleſiæque Ambroſianæ tradiderant. At collegium, ſocietatemque, quoad vixit; Carolus numero, ſacriſque muneribus florentem conſeruauit: Oblatis ipſis multum vſus eſt: in eo ſemper perſeuerauit, vt eius ordinis clericos benigne admodum tractaret, charoſque haberet. collegium frequentabat; ſacra munera in eo, ſacraſque, & pias exercitationes publice inſtituebat: tum vero priuatim communicationes, conſultationeſve rerum ad eam diſciplinam, & omnino ad clericales virtutes pertinentium, certis temporibus cum eis familiariter habebat, imitatione regularis inſtituti. Cum in eo collegio grauiſſime presbyter ægrotaret, & medicorum ſententia morti proximus crederetur: ibi Carolus ipſe humilia fraternæ charitatis officia captans, tanta aſſiduitate, die, nocteque ei aſſuit, atque etiam ſæpius miniſtrauit; vt ſingularem benignitatem, eximiamque tanti Præſulis humilitatem omnes obſtupeſcerent: neq; vero deſeruit; donec poſt dies multos, quibus ille ſemper fere animam trahere viſus eſt, mortis periculo liberatum reliquit. quod Caroli ſanctitati, precibuſque a Domino quaſi per miraculum conceſſum eſſe, plerique crediderunt.

Taurinenſis peregrinatio. CAP. III.

Animi diuinitus ardẽtis indicium, præcipueq; res exempli viſa fuit omnibus Taurinenſis peregrinatio. Habet Sabaudiæ Dux, magno Dei beneficio, Sindonem illam, qua ſanctiſſimum IESV Chriſti corpus olim pij viri de cruce ſublatum inuoluerunt. eam Carolus cum viſere iam antea optaret; tum a peſtis calamitate magno eius rei deſiderio cœpit teneri; neque amplius illius explendi tempus ſibi differendum ſtatuit. Ea re accepta, Dux Emanuel, qui alioqui, & ſacrum linteum ab oppido Camberio, quod vltra Alpes ſitum eſt, Taurinum transferre iuſtis de cauſſis in animo habebat; & Caroli præſentia, conſuetudineque frui pro ſua pietate, & in eum obſeruantia cupiebat; occaſionem arripuit; Carolum inuitauit; & linteum transferri iuſſit. Iter pedibus facere Carolus conſtituit, quod eſt paſſuum octoginta millium. ex plurimis, qui libentiſſime profecti eſſent, idoneum comitatum, ſacrorum, piorumque hominum delegit. itineris, exercitationumque rationem ordinauit. dictus eſt profectioni dies. Pridie vero eius diei, comitibus conuocatis, expoſuit quid in itinere fieri vellet. mane a ſacerdotibus Miſſa facta; accepta ab alijs ſanctiſſima Euchariſtia; omnes aſſuerunt cum baculis, & indumentis; quibus ſolent pia de cauſſa peregrinantes vti. quibus ex eccleſiaſtico ritu, cum Carolus benedixiſſet, diſceſſerunt. clerus maioris eccleſiæ vſque ad portam ciuitatis comitatus eſt. ibi Carolus breuiores veſtes, baculumque ſumpſit. tum canonicos pie admodum, atque amanter ſingillatim

com-

complexus, magna cum multitudinis quæ ſecuta erat, piaque iucunditate, dimiſit; & iter ingreſſus eſt. Itineris ratio fuit: ſummo mane, ſacris procuratis; aderant omnes; & ab eccleſia initium erat proficiſcendi. bini ibant; & horis certa ratione diſtributis; nunc ei rei a Carolo præfectus, ſalutarem meditationis materiam tradebat; nunc taciti, & meditantes ibant: pias animorum conceptiones poſtea conferebant: aliàs alternatim pſalmos pronunciabant: interdum ex calculorum corona: quam manu tenebat quiſque, precationem Dominicam, & Angelicam ſalutationem inter ſe repetebant. ambulantibus denique nihil otij relinquebatur; totum viæ tempus ſalutariter cõſumebatur. Cum meridie, veſperique ad oppida hoſpitij cauſſa venerant; adibant eccleſiam primo; ibique Carolus more ſuo genibus flexis, cum ſuis canonicarum horarum preces obibat; licet corpore de via ſæpe non mediocriter languenti; menſa, quæ ſemper moderationem, ne dicam inopiam præſeferebat, ſacra lectione, piove ſermone minime vacàbat: reliquum temporis, quod erat exiguum, rebus corpori neceſſariis dabatur. Mirificus erat toto itinere concurſus ad vias, quibus pius comitatus tranſibat. in oppidis, viciſque in quibus fortuitum ſemper hoſpitium eligebatur; vt mira omnium commotio; ita ſingularia erant chriſtianæ benignitatis officia. certatim omnes honoris, & reuerentiæ ſignificatones dabant. certatim etiam quandoque ad domum quiſque ſuam rapiebant peregrinos; vbi pie admodum, amiceque eos tractabant; pedeſque lauabant. alias vero, ſi aduentus differretur ad noctem, lumina ex cunctis ædibus proferebantur. comites in itinere multi ſeſe offerebant. Ioannes Franciſcus certe Epiſcopus Vercellenſis, vna cum aliis viris religioſis, ab vrbe ſua numerum auxit. Quamquam autem ipſa tota actio ita ordinata, plena optimi, & inuſitati exempli erat; quædam in Carolo tamen præcipue licebat paſſim obſeruare: ſingularem quandam hilaritatem, quam ex incommodis hoſpitiis capiebat: non patientiam ſolum, ſed gaudium, quo pluuias, lutum, alias viæ difficultates, corporis etiam defatigationem perferebat: ex qua ægre admodum ſæpenumero membra trahere videbatur. interdum etiam antequam cibum ſumeret, mira humanitate, & modeſtia ieiunus adhuc aliis prandentibus legebat. Toto iucunda res fuit itinere; ampliſſimi Pontificis perſonam videre cum inopis peregrini humilitate coniunctam. ſed iucundiſſimum omnino ſpectaculum; cum eo quarto denique die Taurinum appropinquante, qui fuit v. Idibus Octobris; poſt Archiepiſcopum, nobileſque viros multos, Dux ipſe cum Principe filio; tum Cardinalis Vercellenſis, multique Epiſcopi, qui conuenerant, obuiam humili, atque abiecto peregrinorum numero; cum nobiliſſimo comitatu, armatorumque militum ordinibus proceſſerunt; fauſtiſque ſalutationibus, cum magno tormentorum bellicorum ſonitu exceperũt; ſeque ſocios itineris modici, quod reſtabat, in eum numerum intulerunt. Ventum eſt primò ad maiorem eccleſiam precandi cauſſa; poſtea in palatium ad ſacellum Sancti Laurentij, vbi ſacra Sindon erat; maxima cum hominum multitudine; non ſolum ex vicinis locis, ſed Mediolano, & ex alijs ciuitatibus, regionibuſque, qui rei fama permoti, cupide conuenerant. Ibi Carolum quaſi factum ſubito ex egente ditiſſimum, non ſine delectatione obſeruabant multi, magnificentiſſimo, planeque regio apparatu, quem præcipuo ſtudio Dux adhibuit, ita plane vti, vt tugurijs in itinere vſus fuerat. Ac

licet ob exorta itineris labore ſub pedibus tubercula, ita laboraret, vt inciſione etiam opus fuerit; noluit iacere tamen, & munera ſua libere ſemper obijt. poſtero die priuatim peregrinis ſanctum Linteum oſtenſum eſt; Carolique iuſſu multa de eo dicta ſunt ad animos, ex tali ſpecie per ſe maxime commotos, magis etiam excitandos. publice deinde ſpectandum in ampliſſima platea, præſente, tenenteq; Carolo cum Epiſcopis omnibus, ſacris Pontificijs veſtibus indutis; Duce, nobilitate, omnique populo aſtante, propoſitum fuit. Mox ante illud in maiore eccleſia decenter, cum perpetua ſacrorum virorum & religioſæ militiæ cuſtodia, collocatum; quadraginta horarum ſupplicationem de more Carolus inſtituit; horis clero, & populo ad conueniendum, precandumque diſtincte diſtributis. quo in ſupplicationis munere partes ſuas minime deſiderari Dux ipſe paſſus eſt. ſingulis horis, ſingulas conciones viri ſacri, ſuam quiſque, Carolo de more id exigente, habuerunt; etiam Epiſcopi, & Cardinalis ipſe Vercellenſis. Carolus vero plures habuit. Cumque plurimos aduenifſe ex propinquis vallibus hæreticos animaduerſum eſſet; tum ad eos ſanandos conuerſæ ſunt conciones; tum tempus ſupplicandi etiam prorogatum. Octauo demum die Carolus, cum toto eius temporis ſpatio in eccleſia, intra parietes, in menſa, & vbique ſalutaria dicta, exemplaque, vt cuique coniicere facile eſt, abunde protuliſſet: iam iam diſceſſurus, longos habuit cum Duce de imperio pie adminiſtrando ſermones. tum vero ſurrexit ampliſſimus Princeps; & ad Caroli ſeſe pedes abiecit; idemque Carolum Emanuelem filium, nothumque Amadeum facere iuſſit. ac ſupplex, vt ſibi, filijſque benedicere vellet, poſtulauit, recuſabat Carolus, ſuum id eo loco non eſſe dicens, & quantum poterat, eum erigere conabatur. inſtabat vero Dux, ſeque, niſi ſacri ſigni expetitum munus accepiſſet; negabat ſurrecturum: cum lachrymas neque Dux ipſe, neq; aſtantium quiſque tenere poſſet, in tam præclara, atque illuſtri ſingularis pietatis, religioniſque ſpecie. cum impetraſſet tandem, quod poſtulauerat; iuſſit Principi filio, Carolum obſecraret, vt ſe filij loco ſemper habere vellet; ipſe perpetuò tantum virum coleret, eiuſque præceptis ſtudioſe obediret. tum ipſe quoque Carolum ea de re vehementer orauit. Id re ipſa effectum eſt: nam paulo poſt Emanuele mortuo, Carolus Emanuel Dux factus, Cardinalem Patris loco ſemper habuit: illeque Ducem quibus rebus potuit ſemper ad ſalutem, imperijque proſperitatem amantiſſime iuuit: neque tempus vllum prætermiſerunt, quo ſimul eſſe poſſent; quin eo ſtudioſe vterentur. Ita ſe habuit peregrinatio illa, pietatis fructu ſine dubio in omnes partes vberrima; Caroloque ipſi ob ſanctiſſimi Lintei inprimis contemplationem diu expetitam, deinde etiam ob perſpectam Ducis ſingularem pietatem, Principiſque optimam indolem, iucundiſſima. Non eſt prætereundum, nobiliſſimam ciuitatis matronam, baculum, quo ille in itinere vſus erat, magno ſtudio conquiſitum apud ſe pie ſeruaſſe, atque inter res chariſſimas habuiſſe. vt videatur Dominus eiuſmodi honores prorſus inuſitatos Carolo tunc eo loco haberi conſtituiſſe; cum alibi ſolicitudines, & moleſtias inuſitatas ſuſtineret. Inde Carolus accepta eccleſiarum quarundam viſendarum occaſione, diuertit ad Varallium montem, vt propoſitis per loci illius imagines Domini perpeſſionibus; ipſam rurſus quodam modo ſacri Lintei miſerabilem ſpeciem, quæ eius vulnera, cruciatuſque omnes acriter admodum refert, abſens renouata

uata meditatione contemplaretur. Ibi animum diuinarum rerum cogitationibus, corpus vero pane, & aqua tantum ſuſtentauit; noctem totam ad ędiculam quandam, ex iis, quas mons plurimas habet, vigilias egit, vna cum Franciſco Adorno ſocietatis I E S V; quo ſæpe ſacrarum exercitationum adiutore vti ſolebat: demum Mediolanum rediit.

Contra vitioſas voluptates, ſpectaculaque pugnat. Finitimas eccleſias iuuat.

CAP. IIII.

Inter alios ſalutares fructus, quos ex ea diuina peſtis animaduerſione populum ſuum percipere Carolus volebat, erat integra morum conformatio illius temporis, quod a feſtis Natalitiis ad Quadrageſimam interponitur. cum enim ſuperioribus annis, corruptelas eiuſmodi non mediocriter moderatus eſſet; cupiebat, ſperabatque, eas omnino tunc demum tolli poſſe. animis enim periculis, afflictioneque deterritis; veriſimile videbatur fore, vt conſuetum illum ad voluptates impetum homines remitterent; & ad diuinum cultum attentiores in poſterum redderentur. Atque anno M. D. LXXVIII. hoc eſt extincta vix dum peſtilentia, ita prorſus euenit, vt ille cupiebat: quamquam, quod ad Principes viros attinet; non tam fecit recens morbi, periculorumque memoria; quàm pietas optimæ fœminę Annæ, Gubernatoris vxoris; quæ rebus diuinis, ſalutaribusque dedita, Carolique ſtudioſiſſima, virum quantum poterat, in eo genere moderabatur, adoleſcentesque filios refrœnabat. cæterum reliquo anni tempore, quamuis a ſpectaculis, ludisque alieno; maxime vero iiſdem proximi anni M. D. LXXIX. diebus, nihil ad moderationem valuit; non recens caſtigatio; non vxor, non Caroli ſtudium; non rei frumentariæ inopia, quæ peſtem conſecuta eſt; non Belgica pericula, armaque Regi catholico, & Eccleſiæ ſanctæ infeſtiſſime illata; quæ quidem vitiorum deteſtationem, ſupplicationesque expoſcebant; non autem voluptates, & vitia. non Regis ipſius denique, regiæque familiæ luctus; immo neque ipſa etiam regia mandata valuerunt: cum tamen eorum quoduis per ſe valere debuiſſet. luctum regium intelligo, ex filii adoleſcentuli Ferdinandi Hiſpaniarum Principis obitu, adiuncta præſertim etiam Ioannis fratris nothi, quem Belgicis rebus præfecerat; Vinceslai Mariæ Imperatricis eius ſororis filij; & Sebaſtiani Luſitaniæ Regis eius propinqui, morte. quibus de rebus, quæ quidem trium menſium ſpatio acciderant, Regem & in mœrore eſſe, & nouarum curarum acceſſione valde premi credibile erat. Atque Ferdinando Octobri mēſe ante mortuo, cum ad Præſides prouinciarum Rex pias admodum litteras dediſſet; Carolus iis vti commodum putauit, quæ Gubernator Mediolanenſis acceperat, ad malas proximi temporis conſuetudines excludendas. ſcribebat Rex, magno ſe quidem ex obitu filij dolore affectum, tum quod optimæ eſſet indolis, optimæque ſpei; tum quod ei ſe, vt primogenito, & Principi hæredi iureiurando regna Hiſpaniarum obſtrinxerant. ſe tamen eiuſmodi a diuina manu æquo animo vulnus accepiſſe; imo gratias egiſſe; quod innocentem adhuc puerum à terreno, ad cœleſte regnum tranſtuliſſet. proinde omiſſis luctuoſis officiis, ſupplicationes publicas, ad impetrandam flagitiorum veniam, magnaque reipublicæ incommoda deprecanda, decerni curaret. id quò facilius obtineretur; daret operam, vt quatenus regio miniſtro conueniret, flagitioſi mores qui calamitates inuehere ſolent, ſtudioſe corrigerentur. Carolus igitur Regem, Reginamque prius religiosè per epiſtolam conſolatus; eas litteras, ſuis ad populum litteris incluſas, propoſuit, atque edidit: populumque grauiſſime monuit,

vt Regis ſui fortitudinem obſeruaret,& in aduerſis imitaretur; incommoda maxima precando ſubleuare ſtuderet;auctoritatem,Iuſſumque abſtinendo,beneque agendo exequeretur; idque in iis præſertim vitandis malis, quæ ſolebant ex publicis vitioſis voluptatibus proficiſci.Varias autem ſupplicandi rationes, iis litteris, per eccleſias vrbis, aliasque præſcripſit,atque inſtituit; pro catholica Eccleſia;pro regia proſperitate; pro ſalute mortuorum Principum: quibus etiam in proximos mẽſes populi pie, feſtis præſertim diebus occuparentur. quod vt alii quoque prouinciæ Mediolanenſis Epiſcopi facerent, litteris ad eos datis,admonuit. Inſtituit eo tempore, quod poſtea fructuoſe publicis de cauſſis retinuit: vt parochi poſt veſpertinum officium, certa capita populo in eccleſia congregato ſingillatim, tamquam precandi materiam, denunciarent;vt congruo tempore cuique capiti attributo, horæ ſpatium,tum mente,tum voce etiam, ſimul precando conſumerent. Hæc Carolus cum prouidiſſet; quamuis ſupplicationes quidem non omitterentur; in ipſis interdum plateis per religioſos viros de rebus diuinis ſermones haberentur; indeque ad eccleſias,& diuina officia homines cohortationibus inducerentur;ipſe iã conſueto ritu totos dies inter populum; & altare perſeuerans precationi operam daret: conſuetas tamen voluptates Gubernator excludi non eſt paſſus. qua de re commotus Carolus alteras litteras edidit, in quibus grauiter eos obiurgauit, qui calamitatum publicarum,Regis,ſalutiſq; ſuæ obliti, tempora ſacris precibus deſtinata vellent adhuc violare. ſed nihil amplius effecit obiurgatio, nihil aliena tamen a ſanctitate moderate commoti Patris; quàm vt eam Gubernator in maledicti loco haberet;& quaſi crimen quoddam,vna cum aliis Romam deferret. immo cum ſuperiores dies in ſpectaculis,publiciſque voluptatibus conſumpſiſſet:rebus omnibus rurſus ad inſignem equeſtris ludi apparatum diſpoſitis; ipſam quoque diem Dominicam ſibi violandam putauit; quam eſſe Quadrageſimæ caput, atque initium Carolus antea declarauerat; iamque vniuerſo populo ita perſuaſerat, vt eam ſancte obſeruaret. quod idem facturus deinceps Gubernator in aliis ſacri illius temporis Dominicis dicebatur. Sed Carolus cum id reſciuiſſet, edicto ſubito promulgato, grauiſſimaque anathematis propoſita pœna,ludos illos prohibuit;& ſacrum inſtitutum defendit: neque enim Gubernator ſanctum Antiſtitis iuſſum, terribilemque pœnam auſus eſt contemnere. Multa quoque per ea tempora Carolus egit ad finitimorum vtilitatem;quorum erat illi,cum eccleſiæ ſuæ recta adminiſtratione, cura coniuncta. Prouinciæ ſuæ eccleſiis partim ab ipſo,partim ab aliis perluſtrandis, atque ordinandis conſuli curauerat. Nouarienſis viſitationem, quæ reſtabat tranſtulerat in Ioannem Franciſcum Vercellẽſem Epiſcopum: Laudenſem vero in Franciſcum Epiſcopum Nouarienſem: Viglebanenſem ipſe hoc eodem anno,quippe paruam, paucis diebus recognouit. ſed Nouarienſe negotium differendum putauit; quòd aliam grauiorem prouinciam,neceſſitatiſque maioris Epiſcopo Vercellenſi potius dandam iudicauit. A rebus Helueticis, Rhætiſque prouidus Antiſtes oculos non deiiciebat. videbat enim quàm miſerabili ſtatu eſſent eccleſiaſticæ res in multis earum regionum locis; quamque earum malum vicinum nobis. miſerebatur imperitæ multitudinis, cuius perniciem, vaſtitatemque augeri, peſtifero hæreſis morbo videbat. cura erat omnino Mediolanenſi Archiepiſcopo, ſed magis tali Archiepiſcopo digna. Atque in Heluetiis ad religio-

gioſiorem gubernationem adducendis, quatenus ad ea, quæ curæ ſunt Archiepiſcopalis, pertineret, multum profecerat: in aliis ſæpiſſime gentem iuuerat. & cum ab eis plurimi fieret; ſi quando ſe in eorum negotiis pacis communis, ſalutiſque cauſſa interpoſuerat, fructum tulerat laboris ſui non mediocrem. nouerat vero ex longo vſu, iam inde ab eo tempore, quo Heluetios habuit in clientela, quibus viis ad eos aditus eſſet; quave ratione cum eis agi oporteret. Telinam vallem, quam Volturenam alii dicendam putant, omneſque populos, qui Rhætorum in imperio ſunt, variis item rebus tueri, adiuuareque ſolitus fuerat. Omnes ij ſcilicet, modo catholicè ſentirēt, ſi quid opus erat ad res ſacras, animiſque ſalutares, confugiebant ad eum; de veniis Romæ impetrandis; de presbyteris, & concionatoribus adducendis; de religioſis collegiis conſtituendis, ad eum referrebant. nonnumquam etiam litteris Principum ad Rhætos impetratis, piorum hominum libertati in religione tuenda conſulere ſtuduit. quibus rebus eorum calamitates, & pericula melius cernere potuerat. Curauerat inter alia, eundem Epiſcopum Vercellenſem Comenſi eccleſiæ recognoſcendæ, & ordinandæ Romana auctoritate præponi; quæ Mediolanenſi finitima per eaſdem regiones late patet. idque magis faciendum iudicauerat, quod Epiſcopus Comenſis officio ſuo, catholicis hominibus earum partium ſubleuandis, neſcio quomodo impeditus, parum fungebatur. Id muneris obiit Ioannes Franciſcus egregie: & per ea loca, etiam in hereticorum imperio, catholicis ſæpe functus officiis, non ſine vitæ periculo, plurimos ad ſalutem iuuit; catholicos confirmauit: eccleſiæ Comenſi in vniuerſum; rebus multis pie reſtitutis; multis canonice conformatis; vtiliſſimam operam præbuit. Cum autem hoc tempore, vix id negotii ille abſoluiſſet; rurſus Carolus conſilium iniit, vt in præclariſſimo opere per eundem Epiſcopum progrederetur. itaque nemo cum eſſet in regionibus illis, qui Romana auctoritate chriſtianas res, catholicaſque procuraret; & magna eſſet ſacrarum rerum confuſio; eum in Helueticis, Rhæticiſque eccleſiis Viſitatorem, & Internuncium Apoſtolicum Romæ decerni curauit. Idoneū eiuſmodi prouincię putauit virum illum, qui non tantum ſibi proponeret publicam amicitiam tueri; Romanamq; dignitatem conſeruare; quamquam & hæc ſtudioſe, atque diligenter; ſed in primis diuino cultui reſtituendo, augendoque inſeruiret. cuiuſmodi nuncios Carolus deſiderabat; præſertim ad nationes hæretico malo corruptas. Id vt perfectius ille conſequeretur, conſilio, ſtudio, curaque ſua præſto fuit, quibuſcumq; rebus opus eſſet. dedit etiam ex numero ſuorum adminiſtros; M. Antonium Bellinum iuriſconſultum in primis; qui nuper operam ſuam Carolo, atque eccleſiæ dicauerat. Ad eaſdem iuuandas nationes aliam quoque iniit Carolus rationem: vt Mediolani collegium conſtitueretur, in quo earum nationum clerici piis moribus educarentur; catholicaque doctrina inſtituerentur. qui deinde ſacerdotio initiati in patriam reuertentes, Eccleſiæ ſtatū tueri poſſent. qua in re, licet Heluetiis, Rhætiſque opem ferre vellet; Telinæ tamen valli cupiebat ſubuenire; & ei vicinitati omni, quæ eſt citra Alpes; tum propter loca nobis propinqua; tum ob ingenia quoque, non ad eruditionem tantum, ſed etiam ad probitatem accommodata; quæ Carolus ſolebat non mediocriter laudare. negotium igitur iam multò ante propoſitum, & deinde intermiſſum, rurſus ſuſcepit; & quæ fuit Gregorij Pontificis pietas, etiam confecit. Aſſignata

eſt collegio eccleſia, & ædes ſancti Spiritus Mediolani, in qua olim Humiliatorum Præpoſitura fuit; tunc vero erat Cardinalis Alexandrini. cumque nihil tunc quidem ſuppeteret, quod perpetuò poſſet ad ſumptus neceſſarios aſſignari; tribuit liberaliter Pontifex magnam pecuniæ ſummam, donec aliquid occurreret perpetuò tribuendum. Iacta ſunt hoc anno Calend. Iunij collegij fundamenta. Carolus deinde diligentia, atque attentione vſus, ſtabiles facultates ab eodē Pontifice impetrauit; fructus Præpoſituræ Modœtienſis ſanctorum Iacobi, & Philippi; ſanctæ Crucis Nouarienſis; Sancti Antonij Papienſis, ad aureorum nummum fere duo millia: atque ædibus illis alienatis, ampliores, commodioreſque comparauit; in quibus pro facultatum modo magnus clericorum numerus, quos Archiepiſcopus approbaret, educaretur, ad ſalutarem earum nationum vtilitatem. Inſignes quoque Præpoſituræ, quæ Miraſolis dicitur, fructus obtinuit, ceſſione Marci Sittici Altaempſij Cardinalis, anno MDLXXXI. ad aureorum fere tria millia, ſi integri percipiantur. quam piam, præclaramque liberalitatem ſuam Marcus in Conſtantienſium ſuorum in primis, ſed Altaempſianorum quoque, & aliorum quorundam commodum redūdare conſtituit; quemadmodum actis ipſis latius continetur.

De concilio Epiſcoporū quinto; & conſtitutionibus clericorum regularium Sancti Pauli. CAP. V.

Quintum conſueto anni tempore celebrauit Epiſcoporum ſuorum concilium; in quo multa decreuit ad fidem catholicam a vicinis hæreticis tuendam; ad chriſtianam doctrinam tradendam, & in populo conſeruandam; ad ſacros dies, ſacraque tempora recte colenda; & ad alias chriſtianæ diſciplinæ partes tuendas, ſpectantia. præcipue vero de Epiſcopi, & presbyterorum officiis peſtis tempore; & de omni cura, & gubernatione ad Dei ſacerdotes tali tempore pertinente, ex iis, quæ experiendo, & perficiendo cognouerat, multa conſtituit. in quo nouam, & pulcherrimam Eccleſiæ Dei parauit ſupellectilem. quintum celebrauit quamquam quarti decretorum volumen Romam anno ante probationis cauſſa miſſum, vt abſolueretur, nondum impetrare potuerat: inciderat enim in eoſdem ſcopulos, in quos res eius reliquæ. Illius concilij Epiſcopi, cum aduertiſſent inter alias corporis afflictiones, illam quoque Carolum ſuſcepiſſe, vt ſuper aſſeribus cubaret; quod quidem ad ſalutarem, & quietam tali tempore gubernationem gregis ſui a Domino impetrandam, tunc feciſſe credibile eſt: etiam, atque etiam ab eo poſtularunt, tandemque obtinuerunt; vt tantam remitteret aſperitatem; & paleas ſaltem pro lignis ſubſtitui pateretur. Operam dedit poſt concilium valde opportunam, grauiſſimamq́; præſentiæ ſuæ tribuit auctoritatem Congregationi Clericorum regularium Sancti Pauli: quæ nouas ſibi conſtitutiones, cum ei veteres auctæ iam, & amplificatæ non ſufficerent amplius, ſcribere, ſummo Pontifice approbante, inſtituerat. ipſe enim pro ſua antiqua erga eam voluntate, quòd libentiſſime commemoro, Patrum conſultationibus ea de re habitis amantiſſime interfuit, & præfuit. quæcunque conſtituenda eſſent, omnia recognouit, probauitque; & Pontificia quoque auctoritate confirmanda curauit: vt ex antiquis Epiſcopis vnum poſſes agnoſcere, qui pro ſui ſtatus eximia præſtantia, etiam de eorum diſciplina, qui excellentiorem chriſtianæ vitæ formam propoſitam habent, optime iudicabant; atque adeo illam ipſam vitæ ſuæ exemplo exprimebant. eſt vero, cur id diuini, maximique beneficij loco, quod facimus, ducere debeamus; quòd tanti viri benigno adiumento, atque auctoritate, iacta ſint noſtræ amplifica-

tionis

tionis fundamenta. nam & rerum noſtrarum ab eo tempore euentus ita perſpicue confirmant. At Caroli quoque beneuolentiæ, atque amori reſpondit ſemper ordinis noſtri inter cęteros, vel potius, ſi bona omnium pace dicere licet, præter cęteros omnes, ſumma obſeruantia, conſtanſque eius ſtudiis obſequendi, atque inſeruiendi voluntas: vt tantum ei Patres obedire eiuſque ſanctos conatus iuuare ſtuderent; quantum ille eos benigne complectebatur, & nouis ſemper beneficiis ornabat. Studuit eodem fere tempore diligenter; vt erat cœnobitarum diſciplinę iuuandæ ſtudioſiſſimus; & ad eorum pia commoda, progreſſioneſque ſemper, etiam inter maximas occupationes, paratiſſimus; rebus ordinis illius componendis, qui Sancti Ambroſij dicitur, Mediolanique, ac aliis quibuſdam locis ritum ſeruat Ambroſianum. quibus vt res ſuas optime conſtituerent, religioſiſſimi Antiſtitis auctoritas, atque diligens opera non defuit. edidit libellum per id tempus, quem Memorialem inſcripſit: vt ex eo Mediolanenſes afflictionis, liberationiſq; ſuæ proximæ; tum cauſſarum, vnde profecta afflictio exiſtimari debebat, memoria conſeruata: res proſperas temperarent; gratias Deo haberent, agerentque ſemper; ſibique in poſterum cautius prouiderent.

De tranſlatione reliquiarum Baſilicæ Apoſtolorum. CAP. VI.

Concilium autem ornauit tranſlatio reliquiarum Baſilicæ Apoſtolorum; quemadmodum & tranſlatio ipſa ex Epiſcoporum præſentia valde illuſtrata eſt. Mouerat eas Carolus ſuperiore anno; cum canonici antiquam ædem inſtaurare, atque ornare vellent. Sed in loco deſtinato non repoſuerat; vt honore, celebritateque maiore; cum haberetur concilium, per vrbem geſtarentur, & omnino earum eſſet translatio ſplendidior, & ad populum pie excitandum efficacior. Cum igitur altare pręcipuum, ex media eccleſia tolleretur; inuenimus ſub eo quemadmodum à maioribus traditum erat, corpora ſanctorum Antiſtitum noſtrorum, Venerij, Clicerij, Maroli, atque Lazari; non ſatis commode tamen, aut diſtincte, ac in rudibus quibuſdam lapideis labris poſita. alia oſſa incerta rudius etiam habita: in medio loco arculam argenteam; & in ea quædam velamina; vaſculumque rotundum, in quo oſſis fruſtulum itidem cum velo erat. Collocatas in hac æde pridem Sanctorum Apoſtolorum reliquias Paulinus ſcribit; ea de cauſſa Baſilicam Apoſtolorum appellatam ſignificans: Sanctum Simplicianum vero eas Roma attuliſſe quidam tradiderunt; quem quidem multum antequam Epiſcopus eſſet, peregrinatum eſſe, ſanctus ipſe Ambroſius teſtatur. perpetuò igitur exiſtimatum eſt, eas reliquias ſub hoc fuiſſe altari; atque adeo, vt fit, etiam vulgatum, certa ipſius Apoſtoli Petri oſſa ibi recondi. ea nos cum hoc tempore iuuenire geſtiremus; & in argentea capſula, cum ea demum apparuiſſet, eſſe crederemus: velaminibus tantum repertis, hæſitauimus triſtes. Sed quod inuentum in ea eſt; quidquid dubij afferretur; Carolus, cœleſti aliquo motus inſtinctu, tamquam Apoſtolica pignora iuſſit nihilominus haberi; & primo loco ſuis, ſociorumque Epiſcoporum humeris in ſacra pompa portari: tum eodem receptaculo recondi. At aliquot poſt annis memoria cum repeterem verum Romanorum Pontificum in reliquiis tradendis conſuetudinem; recordatus ſum, reliquias Apoſtolorum petentibus, non oſſa aliqua, quæ ne aſpicere quidem auderent; ſed brandeum; hoc eſt velamen quoddam in pixide concluſum tradidiſſe. cuius conſuetudinis S. Gregorius teſtis eſt locupletiſſimus in epiſtola ad Conſtātiam Auguſtam. & Ioannes eius vitæ ſcriptor, qui plu-

pluribus poſt eum ſeculis vixit, loco Brandei poſtero tempore, particulas veſtium quarundam ex altari Sancti Ioannis Conſtantinianæ Baſilicę pro reliquiis, petentibus datas affirmat. hanc Romanam conſuetudinem tam ſancte teſtatam, ſi quis reſpiciat: neque aliquid ex Apoſtolorum corporibus Roma potuiſſe afferri tempore quo Paulinus demonſtrat, credibile duxerit; & hæc velamina reliquias eſſe a Paulino demonſtratas recte, ni fallor, iudicauerit. quæ quidem an ſint veneratione digna, illud declarat; quòd cum S. Leo primùm, mox idem Gregorius huiuſmodi pannos incredulorum cauſſa incidiſſent, ſanguinem mirabiliter effuderunt. Cum autem in rotundo vaſculo inciſas litteras vidiſſem huiuſmodi, Dædalia viuas in Chriſto; putaui aliquid ea in re eſſe, quod ad clariſſimam quoque, pręſtantiſſimamque virginem Mediolanenſem Manliam Dædaliam pertineret; quæ cum per ea tempora vixerit, earum reliquiarum partem fortaſſe contulit. hæc pauperum mater, ob inſignem in eos liberalitatem appellata eſt; & annis ſexaginta, quibus in hac vita fuit, ſanctiſſime coluit virginitatem. cuius memoriam, quamuis publico non colatur honore, obſeruatur ſemper, & colere Mediolanenſes, maximæ autem Deo dicatæ virgines debent. Sub alio item præcipuo altari ad caput eccleſiæ conſtituto, quod itidem tollendum, & commodiore loco conſtituendum fuit, celeberrimi martyris Nazarij, vnde præſens nomen eccleſia accepit, reliquias inuenimus; quæ alte ſub terram inter tenues quaſdam, & politas marmoreas tabulas conditæ erant. vidi ſuccidum quiddam adhærere inferiori tabulæ; quod equidem veſtigium eſſe recentis ſanguinis putaui, quem a Sancto Ambroſio cum reliquiis huius martyris mirabiliter repertum, Paulinus narrat. neque enim coniicere potuimus, corpus ex eo tempore motum eſſe, quo illud Ambroſius condidit. apud loculum ſancti Nazarij arca inuenta eſt, duorum corporum eſſe continens; quæ quorum fuerint, ignoramus. ex vtroque autem loco magna odoris ſuauitas cum ſepulchra aperirenter, afflata eſt. A latere dextro eccleſiæ, fere ſub loco Euangelii legendi, aliam arcam aperuimus; quæ paruulo ſacello, altarique munita, Sancti Vlrici, ſiue vt alij, Arderici vulgo appellata, a multis præcipuo cultu frequenter viſebatur: cui loco eiuſdem ſancti viri ſtatua etiam appoſita erat. omnia vero erant remouenda; vt eccleſiæ apta, decenſque forma conſtitui poſſet: inuenimus in arca indumentis Pontificalibus ornatum corpus; quamquam ſimul ac ea aperta eſt, eorum ſpecies tota propemodum euanuit: quiſnam Epiſcopus ille fuerit, Mediolanenſiſne, an Auguſtanus, vt quidam putant, aut vero alius; adhuc equidem ignoro. Has igitur reliquias Carolus inuentas, pie manibus ſuis collegit, nobis ſancto officio inſeruientibus: quos iubebat eiuſmodi ſemper actionibus adeſſe. Abſoluto autem, vt dicebamus, Epiſcoporum concilio; hæc corpora religioſa admodum, celebrique pompa extulit; & congruo viarum ambitu, portans ipſe cum Epiſcopis ſancta feretra, populo frequētiſſimo ad venerationem propoſuit. commemoratas reliquias omnes collocauit ſub nouo magno altari: præter epiſcopales illas ab eccleſiæ latere dextro ablatas; quas ab eadem parte in extremo eccleſiæ brachio poſuit, & altare ſuper eas conſtruxit: nam aptus ad id erat locus; quoniam in oppoſita eccleſiæ parte aliud è regione ſimile reſpondebat; ſub quo itidem ſancti Matroniani corpus alio loco antea poſitum, tunc retulit. at efficiebatur quoque, vt dextri lateris eiuſdem ianuam, quam nuper, vt in ceteris eccleſiis claudi iuſ-

ferat; nemo poſthac, appoſiti corporis ſaltem gratia, eſſet patefacturus. Ratio condēdarum reliquiarum quæ Carolus vſus eſt, quamque in poſterum præſcripſit, fuit ſane magis quā antiqua, quantum perſpicio, & ad conſeruationem aptior, & ad memoriam accommodatior; quæ quidem eius editis libris continetur.

De Caroli rebus inclinatis, & profectione ad vrbem. CAP. VII.

Interea contentiones aduerſus Carolum ſuſceptæ, totoque hoc temporis ſpatio continuatę res eius tantum in diſcrimen, & inuidiam adduxerant; vt nihil fere amplius actorum eius Romæ defendi poſſe quibuſdam videretur. Incommodis ſermonibus, & rebus inuidioſe relatis iamdiu completas aures, vix demum Eccleſiæ principes multi ſine faſtidio Caroli procuratoribus dabant. Eius exiſtimatio, quod ad iudicium, prudentiamque pertineret, ſuſpenſa, neque mediocriter apud multos erat extenuata. Importuni rumores ſpargebantur, Carolum pleriſque odio eſſe in prouincia Mediolanenſi; vix ferri poſſe amplius: immo ferebatur; mandaſſe Regem legatis ſuis, vt eum Epiſcopatu Mediolanenſi moueri curarent: Gubernatori vero, vt vi contra eum libere vteretur. vulgatū eſt eundem Romam breui iturum, neque rediturum: quę quamuis neque vera eſſent, neq; ſimilia vero; magno tamen cum detrimento rerum Caroli iactabātur. Mediolani nonnulla ex ijs quæ pie is inſtituerat, iam pene lapſura videbantur. nempe inter alia, rumore quodam ſtudioſe per vrbem, diœceſimq; diſſeminato; chorearum licentia ſubito loca multa peruaſit. eoque res deuenit; vt in vico quodam, Carolo prope inſpectante, qui eam diœceſis tunc partem luſtrabat; nonnulli temerarie cogerēt ferme puellas, alioſque; vt ab eccleſia, chriſtianæque doctrinæ ſchola, diſcederent ad choreas celebrandas. quod quantum Carolo doloris afferret, facile eſt coniicere. vel ipſi certe laici, vt erat bonorum omnium ſenſus, maxime dolebant, eiuſmodi impunitatem dari. Omnino ita inclinatum videbatur totum de diſciplina reſtituenda negotium: vt ad fęlices exitus poſthac erigi vnquam poſſe, plerique deſperarent. Cum tātis incommodis Carolus conflictaretur; animo quidem in rebus ſuis agendis minime deficiebat: & ſe tamen non mediocriter fatigatum interdum fatebatur: de quo Pontifici etiam ſignificari iuſſit: non id fieri ſolum contumacia, inſectationeve hominum; ſed ob eam quoque maxime cauſſam; quòd facta ſua, ſi qui repugnarent, quaſi iudicium accipiens, litemve perſequens, Romæ defendere ſingula cogeretur. ad retardandum Epiſcopi animum, qui ſuam ordinare cuperet eccleſiam, non parum id valere. venire in mentem facile poſſe; cum id feciſſet, quod rectum, piumq; videbatur; demonſtraſſet etiam quærenti Pontifici, quid in eo ſpectaſſet: tum nihil aliud agere, curareve; remque totam ſummis iudicibus libere permittere, ſiue confirmandam, ſiue reſcindendam. prouocationes quidem omnium eccleſiarum pro ſumma Apoſtolicæ auctoritatis dignitate, iuſtitiaq; minime debere contemni; neque eorum, quæ vbique fierent recognitio recuſari: ſed ita tamen; vt omiſſo ſæpe iudiciorum more, Epiſcopo facti ſui, præſertim non grauiſſimi, rationem, in re comperta reddenti, fides haberetur; cui grauiſſima, omniumque maxima animarum cura credita eſſet. Specianus igitur, qui ſolus negotia Mediolanenſia tunc Romæ procurabat, & pręſens eorum fere animos, quorum in manibus negotia erāt, in contrariam partem valde inclinatos cernebat; anxie admodum petebat, vt Carolus ipſe Romam iret; cuius præſentia, auctoritate, ac induſtria, quæ propemodum iacebāt, erigi, confirmariq; poſſent. Carolus,

qui

qui gregi ſuo affixus antea iuriſdictionis cauſſa Romam ire recuſauerat; eo tunc periculo motus eundem ſibi conſtituit: ne forte iis, quę in contentione poſita erant reſciſſis; auctoritate, exiſtimationeque labefactata; præcipuis reſtitutæ diſciplinæ fundamentis euerſis; fructus, multorum annorum laboribus, vigiliiſque collecti perirent. habebat præterea, quæ ad vniuerſæ prouinciæ commodum pertinerent, cum Pontifice agenda. Itineris conſilium, prudenter ſecretò haberi curauit; ne vehementius ad contentiones ſuas aduerſarii forte concitarentur: donec oblata menſe Auguſto Dominici Bollani Epiſcopi Brixienſis grauiter ægrotantis, occaſione; ignotæ quidem aptum profectioni, ſed valetudini valde periculoſum tempus elegit; ob magnos calores, Romanique cœli naturam. ſed eo periculo poſthabito; Brixiam ſtatim ex prouincialibus decretis, moreque ſuo aduolauit: morientem Epiſcopũ aſſidua præſentia, officioque, quibus rebus oportebat, pie iuuit: mortuo in funere, & exequiis; in precationibus, & ſacrificiis non defuit: populum deinde Brixienſem, in Beatiſſimæ Virginis eius menſis feſto die, Miſſæ ſolemnibus celebratis, ſanctiſſima Euchariſtia, ad hominum ſex millia, religioſiſſime pauit. Inde Mantuam ob Principis ſororis ſuę negotia, cum ex charitatis officio ſe contuliſſet; Romam direxit iter. ſed vt contra aduerſarios, atque obtrectatores ſeſe religioſius inſtrueret; opinionemque de ſuis actis incommodam, aduerſariorum opera multis inſitam, poſſet conuellere: omnino vt ſibi viam muniret ad ea Romæ perficienda, quæ Eccleſiæ, diuinique honoris cauſſa in animo habebat: ad Deum, diuinaſq; exercitationes, ſacraque, ac diuina loca ex itinere obeunda, mentem, animumque adiecit. Primò igitur ſe ad Camaldulenſem eremum contulit. ea eſt inter iuga Apennini quibus, Tuſciæ fines ab Æmilia diuiduntur, in monte magnæ altitudinis, difficiliſq; aſcenſus. Ibi in vnam ex domunculis ſeſe abdidit, quæ multæ ſunt in ſummi montis planitie, ad ſingulorum eremitarum vſum; & dies aliquot ſolus orationi, contemplationique diuinæ dedit. Vir Deo plane deuotus, ſummaque in Deum fiducia, tali tempore, tali loco; quale ſibi, rebuſque ſuis comparauerit præſidium demonſtrabit euentus. Monetam, Iuliumque Brunetum, qui ei erat ab epiſtolis, cum ibi retinuiſſet, ac reliquos præmiſiſſet; fama in multas partes manauit, eum rebus omnibus relictis, illius loci factum eſſe eremitam; propterea quod iam intelligeret poſt varios conatus, nihil ſe in ijs proficere, quæ propoſita multos annos ad chriſtianæ diſciplinę reſtitutionem habebat. At ille relicta eremo, Aluerniam, aliaque reuiſit ſancti Franciſci monimenta. Deinde venit ad ſanctiſſimam Laureti ædem. iter ad millia paſſuum circiter viginti ſacro loco proximum pedibus confecit. toto autem itinere; quàm ad eum incolæ omnes videndum cupide confluerent, poſt illud peſtis facinus, quotidianaſq; ſanctitatis acceſſiones; ex eo quod antea fiebat, coniicere licet, vel me tacente. iter faciens vel tacite precabatur, vel pſalmos recitabat; aliàs ex ſacris litteris aliquid animo tractabat. ſi colloquebatur, eodem ſermones referebantur tamen. Quoniam non voluntate hoſpitia; ſed caſu, & neceſſitate, cum tenebræ obſtarent itineri, quæcumque illa inciderent, eligebat; in paruo quodam vico euenit, vt cum vlterius progredi non liceret, aliudque hoſpitium non eſſet; ad domum presbyteri loci illius, confugere compelleretur. ibi cùm ſolum hominis lectulum vidiſſet, noluit illi eſſe incommodo; ſed vili, & modico cibo ſumpto, in eccleſiam ſe recepit; vbi tota no-

cte

ꝺte moratus, modicum temporis ſomno dedit; reliquum precationi; tum audiendis ſuis, quos viciſſim pios, ſacroſque libros iuſſit legere; ac ſecum ſalutariter exerceri. Earum precationum vi factum exiſtimarunt Caroli comites; vt Iulius Homatus bonus presbyter, & eius amanuenſis mirabiliter poſtero die ſeruaretur. qui ante Carolum de more contentius equitans, de celſa rupe cum forte decidiſſet; equus quidem, in quo ſedebat, præcipitatus confractus eſt; ipſe vero præcipiti loco magna eorum qui aderant admiratione hærens, nihil offendit. In ſacroſancta Virginis ædicula Laureti tota nocte vigilauit. proximo die, qui Natalis Virginis erat, Miſſæ ſacrum ritu celebriore fecit: & in eo concionatus eſt, eo pietatis ardore, vt omnes præſentes incolæ, ac aduenæ, quis autem aberat, qui quidem adeſſe poſſet? vehementer commouerentur. Ita munitus, diuinituſque confirmatus Carolus Romam venit. diceres virũ Romæ prorſus contemnendum; aut eo ſolo honore accipiendum, qui ſine manifeſta iniuria pro dignitate perſonæ prætermitti non poſſet: ſiquidem quo ſtatu eſſent antea res illius, attenderes. At contra, magna ſubito facta rerum conuerſione, maximis, & inuſitatis honoribus, maximaque publicæ lætitiæ ſignificatione exceptus eſt. tantus fuit populi Romani concurſus; tanta eorum multitudo, qui eum, Romæ tamen complures dies futurum, videre ſtatim cupiebant; vt non anguſtiſſimam viam mille fere paſſuum longitudinis à ponte miluio, penitus complerent: quaſi non Cardinalis vnus, iſque humili paucorum comitatu, ſed magna pars ampliſſimi chriſtiani orbis conſilij vno tempore aduenisſet. Ante omnia mane domo exiens, ſcalam illam ad Baſilicam Lateranenſem, quæ merito ſancta dicitur, genibus, vt pie fit, obire; beatique Petri ſepulchrum; moxque Pontificem adire conſtituerat: ſed & conuenientium collegarum, principumque virorum frequentia prohibuit; & Gregorius anteuertens ad Pontificium palatij hoſpitium accerſiuit: vbi amoris, honoriſque præcipua ſignificatione eum apud ſe detinuit complures dies. Rerum geſtarum, itineriſque religioſiſſimi fructum eiuſmodi, tunc largita eſt diuina benignitas, quæ tum ſæpe ſuos, neque cupientes, neque opinantes, efferre maxime ſolet, cum maxime videntur abiecti. At vero non potuit eo loco, vbi poſita eſt vicaria Chriſti Domini poteſtas, non pro merito accipi egregius, fideliſſimuſque Chriſti miniſter: ijs præſertim rebus, paulo ante geſtis, quę glorioſum quendam triumphum de magnis calamitatibus, de immani peſtilentia, deque grauiſſimis mortis periculis merebantur. neque potuit Roma veritatis mater, non ſtatim fauere veritati.

Quæ Romæ egit de legatis Mediol. Romã miſſis; & de Caroli diſceſſu.

Tuebatur ille Romæ ſua inſtituta, domuſque ſuæ diſciplinam. Cœnaculum in ædibus Sanctæ Praxedis ad ſimilitudinem cęnobitici, parari iuſſit. menſam ad præſcriptum conciliorum Mediolanenſium inſtructam habuit; adhibita ſacri libri lectione. ſanctiſſimis locis colendis; diuiniſque rebus contemplandis, quæ ad ea pertinerent; dum ibi fuit. paſcere animum in primis ſtuduit, ac exaturare. Baſilicas inſigniores, omnia ſacra loca, veteriſque pietatis monumenta pedibus obibat; precibuſque dum iret; vt antea ſolitus fuit, operam dabat. Nocte Saluatoris natalitia, de Pontificia ſynaxi ad maiorem Sanctę Mariæ eccleſiam longe profectus, ibi abiectus ad ſanctiſſimum pręſepe, precando, diuiniſque myſterijs contemplandis vigilauit, donec ad eandem ſynaxim mane in Vaticanum reuerteretur. Die item ante Sancti Sebaſtiani feſtum, cũ ad eius eccleſiam notiſſime

reli-

religionis, ſanctitatiſque locum, veniſſet; ibi tota nocte, manſionis eiuſmodi conditionem nihil veritus, in ſubterraneis locis, vno aut altero comite, martyrum ſepulchra veneratus eſt. At his rebus minime vſitatis; eam tamen diuino beneficio præſtitit modeſtiam, charitatem, & ſuauitatem; eaque itidem vſus eſt prudentia: vt etiam qui alieniores videbantur, amicos, beneuoloſque ſibi redderet, omnibuſque ſatisfaceret. Cardinales, Regij legati, ciuitatis Principes, Præſules, eius conſuetudinem, menſam, & diſciplinam, non ſolum ab eo inuitati non defugiebant; ſed appetere etiam, magnumq; pietatis fructum inde percipere videbantur. Neque vero aditum ad multa pro ſe, rebuſq; ſuis conficienda difficilem habuit, quæ magnis impedimentis ad id tempus ſuſpenſa tenebantur. Decreta concilij quarto loco cum Epiſcopis celebrati; cum vt diximus, iam diu agitarentur; ipſe rerum ſingularum rationem ita reddidit; ita quæ ſua eſſet decernendi ratio, quæ cauſſæ: quæ ſpes exequendi demonſtrauit; vt omnia fuerint, & quidem amico plane animo demum comprobata. nec ea ſolum, ſed quæ item in quinto nuper fuerāt conſtituta. qua quidem in re conficienda, rationeq; reddenda Antonij Senecæ Mediolanenſis eccleſiæ Decani, & in ea diſciplina diu exercitati opera multum vſus eſt. Illud inſigne fuit; Gregorium ipſum tanta occupationum Pontificiarum grauitate; Carolo tamen id dediſſe, vt omnia quarti concilij decreta ipſe legeret, atque recognoſceret: cum alia præterea multa audire, iudicareque neceſſe habuerit; de rebus ciuitatis, & prouinciæ Mediolanenſis; de querelis ciuitatis nomine habitis; de adminiſtrationis, atque adeo vitæ ipſius ratione. omnia enim publica, & priuata diligenter ad eum Carolus tamquam ad patrē deferebat. Egit etiam de communibus ſacræ iuriſdictionis cauſſis, quas Alcanniſij Marchio, cum aliis adiutoribus ex altera parte agebat; ſed res cum eſſet maioris temporis; multorumque curam, atque operam deſideraret; nihil confectum eſt. Caroli acta Pontifex publicis querelis impugnata, comprobauit. moderatione tamen nonnulla quibuſdam in rebus demonſtrata. Itaque ſuſpenſa, vel intermiſſa Carolus perfici, renouarive Mediolani, iuſſit; per Nicolaū Galerium Patauinum canonicum; & iuriſconſultum; quo quidem grauibus in negotiis muneribuſque, toto eccleſiaſticæ adminiſtrationis ſuæ tēpore, vſus eſt. tunc autem generalem ſuæ poteſtatis Vicarium dederat: perque Ioannem Fontanam Mutinenſem nunc Epiſcopum Ferrarienſem: quem Archipresbyterum eccleſiæ Mediolanenſis fecerat, & eo tempore primarium ſuæ gubernationis habebat adminiſtrum. Ita de ſpectaculis edicta rurſus proponi; ſaltationes coerceri; feſtorum dierum cultum conſeruari; ianuæ in eccleſiarum lateribus clauſę haberi; alia confirmari, quæ in diſcrimen adducta erant, magna piorū omnium iucunditate cœperunt. De ſaltationibus cum legiſſet Pontifex libellum, ab vno ex Caroli miniſtris eo tempore conſcriptum; conſtitutionem generalem de ijs vbique feſto die penitus interdicendis promulgaturus erat; niſi ea iam ſcripta, nonnullj interceſſiſſent, quibus fidem habere Pontifex in eo rerum genere ſolebat. At Mediolani cum primum audiuit Gubernator, eiuſque conſiliarij, quæ antea iacere videbantur, a Carolo Romæ excitari, & non mediocrem fieri voluntatum inclinationem; enitendum ſibi vehementius; legatoſque tunc ciuitatis nomine mittendos ſtatuit: cumque ſatis ſciret; quod conſilium ſexaginta virorum ciuitatis ijs de rebus ſentiret; tentauerat enim; conuocato conſilio tamen, ſeu quali

quali

quali Decurionum conuentu, miſſoque magno cancellario, cuius præſentia, verbaque vrgerent; ægre, ſed perfecit tamen, vt non ſolum legatio decerneretur; ſed ij etiam legati, quos ipſe probaſſet, nobiles tamen, & ornatos viros quibus in re tali recuſandi poteſtas eſſe non ſolet. Ita ciues diſceſſere; vt palam multi, magno dolore conquererentur; paſſimque teſtarentur, ciuitatem Mediolanenſem quæ bonis Archiepiſcopis numquam aduerſata erat, Caroli autem optimi Patris ſemper fuerat ſtudioſiſſima, coactam feciſſe; vt contra talem virum legationem Romam decreuiſſe dici vmquam poſſet. Cum legati anno M. D. LXXX. ineunte Romam veniſſent; Carolus, qui perfectis iam rebus, & cum Pontifice conſtitutis, iam iam diſceſſurus erat, profectionem tamen ideo ſuam non diſtulit, tunc omiſit cōſuetum multi temporis officium conueniendi Cardinales, & ſalutandi: reliquit autem ex ſuis, qui ſingillatim vnumquemque adeuntes, omnibus ea de re ſatisfacerent. Sed vt aduentus antea, ſic non caruit diſceſſus egregiis ornamentis ſuis; nam præter plures Cardinales qui eum comitati ſunt; populus Romanus ſummis laudibus, optimiſque precationibus magna frequentia proſecutus eſt exeuntem. Florentiam venit ad magnū Ducem Franciſcum, quocum erat illi, ſicuti cum Patre præcipua quædam neceſſitudo: vt de rebus ſalutaribus cum eo, magnique momenti nonnullis ageret. Inde Ferrariam, Venetiaſq; venit: quibus locis grauiſſima quædā ad Dei honorem, catholicam fidem, ſacrorumq; immunitatem tuendam, erant ei mandato Pontificis itidem agenda. Quamuis autem ille ad excludēdam celebrioris ingreſſus pompam, ignotis diebus ſoleret aduenire; vix tamen celari poterat aduentus: & in eo tamquam viro excellenti, & Cardinali præſtantiſſimo honorando Principes, & ciuitates vſitatis honoribus non contentæ, conſuetum modum plerumque tranſibant. Venetijs in Pontificij Internuncij domo, potius quàm in magnificis ædibus a Senatu oblatis moratus eſt; quotidie tamen ampliſſimis muneribus de publico donatus, quæ viuendi ſumptum longe ſuperarent. Cum autem Senatores ſalutatum domum veniſſent; eumque ad Ducis palatium comitarentur, vias, plateas, ædium feneſtras, tecta ipſa, populi concurſu, mirabiliter repleta fuiſſe narrant, palatium vero ipſum, ita plenum, vt niſi vi adhibita, Dux ipſe non poſſet per gradus obuiam illi deſcendere. Ibi omne tempus a negotiis vacuum, in viſendis, pieque venerandis ſanctis corporibus, reliquiiſque poſuit; quas eccleſia Veneta plurimas, inſigneſque habet: vnde complures particulas ab ædium ſacrarum rectoribus acceptas Mediolanum attulit. in quo tamen ex præcipua quadam religione, etiam Summi Pontificis aſſenſum poſtulauit. Quotidie quidem pij quamplurimi ad eius ſacrum conueniebant, vt ſanctiſſimam ab eo Euchariſtiam acciperent. Sed maxima omnium ordinum multitudo certa die ei rei dicta, in Eccleſia ſocietatis IESV conuenit. in ea Miſſa, rogatus a multis, & a Veneto Patriarcha, Nuncioque Apoſtolico in primis, habuit concionem; quæ ſalutares eius diei, temporiſque fructus auxit. Præter ea, quæ propoſita in primis habebat, alia multa pro ſua ſumma auctoritate, præſentia ſua ſalutariter effecit. nam etiam Ferrariæ, & alibi; ſed quid enumero? quacumque demum tranſiret, in chriſtianis rebus plurimum proficiebat. atque tum ipſe attendebat vbique diligenter, ſi quid Domino, cui ſe totum dicauerat, animæque ſuæ poſſet amplius quærere: tum alij quoque, ſi quid eſſet, quod ad ſalutē animarum, diuinum honorem, inopiæ ſubleuatio-

tionem, pertineret, auide accurrebant; & mire tamquam patri confidentes ſuppeditabant: aut vero ſolo exemplo excitati multa ipſi pie, religioſeque faciebant: quod ſemel dixiſſe ſufficiat. Eius cauſſa clerus Venetus, qui more laico caputiis rotundis vti ſolebat, ea tunc quidem ſumpſit, quibus crucis figura formatis, clerici reliqui vtuntur. Et eius item monitu, Epiſcopi, qui circiter ſexdecim ad eum quamdiu ibi eſſet, colendum, ſectandumque conueniebant; & pallia clericorum communia adhibere conſueuerant; alijs pro dignitate perſonæ vti cœperunt indumentis. quos etiam vt ad ſuam quiſque eccleſiam, ſe conferrent, cum diutius multi abeſſent, Venetiiſque fere habitarent; grauiter cohortatus eſt: ac ea de re Pontificis auctoritate moneri, iuberique eos curauit. Eo tempore apud ciuitatis principes actionibus ijs viam muniuit, quantum potuit; quæ in Brixienſis eccleſiæ rebus recognoſcendis ei ſuſcipiendæ erant. Atque Venetorum res, atque animos eo ſtatu, ſibi viſus eſt reperire, vt de ipſa eccleſia; non abs ſe quidem, qui plus ſatis negotijs diſtrictus erat; ſed ab alio Antiſtite Apoſtolica auctoritate luſtranda, & recognoſcenda cogitare, & cum Pontifice agere cœperit. quod munus poſtero anno Auguſtinus Valerius Epiſcopus Veronenſis, adnitente Carolo ſuſcepit.

Mediolanũ venit. cultũ Dominicæ primæ Quadrageſimæ tuetur. Brixienſem eccleſiam incipit recognoſcere. CAP. IX.

Venetijs cum diſceſſiſſet; Brixiam recta proficiſci in animo habebat, & eius eccleſiæ recognoſcendæ initium facere; quod neceſſarijs de cauſſis in id tempus diſtulerat: Sed erat de Dominicæ illius cultu retinendo ſolicitus, quam Mediolanenſis Quadrageſimæ caput eſſe, poſtremò etiam Pontifici probauerat. quo die item ſolenne illud ſacræ communionis conuiuium cum filiis ſuis cupiebat concelebrare. Itaque Mediolanum venit, ſexta ante ipſam Dominicam diem ſeria: vbi incredibile eſt, quantum gaudij, & iucunditatis, inuiſus ille dictus, & intolerabilis, aduentu ſuo excitauerit in vniuerſa ciuitate. Hora igitur qua eum ingreſſurum audierant, frequentes fuere Mediolanenſes in vijs, quibus erat tranſiturus. audito autem campanarum ſono, qui eo appropinquante, ſacri honoris cauſſa, in omnibus eccleſijs præſcriptus erat; repente concurſus fuit maximus; ita vt viæ amplæ, & longiſſimæ ab orientali porta vltima, ad maiorem eccleſiam plane complerentur. immo quamplurimi extra muros prodiere obuiam Patri deſideratiſſimo. Et mulier quædam pietati inſigniter dedita, moram, vt alij, non ferens, ad paſſuum duo fere millia progreſſa; vt Carolo propinqua fuit, muliebri verecundia omiſſa, quaſi mentis minime compos, ſeſe ad mulæ pedes lachrymans abiecit. Igitur Carolo ingrediente, tum chariſſimum ab eo ſalutaris ſigni beneficium auide excipiebant; tum paſſim mares, fœminæque præ gaudio lachrymabantur: neque pias voces continebãt, En venit, iam adeſt Paſtor noſter, quem negabant reuerſurum. plurimi reuerentia propemodum ex abundantia gaudij, & amoris abiecta; niſi hanc maiorem ducere velimus reuerentiam; minime ſe à veſtimentis, aut iumento ſaltem tangendo continebant. vt ſæpe circa Carolum conſtipati ſeſe inuicẽ comprimerent. alij non contenti ſemel vidiſſe; cruciſque figura paterna manu ſignatos eſſe; præcurrebant, & rurſus expectabant, vt cumulatius explerent deſiderium ſuum: qua ſpecie religionis pleniſſima, publicaque amoris pręcipui ſignificatione, neque alij multi, neque Carolus ipſe, lachrymas tenere poterat. Recta venit ad eccleſiam maiorem: ibi precatus, ad altare maius aſcendit; populo, qui vt in maximis celebritatibus templũ illud impleuerat, celebriter benedixit; & cum

gaudio, paceque dimiſit. Honos, & concurſus ille, totus amoris, ac pietatis fuit, nihil fuci, nihil ambitionis, aut induſtriæ. ciuitatis rectores: aut principes, viri, ſi vnum, aut alterum excipias, non affuere; ne diſplicerent in eo Gubernatori. hæc fere magnatum eſt miſeria: vt humanis de cauſſis, modo hàc, modo illàc impediti, piarum rerum ſæpe ſint expertes. Sed domum poſtea ſalutatum magna frequentia. quaſi tunc primum veniſſet, non autem ſex tantum menſes abfuiſſet, ſine mora confluxerunt omnes; maxime cum ipſe quoque Gubernator eiuſmodi minime defuiſſet officio. Multa Carolus, vt ſolebat Roma gregi ſuo attulit: nam præter globulos ſacræ indulgentiæ nomine inſignitos: alia cœleſtia dona, toti prouinciæ profutura impetrauit: iis qui concionibus, qui celebriori Miſſæ, qui veſpertinis precationibus feſto die intereſſent: qui ſignum parochiæ ſuæ, ſacerdotemq; ſequentes, ordine ad eccleſias, quando opus eſſet, pie procederent: alia, quæ litteris Pontificijs editis continentur. Die igitur dominico, de quo ſolicitus fuerat, ſummo mane, ſanctiſſimæ Eucharistiæ præbendæ operam dare cępit: & in eo, quamuis adiutoribus adhibitis, continenter perſeuerauit, donec tribus horis tantum nox abeſſet. quo tempore ægre quidem, ſed tamen innumerabiles fere ſine cœleſti illo cibo dimiſit; cuius gratia tota die in eccleſia manentes terreno caruerant. atqui eodem tempore in eccleſijs quoque ſuis parochi eodem munere perſuncti erant. Cum ad eam horam perſeueraſſet; quaſi labore neque fractus, neq; feſſus; Veſpertinarum tamen precum officio carere, quod ex veteri eccleſiæ inſtituto, Pōtificialem ritū poſtulabat, haud concionandi munus omittere nolui. Ita diei celebritas bene, pieq; admodum ei procedebat; vt ſacris ab aurora ad noctem perductis; clerus, populuſque toto die in templo frequentiſſimus, plene tempus illud animæ daret, quod penitus ſolebat tribuere corpori. Sed Carolo concionante, noua turba, tubarum clangor, & ſtrepitus equitum ex propinquo palatio interuenit. conſtituerat Gubernator quamquam edictum, & pœna anathematis ſtatim poſt factum ſubeunda, iam Caroli iuſſu renouata erat, equeſtrem ludum eo die omnino committi: rogaueratque multos Mediolanenſes; neque impetrauerat. itaque leuis armaturæ equites ex agro Papienſi, homines aduenas, per eorum ducem, minime aduenā, & quod agebatur plane intelligentem, acerſiuit: & ijs adhibitis, quando alia ratione non poterat, ludos fecit. ipſe cum filijs ſpectator fuit. Eam rem vxor pro religioſo animo ſuo moleſtiſſime ferens; cum viro perſuadere non poſſet; filijs ſaltem imperauit, vt omnino abſtinerent: ipſa vero eo tempore ad veſpertina ſacra conceſſit. Eum poſtea equitum ducem primò miſere vinctum; & paulo poſt, cum e carcere aufugiſſet, miſerius de improuiſo interfectum ciuitas vidit. Carolus in dolore, quem ex tali facto cœpit maximum; id ſolatij ſenſit, quod præclariſſimam eo die Mediolanenſes recti ſui ſenſus, apertiſſimamque dederunt ſignificationem. quam ciuitatem voluptatibus, & ſpectaculis eo tempore, dieque in primis, nullo modo poſſe carere, & vſque ad ſeditionem propterea Carolo aduerſari velle, etiam atque etiam affirmabant; ea ne regio quidem Gubernatori contra Caroli edictum obſequi voluit: & non modo cibis in Quadrageſima vetitis abſtinuit; ſed ipſum diē totum in eccleſia religioſiſſime traduxit. quæ quidem laus non plebi tantum, aut fœminis tribuenda eſt: nam vel in ludis recuſandis patritij, & equites cōmuni patriæ re-

religioni pulchre ſatisfecerunt. neque dubitandum, ſi ludus ipſe poſtea repetitus fuiſſet, quin vel ipſo exiguo ſpectatorum numero caruiſſet. immo, & milites ipſi fortaſſe, quantum poſtea perſpici potuit, parere libere recuſaſſent. Ad vindicandum eiuſmodi ſacræ auctoritatis, vt videbatur, contemptum; Carolus qui ludum feciſſent, auctoreſque faciendi fuiſſent, generaliter anathemate notatos propoſuit. neq; enim facile militum nomina haberi poterant, cum ementita facie cucurriſſent: ſicuti neque facile poterat probari Gubernatoris, aliorumve iuſſus. ſpectatores autem eccleſiæ ingreſſu interdictos ad normam edicti denunciauit. Quicumque ſpectauerant, qui ſi conſuetos concurſus attendamus, pauci fuerunt, factum dolentes, ad Carolum ſtatim, eiuſve miniſtros, veniæ cauſſa, etiam ex ipſa Gubernatoris domo omnes conuolarunt: facileq; impetrarunt: quod non animo edicti violandi, pœnamq; ignorantes, tantum ex curioſitate quadã acceſſiſſent. ex militibus, qui ludum fecerant, multi ſupplices venerunt: idemq; petierũt: quod nonnulli conſecuti cum eſſent: alij enim edictum ignorauerant: alij minis compulſi erant: Gubernator eos in carcerem trudi iuſſit: immo, & typographum cum eis, qui ſcriptum denunciationis illius proponendum impreſſerat: iratus enim dicebatur, quòd de ſuggeſtu ſe præſente illud recitauerat concionator. harum vexationum cauſſam, ne res ad iudicium eccleſiaſticum reuocaretur, aliam obtendebant. vulgò etiam ferebatur nonnulla Gubernatoris excuſatio: illam anathematis ſententiã valere non putaſſe, propter appellationem tempore edicti renouati interpoſitam. at Lupus mirifico animi ardore concionator Hiſpanus, & Gubernatorem priuatim reprehendebat; & publice magna libertate vociferabatur: nimis indignũ eſſe, ſacram ſententiam paruipendi: palamq; ipſi, eiuſque conſiliarijs, ſacræque eorum confeſſionis miniſtris auctoritate diuina minabatur. Non multò poſt autem, tum qui carcere tenebantur, dimiſſi ſunt: tum quibus opus erant, facultate Iubilei nomine a Gregorio conceſſa, liberari pœnis eccleſiaſticis potuerunt. quam conceſſionem Carolus, ſtatis ſupplicationibus indictis celebrauit. mox Brixiam contendit: eiuſque res eccleſiæ cognoſcere iam tandem inſtituit. ac ad poſtremos Quadrageſimæ ſanctos dies, Paſchalemque celebritatem cum grege ſuo, agendam, reuerſus, Gubernatorem domi ſalutauit; ob id in primis, vt hominem de ijs quæ commiſerat patrio animo moneret, corriperetque. Fecit grauiter, vt res poſtulabat: ea oratione homo viſus eſt affici vehementer: & tamquam ſtupẽs ſublatis oculis, Magnum eſt, inquit, ea induci in Mediolanenſium mores, quæ ſeruantur alio loco nullo. at eò magis lætandũ erat, quo religioſius præcipuo Dei munere Mediolanẽſes, perfectiuſq;, pro naturæ ſuæ bonitate, ardoreq; Paſtoris viuerent. gratias tamen is Carolo egit; & abeuntem honore etiam maiore, quàm ſolebat proſecutus eſt: cuius aſpiciendi poteſtas ei in poſterum futura non erat etenim multos iam dies haud bene valebat; cordis quodã cruciatu quandoq; angebatur: & nonnumquam viribus, ſenſibuſque deſtitutus concidebat. febris demum vehemens illum celeriter confecit. de quo morbo paulo poſt feſtum Paſchatis, Carolo Brixiam reuerſo cum nunciatũ eſſet; de eo coram iuuando, præſertim, ſi quo animæ vinculo ob ſuperiora facta teneretur, amanter cogitare cœpit. cumque nonnullos qui aderamus ea de re conſuleret, a tam inſigni charitatis officio, minime abducẽdũ exiſtimauimus. ita equis ad curſum

ſum diſpoſitis vſus, quoniam ſumma feſtinatione opus erat: paucis horis paſſuum ſexaginta millium itinere confecto, Mediolanum venit; rectaque ad hominem iacentem accurrit. eum morti propinquum, nulloque, quod perſpici poſſet ſenſu, cum offendiſſet; manſit ibi tamen, donec efflaret animam: eaque omnia præſtitit, quæ tali caſu ab amantiſſimo non dicam Epiſcopo, ſed parocho poſſent expectari. vxori deinde, ob magnam præſertim eius pietatem, & filijs, quantum potuit, nullum à ſe officium ad leuationem, ſubſidiumq; deeſſe paſſus eſt. mortui animæ ſanctiſſimi ſacrificij, quod ipſe fecit, ſtatarumq; precum celebritate vna cum ſuorum canonicorum collegio in tẽplo Pacis, vbi ſepeliendus erat, ſuffragatus eſt. in media Miſſa, cadauere in cõſpecto poſito concionẽ habuit de morte, deq; humanarũ rerum conditione: quæ officia, & nobiliſſimo Principi honori, & Carolo magnæ laudi fuere.

Pontifex legatos Mediolanẽſes dimittit. litteris ciuitatis reſpondet. CAP. X.

Carolo Roma profecto, oblatus eſt rurſus Pontifici libellus, in quo querelæ omnes ad Caroli actis continebantur; & huc fere tendebant, vt oſtenderent, Carolum multis præſcriptis, iuſſiſque populum Mediolanenſem intoleranter premere: ſancti Ambroſij inſtituta (diem illum primum Quadrageſimæ ſignificabant) tollere. infamię, atque adeo impietatis notam inurere ciuitati, cui ſeruandæ tot remedia neceſſaria viderentur. ad quæ breuiter Carolus, modeſtiſſimeque ſingillatim reſpondit: quæ ageret, Mediolanenſibus eſſe facilia; plurimis etiam iucunda: ſummo ſtudio Ambroſiana inſtituta ſeſe obſeruare, & tueri: vt gregem ſuum, quod eius optima natura ferebat, poſtulabatque, optima diſciplina inſtitueret, curare: id non dedecori, aut infamiæ illi, ſed ſummæ laudi eſſe, ac ſaluti. omnia idoneis argumentis demonſtrauit. Sed Pontifex quoque, tota negotiorum eiuſmodi ratione iam bene cognita, ipſe pro Carolo, notis manu ſua libello appoſitis, reſpondit: neque vmquam ab eo abduci potuit, quod præſente Carolo decreuerat. Cum autem id legati ſæpe memorarent; res Mediolanenſes, aliorum locorum, Romæ præſertim ſimilitudine habendas: ea de cauſſa exiſtimatum eſt; conſuetos curſus ad pallium quoddam cõſequendum; alioſque ludos eiuſmodi, qui Romæ ante Quadrageſimam fiebant, iuſſu Gregorij tunc eſſe ſublatos. quo etiam tempore Pontifex ipſe, dum per eos dies alij voluptati ſeruirent, ſtatas ſeptem Vrbis eccleſias cũ multis Cardinalibus religioſe viſit. Sed litteris ciuitatis nomine Pontifici miſſis ita Pontifex reſpondit.

Põtificis reſponſum ad Mediolanẽſium litteras.

Gregorius Papa XIII. Dilecti filij, ſalutem. Ex veſtris litteris, quas ternas diuerſis temporibus accepimus, atque ex ſermone oratorum veſtrorum, cognouimus ea, quæ de decretis dilecti filij noſtri Caroli Cardinalis ſanctæ Praxedis, eiuſdemque Paſtoris veſtri, nos ſcire voluiſtis; quæque exponi veſtræ ciuitatis, ac prouinciæ multum intereſſe exiſtimatis. Quod illius innocentiam, integritatem, vigilantiam, Dei gloriæ, atque animarum ſalutis zelum in eccleſiaſtica diſciplina reſtituenda, & tuenda agnoſcitis; recte, ſapienterque facitis. ſic enim debitum virtuti teſtimonium tribuitis: dumque talibus factis lætamini, veſtram quoq; pietatem, ac Dei timorem declaratis. Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur, inquit Propheta, idq; magno cũ fructu: reddit enim hęc lætitia vos eiuſdem cum Paſtore

veſtro coronæ participes. Sic enim Abraham pollicitus eſt Dominus, Benedicentibus tibi benedicam, maledicentibus maledicam. & quamquam veſtra, bonorumq; omnium opinio. non ſinebat nos ſuſpicari quicquam à Paſtore veſtro grauius, aut ſecus quàm par eſſet, decretum fuiſſe; tamen querelas expoſitas bonam in partem accipimus, laudamuſque veſtrum conſilium eas ad nos deferendi, noſtroque iudicio ſtandi: ſic enim facere decebat filios optimos; atque huic ſanctæ Sedi addictiſſimos, quo nomine ſemper vos amauimus. Vt igitur veſtræ poſtulationi ſatisfaceremus, conſiderauimus omnia quã diligentiſſime: & quia rationi maxime conſentanea, vobiſque ad ſeruandum ſalutaria, & fructuoſa eſſe iudicauimus; hortamur vos, vt ea prompto, atque alacri animo amplectamini; ac non modo nihil obſtetis, ſed veſtris etiam ſtudijs, auctoritate, opera, executionem adiuuetis: nos enim Cardinali ipſi in omnibus mentem etiam noſtram aperuimus, & declarauimus: Neq; vero ignoramus poſſe decreta ipſa in hoc initio videri nonnullis paulo duriora; ſed euadent ſuauia, ac facilia, ſi bona voluntas acceſſerit, quam debet quiſque à Deo poſtulare, certiſſimeque expectare: anguſta, atque aſpera via eſt, quæ ducit ad vitam; ſi corruptam ſcilicet naturam ſpectemus: at ſi Dei gratiã, Iugum meum ſuaue. Vbi vero ad obediendi voluntatem vſus etiam acceſſerit; experientur homines leuiſſima eſſe ea, quæ initio ducebant grauiſſima. Maxime autem debet omnes conſolari optima Paſtoris voluntas: nihil enim aliud laborat, niſi de gregis ſibi à Deo commiſſi incolumitate, & ſalute; quam etiam ſuæ ipſius vitæ ſemper anteposuit, tanta cum charitate, quantam omnes perſpexiſtis. Committite vos igitur ijs manibus, quas veſtris commodis, & ſaluti paratas, atque inſeruientes grauiſſimis temporibus experti eſtis: animumque inducite, talis, tamque veſtri amantis Paſtoris decretis acquieſcere, inque eo gratiſſimum vos Deo facere, veſtroq́, officio ſatisfacere exiſtimate; ſic enim fruemini ea pace, quam Chriſtus tantopere commendauit.

Ræſcriptum legati non reddiderunt: ſed exemplum eius cum in conſilio ciuitatis Carolus recitari curaſſet; Decuriones, quibus nihil minus cordi erat, quàm ea legatio; quique acta Caroli, pioſque conatus non infringi, ſed confirmari volebant; neque reſponſum à legatis exegerant; & Pontificias litteras, vt gratas, & iocundas, qua decebat reuerentia, & obſequendi voluntate acceperunt.

Carolus ad Regem mittit, qui de ſuis, miniſtrorumque regiorũ rebus plene doceat. CAP. XI.

Erat ea de Philippo Rege Caroli opinio; vt quæcumque à Regijs adminiſtris in Mediolanenſium moribus, ad Chriſtianæ diſciplinæ normam dirigendis impedimenta, difficultateſque incurrerat; quaſcumque contentiones, oppugnationeſq; ſuſtinuerat; ea ſibi minime euentura fuiſſe conſideret, ſi cũ Rege ipſo nemine intercedente agere potuiſſet. Si quid durius ab eodem fortaſſe viſum eſſet emanare, ſi quid minus potuiſſet obtineri: id aliorum vitio factum eſſe, qui res pro turbido ſuo ſenſu, animoque perturbato, corrupte referrent: Regiſque, & conſilij eius animos in Carolum incendere ſtuderent. Vt eiuſmodi vitaret incommodum, per

Nun-

Nuncios præſertim Pontificios, ſæpius, quæ accidebant, quæ ipſe ſentiret, quæque fieri oportere iudicaret, ad Regem retulerat. ſed quoniam publicis internuncijs, alijſve agentibus, qui vſitato modo negotium procurarent; res, ipſa vti erat ſatis perſuaderi non videbatur; & negotia ſemper ad conſilium recidebant, ibique ciuili quodam iudicio plerumque oppreſſa interibant; diu in animo habuit, ſacri ordinis hominem mittere; qui ſimplici quadam ratione, & à conſuetudine cęterorum negotiorum ſeparata vtens, ſemel veritatem rerum omnium ſincere, ac religioſe exponeret: Caroli ipſius animum, & conſiliorum, ſtudiorumque intimam rationem aperiret: quæ item nominatim referri oporteret, quæ auxilio Regis indigerent, ea proponeret. Id genus agendi, Regi ſperabat pro eius bonitate probatum iri. Huiuſmodi conſilium cum ad eam diem diſtuliſſet; fecit Gubernatoris noua contentio, quæ nimium iam extra modum proceſſerat; vt aliam moram interponere nollet; præſertim quia viri ſapientes ita cum eo cenſebant. Carolo igitur huius hiſtoriæ ſcriptore ad eam rem vti conſtituit. quem ante Gubernatoris ægrotationem ad id inuitatum; neque mortis tempore plene inſtructum; poſt mortem nihilominus miſit: quia non huius ſolius, ſed omnium Præſidum etiam futurorum cauſſa, miſſio illa neceſſaria videbatur: rem omnem ſecretò haberi conſtituit, ne quid contra quiſquam moliretur. In finibus Luſitaniæ Rex in vrbe, cui Pax Auguſta nomen eſt, morabatur. eò Carolus cum perueniſſet, prid. nonis Auguſti, Regis adeundi, & alloquendi facultatem quærit: reſpondetur, niſi magna cum breuitate id fieri non poſſe; Regem in poſſeſſione Luſitani regni adipiſcenda die, nocteque eſſe occupatum. demum impetrat; vt Regi nuncietur clericũ Italum adeſſe; qui ſe ad eum litteras, mandataque habere de rebus magni momenti affirmet; petatque vt in eius conſpectum modò venire liceat; ibi redditurum litteras, & à quo, quamque ad rem miſſus ſit, paucis dicturum: de cętero facturum, quod iuberetur. Cum Rex conſenſiſſet; tertio poſt aduentum die, clericus introductus breuiter vnde veniat, & genus mandatorum exponit: à Rege ipſo audiri poſtulat; idque antequam nouus Gubernator prouinciæ Mediolanenſis deligeretur. tradit litteras: capſulam offert, in qua dimidiatum corpus infantis, ex ijs, qui Herodis iuſſu olim, infantis Chriſti Domini cauſſa occiſi fuerant, Mediolano allatum, decorè continebatur. Sacras reliquias Rex collaudat, flexo genu cum clerico veneratur; vultuque pie admoto tangit, quaſi crucem formans. tum clericum gratias agere Carolo iubet de tali munere; & in ſcriptis, quæ agenda haberet, afferre. Clericus quæ poſſet ſcripta ſeſe allaturum reſpondit; ſed plura etiam fuiſſe mandata, quæ referret verbis. quæ dediſſet lecturum; quæque dicere vellet mox etiam auditurum, benigne admodum Rex pollicetur. poſt triduum Clericus quæ ſcribi poſſe exiſtimauerat, ea ad Regem affert. quibus ille acceptis, iubet etiam dicere. Clericus cur eiuſmodi ordinis hominem, & in eo potiſſimum tempore Cardinalis miſiſſet, aperuit. nullo patrono, vel adiutore, immo nullo conſcio, regium ipſum conſpectum ſe recta petijſſe: vt ita diuina tantum ſpectari, Dei cauſſam agi, nihilque eſſe in toto negotium artium humanarum: ſatis intelligi poſſet. nonnulla de Cardinalis mente, conſilijs, animoque in Deum, in Eccleſiam, in Re-

gem ipſum commemorauit, tum obſecrauit, vt cum talis cauſſa tali ratione ageretur; ne ad publica conſilia, neve ad ciuilis prudentiæ homines deferri vellet; ſed ſecum haberet, aut cum religioſis tantum viris iuberet communicari. Addidit, quæ hoc modo breuiter perſtringi poſſunt: De iuris, poteſtatumque controuerſijs nihil ſe dicturum; eas Cardinalem iudici ſummo relinquere, Romæ dirimendas, quibus ſatisfeciſſe crederet, cum eccleſiæ argumenta, teſtimoniaque tantum iuſſiſſet ſuppeditari. de moribus, de ſpirituali diſciplina, de progreſſu pietatis populi Mediolanenſis, de diuino honore, gloriaque ſeſe acturum. horum cauſſa dolere Cardinalem, & conqueri, cum plurima quotidie magiſtratus impedimenta rebus ijs afferrent; quę ſalutariter, ſingularique adeo virtute Mediolanenſes alioqui facere poſſe, multis argumentis, factiſque ipſis clare demonſtraretur. Boni plurimum illos diſturbaſſe primò; ſi non de iuriſdictione controuerſijs excitandis; quod tamen ipſum epiſcopalis adminiſtrationis vim, cum multorum ſalute coniunctam, non parum retardauerat; at earundem certe cauſſarum agendarum ratione; tum contentionibus ſtudioſe faciendis; omnino ijs committendis, quæ ad epiſcopalem dignitatem, & eccleſiaſticam auctoritatem offendendam, ſacraſque ſententias contemnendas ex ſe pertinerent: quod quidem vel maximum eſſet viæ ſalutaris impedimentum. Vi pro iure adhibita, eccleſiæ miniſtro manum iniecisse; inuſitata aſperitate publice quaſſato exilium denunciaſſe. Terribili edicto promulgato, licet aliò verba ſpectare viderentur, reipſa forum eccleſiaſticum ſcribis, notarijs, miniſtris omnibus ſpoliatum fuiſſe. Quas res facientibus immineret anathematis pœna, eas ſæpius attigiſſe. eadem affectos pœna; neque conſuetudine reliquorum, neque rebus agendis, atrius, faſque erat, abſtinuiſſe: publicis factis quodammodo profeſſos, non timere ſe grauiſſimam Eccleſiæ pœnam. Multa eiuſmodi narrare poſſe ſingillatim, quæ tamen putaret iam ad regias aures perueniſſe. Diſcere ſuperiorum exemplo nimis facile licentiam, & contemptionem eiuſmodi, inferiores. ita neque improbos contineri; neque imbecilles animos ſuſtineri poſſe. Plurima facta ſuppetere, quibus, vel impedito Præſulis officio, improbis peccandi licentia relicta erat; vel propoſito Magiſtratuum exemplo, ex priuatorum audacia, contumaciaque, deſpecta fuerat, ſacroſancta fori eccleſiaſtici auctoritas; & rebus, perſoniſque ſacris vis illata. Sed vel pauca ſatis, ſuperque eſſe; prorſus inaudita; & tali tempore, taliſque Regis imperio indigniſſima. Quomodo enim remoto Magiſtratuū exemplo, vel potius auctoritate; pauci clerici tantum animi, atque audaciæ ſumpſiſſent, vt Antiſtiti ſuo Cardinali publice reſiſterent; ſicarios diſtrictis gladijs obijcerent; detruderent eccleſia, & pene præcipitem agerent: & præterea etiam publicis ſcriptis notare auderent? quomodo imbelles homines contra eundem coniuraſſent; teterrimuſque apoſtata tantum facinus ſuſcepiſſet, vt ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalem, ſacris occupatum tormento conaretur tranſuerberare? vt nihil diceretur de ſceleribus, quæ nonnulli, presbyteris etiam in ipſa eccleſia cędendis, commiſiſſent. Non longe abeſſe perditos mortales hæreticos, immo etiam ſæpe adeſſe commercij cauſſa: quibus eccleſiaſticam potiſſimum auctoritatem deſtruere propoſitum eſſet; vt eò quaſi fundamento diſturbato, omnis diſciplina, pietaſque corrueret. Quidnam cauſſæ tandem eſſet, vt tantum con-

ten

tentionis, & pugnæ iuriſdictionis cauſſa ſuſciperetur, non ſatis intelligi. ſed tamen ita eſſet, vt magiſtratus videri volebant: quid ad iuriſdictionem; nouas ſemper aduerſandi, calumniandique cauſſas quærere: ſic cum ſacro Paſtore, patreque, vt cum aduerſario, vel hoſte fere ſe habere: regiæ rei nomen ad remotiſſima trahere: perturbatiſque animi ſui motibus ſemper obtendere; id quod inter alia Cardinalis non mediocriter doleret. Ita iactatum palam; Cardinalem viam ſibi latenter parare ad ditionem Mediolanenſem occupandã; eum ſcilicet, qui opibus abiectis, poſthabita hominum gratia, totum ſe Deo dicaſſet. Suſpicionem verbis tãtummodo elatam, nimis indignum erat. at ab ipſo Præſide prouinciæ factis fuiſſe confirmatam. arcem Aronenſem propterea Borromeijs ereptam; fideliſſimamque Regi familiam quodammodo notatam; id vero quale eſſet, grauiſſimo Regis ipſius iudicio relinqui. Non abſimili nomine piorum hominum ſocietates eſſe diſſipatas; quaſi exercitum quendam ſibi ex ea pia, imbellique multitudine Cardinalis ſibi compararet. quæ cum in ſacris ædibus ornandis: ſacroque cultu honeſtandis, antea curam, operam, laborem, pecuniam pie poneret; dieſque Deo dicatos, benefactis, precationibuſque ſacris obeundis conſumeret: ad otium, gulam, luxuriam, malas omnino artes magna ex parte conuerſa, & dilapſa erat. in qua quidem vaſtitate, cum pijs omnibus dolendum eſſet vel maxime; dixerunt quidam tamen gaudentes, repertum tandem, quod Cardinalem in corde acriter pungeret: quaſi clare aperientes, quod obſcurum alioqui magnopere non erat: non quæ regio imperio vſui eſſent, curari; ſed quæ Cardinali eſſent iniucunda. Ita choreas, & ſaltationes quas iam fere ſacrorum hominum cura, & labor excluſerat, deleueratque; reſtitutas, & defenſas: vnde rixas, homicidia, turpes amores, quotidie proficiſci: non modo vſus doceret; ſed Gubernatorum ipſorum edicta demonſtrarent; quibus expreſſa multorum, grauiumque malorum cauſſa, olim eæ prohibitæ fuerant. ita ſacros dies, qui ob animæ commodum, ac ſalutem ſunt instituti, corpori, voluptatique datos: mares, fœminaſque innumerabiles à rebus animo fructuoſis, ad pernicioſas voluptates abſtractas. Eò veniſſe poſtremum Gubernatorem: vt contra edictum Cardinalis, anathematis ſententia munitum, ipſo dominico die, & eo, qui caput eſſe Quadrageſimæ declaratus erat, ludis equeſtribus operam dare Mediolanenſes curauerit: cum id impetrare non potuiſſet, induxiſſe, ac pene coegiſſe ad id homines exteros: ipſum vna cum filijs aſtitiſſe. Si hæc omnia fortaſſe publici iuris, poteſtatiſque tuendæ ſpeciem aliquam habere viderentur: etiam ad longinquiora multò, indigniora que Principem veniſſe: quæ nullo modo poſſent conſueti nominis integumentis inuolui. Ciuitatis Decuriones nihil eiuſmodi cogitantes, & ab ijs contentionibus alienos, ſolicitaſſe, impuliſſe; vti multa quæ Carolus vitiorum reprimendorum, pietatiſque augendæ gratia fecerat; ad Pontificem deferrent; eaque veluti iniuſte, vel ſine cauſſa, & cum ciuitatis magno incommodo facta, reſcindi poſtularent. compulſos ſemel, atque iterum per litteras facere; demum pene coactos, nobilem legationem magno ſumptu Romam mittere, cum querelis, vndiq; ſtudioſiſſime conquiſitis. Inuitatos, inſtigatoſque multos, vt querelas contra Carolum, eiuſque presbyteros per diœceſim Vicarios afferrent. eorundem actiones examinatas diligenter; inueſtigatumque ſi quid aliquo modo ipſi, aut etiam vrbani Vicarij of-

ſendiſſent. ſi ex clero; ſi ex cœnobijs etiam muliebribus eſſet; qui archiepiſcopi ſui præſcriptionibus vellet contradicere; eius cauſſam prompte ſuſceptam; ſtudioſe defenſam: quæ omnia licèt regij iuris conſeruandi, defendendive ſpecie nullo modo poſſent honeſtari: quia tamen regiorum miniſtrorum fuerant conſilio adminiſtrata; ſtudio procurata, patrocinio defenſa; regio nomine acta viderentur; idque eò indignius, quò regia mens ab ijs omnibus eſſet aliena; de quo Cardinalis nihil dubitaret. Ne illud quidem pretermiſſum; vt concionatores, honore, gratia, frequentique conuentu allectos inducerent; qui recte ſenſus hominum voluptariorum defenderent, Caroli que rebus obtrectarent. Ita quantum in ipſis fuiſſet, omniũ ordinum animos ab Epiſcopo ſuo auertiſſe: acta, conatuſq; omnes euertiſſe; nihil reliqui feciſſe. magnam re ipſa, imbecillis animis preſertim, attuliſſe offenſionem; maximumque detrimentum. ſi totius ciuitatis perturbator vere fuiſſet; vti quandoq; fuerat ab aduerſarijs appellatus; durius agi ferè non debuiſſe. quid ſimile vnquam Cardinalis in eos? tantæ oppugnationis quid culpæ ſuſtineat; eum neſcire; niſi illud vere ſciret; ob vitæ ſuæ errata; multò ſe atrociora, quàm ea quę Dominus permiſerat, cõmeruiſſe. quantum quidem perſpicere; & a Deo aſſiduis precibus ſuis, alieniſq; conſequi potuiſſet; id fieri ſemper, eamq; ratione omnibus in rebus adhiberi ſtuduiſſe, quæ Deo gratior videretur. De eius mente, ac volũtate; de dominandi, alieni ve vſurpandi cupiditate; quid poſt talem, totq; annorum Antiſtitis vitam, demũ ad talem Regem opus eſſet, pluribus? De legitima, iuſtaq; agendi ratione ſua; id affirmare Cardinalem; non pepercisse ſe vnquã ſumptibus, vt viros doctos & grauiſſimarum rerum vſu exercitatos, tum pios quoq; id quod noſſe omnes poterat: apud ſe haberet; quorum iudicio, & ſententia, omnia recte, caſteq; gererentur. De moderatione agendi cũ magiſtratibus, alijſque laicis hominibus; de ſeruãdo modo; ad eos retinendos, conciliandoſque accommodato: quantum ſibi cõſcius eſſet, id ſtudioſe curaſſe at multa ſæpe non incommodè minus, quã temerè iactari. ſi quid decerneret Cardinalis; ſi anathematis ſententiã ferret; ſi paulo liberius agere videretur; id vbique diſſipari, prædicari augeri ſermone: libere nimis, atque auſtere factum; ſubito ſacræ poteſtatis gladium diſtrictum. neſcire autẽ homines, quæ, quantaque is diſſimulaſſet: quid prius priuatim rogaſſet; hortatus eſſet; etiam, atq; etiam monuiſſet. quæ ſi palam fuiſſent; diuerſam opinionem omnino futuram. Enumeraturum ſe multa, & grauia facta, ſi Rex iuberet, in quibus iniuriam Eccleſiæ Cardinalis diſſimulaſſet; hominibuſque turbide commotis condonaſſet. quotieſcumque eccleſiaſtico gladio vſus eſſet, eum videri ſibi feciſſe coactum; quia ſine grauiſſima culpa eccleſiæ ſuæ ius nõ poſſet deſerere; quod tueri etiam ſingillatim Pontificia auctoritate iuberetur. Non ignorare Cardinalem, multa molli potius brachio, cohortationibuſque curanda, & efficienda; quam iuſſis, pœniſque infligendis. at ob contumaces, perditoſque, qui non exiguo numero his temporibus vere; pijs, chriſtianiſque permiſti ſunt; iuſſis etiam ſæpe, animaduerſionibuſque agendum. Vnum ei modum cum id ſedulo cogitaret; tandem videri, vnamque rationem ſatisfaciendi magiſtratibus; paciſque, & quietis, vt vulgo putatur, conſeruandæ: cohortari, obſecrare; ſi recuſaretur, cedere; ius ſuum remittere. quod tamen ſemel factum, iterum paulo poſt, & in re grauiori eſſet faciendũ;

&

& eodem modo deinceps: vt abiecta demum paſtorali virga, celeriter ipſa quoque vox paſtoris prorſus contemneretur. De rebus ipſis, quæ is ad populi ſalutem inſtituiſſet; partim, vtrum quæ fierent ad rem pertinerent, & vere apta eſſent ad fidelium vtilitatem; partim eſſent ne iuſte, legitimeque facta, & iudicata; haud difficulter exiſtimari poſſe; primo quidem ex ratione, maiorumque exemplo, ſi locus daretur: deinde iudicio Pontificis: qui vel ipſis litteris, monitiſque ad ciuitatem datis, ſatis oſtenderat quid ſentiret: ſæpe etiam ipſo regio iudicio, cum vera nunciata ſunt. Sed euenta quoque ipſa, & fructus ex aucta populi pietate perceptos, magno eſſe argumento; quæ quidem mallet Cardinalis Regē alia via cognoſcere. Si in tanta Magiſtratuum alienatione, clerus, populuſq; id profeciſſet, quod omnium bonorum opinione, prædicationeque ferebatur: iudicari poſſe, quid facturus eſſet iiſdē fauentibus. Non eſſe inuoluendum ſilentio, quod plurimorum ſentētia fuerat exiſtimatum: multos diuino iudicio morte mulctatos, qui ſacrum anathema paruipenderant, vel Eccleſiæ auctoritati ſtudioſe fuerant aduerſarii: quę quidē exiſtimatio tum numero mortuorum, tum conditione, rationeque mortis confirmaretur. Dictitatum etiam à nonnullis qui videri vellent æquiores; Cardinalem, quamuis piis, ſalutaribuſque inſtitutis, nimis tamen populum vrgere; & præſtantiore, ſeuerioreque diſciplina premere, quàm multitudini conueniret, ſed in eo genere Cardinalem affirmare, fidemque, vt de re ſpectata, & bene cognita facere; populum Mediolanenſem à voluptatibus, & vitiis ad ſalutares exercitationes, & ad alia, quę nimis exquiſita, & perfecta quidam appellarent, traduci poſſe; idque non modò ſine publico tumultu, quē ſine cauſſa aduerſarii ſæpe commemoraſſent; ſed magna etiam omnium ordinum conſenſione; ſi modò ii non impedirent, quorum erat officium adiuuare potius, & fauere. optime tenere Cardinalem, quid de Mediolanenſibus ſuis poſſet polliceri. Quod ſi etiā aliqui ſe difficiles præberent, quemadmodū pro humana conditione neceſſe eſſet: proprer paucorum cōtumaciam non eſſe tamen deſerendos omnes: immo conandum, vt ipſi quoque ad ſanitatem reducerentur. Cogitari poſſe, quale illud eſſet; nolle rectores ciuitatis, vt populus vltra vſitatum quemdam, communemque modum in chriſtiana diſciplina proueheretur, ſi poſſet, & facile poſſet. vt in ſingulis hominibus, ita in ſingulis populis variam eſſe poſſe vitæ rationem, diuerſumque virtutis gradum: dediſſe Deum Mediolanēſibus, quod aliis fortaſſe non dederat. Epiſcopi eſſe neceſſarium officium, animas ſibi commiſſas velle, ſtudereque virtutis, pietatiſque ſummis ornamentis eſſe inſtructiſſimas. eodem quoque rectoris laici munus referri; ſi modò recte pieque res penderetur. Petere Cardinalem à Regia pietate, clementiaque per Chriſti Domini cruciatus, effuſumque ad ſaluandas animas ineſtimabilis pretii ſanguinem; prouideret in reliquum tempus, vt non ſolū non impediretur, oppugnareturve, ſed in conatibus, laboribuſque animarū cauſſa ſuſceptis ſubleuaretur. id maxime decere tam illuſtrem tanti Regis pietatem: cuius nomine alio quidem loco, in perfidos catholicæ Eccleſiæ perfugas pie, fortiterque bellum geri; alio autem contra Dei miniſtros, actaque populis ſalutaria pugnari, nimis indignum eſſet. Mentem ſuam plane declarare vellet, eaque mandare; ex quibus rectores prouinciæ, magiſtratuſque intelligerent; ad regiā rē, Regis ipſius iudicio, minime pertinere; immo contra

tra illius eſſe voluntatem contentionibus eiuſmodi, vel quoquo nomine illæ appellandæ eſſent, ſeſe dare: neque retinendi tantum imperij, vectigalium conſeruandorum, iuris dicendi ſe eſſe adminiſtros; ſed morum etiam regendorum; conſeruandæ pietatis, & augendæ; quantum quidem tum pro ſua auctoritate ipſi facere; tum in reliquis ſacerdotes Dei adiuuare; eorumq; ſtudijs fauere, ac inſeruire poſſent. Recordari Cardinalem qua conditione Dominus ſuos inuitaret. curas, dimicationes, perpeſſiones, ſæpe etiam cruciatus ijs ſubeundos; ſeque quòd diuinæ opis robur eſſet, ad id paratum eſſe. cupere tamen in tali Principis ditione; & ab eius adminiſtris non ſuſtinere. quin etiam omnino ſibi curandum, ne per alicuius peccatum ea vmquam ſuſtineret. nemini penitus eum concedere, qui regiam poteſtatem, auctoritatemque in imperio Mediolanenſi ſaluam vellet. debere hoc iuſtitiæ, Deoque; debere iuſtiſſimi Regis pietati; debere patriæ; ſibique ipſi, qui ſub illius imperio natus, & ab eo varie, multumque vna cum patre, fratreque ornatus; eidem ſe; quantum per fidem, officiaque ſummo terræ, cœlique Imperatori debita liceret; omni tempore gratum præſtare vehementer cupiebat. In moribus Mediolanenſium recte, pieque, vt quidem voluerat, moderãdis, multò ſe magis regiæ rei, dominationique tribuiſſe; quàm qui minuta quædam tanto ſtudio in lictorijs obſequijs, apparituriſque eccleſiaſtici fori ſine cauſſa perſequerentur: qui contra potius tantum ex regijs rebus detraherent, quantum Dei miniſtris incommodarent. quò magis fideles Chriſto Domino, populi forent; eò fideliores etiam ſuo Regi iuſto, catholicoque fore. Addidit Clericus, ex omnibus quæ tetigiſſet, alia quidem ſatis eſſe, ſi teſtata eſſent apud Regium animum, vt quid ſibi credendum poſthac, quid reſpondendum, quid mandandum eſſet, in rebus ad eccleſiam Mediolanenſem pertinentibus: apud ſe pro pietate, iudicioque ſuo ſtatueret: ex quibus, ſi quid explicatius, pleniuſve cognoſcere vellet, ſe præſto futurum; argumenta, ſcriptaque ſuppeditaturum. Alia vero, in quibus facto opus eſſet, quæque à Regia benignitate opem expectarent, ſeparatim deſcripta, fuſiuſque in oblatis libellis explicata iam tradidiſſe; vel ab impugnatione magiſtratuum liberãda: vel eorundem auxilio perficienda: vel ab ipſis omnino imperandã. ſeſe iterũ Cardinalis verbis ſuppliciter petere, vt ea omnia, conſilio, iudicio, ſapientiaque expenderet, ac ponderaret ſua: aut certe non vulgaris ſenſus, pietatiſve homines adhiberet in conſilium. Ea Rex attente cum audijſſet; habere ſe Cardinali gratiam dixit; quòd ea relata illi eſſe voluiſſet; habiturum ſe eorum rationem: quædam plenius cogniturum: communicaturum etiam quæ opus eſſet, cum idoneis viris: ſignificaturum poſtremo, quid Clerico ipſi faciendum eſſet: Poſt paucos dies nunciari iuſſit, delectum a ſe Didacum Claueſium ordinis Dominicani, qui ei à ſacris confeſſionibus erat; cuius operà in propoſitis rebus plenius cognoſcendis, conſilioque in earum deliberatione vteretur: eum clericus adiret; & cum eo diſſereret. Didacus pro ſua prudentia de vnaquaque re propoſita, cum diligenter dies cõplures egiſſet; & clericus eſſet dimittendus: interuenit Regis ægrotatio; quæ illum multos autumni dies, magno cum vitæ diſcrimine tenuit: vt victi Antonij, receptæque paulo ante Vlyſſiponis lætitiã Dominus morbi dolore, vitæque regiæ periculo compenſare velle videretur. vix morbo liberatus, negotium rurſus admiſerat; diemque dixerat, quo die clericus

ricus abiturus in eius conſpectum veniret. Sed Annæ Reginæ caſus, quæ cum partu ſeptem menſium obierat, adhuc profectionem clerici impediuit: non enim licebat in luctu, & quidem acerbo adire Regem. commemorandam vero hoc loco arbitror huius Reginæ virtutem, quæ quidem in ſummo periculo; Regis, rægieque domus, & vt exiſtimandum eſt, reipublicæ chriſtianæ charitate adeo commota dicitur; vt ſeſe pro illius incolumitate deuoueret. commemorandus item rei euentus; nam & in vita Regi conſeruanda eam Dominus audiuit; & piam ipſius accepit oblationem; quam perpetuæ ſaluti illi fuiſſe ſperandum eſt. Cum primum igitur datum fuit, venit Clericus ad Regem; ſupplexque petijt, vt eius voluntate diſcedere in Italiam liceret. Rex humaniſſime accepit: Cardinali nunciari iuſſit; cupere ſe vehementer eius precationibus aſſiduis iuuari: & magnas ei de tali officio gratias agere: immo & clerico ipſi de eo quod feciſſet, egit ipſe. Litteris ad Cardinalem datis ea Rex tum reſpondit; quæ poſt gratiarum actionem, poſt eius pietatis commendationem moderationem etiam quandam in co non obſcure requirerent. Didacus de moderata regendi ratione fuſius litteris ſuis, docteque diſputauit. Duplex vero cum ſit chriſtianæ vitæ publice, priuatimque inſtituendę ratio; vna, quæ rebus ad ſalutem neceſſarijs contenta eſt, altera quæ meliora ſemper, quantum poſſit, & præſtantiora ſequitur, illam magis probare plurimi videntur. potius eligenda non negant. quæ præſtantiora ſunt, ſed difficultatem ſemper, humanamque imbecillitatem opponunt. at hęc pro varietate locorum, hominumque expendenda; varieque iudicanda cum ſint: probatorum virorum iudicio, qui præſentes, vſu præſertim diuturno, omnia cognouerunt, videntur relinquenda. In voluptatibus item iudicandis plurimos vidimus rerum naturam ſpectare potius, quàm vſum; cum ſæpe non malæ res ob perniciosum vſum, vt malæ meritò ſint reijciendæ. Confirmauit vero Didacus, capturum Cardinalem magnum illius officij fructum: ea miniſtris in poſterum danda eſſe mandata, quæ ei valde probarentur, iam delectum Gubernatorem, qui pietate, ceteriſque animi ornamentis gratus admodum ei futurus eſſet. erat is Metinæ Sidoniæ, optima pietatis opinione Dux; qui poſtea tamen munus dimiſit. ad hæc Didacus, gratum ſemper Regi fore dixit; quotieſcumque vellet, eadem via cum eo Cardinalis agere. Atque re ipſa præſtitum eſt, quod illius verbis promiſſum fuerat. nam ex eo tempore ſatis ex ſententia res Carolo ſucceſſerunt. maxime vero Carolo Aragonio, Duce Terrænouæ prouinciæ præfecto; pleraque fuerunt, quod ad ciuilem poteſtatem attineret, populi Mediolanenſis ſaluti facilius, perfectiuſque curandæ nō mediocriter accommodata: quod ex ſequenti hiſtoria perſpicere licebit. Multis rebus ſignificauit Rex, legationem eam ſibi gratam fuiſſe: multiſque indicijs, quàm bene de Cardinali ſentiret, quantique eum faceret, eo tempore demonſtrauit: ſiquidem adeundi poteſtate clerico celeriter facta; ſatis longum eius ſermonem, libenter audiuit: negotium multiplex, tali tempore; id quod neque facere ſolebat, neque fieri poſſe cubicularius putauerat; in bello, quod ei maxime cordi eſſe dicebatur; propeque in procinctu, humaniſſime ſuſcepit. rem ſuo tantum, vt poſtulatum erat, & religioſi viri iudicio; qui ad conſilium deferre conſueuiſſet; exiſtimauit: nam ita Clericus: re diligenter inueſtigata, cōperit eſſe factum. præterea in maximo ſui morbi periculo, cum ea Pacenſis ciuitas, morbis, &

annonæ inopia, caritateque valde premeretur; de Clerico quæſiuit; ſi quid opus eſſet, ſubueniri iuſſit. cum morbo leuatus eſſet; item poſt Reginæ mortem, citius eum, quàm familiares omnino putarent, admiſit; vt alij exteri, qui aditum eundem quærebant, & domeſtici ipſi valde mirarentur; qui cum Rege clerico illi eſſet; cui ad eius conſpectum aditus tam facile pateret. Satis ampla quoque præmia, vt eſt catholicæ maieſtatis liberalitas, eidem propoſita ſunt; Mediolanenſis eccleſiæ ſacerdotia, quæ regiæ ſunt cooptationis; quæ vel ipſe per Pontificis auctoritatem caperet; vel in propinquum aliquem conferret. ſed ea Clericus recuſauit. Hæc libenter commemorauimus, vt Regis maximi pietatem; & erga Cardinalem optimam voluntatem omnes intelligant. qui ſi nemine interpoſito; aut vero priuata, & ſimplici via inter ſe maturius egiſſent; multò meliora ſperari poſſe videbantur.

DE

DE VITA ET REBVS GESTIS, CAROLI CARD. S. PRAXEDIS, ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI.

Liber Sextus.

De Brixienſibus laboribus: de reliquijs eccleſiæ S. Stephani, & S. Celſi. & de ſacra Sindone rurſus viſa.
Caput I.

POſt Gubernatoris mortem, meritò ſpes erat, in eccleſia Mediolanenſi æquiora omnia, faciliora que fore. defecerat enim in Principe contentionis omnis præcipua vis, & poteſtas. ac licet manerēt quidam præteritorum certaminum adminiſtri; quamuis magna; non ſumma tamen ad voluntatem accedebat potentia. Quid in eo genere per Romanam auctoritatem effici poſſet, ſummus Pontifex ſatis oſtenderat reſponſo ſuo. Sanctius Gheuara, Arcis præfectus, & donec Gubernator eligeretur, prouinciæ præpoſitus, homo erat ſatis pius, & à ſuperioris tēporis contentionibus abhorrens. qui quidem illud Caroli cohortatione fecit laudabiliter, vt hiſtriones minime ferret, genus hominum; qui turpibus plerumque fabulis ad ſpectatorum mores deprauandos accommodatis, ſordidum quæſtum faciunt; impudicaſque fœminas ad alliciendam iuuentutem in ſcenam immittunt. hos Carolus, primo quidem idoneis hominibus conſtitutis, qui obſeruarent, ita corrigere ſtuduit; vt nihil obſcœnum, aut chriſtianis alioqui moribus alienum dicerent facerentve: diebus item feſtis; ac ſexta quaq; feria omnino abſtinerent. poſtremo ſcriptas fabulas, ad ſimilitudinem librorum, qui eduntur, à ſe prius probandas ſtatuit. quam darētur: hiſtrionumque libidinoſa crimina, quæ fori ſui eſſent, perſecutus eſt: vt ij potius abire, quā ea ſuſtinere vellent. Sed ad rēm. Non modica etiam erat expectatio, de eo, quod apud Regē miſſus in Hiſpaniam clericus effeciſſet. Ita vero euentus ſe habuit, vt ſpes fuerat. ſed non ita ſubitò, tamen aduerſariorum conatus concidere: partim enim ex prǣteritis certaminibus multa renouare per Decuriones, perque Gubernatoris conſilium quidam curarunt; quæ minime perfecere: partim etiam nouas contentiones excitarunt. Cū ad res prǣcipui pauperum Valetudinarij recognoſcendas, à Carolo Ioannes Fontana delegatus, rationes adminiſtrationis poſceret: is autem qui Regis nomine tum loci curatoribus aſſidebat, rationum libros negaret; munus ſuum prius exequi non potuit, quàm aſſeſſorem anathematis afficeret pœna. qua re ad Apoſtolicum iudicium ſtatim delata; multa complurium menſium ſpacio incommode acciderunt: dum aſſeſſor plura pro ſe diceret, vehementerque ageret; ipſamque anathematis ſententiam, quod grauius erat, rationibus quibuſdam contemneret. Ea de cauſſa, opportuna fuit in Hiſpanijs, Philippi Segæ Epiſcopi Placen-

centini, & Apoſtolici internuncij præſentia; qui pro ſua pietate, ac eximio rerum publicarum vſu, tum erga Carolum obſeruantia, vt alias ſæpe, quæ vera eſſent Regi referret, & eccleſię cauſſam tueretur. vir is poſtea diu agitatus, cauſſam capitis apud eos iudices dixit, quibus ſe, dum Carolo reſiſteret, gratificari fortaſſe ſummopere putabat. atque demum cum in publico quadam die fuiſſet; domum reuerſus, repente prolapſus concidit; & erepta ſtatim loquendi facultate, amiſſiſque ſenſibus, paulo poſt mortuus eſt. Dũ hæc agerentur, Carolus eccleſiam Brixienſem diligenter recognoſcebat. Sed hic tangendum ante alia de aucta vehementer eius vitæ duritie. qui Roma cum poſtremò rediſſet: ad aquæ vſum, relicto penitus vino, deuenire conſtituit; id quod multos iã annos paulatim moliebatur. Eius rei tempus eryſipelas obtulit, & febris, qua poſt reditum laborauit; ita vt vino complures dies abſtinere medicorum voluntate neceſſe eſſet. eo enim quaſi aditu patefacto, integram in eo genere abſtinentiam ingreſſus eſt. neque ea contentus, duos hebdomadæ cuiuſlibet dies conſtituit, quibus pane tantum, & aqua ſuſtentaretur: ac non multò poſt, tres, quas antiqui legitimas ferias dixerunt, eodem modo ſibi traducendas decreuit. item ſublato de loco ſuo conſueti lecti apparatu; in anguſtiſſimum, ſecretumque locum cubandi cauſſa ſe retulit, apud alium ſimilem, precandi cauſſa conſtitutum; quo intimis tantum aditus erat. cubile fuit paleæ ſaccus: in quo veſtitus cum iaceret; poſtea Pontificis monitu, quem de vitæ ſuæ ratione Romæ conſuluit; detractis ſibi veſtimentis, linteis cannabinis vſus eſt: quæ cum vſu, lauationeque aſperitate carere cœperant, noua iubebat adhiberi. nouum autem operimenti genus ſuper lecto habuit, duplicis panni itidem cannabini, palea interpoſita conſuti; quo etiam hyeme vtebatur. hac porro aſperitate audita, multi amice, vehementerque cum eo egerunt, ne ſe tantopere affligeret. Auguſtinus Epiſcopus Veronenſis pro ſuo ſummo in eũ amore, ac pietate, per epiſtolam ei fuſius eo de genere ſcriptam, aquæ potum improbauit: cui Ioannes Paulus Caimus ex bono medico presbyter, & canonicus eccleſię maioris factus, reſpondit; rationes afferens, quibus etiam natura, potus aquæ Carolo videretur conuenire. Ab eo fere tempore, maiorem etiam affabilitatem, ſuauitatemque quaſi perfectæ virtutis maturitatem quandam, adhibens, gratiam ſuam auxit cumulo non mediocri. vt pleroſque paſſim audiremus prædicantes, id quod erat; eo nihil humanius, nihil dulcius fieri poſſe. Nunc ad Brixienſem eccleſiã; cui Carolus magna Rectorum vrbis obſeruantia cultus, operam non minus laborioſam, quàm vtilem dedit; multis adiutoribus; ſacrorum canonum, diſciplinæque eccleſiaſticæ peritis. In ea diœceſi cum ad Telinæ vallis hæreſi laborantis fines veniſſet; ſe minime continuit; quin ad regionis catholicos homines confirmandos, millia paſſuum duodecim pedes in eam penetrans; nobilẽ beatiſſimæ Virginis ædem inuiſeret; ibique etiam concionaretur; pro ſua modeſtia, religioneque minime fecit Comenſis Epiſcopi, ad quem ea pars pertinebat, aſſenſu. Populum quendam falſis dogmatibus ob hæreticorum conſuetudinem iam antea deprauatum, cum in eadem diœceſi ſtudioſe iuuare curaret; puellæ cuiuſdam, inſignem pietatem eſt admiratus; de qua mihi tacendum eſſe non exiſtimo. eam auus cum ad patrem hæreticum, qui in Telina valle exulabat, eſſet miſſurus; tanta conſtantia eò ſe vẽturam negauit; vt domo pul-

ſa,

ſa,potius apud extraneam mulierem
duriter ſuſtentari vellet, quàm fidei
periculum adire. auo mortuo, cum
frater rurſus vi ad patrem duceret:
aufugit illa in itinere,& in ſiluam ſe-
ſe abdidit; moxque ad mulierem re-
dijt. Carolo demum annos nata cir-
citer decem, ſupplex ſe commenda-
uit;iſque in Brixiæ pio quodam pau-
perum mulierum collegio iuſſit col-
locari. Neque prætereunda eſt ipſo-
rum ſicariorum,eiectorumque, qui-
bus Brixienſis regio tunc abundabat
erga Carolum reuerentia: cum enim
alij, qui incidiſſent, rebus ſuis,ſæpe
vita ſpoliarentur, contra non ipſe
Carolus ſolum, ſed eius adminiſtri
quoque,quibus illi ſæpe in varijs iti-
neribus occurrerunt, honore potius
quàm vlla iniuria ab iiſdem afficie-
bantur. Venit quandoque eorum
dux, nobiliſſimo loco natus, toti re-
gioni maxime formidabilis, ad vi-
cum quendam, vt Caroli ſacro,con-
cionique intereſſet. Carolus cũ plu-
rima in æde tormenta, telaque con-
ſpexiſſet; ſacri loci dedecus minime
ferens,ad ducẽ miſit, vt ea exporta-
rentur:qui ſuis omnibus exire iuſſis,
tormentum quod geſtabat,humi po-
ſuit; illudq; pede comprimens,ad ſa-
crum, concionemque attentus man-
ſit. Martinẽgum noctu Carolus cum
veniſſet; diuerſorium extra caſtel-
lum ingreſſus, eodem hominũ gene-
re completum offendit; qui maxime
illum reueriti; domicilijs etiam,quæ
iam tenebant, prompto animo ceſſe-
re.ipſe vero ſuis ad cœnam dimiſſis,
infeliciſſimum vitæ genus miſeratus,
diu cum illis egit,vt ex tantis pericu
lis,miſerijſque animas, corporaque
item ſua eriperent; ſuumque ad eam
rem auxilium pollicitus eſt: quorum
nonnullos ita commouit, vt pœni-
tentiam ſibi proponerent, innocen-
temque vitam poſthac agendam
conſtituerent. Cum quattuor ſan-
ctorum Brixiæ Epiſcoporum, & in-
ter eos ſancti Dominatoris corpora
in arcis æde ſine congruis honori-
bus,cultuque haberentur,neque pijs
hominibus ob arctam loci cuſto-
diam, aditus eſſet ad venerationem:
ea Carolus,etiam rectorum ciuitatis
voluntate,in Eccleſiam maiorem ce-
lebri admodum apparatu,conuentu-
que tranſtulit, menſe Nouembri an-
ni M.D.LXXXI. nam ad id tempus in 1581.
eo negotio Brixienſi; longinquo iti-
nere ſæpius repetito, perſeuerauit,
anni tempora inter ſuam, Brixien-
ſemque eccleſiam partitus. In ea ci-
uitate conuenit Mariam Maximiani
Imperatoris olim vxorem; Rodul-
phique matrem, & Philippi Regis ſo
rorem: quæ ex Germania in Hiſpa-
nias iter faciebat. debitum erat offi-
cium altiſſimæ Imperatricis dignita-
ti; non minus tamen inſigni optimæ
fœminæ pietati: accommodatum ve
ro ad Caroli res in Hiſpania iuuan-
das. periucundus fuit Reginæ Caro-
li aduentus: atque humaniſſimæ,pie-
què admodum accepit: Miſſam,vt co
ram ea faceret, ſuiſque precibus iu-
uaret,poſtulauit. Carolus eo tunc ſa
lutationis officio cõtentus,Laude ite
rum adiuit, vbi eam præcipue hono-
rare cupiebat; quòd ea ciuitas pri-
ma in Mediolanenſi ditione occur-
rebat. Sed illa Imperatorum, filia,
vxor,& mater; præ ſummo chriſtia-
næ humilitatis ſtudio Carolo dixit;
pompam illam perſonæ Imperatorię
perſcriptam ſeſe ferre quodammo-
do non poſſe; in qua ipſa veheretur,
clerus vero pedibus præiret. Itaque
omiſſa pompa ingreſſa eſt. Miſſam
Carolus illa præſente fecit. cumque
loco minime cõſecrato fieri neceſſe
fuiſſet, eam rem, cum inter ſacrum
verba faceret, noluit Carolus exem-
pli gratia ſilentio præterire: quin ex
cuſationem afferret, idque ſibi alio-
qui nõ probari modeſte ſignificaret.
nonnulla Mariæ,nobiliſſimiſque fœ-
minis,quæ eã comitabantur,donauit
re-

religionis gratia: quæ quidem illæ, vt incredibili cupiditate expetierant; ita ſummo gaudio acceperunt. cum autem de Mediolanẽſis eccleſiæ rebus eam generatim ipſe docuiſſet; clericum deinde, quem miſerat in Hiſpanias, Genuam verſus, eam ſubſequi iuſſit; & quæ opus eſſent, ad eccleſiæ cauſſam defendendam, latius ſuppeditare. Ad Brixienſium populorum ſalutem plurima Carolus effecit; auctoritate ſine dubio adiutus ampliſſima; ſed in primis ſanctitate. Magnus, ſalutariſq; locis omnibus animorum motus, voluptatum propenſio. plurimi tali exemplo, cohortationibuſque permoti: ad fugienda vitia, ad emendandos mores, ad augendam pietatem incenſi: non mediocriter in ſalutis negotio profecere. multi diuturnis ſecretim vinculis aſtricti ſalutarem libertatem, diuino beneficio, Caroliq; opera conſecuti ſunt: vt eiuſmodi commotiones Carolus videns maximis in laboribus maxime item recrearetur; ſæpiuſque gentis laudaret pietatem. præcipue vero, quod ad acuendum virtutis ſtudium dicendum eſt, mulierum virilem excellentemque animum, admirabatur; ad inſignia quædam pietatis officia exercenda paratum. Quæ vero pro ſua auctoritate decernenda, ſcriptiſque mandanda cenſuit; ea ſi reſpiciamus: plurima item ea ratione, grauiſſimaque inſtauraſſe, atque egiſſe videatur, ad Pontificiarum conſtitutionum, decretorumq; prouincialium præſcriptum: de cleri diſciplina; de cultu eccleſiarum; de recto rerum eccleſiaſticarum ſtatu; de cœnobiorum virginalium inſtitutis; demum de ijs omnibus, quæ ad vniuerſam eccleſiam illam recte, ſancteque ordinandam pertinerent: quæ nimis longum eſſet enumerare. grauiſſima quædam ad ſacram immunitatem ſpectantia, quæ quis in ijs regionibus emendari fortaſſe voluiſſet; non neglexit ille quidem: immo cura, diligentia, cohortatione, omniq; officio ſuo, neque id ſine fructu, curauit: ſed iudicio perſequi, & corrigere, eius arbitrij, poteſtatiſue non fuit. Commemoranda fuit eo loco Hieronymi Luciaci patricij Brixienſis pietas, admirabiliſq; in Carolum animus, tum aſſiduis, prorſuſq; inuſitatis officijs, quæ præterimus: tum hoc maxime. cum Brixiam Carolus venit, vt Imperatricem conueniret: quoniam viſitationis leges tunc non impediebant: ad eum improuiſo diuertit. homo incredibili gaudio perfuſus: idque in fęlicitatis loco ponens, cubiculum, quo ille vſus fuerat, cum lecto apparato ea lege concluſit, nuncque concluſum habet, vt eo poſthac vmquam ſit vſurus nemo beatum ſeſe honeſtiſſimi vir ordinis dicebat, ſi per ſuorum neceſſarias rationes licuiſſet in Caroli domo, vel ipſius ſtabuli ſordibus exportandis, operam dare. Vno ex ijs temporis interuallis vſus Carolus, quæ Brixiẽſe negotium intermittens dabat eccleſiæ ſuæ, octauam totius cleri ſui ſynodum habuit: in qua mirificam illam vim ad clericos commouendos, vt antea, magno animorum fructu præſtitit. eaq; vſus opportunitate, populo ſuo ſacrorum corporum eccleſiæ ſancti Stephani translationẽ, quò celebrior, adiuncto diœceſis clero, ſplendidiorque eſſet, exhibuit. cum enim ob ædiculam ſancti Vincentij in ipſa eccleſia inſtaurandam, eæ reliquiæ mouendæ eſſent; ſua conſuetudine vſus: populi erga beatos illos pietatem translatione celebranda, ſtuduit excitare. dies translationis fuit XIIX. Cal. Maij. Reliquiæ fuerunt ſanctorum Leonis, & Marini martyrum, & Arſatij Epiſcopi: quæ in eodem loco, ſed ad honorem decentius, & ad diuturnam cõſeruationẽ cautius, collocatæ ſunt. Atq; eodem mẽſe poſt dies quinq; reliquias

mouit

monit ſanctorum Cirini, Naboris, & Baſilidis; quæ in altari ſancti Celſi in capite ſiniſtræ nauis, vt appellant, poſito, reconditæ erant: quod altare, ob minime congruum locum tollendum erat. celebritatem, pompamve eius rei nullam inſtituendam cenſuit; cum pauca tantum oſſa, ante conſpexiſſet. ea priuatim repoſita ſunt, mox in aptiorem locum referenda. Conſuetum eius anni tempus dabat Carolus eccleſiis diœceſis ſuæ luſtrandis: cum ad venerandas ſancti Euſebij eius vrbis Epiſcopi reliquias, Vercellas venit: quarum translationem Ioannes Franciſcus eius ſucceſſor parabat longe celeberrimam; ob inſignem optimi ſacerdotis, & patroni difficillimo Eccleſiæ tēpore præſtitam pietatem, conſtantiam, animique magnitudinem: quæ translatio tamen quibuſdam impedimentis dilata, numquam habita eſt. nam Ioannes Franciſcus ſanctę Sedis Apoſtolicæ internūcius, apud exteras nationes moratus eſt vſque ad mortem. Vercellis Carolus Maſinum profectus eſt ad Carolum Emanuelem nouum Sabaudiæ Ducem: deceſſerat enim ante menſes circiter decem eius pater. Carolus autem per Franciſcum Adornum tantummodo filium conſolatus, paterniſque admonitionibus proſecutus, adhuc eum non viderat. tunc vero libenter ſumpſit oblatum tempus; vt adoleſcentem iam etiam ad omnem regiam virtutem, pietatemque incitatum, pro ſuo eximio amore; pro patris fiducia, & ſpe; pro ipſius ſtudio, deditaque admodum voluntate, coram confirmaret; & conſiliis, præceptiſque ſuis quantum poſſet, adiuuaret. Aduenienti princeps paſſus amplius ducentos pedes obuiā proceſſit. Tum Caroli ſermonum, actionumq; fructu maxime lætatus; vehementer etiam ab eo petiit, vt Taurinum ad viſendam iterum Sindonem redire vellet. quo profectus Carolus, in longinquiores inde ſuæ diœceſis partes diſceſſit. atque ad Virginis ſacra natalitia Mediolanum reuerſus; Reginæ Hiſpaniarum antea mortuæ, non animæ ſolum funebribus officiis, ſacrificiiſque ſummo ſplendore in eccleſia maiore celebratis, ſuffragatus eſt; ſed laudibus quoque ſatis ornata concione habita, quæ edita eſt, tantum tribuit, quantum eius præclara virtus depoſcebat.

Duo Carolus inſtituit primis in ſequentis anni M. D. LXXXII. menſibus ad populi ſui diſciplinam, ſalutemq; valde vtilia, ſibique admodum iucunda. primò quidem feſtos dies integre tutatus eſt, non ſolum a ludis equeſtribus; ſed etiam a perſonis, & laruis; quod antea factum non erat. hunc virtutis progreſſum, quæ fuit, nō dicam populi; is enim ſemper obtemperaſſet; ſed principum etiam virorum obſeruantia; facile conſecutus eſt; cum ſuum de ſpectaculis edictum ad id genus quoque pertinere tantum declaraſſet. Deinde cum ad ſanctos illos dies ventum eſſet, quibus Euchariſtia chriſtiano cuique canonicis ſanctionibus ſumenda eſt: præcipua cura, diligentiaque inquiri iuſſit; qui publice in chriſtianam diſciplinam peccarent; vt eos ad ſacramētum admitti minime permitteret. quæ res ad animas erigendas, quæ ſordidæ iacerēt, magnopere valuit. multi enim, ſi non immortali ſacramenti beneficio; ſaltem notæ, infamiæque timore permoti; & ea neceſſitate etiam adiuti; ex publicis malis, offenſionibuſque tamquam è luto emerſerunt. & ſacri homines, ſiue ad confeſſiones audiendas, ſiue ad regendas parochias delecti; quorum negligentia, vel infirmitate vitia ſæpius aluntur; à Carolo grauiter moniti, quòd certorum hominum publica, vel etiam inueterata peccata, ſicut ipſe reperiebat inquirendo tolerarent; ad officium ſuum, grauiſsimum quidem, maximique

Prouinciale concilium ſextò habet. Tranſlationem corporum S. Simpliciani, aliorumq; beatorum celebrat. CAP. II.

momenti redditi ſunt attentiores. in ea cauſſa fuerũt primarij quidam; qui poſthabita ſalutis, & exiſtimationis quoque cura, turpem, & contaminatam vitam agebant: qui quidem ſumma omnium bonorum approbatione, libere fuerunt a Carolo correcti. Poſt Paſcha vero duas illuſtres actiones ſibi obeundas parauerat: ſextum prouinciæ concilium; & pulcherrimam ſacrarum reliquiarum translationem. Ac translationem quidem; cum antea poſſet haberi; reiecit in illud tempus; vt Epiſcoporum conuentu magnificentior euaderet. nam ſuperiore anno monachi Caſſinenſes ecclesiam; priſcis quidem temporibus Mariæ, cæteriſque beatis Virginibus dicatam; poſtea vero ſancti Simpliciani nomine appellatam, inſtauraturi; altaris locum alium deſignarũt. quod mouendum cum eſſet; mouendæ neceſſariò erant reliquiæ, quas continebat. Carolus igitur, cuius auctoritate id faciendum erat, eò venit IIII. Cal. Aprilis. inuenimus arcas plumbeas, vna Siſinii, Martyrii, & Alexandrini martyrum: & item ſancti Benigni Archiepiſcopi Mediolanenſis oſſa habebat: caput tamen vnum, quod Benigni fuiſſe creditum eſt: martyrum vero capita Tridenti fuiſſe relicta, vnde ea corpora tranſportata fuerant, credibile videtur: quin etiam non pauca eorum oſſa deeſſe animaduertimus. Capſa altera duorum beatorum Præſulum itidem Mediolanenſium oſſa continebat, Ampelii; & eius, quem hilare admodum, & qua poſſum veneratione commemoro, Geruntii: traditur enim ex familia fuiſſe, cui a Baſilica Petri nomen eſt. In tertia, Sancti Simpliciani itidem Mediolanenſis Archiepiſcopi oſſa, & ex omnibus pulcherrimum caput, condita erant. Eæ capſæ, quemadmodum inſcriptum erat, & ſenes quidam memoria tenebant, eo loco conditæ fuerant anno ſalutis M. D. X V I I. quo anno monachi eccleſiam obtinuerant: alia quoque oſſa ibi ſunt reperta; quæ Sancti Antonini itidem Archiepiſcopi fuiſſe exiſtimata ſunt; in illa enim eccleſia ea eſſe, memoria proditum eſt; neque alius eorum demonſtratur locus. Capſæ rurſus clauſæ in eccleſiæ ſacello collocatæ ſunt; donec rite transferri, & cõſtituto loco recondi poſſent. Habuerat igitur Carolus Epiſcoporum ſuorum cõcilium; in quo præter conſueta ornamenta, ad magnificentiam eccleſiaſticam comparata, tunc primum in loco vbi Epiſcopi congregabantur, imagines ſanctorum, qui vt patroni ab ſingulis eccleſiis prouinciæ inuocantur, apponi iuſſit. Plura de more variis de rebus, ad diſciplinam eccleſiaſticam reſtituendam, decreta fuerant, quamquam paruo ſatis volumine. continẽter vero ad tranſlationem ventum eſt; V I. Cal. Iunij; die dominico poſt Aſcenſionis ſolennia: quę vno fere Simpliciani nomine vbique promulgata eſt; quia illi præcipue honos habebatur: propterea, quòd non ſanctitate ſolum, ſed doctrina quoq; præſtantiſſimus vir ille fuit, quamuis nulla eius ſcripta extent: & quod plurimi faciẽdum videtur, non ſolum a Sancto Auguſtino valde obſeruatus; ſed ab ipſo etiam S. Ambroſio patris loco habitus eſt. omnium, quæ Mediolani quidẽ celebratę ſunt, ornatiſſima, apparatiſſimaq; hæc tranſlatio fuit. præter cõcilii Epiſcopos, alii quoque multi, in primis vero Gabriel Paleotus Cardinalis, affuere. litteræ ad vniuerſam prouinciam datæ; quibus omnium pietas erga beatos, optimoſque illos Eccleſiæ Mediolanenſis patres, in primiſque erga illum quodammodo patrum ipſorum patrem, excitabatur. libelli pſalmorum, precationumque editi; cum hymnis multis, carminibuſque, tunc ad beatorum illorum honorem Mediolani, Romæque compoſitis. ieiunium quarta, ſextaque feria, cum ſabbato quoque,

præ-

precedente hebdomada paſſim ſeruatum. pluribus ante diebus in tota prouincia, feſtus campanarum ſonus. pridie diei tranſlationis, nocturna lumina ad publicę lætitiæ maius indicium ex vnaquaque domo prolata. qua ſacræ reliquiæ portandæ erant, ad paſſuum millia circiter quattuor, egregius viarum apparatus. periſtylia pluribus locis, portæque triumphales. ad Archiepiſcopale palatium, omnium Antiſtitū Mediolanenſium, quotquot vmquam fuerūt, imagines affixæ. inſignis porta ad locum, vbi ciuitatis conſilium haberi ſolet; cum victoria depicta, quam Mediolanenſes olim, trium martyrum illorum auxilio, contra Fridericum Imperatorem pugnantes ſunt conſecuti. vbiq; vero elogia, & inſcriptiones ad ſanctorū illorum, ipſiuſque ſanctorum creatoris honorem propoſita. Clerus vniuerſus cum ſplendidiorib. indumentis, cereiſque; qui etiam longe ex vicis, & caſtellis ad duodecim millia paſſuum conuenerat: poſt illum Epiſcopi: deinde reliquię, quas in quattuor feretra diſtributa ferebant Abbates Caſſinenſes, ſacris indumentis, mitraque inſigniti. Simpliciani vero caput argenteo capite incluſum duo Cardinales, duoq; Epiſcopi portabant. cerei maximi vtrinque accenſi. ſuper ſingulas arcas vmbracula a viris honeſtiſſimis ſuſtētata. tanta conuenit multitudo, vt viæ circiter millia paſſuum decem ab vrbe plenæ conſpicerentur. at ex multis quoque prouinciæ partibus plurimi aduenerunt. vt tot, tantiſq; rebus accedentibus, ea celebritas longe maxima ſit effecta. Carolus ſacris feretris ad eandem eccleſiam relatis, pontificale ſacrum fecit, & in eo concionatus eſt: idq; ea facie, quod a multis eſt obſeruatum, vt ſi portando, & impetum multitudinis, quæ videndi, tangendiq; cauſſa tota via concurrebat, per multas horas ſuſtinendo, nihil laboris ſenſiſſet; cum alii tamen Præſules vultu ſatis manifeſte defatigationem non mediocrem præ ſe ferrent. In ędibus monachorum, vt commoditatis gratia conſtitutum erat, Præſules māſere: ſed priuſquam ipſi accumberent, duodecim pauperibus accumbentibus ſtantes miniſtrarunt; interim eos ſalutaribus verbis cohortantes; ſpiritualemque cibum corporeo adiungentes. Cum denique ipſi quoque cibum caperent, eumque minore, quàm pauperibus ſuppeditatum fuerat, copia, ex prouincialis decreti moderatione: venia, Carolus inquit, dari potuit inopum gratia, ſi præſcriptum cibi modum tranſiuimus; noſtri vero cauſſa, non item.

Transfert corpus S. Ioboni. Synodum dioeceſis habet. rurſus in Taurinos, deinde Romam proficiſcitur. CAP. III.

Poſt concilii, tranſlationiſq; labores eę ſacrorum munerum, operumq; functiones obeundæ Carolo inciderunt; quas, ad eius virtutem ante oculos ponendam, ordine ſemel recenſere, non alienum puto: vnde fieri facile poterit reliqui temporis coniectura. nam frequenter ſeſe offerunt, ſi perſequi vellemus, huiuſmodi continuationes. ſtatim igitur occurrerunt triduanæ ſupplicationes illæ, quas excellenti cultu, præcipuoq; labore corporis Ambroſiana celebrat Eccleſia. nam a nocte fere media, duodecim ipſas horas, atque amplius ſingulis diebus continuantur; dum per eccleſias ex antiquo ritu, intra, extraque vrbis mœnia vniuerſus clerus ſacris precibus inſiſtit. has neque ob ſuperiores labores, neque ob id, quòd Cardinalem, alioſque Epiſcopos hoſpites domi haberet, omiſit Carolus; ſed nocte poſt tranſlationem proxima, ſumpto vix duarum horarum ſpatio ad ſomnum capiendum, affuit in maiore eccleſia, ad ſacrū cinerem capitibus omnium qui conuenerant, more maiorū imponendum. ſupplicationum deinceps totū triduum, pane, & aqua tantummodo ſe reficiens, religioſiſſime coluit. Primo die cum ex tam longa via rediiſſet; quietis loco, illud addi-

dit, vt ad reliquias iam tranſlatas de more recondendas, Sancti Simpliciani Baſilicam adiret. altero die itidem reuerſus; in parua, & pene ruinoſa æde Sancti Michaelis, quæ maiori templo ſubeſt, reliquias Sancti Ioannis Archiepiſcopi, cognomento boni, aperuit, collegitq; poſtea in ipſum templum transferendas; quò etiam parochiæ titulum, iuſq; tranſtulerat. tertio vero die veſpertinarum precum ſolemniis in eadem eccleſia celebratis, eas in capſa ſtannea, conſueto ritu, diligentiaque recondidit; capite reſeruato, vt argẽto tegeretur. ac poſtero die vna cum Cardinali Paleoto, cleroque vniuerſo tranſtulit. collocauit autem in altari, quod extruxerat ad dexteram templi partem, vbi alteram ianuam occluſerat. Proxima Dominica, Sanctiſſimæ Penthecoſtes ſolemnitati, Pontificalibus officiis operã dedit. poſtridie ſupplicationi, quæ plena propoſita indulgentia, cum vniuerſo clero habetur ad Sancti Gregorij locũ extra vrbem. tertio eius celebritatis die feſto, ſacramento confirmationis adminiſtrando, vt tali tẽpore ſolebat, vna cum Paleoto fuit occupatus. Cumque clerum totius diœceſis ad eam diem conuocaſſet; quarta, & duabus conſequentibus feriis ſynodum habuit; concioneſque, vt conſueuerat ad clerum. Cardinalem Paleotum interea vrbis eccleſias, earumq; ſacras res pie viſentem, paſſim audiebamus, Caroli ſingularem pietatis ardorem, intolerabileſque labores continuos ſumma cum admiratione extollentem, atque obſtupeſcentem. Impetrauit ab hoc optimo Præſule Carolus, vt in ſynodo ipſo quoque concionem, eamq; latino ſermone, quòd illi perfacile eſt, ad clerum haberet. cuius concionis locum in proxima ſynodo ipſe pro ſua ſingulari modeſtia, ad clerum in concione attulit, diuinituſque tractauit. is autem erat de eo, quod Iſraeliticus populus, dum poſt captiuitatem Babilonicam templum inſtauraret, varie ſentiebat: alij namque præſentem ędificationem videntes, flebant recordatione longe pulcherrimi veteris Templi: alij vehementer gaudebant, inſtaurationem ex ſuperioribus ruinis contemplantes. quæ res ad præſens tempus erat valde accommodata: erat enim, ſi præteritas corruptelas quis cõſideraret, valde gaudendum, ob ea, quæ in diuino cultu, eccleſiaſticaque diſciplina reſtituta erant: ſed dolendum etiam maxime, quòd omnis inſtauratio à vetere cultu, diſciplinaque longiſſime adhuc abeſſet. Poſt ea quæ commemorauimus, cum iterum Carolus Taurinum petere cuperet, & ſacroſanctam Sindonem viſere; delegit tempus illud. vt cum Paleoto Cardinali vna proficiſcerentur. ea re lætatus eſt Dux vehementer; & ſanctiſſimum Chriſti corpus iam tunc a Carolo ſumere conſtituit, in proximo eius ſolemni feſto. iter fuit piarum exercitationum plenum. in locis vbi manendum eſſet, primò Cardinales ad eccleſiam veniebant, ibique litaniam cum inuocatione ſanctorum ex eccleſiaſtico ritu habebant. mane poſt ſacrum in viam ſe dabant. in itinere de rebus ſalutaribus ſermones, cogitationeſque omnium erant. ſingulis enim curribus ſacerdos erat pręfectus; qui certa capita ſociis ex euangelio traderet, dum iretur, meditanda. Nouariæ, Vercelliſque concionibus, ſacriſque aliis actionibus populorum pietatem adiuuarunt: qui quidem licet Antiſtites, vt principes ampliſſimos honorarent; vt ſeruos Dei, ſanctoſque viros etiam obſeruabant, & venerabantur. armati, qui ex vicis honoris cauſſa de more obuiam prodibant, noua militum ſpecie, humi poſitis genibus tormentis, vt conſuetum eſt, ſonum efficiebant. mira delectatione, gaudioque pulpita, dum Præſules ampliſsimi concionarentur,

tur,

tur, inſueta purpura collucentia, pij omnes contemplabantur; & temporum fœlicitatem viciſſim gratulabantur. Quæ Taurini, multitudinis infinitæ concurſu, etiam ex corruptæ fidei locis, pie, ſanctèque acta ſint; in ſanctiſſima Sindone aſpicienda, publice oſtendenda, publiceque adoranda; in precatione quadraginta horarum, ab vniuerſis ciuitatis ordinibus per ſtationes de more continuanda; in ſacris concionibus ab ipſis Cardinalibus, ab Epiſcopis, qui conuenerant; a ſacerdotibus aliis, tum per ſingulas ſtationes, tum alias quoque, ad eorum populorum ſalutem habendis: in Domini corpore, pompa magnificentiſſima per vrbem rite ferendo, eiuſque feſto die celebrando; hæc omnia ex iis, quę alias in hoc genere facta narrauimus, exiſtimari poſſunt. Inde vero per Padum diſceſſere Cardinales. Paleotus lõgius delatus eſt, Bononiam verſus. Carolus in Caſalenſi diœceſi naui egreſſus, parœciam ſuam oppidò propinquam recognouit. inde ad montana loca profectus, vſque ad Septembrem rebus ſacris ordinandis, populiſq; ad ſalutem iuuandis operam dedit. Romam hoc eodem anno redire Carolus conſtituit: tum quia eius rei tempus ex eccleſiaſtica norma, poſt triẽnium recurrerat: tum etiam quòd multarum rerum cauſſa, quę ad Eccleſiæ ſtatum pertinebant, eius virtus a multis ibi deſiderabatur; & erant quotidie, qui inſtarent. maturius autem profectus eſt, quàm putarat; ob grauiſſimum morbum Camillæ ſororis: de quo cum accepiſſet pridie natalis Virginis feſti; ea ipſa nocte, diſpoſitis ad curſum equis, Vaſtallam contendit. ſed eò cum perueniſſet, offendit mortuam: cum paucos ante menſes Anna quoque ex hac vita migraſſet. Commodum igitur ita arbitratus, inde Romam petere ſtatuit: cum profectionis cauſam prius tamen ab Epiſcopo Dertonenſi, vtpote cæteris prouinciæ Epiſcopis antiquiore, probari ad præſcriptum decretorum prouincialium curaſſet. Romæ de iuuandis inter alia vicinis populis hæreſi contaminatis, egit; de quo latius poſtea explicabimus. ſacras Eccleſię ſanctæ cœremonias, a certis Cardinalibus; viris doctis ad conſultationem adhibitis, auctoritate Pontificia conſtituenda curauit: opuſque iam cœptum vidit, antequam diſcederet. alia permulta, quæ neceſſe non eſt enumerare. Seminario ſuo duas Carauagienſes Præpoſituras, quæ Humiliati ordinis fuerãt, impetrauit: Abbatiam vero Secedauam in agro Alexandrino congregationi Oblatorum. Ineunte anno M. D. LXXXIII. Roma rediens ad grauiſſimam controuerſiã inter duos Italos Duces componendam, iuſſu Pontificis venit. quam rem complexus, ita deinde, tamque fœliciter non multo tempore confecit; vt & Pontifici ipſi, & vtrique parti ſatiſfaceret. Mediolanum cum rediiſſet, tribus diebus conſueto ritu, cum vniuerſis ordinibus ſupplicationes obiit ad ſtatas eccleſias, ob Didaci Hiſpaniarum principis obitum: ita enim Philippus pater, omiſſis funebrium precum officiis, pro decem annorum puero, faciendum pie iudicauit.

Vicinarum gentium fidem, ſalutemque ſibi curandam ſuſcipit. CAP. IIII.

Hinc ad vicinas gentes, hæreſi, maliſque aliis afflictas, iuuandas, Carolus animum adiecit. Plurima fecerat ob eam cauſam antea; quemadmodum demonſtratum eſt. Multis populis, plurimis etiam hominibus ſeparatim, varia ratione ſæpius ad ſalutem ſubuenerat. Fecerat Carolus non ſolum, vt illis opem ferret; ſed vt eodẽ etiam tempore eccleſiæ ſuæ, atque adeo ipſi Italiæ caueret; cui magnum ab ea parte periculum, videbat imminere. licet enim variis decretis prouidiſſet; ne, quod propter varia negotia quotidie accidit, vel exteri venientes in prouinciam ſuam, quidquam ſanctæ fidei, diſciplinæq; detrimenti

menti poſſent afferre; vel ſui ad loca deprauata euntes, contaminarentur; & ſi quid ipſi labis cōtraxiſſent, cum patria communicarent: multò cautius tamen, tutiúſque fore animaduertebat, vicinam partem, ſi fieri poſſet ſanare; quàm ne quid proximè corrumperetur, eniti. Vicinam partem intelligo non Heluetios ſolum; & qui primam Rhætiam incolere putantur, Griſones appellatos: ſed multò magis Italos populos, neque exiguos; neque ignobiles; qui citra ipſum quaſi Italiæ vallum, Alpes dico, ditionis Mediolanenſis fines attingunt: & ſub earū gentium imperium, ceciderunt. Heluetiorum quidem certos pagos ſcimus rectam apud ſe fidem, & in ſuis citra alpes adhuc conſeruare. ſed ea tamen in rebus eccleſiaſticis diſciplina vtuntur; vt maiora ſint ijs pericula pertimeſcenda, nam cæteri, poſt amiſſam diſciplinæ integritatem, etiam diuinæ veritatis lucem perdiderunt; miſeriſque ſunt errorum tenebris circumfuſi: tum ſua in eos, quibus imperant, mala deriuarūt. at eiuſmodi pericula item, vitiaq; quantum poſſet, tollere Carolus in animo habebat. Rhæti vero illata ſemel a Zuinglio hæreſi, ante annos circiter ſexaginta; Epiſcoporum Curienſium primò negligentia; deinde infirmitate, negligentiaque ſimul; ad eam enim eccleſiam pertinent; in eum denique ſtatū venere, vt ex tribus pagis, quas ligas appellant, quibus tota Rhætorum ciuitas continetur; duæ magna ex parte hęretica peſte corruptę ſint; tertia, quæ genti nomen dedit, cum Griſia vocetur, & maioris videtur auctoritatis; dimidia tantum ex parte ſequi videatur catholicā fidem. Cum vero non exiguas etiam citra alpes regiones occupent; quæ natura, & lingua Italicæ ſunt; & prouinciæ Mediolanenſis antea fuerunt; eandem ad illas calamitatem transfuderunt. Eiuſmodi vallis eſt, quæ Meſaucina dicitur, a Meſaucis populis in qua caſtellum hodie quoque, paulum corrupto nomine, Meſocum appellatur. Eiuſmodi Peſclauium cum agro, & valle, quæ ad illud pertinet. qui quidem populi, Rhætici popularis dominatus ſunt participes. Sed eſt alia vallis lōge maxima, & multarum rerum copijs abundans; quæ hominum ad centum millia, cum nobilibus familijs, varijs caſtellis, vicíſque dicitur continere. Telina illa eſt, eius longitudine paſſuum circiter ſexaginta millium, Abdua fluens, demum Larium lacum ingreditur; vel potius illum efficit. eſt & alia minor, Larium, medio quodam alio lacu pariter attingens, quæ ab Caſtello Clauenna nominatur; cui vallis alia ſancti Iacobi nomine dicta coniungitur. Harum vallium populi, dominatus minime participes, tali ſub imperio, ſi tantummodo eſſent; tolerabile videretur: ſed ea dominatus ratione a iudicibus plerumque hæreticis premuntur; vt hæreſis peſtem in dies magis, magiſque recipere quodam modo cogantur. qua ex re, qui non multos ante annos incorrupta fide viuebant, nunc ex parte non modica ſunt inquinati: atque ita ſerpit malum, quotidieque manat; vt niſi Deo miſerante, quis occurrat; breui (quod auertat Deus) populos vniuerſos, qui tamen Itali ſunt, occupaturum penitus videatur. vnde non paruum reliquæ Italiæ periculum immineat: præter illud præſens, grauiſſimumque detrimentum; quod nefariæ libertatis cauſſa, eò tamquam in tutum locum, mira facilitate, ob nimiam locorum propinquitatem, ſeſe recipiunt Itali omnes, quotquot ordines religioſos, fidemve ipſam impie, pernicioſeque deſerere ſtatuunt. His igitur regionibus, populiſq; omnibus, cum ab ſe Carolus, quantum fieri poſſet, totis viribus ſubueniendum ſtatuiſſet: re ad Pontificem Romæ delata; Heluetiæ, Rhætiæque, Vi-

ſtatoris Apoſtolici nomine, magna cum poteſtate præfectus eſt. Roma reuerſus, neque laboribus, neque ſumptibus vllis parcendum ſibi ſtatuit, vt miſeris ſubueniat: omnes vias circumſpicit, exploratque, quibus vijs tantis malis poſſit remedium afferre. Caroli deſiderio illud erat adiumento, quod aduentu Ducis Terrænouæ, eccleſiæ Mediolanenſis adminiſtratio facilior videbatur; & contentionis aduerſæ loco, rebus ſalutaribus auxilium ab eo expectabatur. cuius rei indicia multa ſtatim is dederat: hoc in primis, quòd adminiſtrationis initio ſuperiora edicta de more renouaturus, & ea omiſit, reiecitve, quæ populi pietatem antea magnopere turbauerant; & alia promulgauit, quæ Carolus cupiebat; quæque iam a Rege ipſo per Clericum poſtulauerat. præterea ſeſe rebus omnibus eam rationem initurũ pollicebatur, quæ a controuerſia, contentioneq; maxime eſſet aliena: quod Carolus etiam ſperabat; pietate principis adductus antea ſibi perſpecta. Audoenum Ludouicum præterea Anglum, nunc Epiſcopum Caſſanenſem, adminiſtrationis ſuæ primarium Vicarium relinquebat; cuius fidei, virtutique confidebat plurimum. Hæ res ob firmam ſpem publicæ quietis, rectæque gubernationis, locum Carolo dabant, vt exterorũ ſaluti operam dare facilius poſſet. Ciſalpinos igitur cum in primis ſibi tentandos, iuuandoſque ob propinquius periculum conſtituiſſet; Meſaucos ex his primos ſibi petendos exiſtimauit; quòd primarijs quibuſdam regionis viris auxilium petentibus, multitudine ad id parata, proficiendi ſpes erat non mediocris. Eſt ea vallis longitudinis millium circiter viginti, & mortalium ad millia vndecim continet. Cum autem Meſauci eſſent in adminiſtratione, & imperijs Rhætorum conſortes, & Griſiæ gentis pars, quæ grauior eſſet, & a recta fide minus aliena: ſecurius ibi agi poſſe videbatur; ſi forte ob renouatum pietatis cultum, ijs reliqui vellent aliquid negotij facesſere. Accedebat, quòd publico vicorum conſilio nonnulli ex valle ad Carolum venerant; iudicemque petierant, qui apud eos maleficas, ſtrigeſq; inquireret: quod quidem ob veteri eorum more, ad Archiepiſcopum Mediolanenſem ſimiles ob cauſas confugiendi, non abhorrebat. Eò igitur Carolus præmiſit Franciſcum Borſatum Mãtuanum clari nominis iuriſconſultum, qui ad clericalem ordinem nuper tranſierat: vt de maleficis quæreret, iudiciumque ferret; & Caroli officijs quodammodo viam pararet. Is profectus, conuocato totius vallis conſilio; ſic acceptus eſt, vt magnas ſe Carolo, ipſiq; Franciſco gratias habere de huiuſmodi charitatis officio incolæ reſponderent. Ille igitur ea omnia ſtudioſe ſuſcepit, quæ mandata erant; & totam vallem perluſtrauit: donec Carolus aduenit ipſe. qui ſummo gaudio exceptus; & quibus potuit in locis ſilueſtribus, ab eiuſmodi hominum genere, maximis honoris ſignificationibus acceptus fuit. Antequam vallem ingrederetur; ſuis omnibus conuocatis, oſtendit quantam rem ſuſciperet; quàm acres, aſtutæque Dæmonum concertiones expectandæ eſſent. proinde tum aſſidua, & ardenti precatione cum ieiunio, ſalutariq; aliarum rerum patientia coniuncta, opus eſſe; tum magna quoque cautione; ne quidquam ab aliquo fieret, diceretúrve, quod ex ea gente quiſquam in malam partẽ poſſet, vel ob iudicij infirmitatem accipere: quod vbique ex chriſtiana pietate cauendum erat, id ijs locis præcipuo ſtudio fugiendum. Quo die Roboretum peruenit (præcipuum illud eſt in vallis prima parte caſtellum) magno incolarum concurſu, Pontificali habitu venit ad eccleſiã: vbi ſumpto concionis argumento ex ſacra Ioſe-

phi hiſtoriæ, quem pater miſerat, vt fratres quæreret; & quomodo ipſi, gregeſq; ſe haberent, patri referret: miſſum ſe dixit ad fratres ſuos a ſummo Romano patre. miſſionis cauſſam, ſuumque erga illos amorem, & ipſorum conditionem, ſtatumque ſic explicauit; vt pie admodum multitudo commoueretur, & fleret. Hæc Roboreti agebantur: ſummo mane Franciſcus Panicarola nũc Epiſcopus Aſtenſis, verba faciebat ad gentem catholicis dogmatibus inſtituendam, accommodata: Carolus poſtea Miſſę ſacrum faciebat; concione altera populum pie cohortabatur. Achilles Galliardus ex ſocietate IESV vespere chriſtianæ fidei prima dogmata accurate docebat: deinde multitudo litania, eiuſdẽq; modi ſacris precationibus exercebatur. ſacræ confeſſiones quotidie audiebantur; qua in re magna erat a Carolo impertita ſacerdotibus ad animas expiandas auctoritas. Ad conciones, ad diuina officia, ad ſacroſanctam communionem, mares, & fœminæ, cuiuſuis ætatis; gregibus paſcendis, operibuſque victus cauſſa faciendis addictum vulgus; quotidie conueniebant, vt ſi dies illi ſinguli feſti fuiſſent: idq; eximio quodam ſalutis deſiderio, miroque in Carolum vti patrem amantiſſimum, amore, & obſeruantia faciebant; vt ferme naſcentis eccleſiæ imaginem quandam cognoſcere liceret. Carolus interim quotidiano ieiunio ſeſe exercens, pane, & aqua tantummodo ſuſtentabatur, feſtis exceptis diebus. comites, quoniam ſacri dies Aduentus erant, Quadrageſimæ cibis vtebantur: quæ quidem abſtinentia ob multarum rerum inopiam in iis locis erat incommoda valde, magnique ſumptus. Roboreti plures cum dies moratus eſſet; & in ea vallis priore parte plurima geſſiſſet: ad extremam tranſiit; qua parte præcipuum caſtellum alterum eſt Meſaucum, a quo tota vallis nominatur, duo enim vallis rectores in iis duobus locis ſedem habent. Eadem ibi ratione ſe geſſit; ſimilemque tulit laborum ſuorum fructum. Regionis mala ipſe quidem, non vt iudex; ſed vt quilibet ſacerdos, Deique miniſter fere perſecutus eſt, ipſis tantummodo gentis legibus eſt vſus; quibus eam quiſque fidem ſequi permittitur, quam velit; & ita catholicis pariter, & hæreticis proprios per leges licet habere ſacerdotes, & doctores: quamquam re ipſa per omnem Rhætorum ditionem; maxime autem in dediticiis: magna fit in eo genere catholicis iniuria. cum enim hæretici paſſim, quos volunt, etiam exteros, ignotoſque ſacerdotes, religioſorumque ordinum apoſtatas recipiant: catholicis contra leges prohibetur, alterius regionis presbyteros, concionatoreſve adducere; ſi modo rectoribus plerumque hæreticis non placeant. ij vero fictis nominibus, calumniiſque, ſiue publicæ quietis turbatæ, ſiue maledicti in aduerſarios prolati, pro arbitrio vtuntur, vt bonos quoſque presbyteros diuexent, atque eiiciant. malos, licet catholicos, ferunt facilius; quòd eorum vitia ſibi ad hæreſim propagandam vſui eſſe perſpiciunt. quin etiam Epiſcopi ſui ſubſidia iniq; prohibere ſolent: vt prohibito Paſtore, facilius grex diripiatur. Ita miſeri, cum aliquo ſacrorum miniſtro carere non poſſint; dum alii non ſuppetunt, ſæpe improbos homines, nonnumquam etiam impios ſibi doctores aſciſcere coguntur. atque interdum fuit, qui deteſtando ſcelere multitudinem fallens, nullius ſacri ordinis homo, ſacra omnia aliquo loco conficeret. Igitur ardenti amoris, & charitatis officio Carolus hæreticos circiter viginti ad Eccleſiam catholicam conuertit, pauci enim præ reliqua multitudine corrupta fide erant: ac, ſi loca extrema quædam detraheres, quę aliorum populorum propinqui-

quitate, licet aſperis interpoſitis montibus, frequentiorem hæreſis peſtem contraxerunt; recti, catholicique ſenſus erant fere omnes. Duos cœnobitas, qui fœminas ſecum, filioſque ex eis habebant; & non minus inopem, ac miſeram, quàm ſceleratam vitam agebant, inflexit, vt ad ſuos ordines, religioſamque vitam redirent. ea in re ſumma, incredibilique vſus eſt benignitate, amantiſſime cohortando, pœnaſque meritas minuendo; immo illas ſibi adſcribendo: tum fœminis quoque, & natis ſua cura, ſumptuque collocandis, & ſuſtentandis. presbyteros à concubinis, quas palam habebant, abſtraxit: minime aptos excluſit; malos puniuit. in iis ſaltem eccleſiis bonos collocauit, quarum eſſet ſtructura decens. ſacerdotes è ſocietate IESV eo accerſiuit; qui non fide ſolum, & moribus chriſtianis omnes; ſed pueros etiam literis erudirent: cum Rhætia fere tota magiſtris paulo ſaltem eruditioribus careret, eis amplas ædes rectorum conſenſu tradidit, quas Triuultij olim Meſauci Marchiones obtinuiſſe dicuntur: vt eorum collegium ſumma incolarum voluntate conſtitueret. plurimos præterea, qui vel ob clandeſtina, graduque prohibito contracta matrimonia, peccati ſordibus hærebant: vel ob praua lucra, & iniqua fœnora Dæmonum laqueis conſtricti tenebantur, variis modis excitauit; atque ab eiuſmodi miſeria, animæque vinculis pro ſua auctoritate liberauit: tum a peccandi licentia in poſterum reuocauit. omnino circiter viginti dierum opera, Carolus ita res iis locis immutauit, vt alia prope gens videretur; omneſque ad optimum pietatis cultum ex præterita corruptione ſeſe excitatos oſtenderent. Iudicium de artibus maleficis, Dæmonumque nefario cultu, Borſatus ita peregit, vt decem fœminæ, quas ſceleris non pœnitebat, damnatæ, ſæculari, vt vocant, brachio traderentur: quarum etiam pars poſt paucos dies iuſſu magiſtratuum igni necata eſt: aliæ plurimæ impietatem deteſtatæ, veniaque petita punitæ ſunt. neque tamen impii flagitii mares expertes erant: immo, quod horribile eſt, ipſe Præpoſitus Eccleſiæ Sancti Victoris Roboreti, quæ in tota valle præcipua eſt, dux eius, & caput fuit; ſacriſque rebus in eo nefarie abutebatur. is autem gradu ſacro deiectus, magiſtratibus itidem dimiſſus eſt, vt iuris erat, puniendus. Eius loco Ioannem Petrum Stupanum Theologum in gentis imperio natum, Carolus eccleſiæ illi præfecit; qui adhuc locum tenet; pieque populos pro virili parte iuuat. Scelus illud huiuſmodi eſſe ex reis repertum eſt. certis diebus in loca ſiluestria nullo labore, vel incommodo ferebantur. ibi dæmoni, qui principem locum tenebat, cum primò quis accederet, ſeſe tradebat; & ſacroſanctam crucem conculcare iubebatur. eo loco ſaltationibus, choreiſque vacabant. carnes a dæmone acceptas edebant. omni libidinum, turpitudinumque genere ſeſe contaminabant. quæ omnia tamen ſpecie tantum, quadam, & quaſi per ſomnium miſerorum animos afficiebant; ita vt cibi, reſque aliæ inane quoddam tantummodo, vanumque afferrent oblectamentum. quæ res ſaltem, infelices mortales à ſcelere debuerat alienare. ſed eo vinculo conſtricti erant; vt non ſolum non reſipiſcerent, ſed ſtuderent etiam maxime ſocietati quamplurimos alios aggregare. puellas cum vix nubiles eſſent, erat, qui per inſidias ad id incitaret: quin ipſæ matres impellebant. nonnulli erant, qui tota ætate, iam ſenes ea ratione turpitudini, atque impietati ſeruierant. immo erant familiæ, in quibus iam plures ætates, à maioribus, quaſi iure quodam hæreditatis id flagitii poſteris tradebatur.

huic ſceleri addicti hæreticorum nomine vulgo appellabantur; cum hæretici ipſi nouæ religionis homines dicerentur. Id malum, eumque Diaboli dominatum, quo maximus numerus continebatur, Carolus diuino munere diſturbauit; peneque extinxit; pleriſque alijs approbantibus, & ſummopere gaudentibus. nam præter reliquam perniciem, multorum valetudini, Diaboli mancipia illa ſuis malis artibus vehementer nocebant; & vitam ipſam nonnumquam videbantur eripere. Diſceſſit Carolus magnum ſui deſiderium relinquens; non ſolum apud vallis incolas; ſed apud alios quoque finitimos; etiam hæreticos. cum enim Bernardinum Morram Iuriſconſultum Caſalenſem, qui nunc in eccleſia Mediolanenſi generalis Vicarij munere magna cum laude fungitur; tunc autem Carolum non multo ante, relicto ciuili magiſtratu, clericaliq; habitu ſumpto, ſecutus erat; per eos dies Curiam, vbi totius gentis conuentus agebatur, negotiorum eiuſmodi Rhæticorum cauſſa miſiſſet; populi eius tractus omnis Carolum aduenire exiſtimantes, cupide expectabant; deq; eo honorifice excipiendo ſtudioſe agebant. Curienſes ipſi maxima ex parte hæretici eadem eſſe voluntate videbantur. Sed ille Biſitionem venit Heluetiorum ditionis caſtellum citra Alpes; non hæreſi illud quidem; ſed prauis, damnatiſque contractibus; eccleſiaſticæ auctoritatis vſurpatione; matrimoniorum execrabili licentia, ita contaminatum; vt ſummopere Caroli auxilio; beneficioque indigeret. quod ille conſueta benignitate, clementiaque cum tribuiſſet; magnum animarum numerũ paucis diebus paſſim liberauit; quæ varijs ſacræ cenſuræ laqueis irretitæ tenebantur. Ipſi quoque loci rectores, vt expiationẽ impetrarent, publico ſcripto polliciti ſunt, fore, vt factis eiuſmodi, canonum iure prohibitis, in poſterum abſtineretur. His geſtis Carolus Mediolanum reuertit.

Conat⁹ prędicãtium in Meſaucos reprimit, alia auxilia populis afflictis ſuppeditat. CAP. V.

Quod in Meſaucis, Deo in primis bene iuuante, ſalutariter actum fuerat; id Diabolus diſſoluere per Prædicantes, vt appellant, ſtatim conatus eſt. hi ſunt hæreſis doctores; qui non errore ſolum, ſed ſeruitute etiam quadam ob doctrinæ auctoritatem miſeras nationes oppreſſas tenent. impietatem, frequenter concionando, docendoq; multitudinis imperitæ mentibus inſerere, tuerique ſtudent. quæ ad gentis libertatem, auctoritatemq; conſeruandam pertinent, ea ſe noſſe, vehementerque curare profitentur. dominis, optimatibuſq; aſſentantur: eorum gratiam omni ratione colligunt, & conſeruant. ſi quid excitari impietatem, eorumque licentiam ſentiunt, quod quidem attẽte obſeruant; conueniũt ſtatim; & de communibus rationibus vna conſultant: tum omni aſtutia, & dolo pios conatus omnes infringere; bonaque rerum initia penitus delere ſtudent. per eos hæc in primis efficiunt, qui rerum potiuntur; quibus ante omnia ſuſpicionem de imperio, auctoritate, ſtipendijs amittendis iniiciunt: & indoctis, auariſque hominibus, quæ volunt facile perſuadent. Sacrilegi igitur cum audiiſſent, quæ in Meſaucis facta erant; ſibi, auctoritati ſuæ, commodiſque, talibus ex initiis valde timentes; Curiæ in totius nationis comitiis, quò ad ſexaginta (tanta eſt hominum peſtis) conuenerant; poſt Morræ diſceſſum, gentis principibus ſuſpicionẽ de ſuis ſummis rebus mouent: vociferantur vehementer; rem eſſe minime diſſimulandam; immo graui pœna dignum facinus: Meſaucos Inquiſitorem hæreſis contra leges accerſiuiſſe: Cardinalem principem virum recepiſſe; ei ædificia tradidiſſe, quæ munita eſſe arcis loco poſſent. fœdus, quod cum Gallorum Rege eſſet, ea via frangendum; nouum autem cum Hiſpaniæ

Rege

Rege faciendum curari. initia illa eſſe principatus, libertatiſque amittendæ. Vaniſſimis argumentis cœtum illum permouent; vt iudices ex ſingulis pagis dentur, qui propter eā cauſſam in Meſaucos agant. erat enim cœtus hereticus ex maiore parte. & tum in vniuerſum tota natio; tum multi priuatim, ſtipendia Gallici Regis accipiebant. Legatus item, quem Rex idem apud eos habere ſolet, rebus catholicis, vt debebat, fauere pollicitus; Meſaucorum, & ipſius fidei cauſſam deſeruit. actum eſt vehementer: nonnulli ex primarijs Meſaucis ſeſe in vincula dare coacti ſunt. ſed per legationem Heluetiorum; perque Griſiorum contentionem, qui iudicium illud ſuis tantum principibus vindicabāt; quoniam vallis ad eos proprie pertinebat; Carolo ſtudioſe agente, Deoque in primis volente, effectum eſt, vt Griſiorum ipſorum ſententia Meſauci liberarentur; Carolique facta conſeruarentur. nam & ipſi populi in eo, quod ſibi propoſuerant conſtanter permanentes; ſeque in poſterum ſemper ſanctæ eccleſiæ addictos fore confirmantes; paratos ſeſe oſtenderunt, ad religionem vna cum libertate armis tuendam; vitamque pro fide catholica etiam profundendam. Carolus poſtero anno, qui nobis eius vitæ finem acerbiſſimum attulit, minime dimiſit ſuſceptum munus: immo omni ſtudio, ac pietate exequi, atque vrgere non deſtitit; vt aliqua ratione fidei cauſſam ab hereticorum manifeſtis iniurijs vindicaret. in quo illud conſequi tunc quidem ſatis habebat, quod iuſtiſſimum eſt, & gentis legibus, vt diximus, conſentaneum; vt quando vnicuique fidei, religioniſque arbitrium lege conceditur: neque catholici pios ſacerdotes, etiam exteros, & cuiuſuis ordinis probatos habere, ſacramentorum, doctrineque gratia prohiberentur: & neutri improbos, ſacrilegoſq; perfugas; quod paſſim ab hereticis fieret: neminemq; omnino, abſque idonei teſtimonij fide; poſſent recipere. Ita enim & catholicæ fidei conſulebatur; cui non ad conſeruationem ſolum, ſed ad propagationem quoque miniſtros idoneos ſuppeditaſſet; & proximum perfugium intercludebatur perditis hominibus; qui vel ab Eccleſia Romana, vel a religioſis ordinibus, vel omnino a recto, & honeſto per Italiam vellent deſciſceſſere. At præterea quid ille ſibi in hoc genere toto propoſuiſſet; quid ageret, aut aggredi vellet; hoc loco non eſt opus explicare. Sed non vnam inierat rationem; quæ magnam religionis citra alpes in primis reſtituendæ, ſpem oſtendebat; erat certe ad id aptiſſima: niſi inſperata morte Deus omnia diſturbari, propter obſcuras nobis cauſſas permiſiſſet. Interim vero dum grauiora pararet, ſuſciperetque; tum varios populos in vniuerſum, tum homines ſeparatim plurimos reliquo tempore, rebus ad ſalutem neceſſarijs, aſſidue iuuit. Franciſcum Adornum ſocietatis IESV ſæpius commemoratum, & Dominicum Bouerium Congregationis Sancti Pauli Clauennam miſit. eundem poſtea Dominicum, Peſclauii catholicis auxilium poſtulantibus conceſſit; vbi diutius moratus, piis dogmatibus explicandis, contrariiſque confutandis, tum aliis ſacris officiis; rebus catholicis magno fuit adiumento: donec aduerſarii, qui eum ferre diutius, ſuis rationibus rem valde contrariam putabant; variis de more confictis nominibus illum accuſarūt; effeceruntque, vt ei dum in muneris ſui functione perſeueraret, vincula de improuiſo inicerētur; neque alia conditione, quam ſponſione facta, ut abiret intra certum tempus; dimitteretur. Commemorandum eſt in hac fidei cauſſa, totius fere catholicæ gentis Heluetiç factum: qui non difficile Caroli opera ſunt adducti; vt publi-

eo conſilio, legatos ad Rhætorũ conuentum mitterent; de integra religionis libertate populis dedititiis reſtituenda. qui etiam publice teſtarentur; ſi quemadmodum iuſtum erat, & fœderis legibus continebatur, Rhæti non feciſſent: nolle ſe eiuſdem fœderis iure, ſi quid iis aduerſi accidiſſet; teneri; ſubſidiumve aliquod ferre. Quæ legatio magni ſine dubio ponderis, plurimum catholicis valuiſſet, ſi cætera quoque teneri potuiſſent. His omnibus Caroli officiis, conatibuſque, ſimul fortitudine Meſaucorum, mire catholici earum regionum omnes ſunt excitati. languẽt permulti quidem in ſtudio tuendæ ſalutis, fideique tum conſeruandæ, tum propagandæ; ſiue quia in vitiis ſæpe iacentes fide ſunt infirmi; ſiue quia tales dominos timent; nullo præſertim parato defenſore. Sed in vniuerſum tamen ad fidei libertatem recuperandam; & ad grauiſſima quoque pericula ob eam cauſſam ſubeunda, ſeſe per id tempus erecto animo, paratos præſtiterunt. quæ res fecit, vt quidam fidei negotium, quod Carolus vnũ agebat, ad rem ſuam, cupiditatemque accommodantes; cum ducem aliquem tantummodo, paucoſque armatos populis Telinç vallis deeſſe ad arma contra Rhętos capienda exiſtimarent; militum manum ad eos ducere, mortuo Carolo nulla auctoritate publica conarentur. cuius rei auctores Mediolanenſis Gubernator puniuit. Verum is ardor, alacritaſque omnis, quæ ab Caroli auctoritate, liberalitateq; plurimũ pendere videbatur, ab eius obitu vereor, ne penitus ſit debilitata. quæ tamen, ſperemus, vt aliquando Dei munere, in ſpem religionis integre colendæ reſtituatur. At interim Italici populi in totius præpotentis Italiæ, & maximorum chriſtianorum Principum conſpectu, hæreticorum dominorum iniuria, qui potentiſſimi tamen non ſunt, perculſi iacent. Dei cultus, ſacrorumq; adminiſtratio friget; & in dies minuitur, contaminaturque magis. augetur quotidie numerus hæreticorum. Italiæ pars, teterrima hæreſis peſtilentia paulatim conficitur, & contabeſcit. Quæ mala vtinam Dei miſericordia ij quandoque reſpiciant, qui remedium afferre poſſunt.

Eius vitæ ratio poſtremis annis: & extremi temporis actiones quædam. CAP. VI.

Peruenimus ad poſtremas Caroli actiones: quas tamen poſtremas fore credebat nemo. nonnulli quidem in eo, vltimis præſertim menſibus, obſeruabant aliquid inſuetæ imbecillitatis, & maciei. ſed tamen, vt ſæpe accidit in excellentibus viris, eò longiore vita fore plerique exiſtimabant, quò chriſtianis rebus eam videbant vtiliorem. Imbecillitatis cauſſa putabatur, corporis ſui tractandi ratio, quam in ſummis, aſſiduiſque laboribus tenebat. cum enim in ſuperioris anni Quadrageſima tota, pane, & aqua tantummodo ſe reficere ſemel in die cœpiſſet, Dominicis diebus exceptis; quibus tamen piſces non guſtabat: in eo genere adeo progreſſus eſt; vt iam reliqui etiam temporis maiori parte eadem in corpus ſuum duritia vteretur: cumque ad ſequentem perueniſſet Quadrageſimam huiusanni M. D. LXXXIIII. adhuc aſperitatẽ augens, certis diebus ipſo quoque pane relicto; ficus aridas tantum, & aquam ſumebat. atque vltima hebdomada, quæ ſanctius colitur; ficis omiſſis, lupinis vti conſtituerat. Cruda legumina puto imitatione Patrum voluiſſe adhibere, inter quæ vnum lupinum egenis vſui eſſe aqua maceratum, hoc tempore videre potuit. Verum ob eam cauſſam abſtinuit, de qua nunc referam. Non multos ante dies eryſipelas in crure rurſus apparuerat, vlcuſque fecerat: cuius curandi cauſſa, medicis parens, iacuerat complures dies. cum minime ſanaretur; conceſſere Medici, vt ſurgeret, motuſque beneficio frueretur. ita tum ſacras

cras

eras ordinationes initio Quadrageſimæ habuerat; tum alia geſſerat, quæ opus erant: neque crure amplius laborauit. ac dum ſurgendi facultatem peteret; affirmaretque ex natura corporis ſui bene cognita, ſeſe ex ea re conualeſcere poſſe; medici autem primò quidem non concederent: quidam ex familiaribus, exiſtimans Carolum cum vitæ diſcrimine medicis minime pariturum; idque animo ſuo dolens; litteris Romam ad Caroli neceſſarios datis; eum grauiter ægrotare ſcripſit; neque velle medicorum curationem admittere. Ibi de re conſultant. efficiunt denique vt ad eum ſcribat Pontifex in hanc ſententiam: ſeſe ægre admodum ferre, quòd curationem pati nollet: monere autem, vt ſanctos viros animi virtute imitaretur; corpus eatenus affligeret, quatenus vires, æquitate ſeruata, ferre poſſent. Poſtremo etiam grauiter imperat, vt in vita moderanda medicorum conſilia ſequatur. Carolus, qui tum ſe valere ſentiebat; ſibique conſcius erat, in proximo morbo nihil ſe ciiſſe contra medicorum præſcripta: qui de falſo item nuncio, vnde litteræ aperte pendebant; & omnino vnde fluxerat tota res, ſatis compertum habebat: qui denique ſciebat, omnem vitę ſuę rationem Pontifici, cum eum proxime fuerat allocutus, retuliſſe; & quæ is improbaſſet, dimiſiſſe: nihil in re tanta, tali loco, & tempore ſibi temere faciendũ ſtatuit: ſed Pontifici ſcribendum; vt is cognita veritate, ſententiam ſuam aperiret. ſed interim tamen medicos accerſit; de vita ſpirituali, atque Epiſcopali medicinæ legibus aſtringenda quærit: aliqua de aſperitate ſuſcepta remittit. Primo igitur, quæ de proxima ægrotatione ſe accepiſſe Pontifex oſtenderat, vnde pendere iuſſus perſpiciebatur; ea falſa eſſe litteris demonſtrat. Addit ſe de tota valetudinis, vitæque ſuæ ratione, iam nunc Patri ſanctiſſimo quæ vera eſſe exiſtimaret, expoſiturum: facturum deinde diligenter, quod is iuberet. Seſe antea, quod Pontifex ipſe recordari poterat, dum medicorum præſcripta ſequeretur, infirma ſemper fuiſſe valetudine: demum etiam ita ſeſe habuiſſe, vt ad modicum tempus exiſtimaretur vitam poſſe producere. ante annos circiter duodecim, piorum; prudentumque virorum conſilio, mutaſſe viuendi rationem; a præſcriptionibus medicorum diſceſſiſſe: adeo fœliciter eueniſſe; vt quæ valetudo ſtudioſa obſeruatione, curaque ſuſtentari non potuerat: ea vulgari viuendi modo optime confirmaretur; vitæque longioris ſpem afferret. ſi tunc demum poſt diuturnam conſuetudinem, cum annũ ętatis ageret quadrageſimum ſextum, ſeſe ad medicos referre voluiſſet; neque ſine muneris ſui graui impedimento, & cum manifeſto vitæ diſcrimine id futurum. Attamen artem ſe medicorum nullo modo aſpernari; ne latum quidem vnguem ab eorum præſcriptis diſcedere, cum ęgrotaret: alias etiam eorum conſilia requirere. at ea ſemper ſequi, eorumque ſe obſeruationibus addictum pręſtare; id vero neque menti eius ſanctiſſimæ, neque vitæ Epiſcopali videri conſentaneum: quod vel medicus ipſe fateretur, ab eo proxime conſultus. veterum Patrum, & Sancti Ambroſij in primis, hanc eſſe ſentẽtiam: diuinæ cognitioni contraria eſſe pręcepta medicinæ; à ieiunio reuocare, à lucubrationibus, & ab omni intentiono mentis abducere; eum qui ſe medicis daret, ſeipſum ſibi abnegare; omnino cura corporis huius auerti neminem a ſtudio diſciplinæ debere. Pontificis ipſius exemplo ita doceri, qui medicas obſeruationes in vitæ ſuæ ratione minime ſeruaret. hæc ita cum ſe haberent, qui pontificio iuſſu medicorum conſiliis addictus eſſet; eum certe perpetuis conſcientiæ ſtimu-

ſtimulis, atque angoribus neceſſario cruciandum. Quòd exiſtimaretur ea corporis aſperitate vti, quæ vires ſuperaret: hoc vere affirmare poſſe; neque ſe eam, quæcunque eſſet, valetudini ſenſiſſe contrariam; & ad munera ſacerdotalia facilius obeunda accommodatam, omnino eum ſe modum minime tranſire, quem ſuperiore anno, cum ad eius iudicium omnia ſua detuliſſet, Pontifex ipſe comprobaſſet. ſi etiam continentia, & corporis afflictione paulò magis progrederetur, quam vulgo alij multi ſolerent; minime videri improbandum; tum ad delenda peccata; tum ad ſanctorum virorum; immo ad ipſius, qui ſanctorum eſt auctor, actiones aliquo modo imitandas: idque maxime, quòd eius ipſe ordinis, hoc eſt Epiſcoporum eſſet; quibus non animi virtute ſolum, ſed exercitatione item corporis; ex Gregorij Nazianzeni, aliorumq; Patrum doctrina; reliquos omnes longe poſt ſe relinquere ſtudendum eſſet. Quod autẽ ea vitæ ratio futuris temporibus, coniectura quadam ſibi nocere poſſet: incertæ offenſionis metu, certos ſalutarium operum fructus negligendos non videri: neque tam longe cauendum: alioqui corporis afflictionem, pœnitentiæq; officia homini chriſtiano neceſſaria, quis vnquam ſuſcepiſſet? Si etiam animo in res ſalutares intento, Epiſcopus in eiuſmodi exercitatione præter voluntatem aliquid corpori ſuo noceret; quod ſãctis pleriſque legeretur eueniſſe; non eſſe id tamen damnandum. meritò patres exiſtimaſſe, ſacerdotes ab ipſo Chriſto Domino ſali, & lumini ob id quoque comparatos; quia illud dum condit cibos, liquefit; hoc dum ardet, & diffunditur, oleum ſibi conſumit. confidere ſe, ea omnia ſummo Patri probanda. at vero quidquid ſignificaſſet, ei ſe omnino prompto animo pariturum. Cardinali autem Comenſi, qui Pontificis erat negotiorum præcipuus adminiſter, Pontificiiſque epiſtolis præfectus; & litteras ipſe quoque ad Carolum ea de re dederat, reſpondens; addidit, ſi Pontifex in ea perſtaret ſententia, quam litteræ præ ſe ferrent: nulla alia ratione ſe poſſe conquieſcere; cum illius iuſſi vi, ac timore ſolicitari perpetuo neceſſe eſſet; niſi vt dimiſſo Archiepiſcopatu Romam demigraret; ibique in conſpectu Pontificis viueret; qui eius vitæ rationem quotidie cognoſcens, eum ab conſcientiæ aculeis, quotidianiſque morſibus liberare potuiſſet. ſed is reſcripſit, nolle Pontificem Carolo vinculum iniicere; ſed eius arbitrio permittere, quando medicorum conſilio ſibi vtendum eſſet. Factum huiuſmodi fecit; quoniam in iis epiſtolis ſcribendis noſtra opera vti voluit; vt de eius vita, ſenſuque plenius cognoſceremus, certiuſque ſcriberemus. optandum erat fortaſſe, vt ſaltem duriſsima quædam in tempore nominatim interdicerentur; ſi virtutis illius, vitæq; fructum ita forte potuiſſemus diutius percipere. nam medicorũ præceptis hærere ſemper quomodo poſſet tali conſuetudine, taliq; occupatione Præſul? Verum illud potius exiſtimandum eſt; in hoc Dei ſeruo, quemadmodum in aliis multis, de quibus nominatim agere longum eſſet, diuina benignitate factum: vt ad exitum vitæ huius appropinquans, clariori ſanctitatis luce ſplenderet: quod illi expeditius eſſet ad beatitudinem conſequendam; cæteriſque ad virtutis imitationem illuſtrius. neq; vero nouum eſt; ſanctos viros, vt optimos curſores, hiſce viuendi ſpatiis, eò ſe magis incitare, quò propius accedunt ad metam: licet eos ſæpe quidam hæſiſſe dicant in curſu, quos oculis corporeis ad metã perueniſſe non vident. ego enim ita ſentio, multos Deo deuotos viros, non quòd extremo tempore durius vixerint, longius vitam non potuiſſe producere: ſed

quod

quod a fine vitæ propius abeſſent; iis Deum dediſſe durioris vitæ beneficium. Finem vero vitæ præſagiens Carolus dicebat; de maiore annorum numero, ſe omnium minime ſolicitum eſſe debere; qui mirabiliter quodammodo, quantum ex priore imbecillitate iudicari poterat, ad eam ætatem perductus eſſet. quæ quidem ætas eſſet fere familiæ ſuæ. Gibertum patrem mortuum, dum annum XLVII. ageret: fratrem Federicum multo iuniorẽ: ſorores quatuor ante illam ętatem vita exceſſiſſe; duas prope adoleſcentes. quid ſibi reliqui tandẽ exiſtimaret; niſi forte paucos annos in doloribus, cruciatibuſque corporis eſſe traducendos? Cum Franciſcus Adornus ad eum per idem tempus veniſſet; huius generis nonnulla locutus, Patrem quodam quaſi ioco interrogauit, qua ætate eſſet; cumque audiſſet, ſi recte memini, eſſe circiter quinquaginta annorum; heus, inquit Pater, num adhuc in vita manẽdum eſt? quæ quidem erant itidem obitus ſui proximi prædictiones quædam. Poſt Paſchæ celebritatem cum crucis feſtum appropinquaret, inuitauit Auguſtinum Valerium Epiſcopum Veronenſem, qui paulo ante creatus erat Cardinalis; ad illa ſua ſacroſancti claui ſolemnia: propter quæ Duci Mantuano ſe tum excuſauit, ne ad eius filij nuptias iret. ita cupiebat optimi Antiſtitis, quem plurimi ſemper fecerat, & ampliſſimo honore dignum iudicauerat, ſpirituali cõſuetudine paulum frui. Sed paucis ante feſtum diebus ei nunciatum eſt de grauiſſimo Ioannis Delfini Epiſcopi Brixienſis morbo. cumque tota die Dominica in diuinis officiis de more fuiſſet; nocte Brixiam ſumma celeritate venit. mane cohortatione, ſacriſque neceſſario tempore hominem magnopere iuuat: mortuo funus curat; celebri Miſſæ officio ſuffragatur; pia concione cohoneſtat: his omnibus Brixienxium pietatem magna cum iucunditate iuuat. demum ad Crucis feſtum, quod feria quinta celebrandum erat, citatis equis, quoniam ita ob temporis breuitatem neceſſe erat, noctis feſtum pręcedentis hora octaua Mediolanum peruenit. tanti momenti putabat, piis populi ſtudiis, officioq; ſuo, cum vſu veniret, non deeſſe. tum viatoriis veſtibus ſtatim poſitis, quaſi ad illam horam commode quieuiſſet, iis meditandis, quæ in concione poſtero die dicturus erat, reliquo noctis tempore operam dedit: nocturnis, matutiniſque ſacris interfuit; Pontificali more Miſſam fecit; concionatus eſt; clauum conſueto viarum ambitu, ſacris ordinibus cunctis productis, portauit; reliquum diei in veſpertinis ſacris, aliiſque de more diuinis exercitationibus integre poſuit. Ab Auguſtino autem, vt aliàs, ſic eo die impetrauit, vt piam veſpere concionem ad Mediolanenſes haberet. Reliquos anni menſes conſumpſit in conſuetis laboribus. quos quidem, & extremo omnino illius facta, ne minute nimis a me deſcripta, prudentiores quidam iudicati ſint, nõnihil vereor. ſed nihil dicturum me confido, quod iure ſuperuacuum videatur, aut leue: religioſioribus certe mentibus pleriſque gratificaturum me, profuturumque ſcio. Viſendis eccleſiis diœceſis ſuæ ea æſtate ſe exercuit: idque magis quàm antea fructuoſe. denunciari enim vnoquoque loco ante iubebat aduentum ſuum; & amplum indulgẽtiæ beneficium iis proponi, qui peccata confeſſi communicaſſent. Sacerdotes præmittebat magna auctoritate ſacramenti pœnitentiæ adminiſtros. ipſe cũ venerat, ſanctiſſimum Euchariſtię cibum præbebat. magnus vbique conſtabat ſacræ pœnitentiæ, ac ſalutaris expiationis fructus. nam plerique negotiis omiſſis, ea præclara dona cupide admodum a chariſſimo Patre accipiebant. Modoetiam venit

nit; vbi noſtram ſanctæ Mariæ eccleſiam tribus cum altaribus cum dedicaſſet, XVII. Cal. Iulij; in collegio, quod ſemper, vt opus ſuum, amauerat, mira quadã abiectione ſolus manſit; ad Nouitios rogatus a nobis, verba fecit amantiſſime, de perfectæ vitæ inſtitutis. At vero libenter alioqui per id tempus frequentiam fugiebat; & in remotiora loca diſcedebat, negotiorum ſe moleſtiis ſubtrahens; vt ſacris ſtudiis, diuiniſque contemplationibus vacaret. quod gubernationis, actioniſque omnis iam iam deponendæ, diuinæq; contemplationis integre ſuſcipiendę, omne quoddam videri poſſet. Sed Mediolanum tum ad præcipua feſtorum ſolemnia rediit, vt ſolebat ſemper; tum ad conſecrationem primo Albenſis, deinde Alexandrini Epiſcopi electi. nam & ipſe ſacris eiuſmodi officiis delectabatur; & pii viri ſibi a tanto Antiſtite manus imponi cupiebant; a quo prꝛterea diſcedebant optimis eccleſiaſticæ diſciplinæ præceptis locupletati. Atque Octauium Parauicinum Alexandrinum, nunc Cardinalem cum conſecraſſet; eduxit etiam ſecum ad eccleſiarum luſtrandarum munus. nam, & ipſe optima noui Epiſcopi voluntate, virtuteque delectabatur; & ille antiquam religionem magni, & epiſcopali munere diu glorioſe perfuncti Antiſtis, ſingulariter obſeruabat.

Exercet ſeſe in monte ſalutariter. iter facit ægrotans. CAP. VII.

Celebraturus erat ſacra, quæ dicimus, Septembris mẽſis tempora; cum accepit, Franciſcum Boſſium Nouariæ Epiſcopum ita ægrotare, vt morti propinquus iudicaretur. iuſſerat autem ille Carolum certiorem fieri, & ſuo nomine tantummodo poſtulari, vt ſibi benediceret morituro. Carolus autem ſtatum illius temporis ordinationum munus Franciſco Cittadino Epiſcopo cum mandaſſet; paucis horis poſt nuncium allatum moratus, nocte ipſa Nouariam contendit, quæ triginta paſſuum millia Mediolano diſtat. mortuum Epiſcopum inuenit; conſueta pietatis ſuffragia tribuit; in concione populum cohortatus eſt; quæ tali tempore conueniebat. eccleſiæ miniſtros monuit, quid facerent, dum Epiſcopus a Pontifice daretur. Nouaria Guido Cardinalis Vercellenſis, eum ad Meſſerani Marchionem communem cognatum adduxit; vt in mortifero morbo hominem conſolaretur, & iuuaret; quod vtiliter admodum effecit: nam Marchio ſacramento pœnitentiæ expiatus, & Euchariſtia ſanctiſſima munitus, pie mortem obiit. Vercellis aliquot dies fuit; vbi in componendis illius eccleſię rebus, cũ Epiſcopus apud Imperatorem Sedis Apoſtolicæ nuncius abeſſet, verſatus eſt. Conſtituerat eo tempore ſeſe diutius ſalutariter colligere; quibus in rebus a multis menſibus peccaſſet, & ſuis defuiſſet officiis, attente perui dere; errata confiteri; veniamque a Deo poſtulare: tum per diuinas etiam contemplationes ad pietatem, vitæq; ſanctitatem acrius ſeſe incitare: & ad negotia præterea, quæ tum illi erant in manibus, pie, & fęliciter gerenda, diuinam opem enixe implorare. quibus rebus ſolitudine opus erat. Eiuſmodi exercitatio cum aliàs ei cordi eſſet vehementer; tùm eo tempore erat optatiſſima, ob mentem magis, quàm antea diuinarum cõtemplationum cupidam; earum præſertim, quæ de cruciatibus, morteque Chriſti Domini eſſent: quas per ea tempora ſtudioſiſſime, ardentiq; animo frequenter tractabat; articulatim ordinabat; litteriſq; mandabat. qua quidem mente, ſtudiiſque clementiſſimus Deus, id quod demum poſt factum clarius apparuit; ſacerdotem ſuum iam iam ex hac vita migraturũ ad æterna præmia præparare videbatur. Varallum vbi alias ſimili de cauſſa fuerat, tunc etiam ad eam rem delegit. vico id nomen eſt, qui Nouaria, & Vercellis æquo ſpatio diſtat, ad paſſuum millia cir-

circiter vigintiquinq;: ibi mõs, quoniam fere ſub alpibus eſt locus, ex piorum hominum, etiam longinquorũ vocis, & omnino religionis cauſſa frequenter viſitur. nam religioſus vir ordinis minorum, ex Mediolanenſi nobili familia Caima ante annos fere centũ: cum ex Iudæa, sãctiſſimo Chriſti Domini ſepulturo religioſe inſpecto, rediiſſet; eius imaginem aliquo loco ponere conſtituit; quæ pijs hominibus, cum Iudęã petere non poſſent, ad pietatem, venerationẽq; erga ſepulchrum, ſanctaque Hieroſolymæ loca exercendam, aliquo modo valeret. ac eo loco, monteq; delecto: eccleſiam monaſteriũque ſui ordinis piorum hominũ ſumptu ædificauit: & ſepulchri ſpeciem decore collocauit. ea res adeo fęliciter euenit; vt locus maxime celebris euaſerit; & varijs temporibus ædiculæ multæ fuerint conſtructæ; vbi pulchris imaginibus, ac ſtatuis, ea in primis referuntur, quæ in affligendo, morteque afficiendo Saluatore, acta ſunt; tum aliæ quoque res ex diuinis hiſtorijs ad noſtram ſalutem pertinentes. Ita iam in ſummo monte, quaſi ſacer quidam vicus plurimarũ ędium factus eſt; quas ordine, certiſque vijs frequentes peregrini ſalutaribus cogitationibus, ſupplicationibuſque intenti adeant, & religioſe contemplentur. Eo ſe Carolus igitur conferre ſtatuit, & ob eam rem Frãciſcum Adornum accerſiuit: quẽ piarum exercitationũ adhiberet adiutorem. Sed ante miſit Dux Sabaudiæ Vercellas, qui illum eius nomine rogatum Taurinum adducerent. officium Duci Carolus, vt chariſſimo filio non negauit; quod vel ſponte libenter ſuſcepiſſet, ad ſacroſanctam Sindonem poſtremo viſendam, & venerandam. Dux vero magnum cœpit, ſi vmquam antea, Caroli præſentiæ, conſiliorumque fructum: viſuſque eſt maxime ad pietatem commoueri; & eũdem etiam in diſceſſu proſequi lachrymis. Ad montem cum venisset; monaſterij cellula, in qua moraretur; electa; ibi corpus incommode admodum, & ſeuere tractare cœpit. in ligneis tabulis ſomnum capiebat lodice tantum inſtratis. conſueto vtebatur panis, & aquæ alimento. durius, quàm antea corpus flagellabat; id quod ex interula deinde, flagelliſque ſanguine aſperſis apparuit; licet ipſe ſtudioſe occultaſſet. ſacræ confeſſioni parandæ, ſacræque meditationi ſeſe dedit. ad hanc meditãdi exercitationẽ ſuos admiſit, quamquã ſpatij, occupationiſq; longe minoris: ſed diſtincta ad meditandum rerum capita quotidie tradebãtur: quibus cogitandis, & contemplandis, certis diei, noctiſq; horis, ea ſe quiſque ædicula, & corã ijs imaginibus exerceret; que ad animi ſui fructum ſentiret aptiora. certum item tempus conſtitutum erat, quo ſimul conuenientes inter ſe, quæ animo ſenſerant; quæque erant meditati communicabant. Carolus primis diebus ſex horas, partim diurnas, partim nocturnas ſibi finierat; quibus horis contemplationi, præcibuſque vacaret, reliquum tempus confeſſioni dabat; tum neceſſitati quoq; corporis, quã anguſtiſſime tamen circumſcriptæ; & ſi quid negotij eſſet, quod non poſſet omitti. Iucunda prorſus ſpecies, & pietate pleniſſima. cõſpiciebatur nocte ampliſſimus Antiſtes, nullo comite, paruulam laternam ſub pallio tenens, per vias illas ſummi montis, petere quam ſibi iudicaſſet, opportuniorem ædiculam; vt in ea quẽ admodum ſibi præſcripſerat, ſeſe exerceret. quarto ab aduentu die peccata ſua confeſſus eſt, tãta pietate, dolore, ac lachrymis; vt qui confeſſionem audiebat, itidem in fletum adduceretur. poſtero die, tantis exercitationibus tam beatè occupatus, non neglexit officium tamen; neque recu

ſauit Aronam ad Cardinalem Vercellenſē venire: ſed prius nocte proxima, circiter octo horas cōtemplando, Deumque orando, in diuinis rebus ita manſit; vt flexis genibus, tanto ſpatio, nulla corporis parte cuiquam rei inniteretur: quin etiam ad extremū, eum ſubaccuſare viſus eſt, qui horologium curabat, quaſi tempus ſtudioſe contraxiſſet. Poſt diem reuerſus, in ſuam ſe retulit ſolitudinem. quo loco, & ex ijs quæ cū alijs cōferebat, & ex alijs ſermonibus, indicijſq; perſpexerūt, & Pater, & alij; eum minime vſitata, prorſuſq; ſingulari ratione diuinitus commotum, & eo præſertim lumine illuſtratum, eaque mente confirmatum, quæ rebus humanis, vitaque ipſa omnino poſthabita, Deum ſolum petit; eique intima voluntate, totaque mente penitus coniungitur. quibus rebus nihil ad propinquam mortem erat accommodatius: maxime, ſi delectationem addas, quam ex ſermonibus, meditationibuſque de morte, & ſepultura Domini; & ex eius ſepulchri imagine in primis viſenda, contemplandaque capiebat. cui rei ſatis conſenſit etiam ſacra Sindon viſa prius, & culta; tum duo principes viri, Epiſcopus, & Marchio extremis ſacramentorum, funerumque officijs adiuti. Non multos in monte manſerat dies, cū in febrim incidit: cuius impetus cū tuliſſet tantus; eaq; tertio die redijſſet; Patri demū ſignificauit. idque fere præter conſuetudinem: nā alias etiam quinquies reuerſam nemini indicauit: vt niſi obiter poſtea quandoq; alicui ſignificaſſet, id reſciuiſſet nemo. Adductus eſt a Patre, vt aſperitatē corporis nonnihil minueret: quamquam quid fuit tandem, palearum aliquid, in quibus cubaret recipere, & in aqua coctum panem, nullo tamen condimento, admittere? mentis item exercitationes aliquo modo moderatus eſt: ita vt aliquid temporis alijs quibuſdam conſultationibus daret; præſertim de ædiculis illis melius diſponendis. Febris autem inuaſit eū tertiò: ac quantū corpori firmitudinis decedebat, tantum animo diuini luminis, cœleſtiſque virtutis accedere videbatur. Triduo tantum aberat ſanctorū omnium cultu inſignis dies; quem Carolus de more cum populo ſuo Mediolani, conſuetis munerum functionibus, agere ſtudebat. erat ei quoque negotium ab Apoſtolica Sede mādatum, de collegio ex teſtamento pij viri in vico Aſcona inſtituendo; vbi pueri pietate erudirentur, & literis; cuius negotij cauſſa ad locum ipſum eundum erat: neque id ſine magno damno differri poterat. Dum igitur hiſce de cauſſis a monte diſcederet; ita rurſus ſeſe in locum Dominici ſepulchri abdidit; vt comites, cum fere deſcendiſſent, tum demum Carolum deeſſe animaduertentes, in eo loco inuenerint. Aronam eo die venit montoſa, difficilique via milliarium decem & octo. Ibi ſtudio celeritatis tertia noctis hora nauem conſcendit; vt per Verbanum lacū Aſconam contenderet; quæ aberat ad millia paſſuū circiter triginta quattuor. In quo itinere plurima fecit, & locutus eſt; quæ tum ſanctitatis officia, tum proximæ mortis indicia cumularent; & ideo minime videantur prætermittenda. hæc plerique agunt, dum in lecto iacent: de humanarum rerum deſpicientia; de beatæ vitæ deſiderio loquuntur; ſuis ſalutaria præcepta tradunt. Sed Carolus, qui in laboribus aſſidue vixerat; pro quiete ſemper laborem elegerat; ſuam etiam in morte præſtitit conſuetudinem; ſuamque itinere faciendo, incommodiſque, & laboribus tolerandis, ægrotationem traduxit. philoſophabatur de animo ſic in hac vita conformando; vt humana omnia, præ ijs, quæ Dei sūt, pro nihilo pro-

ſus

ſus habeat. oportere hominem ſeſe omni tempore ita expeditum præſtare: vt Dei nutu prompto animo ſemper ex hac vita poſſit demigrare. ipſas etiam Dei cauſſa ſuſceptas res, quæ quidem quandiu tempus datur, omni diligentia, ſtudioque agendæ ſunt; ita tamen eſſe curandas; vt, iis licet imperfectis, nihil animo tamen afferatur impedimenti, vel moræ; quin liber hinc, omninoque ſolutus euolet. plures eccleſiæ ſuæ re exemplo proponebat: quas licet valde vtiles, ac neceſſarias; & magno item a ſe ſtudio, laboreq; ad id tempus curatas; nullo modo tamen adeo valere æquum erat; vt ſi vita decedendum eſſet; animum quidquam morarentur; quin ad Dei voluntatem exequendam prorſus expedite ſeſe conuerteret, ac hilariter, atque vt, quò ſermones eius ſpectarent clarius appareret: breuẽ cognatorum ſuorum vitam rurſus in ore habebat; & Giberti patris, qui eadem, qua tunc ipſe erat ætate, vita ceſſiſſet, mentionem repetebat, quæ quamuis ille frequenter loqueretur; de eius tamem impẽdente morte, tunc quidem nemo ſuſpicabatur. Cum Arona quemadmodum modo dicebam, ſoluiſſet; in genua procubuit; & cum ſuis ſtatas itineris preces habuit. addidit pſalmos nonnullos, vt mortuis ſuffragaretur. tum conuerſus ad nautas; omittitis ne precari, inquit, fratres cum ſoluitis? at mihi hoc dabitis poſthac, vt dominicam Orationem, ſalutationem Angelicam, ſymbolum Apoſtolorum piè ſemper recitetis. cuius conſuetudinis initium tunc faciens, vna cum illis mira humanitate ad verbum ea pronunciauit. mox ſalutari ſermone omnes, qui aderant, fructuoſe cohortatus; in culcitra recubuit veſtitus ad nonam noctis horam. tum ſurrexit nocturnaſque ſtatas preces obijt vna cum ſuis, genibus more ſuo nixus. mẽte deinde precari non deſtitit, donec hora duodecima Canobiũ appelleret, eo loco ſacrum facturus. In Præpoſiti illius eccleſiæ ædibus permanſit, Deum orans, donec illuxiſſet. tum re diuina confecta; valetudinarioque cibo, ſicuti veſperi, ſumpto; nauem conſcẽdit; Aſconam, quæ circiter millia paſſuum decem diſtabat, venit; eodem die negotium confecit ad quod venerat; nauigationemque repetijt. Conſtituerat poſtero die, qui omnium Sanctorum feſtum antecedebat, Mediolanum peruenire. ſed cum Aſconæ quartam febris acceſſionem ſenſiſſet, Canobij ſubſedit eo die neceſſariò. recubuit primò ſine culcitra, atq; adeo ſine palea: mox familiarium rogatu, vique morbi adductus, ſeſe in culcitra collocauit. morbo afflict⁹ Capucinos iuſſit accerſiri, quorum pijs verbis, conſolationeq; ſubleuaretur; quos de ſancti Franciſci exẽplis, rebuſq: cęleſtibus aliquid incipiẽtes, ſubſequebatur ipſe fuſius, diuinaq; multa proferebat. quibus ex ſermonibus in Pij Quinti mentionẽ delapſus, eius pontificis plurimas laudes diu, ſuauiterq; percẽſuit. cũ nox eſſet, ipſeq; ſibi integer videretur; cõſulto medico Aronam ea nocte ſaltẽ proficiſci volebat. Orant autem familiares Octauianus Forerius canonicus Med. in primis; ſibi parcat; præterita nocte breui ſpatio quieuiſſe; magnum periculum eſſe, ne tanto incommodo morbus ingraueſceret; præſertim ſi Mediolani ad proximã celebritatem adeſſe conaretur. omnino veriſimile non fieri, vt vires ad ſolemnes ſacrorũm munerum functiones obeundas ſuppeterent. eorum victus precibus, ea nocte cõmode quieuit. mane autem poſt ſtatas preces, ſacrificiumque, Aronam petit, omiſſo cibo, quoniam erat ieiunij dies, neq; inualetudinis excuſatione ſibi vtendũ putabat. In naui genua ponit, precationem iter facienti præſcriptã, &

litaniam, primò quidam Ambroſiano ritu cum ſuis; deinde aliam Romano more cum nautis habet; quòd ij Aronenſes erant, vbi ritus eſt Romanus. poſtea ſedens ſacrum ſermonem de celebri feſto illo inſtituit. quo habito, diſtinctas quaſdam conceptiones auditoribus tradidit, in quarum meditatione, contemplationeque taciti verſarentur. Id cum horæ ſpatio factum eſſet, ſingillatim interrogauit, quid cogitaſſent. Deinde negotijs operam dedit: Forerium in Meſaucos dimiſit, vt ibi de ſalute multorum ageret: & per homines rectè ſentientes; quæ de Calẽdario Gregoriano, proximis Rhætorum comitijs recipiendo, poſſet, diligenter curaret. tũ litteris, & ſupplicibus libellis perlegẽdis ſeſe dedit: etenim ſi Rhæticũ excipias, negotijs fere ſuperioribus diebus abſtinuerat, ne animæ exercitationes, & fructus impedirentur. In conſpectum Aronæ cum veniſſet, litaniam repetijt. in oppido manſit in ædibus ſodalitatis IESV. Renato Comiti ſe excuſauit; quòd ægrotus apud religioſos viros rectius eſſet; vbi ſi quid accideret, propiora eſsẽt ſalutis adiumenta. Ibi igitur refectis tenuitèr pro ægroti modo viribus, vt ſuperioribus diebus fecerat; in lecto quieuit ad ſeptimam noctis horam. mox cum ſurrexiſſet, tum diuinis contemplationibus, tum ſtatis nocturnis precationibus operã dedit, vſque ad lucem. Miſſæ ſacrum ad omnium ſanctorum cultum fecit: in eo non ſolum nouitiæ domus illius iuuentuti, ſed alijs incolis multis, qui conuenerant, ſacroſanctam Euchariſtiam præbuit. tum ſeſe in lectum retulit quintò febrim expectãs, quæ quidem grauior fuit; quàm ſolebat. atq; cùm ex medicorum præcepto febri conſiſtente, aquam cum hordeo coctam, calidam ſumpſiſſet; moxque ſomno ſe dediſſet; acrius inflãmatus, adeo laborare cœpit, vt numquam poſtea integrum corpus habuerit. nihilominus poſtero die mane, quo mortuorum ſuffragia celebrantur, inuitatus nauigandi commoditate, Mediolanum petere conſtituit. itaque ſtatas quidem horarum preces obit; Miſſæ autem, quoniam tum demum facere nullo modo poterat, in eccleſia intereſt: lectoque in naui parato; lacu, mox Ticino flumine, indeque aquæductu, Mediolanum eo die vehitur.

Ibi medicis ſtatim accerſitis, ſeſe curandum tradidit. altare in cubiculo collocari, ſepulturæ Domini imaginem apponi; eiuſq; ſimilem ſuper conopei fulcra ſtatui iuſſit; vt quotieſcumque oculos tolleret, eam poſſet contemplari. aliam non diſſimilem, Domini precantis, ſanguineumque ſudorem cum morti appropinquaret, effundentis, eiſdem fulcris appendi mandauit, quam directo videret obtutu: vt priora illa ſigna continuari facile quiſque cognoſceret. quamquam eiuſmodi imagines, quotieſcumque ægrotaret, ad ſolatium ſuum requirebat. Mane cum adhuc horarias preces, quemadmodum ad id tempus religioſe fecerat, recitare vellet; Patris Adorni ſuaſu, ſatis habuit alium recitantem audire. cupiebat item, ſi febris remitteret, in ſacellum ſe conferre, ibique ſanctiſſimum recipere ſacramentum; alioqui ſaltem ad altare cubiculi ſui: ſed neutrum licuit. cumque Pater ſuaderet, vt in cubiculo Miſsã fieri pateretur, non conſenſit, ne quis forte ſequi vellet exemplum. Poſt meridiem febris increſcere, ſextaque acceſſio obſcure fieri ita cœpit, vt ſomnum quendam videretur inducere. Audieram eum quandoque narrantem de Egidio Mutinenſi Epiſcopo, quem plurimi fecerat: cum mors immineret: quieſcẽti ſeſe, ac penè dormienti ſimilem præſtitiſſe: qui cum ſæpius interpellaretur, ſinite me, inquit, tandem

Obitus. CAP. VIII.

dem

dem quieſcere, & cum Deo eſſe. Id cum eo tempore veniſſet in mẽtem; dixi ſubuereri me, ne Mutinenſem Epiſcopũ imitaretur: quod ille ſubridens ita negare viſus eſt; vt verum tamen ex parte crederes. veniunt medici; inſpiciunt. ita timent, vt morbum diuturnum, neque eum ſine aliquo vitæ periculo prænuncient. at cum habita inter ſe conſultatione, paulo poſt ad illum redeunt; motumq; in brachio rurſus obſeruant; tum vires ad exitum præcipitare, iã iamque interituras, præſentibus renunciant. Subitus, minimeque omnium expectatus caſus, quàm vehementer nec opinantes perculſerit, non eſt cur explicare conemur. alij alijs ſignificant: tacite ſimul lamentantur; intimo dolore afficiuntur. mittitur ſtatim, vt ſacroſancta Euchariſtia propoſita, ſupplicationes in maiore, alijſque eccleſijs inſtituantur. Accedit Pater lachrymãs; quis enim ſe poterat continere? euocari eum ait ex hac vita: vltima ſacrorum ſubſidia non videri differenda. Adeo pręcipiti lapſu vires deficiebant; vt ipſa loquendi facultas vix relinqueretur. caſum tamen æquo prorſus animo accipiens, de ſacramentis reſpondit, inſtare ſe maxime. Dum hæc pararentur ad aurem ſupplex petij; dicere illud vellet, quod ſanctus Martinus ſub mortem dixiſſe legitur, Domine ſi ad huc populo tuo ſum neceſſarius non recuſo laborem: nam & antę annos duodecim, cum grauiſſime ægrotaret, illud idem audieram vſurpaſſe. an ſecum dixerit, ignoro: ſed apertis illico oculis, meque intuens, conſuetam omnino viſus eſt obtutu ſaltem præſtare benignitatem: quam quam idem vitæ ipſius, qui ſancti Martini, tum euentus fuit. recte vero ille ad ſancti illius Epiſcopi imitationem tunc inuitari potuit; cui tum in vita, tum in morte multa habuit ſimilia. vtrum ſuum, vt Martinus præſenſerit obitum, affirmare non audemus: quæ ante euenerunt, quæque nouimus, ſimplici narratione modò protulimus. Sed Martinus quoq; paulo ante mortem eccleſiaſtici negotij cauſſa profectus, viribus corporis, vt Seuerus narrat, cœpit repente deſtitui: & aliquot dies vi febrium afflictus, non ſolum orationes, vigiliaſque intermittere noluit, ſed ne vilia quidem ſtramenta iacenti ſibi ſupponi paſſus eſt: iacebat autem in cinere, & cilicio. Sanctiſſima igitur hoſtia celebriter allata, capite, brachijs, toto denique corpore Carolus nitebatur, vt aſſurgeret: ſed nobis adiuuantibus ſeſe ita ſaltem extulit, vt linea veſte, ac ſtola collo inducta, religioſe ſacroſanctum viatium acciperet: quod extrema vnctio rite adhibita ſtatim ſecuta eſt. quibus in ſacris officijs ipſe, cum ritus poſtulabat, vna cum alijs ſacerdoti reſpondere conabatur. reliquum tẽpus conſumptum eſt in legendis diuinis ſcriptis de paſſione Domini, alijſq; quibus anima tali tẽpore iuuari, Deoque commendari ſolẽne eſt. cum autẽ ſenſus paulatim reſtinguerentur, Annibal Altemſius Comes eius affinis vna cum filio genibus poſitis ſupplex ſibi petijt benedici; quod idem fecere omnes, qui aderant. manum ille mouit quidem, ſed niſi alio adiuuante tollere non potuit, vt de more crucis ſigno benediceret. cilicium illi cum ſacro cinere impoſuimus, ex inſtituto veteri; quod ille in libro rituũ eccleſiæ ſuæ renouari iuſſerat: ac merito quidem vel ad eius aſperitatem vitæ ſignificãdam id erat adhibendum. continuerunt liberiorem fletum familiares, quandiu ille aliquid ſentire viſus eſt: at cum animam agere cœpit: quæ res, & ad modicum tempus durauit; & parum præ ſe tulit difficultatis: tũ vero gemitus, lamenta, atque adeo eiulatus eruperũt. hic vniuerſæ chriſtia-

næ reipublicæ iacturam: ille Mediolanenſis eccleſiæ caſum, & orbitatem: alius ſuſceptorum ad Dei gloriam munerum diſſolutionem: nonnulli priuata detrimenta, miſerabiliter flebant. Circum cubile locum, ex intimis quiſq; morienti Patri quam potuit proximum, initio cœperat, id vſui etiam fuit; vt rem aliquam ab eius corpore ſumeret, amoris, religioniſque gratia. hic namque ceream agni imaginem è collo pendentem; coronam ille, qua precari ſolebat; alius caputiolum; alij alia pie rapuerunt. quidam celeriter ad res alibi repoſitas venerunt: ex quibus pretioſiſſima ſibi contigiſſe ſunt lætati, qui flagellum, ex Varalli verberatione tinctum ſanguine; atque interulam itidem ſanguineis guttis aſperſam inuenerunt. idem adeo ſtudium in pleriſque poſtea viguit; vt cilicium, tum illud quod impoſuimus, tum aliud, quo vti ſolebat in infinitas particulas diuiſum plurimis enixe poſtulantibus, ſit diſtributum. aliæ res, libri, imagines, veſtes, omnibus vijs quæſitæ, & inter res chariſſimas habitæ. aliquid palearum in quibus iacuerat, ſi aliud non daretur, quædam lõginquæ virgines poſtularunt. Periculi fama per ciuitatem vniuerſam ſubitò diffuſa, cunctos commouerat. vbique ciues in vijs, vbique lumina; paſſim circulari; anxio animo inter ſe interrogare; inter ſe factum narrare cum lachrymis. coacti ſubito longi ordines uirium, fœminarumque omnis ætatis, cruce prælata, per vias procedebant, litaniamque habebant: quorum iſtata verba alta flebilique voce prolata; admirabile eſt, quantum dolorem, fletumq; omnium augerent. Plurimi in eccleſias ſupplicatum confluxerunt. alij ad eum viſendum concurrerunt; vt palatium Archiepiſcopale, cubiculumque ipſum omnium fere ordinum multitudine ſtatim complere-tur. ipſe etiam prouinciæ Gubernator ſtatim accurrit. Neque vero caſu fortaſſis euenit, vt magni Antiſtitis obitum tot hominum genera coram dolerent. Principes viri, magiſtratus, milites, patritij; plebei: non Itali ſolum, ſed Hiſpani, Germani, Heluetij, Angli. viri eccleſiaſtici cuiuſcumque propemodum generis, atque ordinis. erat ea certe iactura communis. virgines in monaſterijs, cum eò quoque celeriter nuncius penetraſſet, itidem commotæ, ſtatim ad precandũm ſeſe dederunt: ac tota fere nocte quædam in ſupplicatione permanſerunt. ita circiter tertiam noctis horam III. non. Nouemb. die ſabbati, nos optimus Pater reliquit. cumque chariſſimam animam hinc euolaſſe, facie propius admota experientes, cognouiſſemus; clauſimus; quoniam eramus à latere, relicti corporis oculos.

Exequiæ, ac ſepultura. CAP. IX.

Audita morte, is luctus atque mœror fuit; vt in rerum omnium deſperatione verſari ciuitas videretur. eos equidem libere, ac effuſè flère vidi, quos à fletu penitus alienos, vel ob chariſſimorum mortem, quiſque facile iudicaſſet. neque vero ſubitò dolor, aut paucis, vt fieri ſolet, diebus deſijt: immo auctus potius videtur in dies: ſciteque dixere quidam; hunc dolorem, non vt alij, tempore minuendum, ſed potius augendum; quod quotidie magis perſpiceretur iacturæ magnitudo. Rite curatum eſt corpus inter familiarium oſcula. quod quidem macie ſua maiorem etiam in ſpectantibus doloris ſenſum efficiebat: videbatur enim propemodum oſſibus, pelleque tantum conſtare: vt de eo fere, quod de ſancto Baſilio, dici poſſet; cuius vitam is commemorare frequenter, ſibique proponere ſolebat: quemadmodum charta laternæ circumdatur; ita pelle prope arida reliquum fuiſſe corporis circumamictum. addebatur, quòd, vt

qui-

quibuſdam viſum eſt; adhuc ſigni aliquid in dorſo manebat, quod nefarij illius ictus memoriam renouaret. collocatum poſtremò eſt in palatij ſacello, veſtitum pontificijs indumentis albi coloris: & cum mira eſſet populi cupiditas viſendi illius: timereturq; ne immenſæ multitudinis concurſus, atque impetus, ſatis moderari poſſet: non ſolum nocte ipſa, quæ non multum habuit quietis; ſed die item inſequenti clauſæ habitæ ſunt fores. At cum diutius teneri populi deſiderium non poſſet: corpore cancellis circummunito; quibus multitudinis impetus, vehemenſque plurimorum ſtudium cohiberetur; aditus omnibus apertus eſt liber. tantus omnium ordinum toto biduo concurſus fuit, vt per amplas palatij ſcalas, dum confertiſſimi alij deſcenderent, alij aſcendere conarentur; ſeſeque mutuo premerent; multi ferrentur præcipites; nonnulli pene opprimerentur. ipſius ſacelli non exigui tamen, parietes rumpere, multitudinique exitum patefacere, neceſſe fuit. diuturnior concurſus fuiſſet ſine dubio; exterique aduenìſſent, ſi amplius dilata fuiſſet ſepultura. augebatur vero populi conuenientis dolor; quòd tangere, atque oſculari chari patris corpus per cancellos nō poſſent; neq; ob perpetuò confluentem multitudinem, morari ſaltem permittebatur, vt paululum eam intueri faciem, contemplariq; poſſent, quam viſuri amplius non erant. in qua quidem nouus quidam decor, præcipuaque tunc ſanctitatis, & benignitatis ſigna quædam elucebant. Aliud ſolatium denegabatur, quod nonnulli tamen obtinebāt furtim; vt globulorum coronæ, quas magna cupiditate offerebant, corpori admouerentur; quibus religioſius ob eius contactum vterentur in poſterum: & inter res chariores aſſeruarent. Dum ibi corpus fuit, clerici ſemper aſtiterunt, pie precantes; horis diſtributis, vt alij alijs ſuccederent: canonici maioris eccleſiæ; alia clericorum vrbis collegia; eius item familiares. feria quarta elatum eſt corpus, funuſque ductum, vniuerſis vtriuſque cleri, tū piarum ſodalitatum ordinibus comitātibus. vnuſquiſq; autem accenſum manu cereū tenebat. ſecuti ſunt pōtificio habitu ex Epiſcopis prouinciæ nonnulli; Nicolaus in primis Cardinalis; qui pro ſuo eximio in Carolū amore Cremona ſtatim accurrit. Prouinciæ Præſes, Senatus, Magiſtratus; populique multitudo; quanta longiſſimis viarum ſpatijs potuit cōtineri. nā iudicijs omiſſis, relictis negotijs clauſis officinis, etiam ex agris longe cōuenerunt. quorum fletus vere memorabilis; tum Antiſtitis ſanctitatē, inſigneque laudes, tum populi amorem, gratumque animum, ſatis per ſe prædicabat. neque ſe continuerunt, quin aliquando vocē ſimul tollētes, non ſine multorum terrore; miſericordiam, conclamarent; quaſi ciuitatis exitum aliquod inſtaret. Funeri ſtatim ſucceſſere funebria ſacra, quæ Cardinalis idem celebrauit. quibus & ſacri homines, & quotquot eccleſia maiore contineri poterant, interfuerunt. concionem habuit Franciſcus Panicarola; qui de quacumq; re apud quoslibet dixiſſet, ſumma vi dicēdi permouiſſet omnium animos: nunc de tāto Antiſtite, ad auditores tam dolenter affectos; ipſe lacrhymis frequenter oborientibus, quid effecerit; facile cōijci poteſt. Fuerat corpus in ampla ſtructura alte collocatū; atq; ita cōmunitū, vt cupida multitudo minime poſſet perrumpere. Sed factis exequijs, neceſſe fuit eum tutiore loco inter ferrea clathra ponere. nam ſummo ſtudio, atque impetu irruebant plurimi, vt corpus tangerent; ſiue religione, amoreque incitati; ſiue etiam ſanitatis adipiſcēdæ deſiderio incitati. Multi prauis dæmo-

monibus occupati adducebãtur, qui clamoribus, magniſque agitationibus ſeſe perpetuò commotos oſtenderunt, tum in funere ducendo, tum in diuinis faciendis, tum die ipſo toto; quo ad populi ſolatium ſine intermiſſione confluentis, intra ſepta illa corpus relictũ eſt; vt proxima nocte ſepeliretur. Delegerat ſibi ipſe in teſtamẽto ſepulturæ locum, ad primos gradus, quibus altare verſus aſcenditur; ante ipſum additum; vt ingredientium; ac prætereuntium pedibu; teri neceſſe ſit. Eò, cum interim des foſſum, atque ædificatum ſubterraneum ſepulchrum eſſet; corpus in arca plumbea incluſum; nomine ac tempore inſculpto, intulimus. lapis impoſitus eſt cũ epitaphio, quod in teſtamento ipſe conſcribi iuſſerat his verbis, Carolus Cardinalis tit. S. Praxedis, Archiepiſcopus Mediolani, frequentioribus cleri, populique, ac deuoti fœminei ſexus precibus ſe commendatum cupiens: hoc loco ſibi monimentum viuens elegit. Teſtamentum fecerat ante annos octo, cum peſtilentia vrbem inuaderet, vt diximus. ac hæreditatem quidem ſuã reliquit præcipuo pauperum valetudinario. ſed à maioribus accepta bona, quæ fidei cõmiſſi iure manere in familia neceſſe erat, Franciſco Borromeio Comiti patruo reliquit, eique patrueles ſuos Comites ſubſtituit, Renatum, & Federicum; qui quidem Franciſco ante Carolũ mortuo, ei ſucceſſerunt; & meritò quidem, non ob propinquitatem ſolum, ſed ob eorum in Carolũ obſeruantiã, ac pietatem: Federici præſertim; qui, clericalem à prima adoleſcentia vitam amplexus, eius virtutes, moribus, & diſciplina quotidie magis expreſſit; quem Deus, vt eſſet expreſſior, atque illuſtrior imitatio, voluit, anno ętatis ſuę XXII. creari Cardinalem; ita Caroli quamuis mortui ſuffragantibus in ſanctam Eccleſiam meritis; vt ex proprijs tamen virtutibus omnium iudicio digniſſimus habeatur. In eodem teſtamento religioſe liberaliterque legauit multa. Sacra, precationeſque anniuerſarias ad maiorum, animæque ſuæ ſubſidium conſtituit. pro ſe quotannis obitus die fieri iuſſit; cauitque, ſi mors in diem illum incideret, quo die pro Archiepiſcopis mortuis ſacra fieri decreto conſtituerat; differrentur in proximum. ac quaſi id præuidiſſet; ita euenit, vt ſeſe habebat conditio. Eccleſiaſticam ſuppellectilẽ fere omnem, magni pretij eccleſiæ maiori legauit. Scripta ad conciones pertinentia Ioan. Franciſco Epiſcopo Vercellenſi. Familiaribus annuas penſiones ex auitis fere bonis ſoluendas: religioſis collegijs; amicíſque alijs varia reliquit. Dedit eodem teſtamento erga filios id ſpecimen amoris ſui; vt quocumque loco moreretur, cadauer tamen Mediolanum afferri, atque ibi ſepeliri vellet. Non videtur omittendum; quoniam & hæc ſigna ad rem facere exemplis didicimus; ijs menſibus qui hanc iacturam noſtram anteceſſerunt, fulmina inuſitato prorſus numero, per diœceſim Mediolanenſem erupiſſe; in eccleſias præſertim; quarum vna fuit noſtra Modoetienſis, quamuis nullam ruinam paſſa. imo, quod precipuum eſt, in ipſam quoque maiorem eccleſiam Mediolani irrupit fulgur; & altaris maioris vmbraculum nonnihil læſit. In Vrbe vero malus in Adriani mole alte eminens, cui Pontificia ſigna quædam ſolent apponi; cum de cœlo tactus eſſet; poſtridie accepto, dum adhuc lignum conflagraret, de Caroli morte nuncio, eam rem ſignificatam multi exiſtimarunt: quamquam alij retulerunt ad Gregorij Pontificis mortem, qui poſt menſes circiter quinque diem ſuum obijt; ſacris per eccleſias paſſim celebriter peractis, ſuam ciuitas erga tantum

Pa-

Patrem pietatem oſtendit. Piæ honeſtæque mulieres multę, quaſi pro vniuerſo ſexu, cui ſe ille in epitaphio commendauerat, ſatisfacientes; tum funebria iuſta, in eadem eccleſia maiore ſuis ſumptibus fieri curarunt; tum facto agmine ſeptem ſtatas eccleſias, toto itinere ſupplicantes, crucifixi imagine prælata, cum Caroli inſignibus, adierunt. quod idem primo quoque cuiuslibet menſis Dominico die poſtea ſeruauerunt: vt illud vulgò Cardinalis ſodalitium appellatum ſit. Signa mœſtitiæ, ac doloris etiã in longinquis chriſtiani orbis regionibus edita ſunt. Gregorius ipſe Pontifex, eius audita morte, quemadmodum viri grauiſſimi nobis narrarunt, illud pronunciauit, Extincta eſt lucerna in Iſrael. In Heluetijs, ac Rhætis in primis. quantum impij gauiſi ſunt, grauiſſimum ſibi aduerſariũ ſublatum; tantum luxere pij acerrimum defenſorem. quamquam dolere viſi ſunt ex ijs quoque multi, qui minore adducti malitia ſequuntur impietatẽ. De morte narrationes: tũ laudationes multæ, verſu, ſolutaque oratione conſcriptæ, inque varias linguas conuerſæ, per orbem diſſeminatę ſunt. Ioan. Franciſcus olim, antequam Vercellenſis Epiſcopus crearetur; latinum poema de Carolo cõdiderat: quod hęc ſcribens editum audiui. poemati laus debetur; fides item hiſtoriæ, ſi poetica inuolucra detraxeris: quæ quidem indigna fortaſſe ſacris hiſtorijs exiſtimans, auctor opus edi nolebat, quemadmodũ nobis affirmauit. At ſuos in morte quoq; Carolus habuit obtrectatores cœ nobitici ordinis homo; cuius mores pene intolerabiles Carolus diu non ſolum tulerat, ſed officijs, & mira benignitate moderandos ſuſceperat: incredibili odio Carolo mortuo maledicebat; eiuſque nomen, ac memoriam inſectabatur: neque ferre poterat, vt ei vitę ſanctitas a quoquã tribueretur. at is nõ multo poſt quorundam criminum reus factus, Romamque vocatus, morte pœnam vitæ huius effugit. Alius ordinis eiuſdem, ſcriptor imperitus, & leuis, hiſtoria quadam edita, Caroli famam inepta quadam diſſimulatione, acriter, & maledice vellicauit. ea de re cum Romam relatum eſſet; inſpecto libro, volumina omnia e bibliothecis auferri iuſſerunt ſummi iudices. homo paucos poſt menſes interijt. Magna omnium animis memoria, veneratioque eius ſanctitatis perſeuerauit. imaginis habendæ, quæ aliquo modo eum refert, tanta cupiditas fuit; vt inaudito ſtudio quouis operis, & artificij genere, innumerabiles effectæ ſint; paſſimq; a noſtris, & ab exteris expetitæ: tũ ad Principes, & Reges in longinquas partes præclari muneris loco miſſę. videre licet in prouincia Mediolanenſi, per domos, per officinas, priuatim, & publice, paſſim affixam, imo pie, ac religioſe collocatam eius effigiem; vt eo aſpectu nemo carere potuiſſe videatur. quamquam incommode accidit, vt ex tot artificibus nemo fere, vere, vt erat, expreſſerit. nam vt pingi ſe viuens pateretur, ne petere quidem ab eo quiſquam auſus eſſet. furtim vnus, aut alter, quod ſciã, conatus eſt; idq; ſatis fęliciter. Anno ab eius morte elapſo, ipſo obitus die, conuenere, qui doctrinæ chriſtianæ ſcholis ſeſe exercent, & aliæ item pię ſocietates: atque agmine maximo ad ſtatas ſeptẽ eccleſias eius memoriæ gratiæ ſupplicatum ierunt. dumque ita pius populus toto pene die pluuio tẽpore ſupplicationi vacans vrbem peragraret; plurimi ad ſepulchrũ venientes ſeſe abijcerent, ſaxumq; flentes oſcularentur; ipſa incredibilis detrimenti recordatio, cum tali publicæ pietatis, & amoris argumento coniuncta: ciuitatis luctum inſtaurauit. At libentius maxima pars

eius

eius laudes diuinis officijs concelebraſſet: ſeque potius illi commendaſſet, vt apud Deum iuuaretur; quod priuatim faciunt plurimi: quàm orarent pro illo Deum; quod plerique inuiti quodammodo, propter ſpem de eius beatitudine firmiter conceptam, facere ſibi videntur. plurimi eius auxilium in ſuis difficultatibus, & anguſtijs implorant: multi vota faciunt, & perſoluunt; cereis etiam ex eccleſiaſtico ritu allatis; qui honoris, & religionis gratia ad eius ſepulchrum incendantur. ex Heluetijs nonnulli Mediolanum miſerunt, qui vota perſoluerent. vir chariſſimus eiuſdem gentis, primò quidem ad Varallium montem; inde ad Caroli ſepulchrum pietatis ergò pedibus profectus eſt: cumque ægrotaſſet; ſe tamen iuſſit adhuc imbecillum ad idem ſepulchrum rurſus portari. Multi etiam beneficia diuinitus per eum à Deo accepta prædicant: atque pridie eius diei; quo hæc ſcribebamus; funale ad ſepulchrum allatum eſt ab eo qui diceret, ſeſe cum Carolum inuocaſſet, & votum feciſſet, ex morbo quodam conualuiſſe. Quibus de rebus alias, vt ſpero, fuſius explicabitur.

DE VITA ET REBVS GESTIS, CAROLI CARD. S. PRAXEDIS, ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI.

Liber Septimus.

Statura, & effigies Caroli. CAP. I.

MVlta ſūt ex Caroli factis, quę cum hiſtoriæ filo duci commodè non potuerint, minime tamen exiſtimamus omittenda. Vno etiam in in loco eius naturam, conſuetudinem, diſciplinam; ac animi imaginem quandam exprimere; huius videtur eſſe ſcriptionis. nam vt in corpore toto diffuſum ſanguinem propriam tamen obtinere ſedem videmus; ita Caroli moribus, licet vniuerſa rerum geſtarum narratione diſperſis; proprius etiam locus rectè videtur aſſignari. Ex his igitur nunc aptam operi conabimur addere quaſi coronidem. atque omnia ad certa capita redigentes, prius quæ patent ſenſibus, quæque in ipſo fuerunt; deinde quæ ad alios priuatim, publiceque referuntur; ordine quantum fieri poterit contexere ſtudebimus: eccleſiæque adminiſtrationem; quæque ei factæ ſunt ſalutares acceſſiones, generatim comprehendemus. Statura fuit Carolus, quæ communem nonnihil ſupperaret: cui membrorum quoque magnitudo, oſſibus ſaltem, reſpondebat; nam carnis tantum fuit, quantum ieiunij permiſit aſſiduitas. magni oculi, cœruleique naſus grandior; rugis laxioribus ab eo ad mentum deductis. capillus ſubniger. ſubrufa barba, & incompta, quamdiu non raſit. Auctoritas vero, grauitaſque multa, toto vultu pallido, & macilento; veterum ſacerdotum ſanctitatem maxime referret. Robuſtum natura corpus idoneis ſignis multi iudicauere: ſed curis primo familiaribus, dein eccleſiaſticis; ſemper ætatem præcurrentibus; ſtudijs litterarum; laboribus demum, vigilijſque epiſcopalibus, & varia corporis vexatione debilitatum.

Victus, & ſomnus eiuſdem. CAP. II.

Corpus vt tractarit; quibuſve quaſi gradibus ad ſummam vitæ aſperitatem venerit; pluribus locis ſupra demonſtratum eſt. quam ad rem vſus eſt, Deo concedente, duobus magnis adiumentis. alterum, quòd nihil ſubitò durius ſuſcipiebat; ſed ſenſim progrediens, tum vires experiebatur, tum ſeſe paulatim aſſuefaciebat: in quo magnum ſalutaris progreſſionis momentum eſſe meritò exiſtimatur; ne vel ſe quis cito conficiat; vel defatigatus ſubſiſtat, aut de via declinet. Ita ſeſe in aquæ vſu habuit; ad quem annorum curſu ita peruenit, vt vinum paulatim minuendo, aquam vero addendo; ſtomachus demum aqua ſola contentus eſſet. Ita in ieiunio; quod multis annis, dierum numerum per hebdomadas paulatim augendo, fecit quotidianum; illudque prandij ſolius, nihil veſpe-

ri

ri prorſus admittẽs. Ita in omni ferè obſoni genere reijciendo; vt primò carnem, mox oua, ceteraque ſenſim dimittens; ad panẽ ſolum cum aqua, cibus denique redigeretur: quamquã mors anteuertẽs fecit, vt aliquot dies, puta tres in hebdomada reſtarẽt, quibus lacte potiſſimum, ſed pomis etiã, & herbis, ſimilibusq; adhuc vtebatur. ſimili vſus in Quadrageſima ratione gradatim in anguſtias ſeſe ſicuum aridarum, lupinorumque deducere curauit. Alterum adiumentũ fuit; quod quæ ſemel ſuſceperat, ita conſtanter tenebat; vt neque labore, neque incõmoditate; neque humano diabolicoue impulſu ab iis deduci poſſet. plurimi enim parũ progreſſus idcirco habere videntur in via ſalutis; quòd leuiter ab inſtituto deflectũt; quotidieq; noua ordiẽtes, nihil ad exitum perducunt. omnino mira inerat, his præſertim temporibus, patientia inediæ, vigiliæ, aſſidui laboris; omnium denique, corpori quæ ſunt incommoda: vt demum, non pro eius appetitu, & ne pro vſu quidem neceſſario; ſed pro occupationum opportunitate, & pro ſuo denique arbitratu, corpori ſatisfacere videretur. Cibum, ſi officium diuinum, vel humanum ita poſtularet; quod eueniebat frequentiſſime; tam facile differebat in horas plures; quàm alius rem quamlibet leuiſſimam. atcontra etiam officij cauſſa tempus conſuetum præueniebat; amicorum flagitantium gratia vinum, carnemque admittebat; bis in die quandoq; edebat: quamquam non ita facile extremo vitæ tempore: tum enim grauari ſe vehementer, & quaſi febri tentari ſentiebat, ſi amicis in eo genere obſequi conaretur. Sed Brixiæ vidimus, cum ad eum hoſpes vir princeps veniſſet, bis in die cum eo accumbere; cibumque promiſcuum, etiam veſperi ſumere; cum tamen longe poſt meridiem negotiorum commodo pranderet. Quibus diebus panem ſolum adhibebat; quoniam ęgre mandentem diutius detineri neceſſe erat; edens ſupplices libellos, aut epiſtolas inſpiciebat, ac ſubnotabat; vel alia legebat, & meditabatur. Cũ rogaretur, vt quam biberet, eius aquę naturam ſaltem aliquo modo vellet temperari: delicias reſpondit in exercitatione patientiæ mihi ne quęrendas. ſeſe vino potius vſurum. Cibum, & potũ ita ſumebat, vt nihil guſtare videretur; nec quereretur vmquam, vel datum aliquid quod nollet, vel ſecus factum ac vellet; niſi quid forte melius eſſe ſentiret, quàm ferret ſibi propoſita durities. Ad ea quæ legebantur edenti, tum ipſe fuit attentus maxime; tum exteros quoq; cum eo accumbentes attentos facere ſolitus eſt; de eo quod audiebat identidem aliquid dicens, ad pietatem excitandam. de cibo vero, vel potu nullum penitus vmquam verbum. Corpus non exercebat: niſi quantum muneris, pietatiſve ratio poſtularet; in quo non valetudinis modum reſpiciebat; ſed rerum diuinarum ardenti ſtudio ferebatur. Somno quinque horas dabat in lectulo illo ſuo paleato, & cannabino; ſæpe etiam, ſi opus erat, breuius ſpatium; nonnumquam breuiſſimum, & in ſella aliqua collocatus: qui aliis tamen humaniſſimus Pater indulgebat, ſi eſſent imbecilliores; vt octo, vel etiam nouem darent: cumque eius familiaris narraret; cuiuſdam non ignobilis rerum ſpiritualium magiſtri ſententia, ſeptem horas ſano corpori concedi poſſe: de Epiſcopis, inquit, non puto locutum. Antè lucem ſurgebat ſemper. ad ſomnum vtebatur nonnumquam tempore, quod itineri dare neceſſe erat: & nihil de iumenti celeritate remittens, vt poterat, aliqua ex parte ſatis neceſſitati faciebat. dormitabat ſæpe tamen interdiu, natura etiam moleſte exigente, quod ei debitum

bitum erat: ſed ita modice, vt omnia quæ dicerentur audiret. dixiſſes in conſultationibus quandoque, nihil omnino percepiſſe eorum, quæ dicta fuerant; cum ille ſententias aliorum repetens, optime omnia iudicabat. nō cū in ſacris precationibus, pſalmodiaque arcto ſomno teneri videretur, promptum ſe tamen præſtabat abſque vllius admonitu, vt ſi ſemper vigilaſſet, quotieſcumque ſurgendum, caput aperiendum, aliudve ex ritu agendum eſſet. Admonitus aliquando, ſatius eſſe naturæ quod neceſſe erat concedere; quàm alieno tempore, & loco dormientis ſpeciē publice præbere: naturæ id eſſe vitiū affirmabat ſuę: cui nullum ſomni tempus ſatis erat ad eiuſmodi dormitationem vitandam; qua ſe vel medicis curationibus etiam expedire curauerat. Hanc vitæ duritiem, ex clero, populoque imitati ſunt multi. qui vino, cibiſque melioribus, pro modo quiſque ſibi propoſito, abſtinentes, aut etiam in tabulis cubantes, commune lautitiæ ſtudium valde temperauerunt.

Patiētia frigoris, & aliorum incommodorum. CAP. III.

Omnia captabat in quotidianis rebus durioris vitæ momenta, quæ plurimi vitare potius ſolent: in quo magnam vim meritorum, occulto quodam ſtudio colligeret; & non mediocriter ad perfectam vitam iuuaretur. Non paruum illud fuit incommodum, vel potius cruciamentum: neque die, neque nocte vmquam ignis beneficium in regione valde frigida recipere, hominem interdiu male veſtitum, noctu vix contectum; palea ſubtus, ſupraque afflictum corpus fouente; vt non immerito dixiſſe videatur in oratione ſua Franciſcus Panicarola, nihil amplius Carolum vſum ſuis, quam canem domini facultatibus; qui quidem pane, aqua, paleaque modica contentus eſt. At etiam, quaſi humanis commodis illudens, Iulio Petrutio religioſo admodum ſeni, qui intimis obſequijs ei inſeruiebat, nonnihil eiuſmodi acerbitatem quodam tempore querenti, eam eſſe rationem dixit, quare hyeme lintea minime frigida cubans ſentiat, qui ignem ijs adhibere nolit: frigere adeo, dum in ijs ſe collocat, vt præ membris ſuis lintea minime frigida videantur. Stans legebat, ſcribebatque ſemper, tabulæ innixus altiori. at foris paratas ad vſum ſedentium tantum menſas reperiens, genua ponebat in ſolo. opinio fuit, ſalutaris patientiæ cauſſa eam quoque rem ab eo ſuſceptam. cumque ſepius multi ſacra biblia, quę frequenter in manibus habebat, ita collocatum perlegere vidiſſent: diuinos libros reuerentiæ gratia flexis genibus ab eo ſemper legi conſueſſe prædicarunt. captabat ille quidem omni ſtudio incommodorum, perpeſſionumque occaſiones. eximiaque erat erga diuinos libros reuerentia; vt meritò, ita ſit exiſtimatum. ſed aperuit nobis quandoque, dolens vitæ ſuæ aſperitatem nimium prædicari, atque amplificari, quod ſilere non debeo; id ſe facere valetudinis gratia, cum eum ſibi ſitum vſui eſſe ad quædam corpori neceſſaria cognoſceret. id quatenus eiuſmodi cauſſæ tribuendum ſit, alij viderint. Ita vero anguſto loco in ſuis ædibus conſiſtebat; vt anguſtiore religioſi viri nulli vtantur: tum æſtate caloribus ita ſubiecto; vt pari propemodum patiētia, ad calorem, frigusque opus eſſe videretur. Foris item, cum neceſſariæ occupationis gratia morabatur, ne forte oblectationis gratia ſecedere quis putaret; eodem modo incommoda eligebat loca; eaque interdum eiuſmodi, vt omnes eius misererentur conditionem; cum præſertim vbi conſtiterat, ſiue in algida, ſiue in æſtuoſa loca incidiſſet, conſtanter maneret; neque dolens vmquam, neque aliquod

le-

ſeuamentũ quærens. ſi aquæ, hortiue eſſent; ne aſpiciebat quidem, nedum inambularet vmquam. cũ eſſemus in eccleſię Mediolanenſis villa Cuprelliana, & vna Franciſcus Adornus eccleſiaſticarum conſultationum gratia; ad fluminis Aduæ ripam ſemel poſt cibum cum proceſſiſſet; in inſignis cuiuſdam iucunditatis loco id ponere viſus eſt, quas propter nos ſuſcepiſſet; quamquam alioqui non ſine cauſſa locum viſit. Cum tot annis ad ædes S. Barnabæ Mediolani ventitarit; ſemel, aut iterum tantummodo, idque adductus Cardinalium hoſpitum cauſſa, hortos ingreſſus eſt. poſtremo vero tempore, cum ſua uiorem ſeſe omnibus præbere ſtudebat; eo ſemel nullius gratia ingreſſo; adeo mirabile viſum eſt, vt inter ſe Patres quaſi rem inauditam narrarent; magno præſertim accedente cumulo, quòd manu ſua pomum arbori detraxerat. Cum in eiuſmodi religioſis locis edebat; vel ſolus, vel vno miniſtro contentus erat; nihilque ſibi præter cæteros volebat apponi: quamquam poſtremis annis communis cęterorum modus, ſi tamen illum admiſiſſet, pro lautitia illi eſſe poterat. paululum autem poſt cibum pie cum ſacerdotibus collocutus, ſatis relaxationi datum dicens, ad opera ſeſe reuocabat: nam vel modicum poſt cibum recreationis, quotidiana eius conſuetudo non admittebat: niſi per æſtatem quieti potius aliquid, quàm ſomno, interdum ex neceſſitate daret. eam eſſe demum in hoc genere veram virtutem dicebat; non ſolum cupiditatibus reſiſtere; ſed eas perſequi; ſenſibuſque, non ea tantum negare, quæ vitioſam haberent voluptatem: ſed ſtudioſe detrahere iucunda; moleſta vero propinare. Itinera tum equis, tum pedibus duriſſime confecta non vno in loco narrauimus. ſed iter faciebat, tum magna feſtinatione ſemper, vt domeſtica iumenta non diu labori reſiſterent; tum curſu etiam, quotieſcumque charitas poſtulabat animarum. idque eo labore, quem extenuatum, debilitatumque corpus ferre neceſſe erat: quemque ſibi propemodum intolerabilem eſſe, quandoque faſſus eſt. Cremonenſe iter millium quinquaginta, cum vſu venit, & alia ſimilia, vno die conficere ſolitus fuit: pluuias, tempeſtates, nocturnum tempus, præcipitia montium; fluminum, lacuum, latronumque pericula; hoſpitia incommoda, frigora, calores, contemnebat. quibus de rebus nemo eſt familiariũ, qui paratas nõ habeat narrationes admiratione dignas. hic Verbani lacus vndas; ille Apennini tempeſtatem, & turbines; alius Alpium rupes prærupteas, & earum diurna, nocturnaque pericula recordatur. mirum vero omnino; tot, tantiſque periculis, & caſibus quoque multis, neque ei, neque comitum cuiquam mali aliquid eueniſſe. puluerem æſtate ab ore non deſijciebat: veſtitas numquam habebat manus; vt hieme: præſertim ſi loca montana, aſperioraque obiret; tumidæ perpetuò, plenæque vlceribus apparerent. neminem ad hoſpitia præmitti, præſertim ieiunij diebus, patiebatur; vt ſubitò adueniens, aliquid ſemper addere ſuis poſſet incommodorum theſauris. Pedibus, ſi tamen hoc inter Caroli labores numerare conuenit, per vrbem ibat: niſi hoſpitum Præſulum cauſſa equos interdum adhiberet. currus neque in vrbe, neque in itinere admittebat; quòd non ita decore Antiſtes in ijs eſſe videbatur; neque crux præferri ſatis decenter poſſet. Romæ tamen cęterorum morem in eo ſequebatur; nam & ibi forma eſſe videbantur decentiore. noſtratibus interdum vſus eſt hoſpitum Cardinalium cauſſa; quorum commodis, præſertim ſi eſſent imbecilli, amantiſſime ſeruiebat.

Lecticam, ſi vehiculum Præſuli adhibendum eſſet, ob decorum; & legendi commoditatem, in primis probauit: ipſeque poſtremo tempore tum hoſpitum in vrbe, tum ſui, ſuorumque commodo in itinere adhibuit.

Morbos, & dolores corporis vt tolerauerit. CAP. IV.

Præſcripta medicorum, cum iis ſe ſe curandum tradiderat, ita ſeruauit; vt nihil præter eorum iuſſum, vel quod vehementer expeteret, quamuis minimũ, reciperet; vel quod maxime horreret, recuſaret vnquam. ſed quæ in eo genere ferenda eſſent, ea prompto animo ad exercitationem aſperioris vitę referebat. cũque ſæpe moroſitas quædam, atque faſtidium ſoleat ægrotis, etiam religioſis condonari; non erat in eo quod ferretur ægrotante, magis quàm in valente. quin etiam dicere ſolebat, in cuiuſdam voluptatis loco morbum ſe habere: cum eo tempore ſemotis curis quieſcere, ſeque ipſum liberius daretur attendere. ſi quãdo medicis ægrotum alium parere nolle cognoſceret; reprehendebat; & vt faceret, grauiter hortabatur. Cum ad Dei miſericordiam peſtilentię cauſſa implorandam, vna cum clero, & populo ad celebriora vrbis loca, ſeu compita ſupplicatum iret, ſanctumque clauum ferret; pedem nudum clathro ferreo, quo ſubterraneæ ſellę feneſtra muniebatur, impegit; atque vnguẽ maioris digiti ita ſummouit, vt tota via, quæ multa reſtabat, abunde ſanguinem funderet, neque tamen ob doloris ſenſum, qui ea parte vehemens eſſe ſolet, de inceſſu quidquam remiſit. narrat medicus; ſupplicatione demum peracta, cum acceſſitus eſſet: inſpecto vulnere, tolerantiam viri ſe eſſe admiratum, cumque dixiſſet, eſſe vnguem neceſſariò abſcindendum: Carolum, qui ſibi poſt abſciſſionem neceſſario quieſcendum eſſe verebatur; quaſi nihil morbi, dolorìſque vim æſtimaret; ſibi reſpondiſſe; in aliam diem id eſſe differendum, donec in eccleſia quaſdam ſacrorum munerum functiones obiiſſet, obligaret tunc quidem vulnus aptiori quo poterat modo. tertio die medicus vocatus, id exequi iuſſus eſt; quod ad curationem neceſſe erat. ibi vero Caroli mirificam patientiam ſeſe obſtupuiſſe teſtatur: ei enim grandẽ vnguem, vulneris acerbitate recrudeſcẽte, ita excidiſſe; vt cum ipſe in eo genere exercitatus perhorreſceret; neque corpore ille, neque voce, neque ſpiritu vllo modo commoueri videretur. neque vero ob id diu quieuit; aut labori, vel viæ pro quotidiano eccleſiæ vſu pepercit: vt ex eo potius noui cruciatus, ac patientiæ naſceretur occaſio. nam infirmo pede lapſus, os manus loco ſuo mouit ad reponere quidam conatus, cum minime aſſecutus eſſet; medicus idem, ingraueſcente admodum dolore reſtituit, prorſus ita ſe habente Carolo; quemadmodum is loquitur; ac ſi permulſiſſet integram manum.

Labores, & occupationes. CAP. V.

Incredibilem laborum tolerantiã, occupationumque infinitam prope continuationem, ſuperius attigimus: vnde facile fuerit totius agnoſcere vitæ conſuetudinem: nam alioqui actorum eius diurnum, non leui argumento confici potuiſſet; quod audio ex eius domeſticis quoſdam, pro ea temporis parte ſaltẽ feciſſe, qua fuerunt apud eum; motos admiratione laborum, quos ab eo quotidie ſuſtinere videbant. Eiuſmodi laborum cauſſas, quibus interdum Epiſcopi nonnulli carere ſibi videntur; tum admirabile ſtudium pariebat eſſe an eccleſiæ in omnes partes veteris diſciplinæ cogitatione conformandæ; gregiſque ad cœleſtia bona, continua progreſſione ducendi; quod quidem negotium nullis agendi terminis cõtinetur: tum vero animi Deo penitus dediti, diuina quædam inflammatio; qui nulla diligentia, nullo vn-

quam

quam labore contentus; numquam ſatis ſuo iudicio perpeſſus; neq; pro infinitis tanti Domini meritis; neq; pro ſuis, ſuorumque peccatis, ſibi videtur vmquam poſſe ſatisfacere. maxime item, vt in omnibus, S. Ambroſij exemplo mouebatur, de quo Paulinus ſcribit, in diuinorum munerum functione tum magnos conſueuiſſe labores excipere; vt quæ officia erga eos, qui ſalutari lauacro abluendi eſſent, ſolus obibat; ijs poſt eius obitum vix Epiſcopi ſufficerēt quinque. quod idem merito de Caroli laboribus dici poteſt. Hinc diurna, nocturnaque in meditando, ſcribendoque occupatio; hinc longiſſimæ conſultationes: aſſiduitas reſpōdēdi ijs, qui conſulere, opemve implorare neceſſe haberent; diuturnæ ſupplicationes; ſacramentorum adminiſtratio, ſæpe vſque ad noctem ducta; labor aſſiduus concionum, viſitationum, aliarum rerum, quæ ſexcentæ ſingulis horis, propeque momentis occurrebant. Cum Epiſcopus ad eum ſcribens forte ſignificaſſet, ſibi parum eſſe negotij. eam vocem, vt Epiſcopo prorſus indignam, & turpem, grauibus ad eum litteris datis, acriter, lateque reprehendit. Cum Nouariæ Franciſci Epiſcopi exequias celebraſſet; quidam eius mortis cauſſam dolentes, laboribus tribuebant; quibus in luſtrandis ſuæ diœceſis eccleſijs eo anno non mediocris vigilantiæ ſacerdos perfunctus erat. at iſta ipſa, inquit Carolus, de cauſſa, & iſthuc ipſum agentem, hoc eſt pro eccleſia ſua laborantem, Epiſcopum decet mortem oppetere. Dicere ſolebat, tantum eſſe Epiſcopo negotij, quantum ipſe velit: hoc eſt pro eius ſtudio, vel negligentia. item, Nullum Epiſcopum muneri ſuo poſſe ſatisfacere, ſi valetudini parcat: & earum rerum obſeruationibus teneatur, quæ nocere corpori, prodeſſeve poſſint. Quòd populi parum ad ſalutem proficiant, maiori ex parte culpam eſſe Antiſtitum affirmabat; qui non aſſidue curant, atque vrgent eorum progreſſiones.

Vitę cultus. CAP. VI.

Qui corpus tam dure habuerit, nullum quoque penitus cultum adhibuiſſe, vel nobis tacentibus, licet conijcere; niſi quatenus munditiæ, vel dignitatis cauſſa neceſſe putaret. Nullū ſericum adhibuit indumentū: ſed eius generis tamen, quæ perſonæ cōuenirent. poſteriorem tunicæ partem, quam ſolent ſacri Præſules magis demiſſam humi trahere, libenter æqualem reliquæ recipiebat. veſtimētis, omnibus quidem diutius vtebatur, ac tritis; ſed quæ in conſpectu non erant, in primis reſarciri non ſemel iubebat. Opera ſuorum exuendi, veſtiendive corporis cauſſa fere non vtebatur; idque ſæpe ob alienum, & incommodum ijs cubandi, ſurgendive tempus. eorum vero, qui ſacris eſſent initiati, nihil ad corpus ſuum obſequij paulò vilioris admittebat. epiſcopali veſte linea, humerorumque amictu etiam domi ſemper indutus erat, ad perſonæ dignitatem ſeruandam. nam & domicilium ſuū, locū publicum ducebat; ſuoſque ibi volebat, vt in publico, verſari. Itaque mane antequam ea indumenta ſumpſiſſet, neque in exterorum conſpectum veniebat; & neminem niſi intimum patiebatur intromitti. Ac quoniam ab oratione, & ſacræ aquæ aſperſione diei antecedentis, vſque ad Miſſæ ſacrum poſtero die factum, nihil, quantum fieri poſſet, ob rei diuinæ reuerentiam loquebatur: publicum veſtitum differebat, donec ad ſacrum prodire vellet. ibi cubiculo vero priuatim pulla quadam, & rudi veſte vtebatur; quam ſuam appellabat; cum perſonæ ſuæ reliquas eſſe diceret. Exquiſitam adhibebat in omnibus eccleſiaſtici decori ſeruandi curam. in ipſis caligis, & calceamentis; ac in omni veſtitus parte; tum in

omni

omni veſtitus parte; tum in omni officio, ac geſtu; quid ſacrum virum deceret, attendebat. vt nullum penitus elegantiæ, venuſtatiſve, nedum leuitatis profanæ veſtigium appareret; nihilque a dignitatis grauitate, ſanctitateq; alienum videretur. quæ quidem minute perſequens, gratum facerem fortaſſe multis; pleriſque vereor ne moleſtum accideret. Sunt qui animi virtutibus intenti, hæc vt leuiora negligunt: ipſe vero; id quod perfectius, multoq; melius eſſe conſtat; cũ ea quæ grauiora eſſent, in primis curaret; tũ hæc etiam ſibi iudicabat minime prætermittenda. Commemorabat interdũ S. Ambroſij factum, qui in clericorum numerũ admittere quendam recuſauit, cum eũ ſeſe ingreſſu leuiter, & indecore habere animaduertiſſet. Aderamus in cubiculo cũ Epiſcopi caligas, deducta veſte; & earum conſtringendarũ rationem comiter inſpexit, reprehenditque; quoniam ea in re profanam conſuetudinem imitaretur. E feneſtra nihil in via vmquã; quidquid ibi audiretur, ſpectauit. loco nullo inãbulauit. vulgo iudicari poſſe, opinor, putauit; his actionibus aliquid ineſſe, quod ad curioſitatem, otium, curamue corporis nimiam pertineret. In ea vero decori parte, quæ valeret ad obſcœnitatem, & omnem turpitudinis odorem vitandum, præcipuam adhibuit diligentiam. nam ipſam pudicitiæ virtutem a puero coluit religioſiſſime, ſicuti iam tetigimus. ab omni verbo, in quo aliquid non ſolum obſcœnitatis, ſed licentiæ, vel deformitatis appareret, diligenter cauit. in cauſſis aliquando, vbi de matrimonio, & eius impedimẽtis ageretur, laborabat magnopera loquens, ac pene torquebatur; vocabulaque a re ipſa quam remotiſſima expiſcabatur, vel adhibebat latina. ephebos in domum non admiſit. cum fœmina numquam locutus eſt; quin ex grauioribus domeſticis vnus, pleriſve adeſſent. Domum nulla parte pictam eſſe voluit; niſi viridem parui cubiculi ſui tincturam viſus gratia quæſitam, picturæ loco numeraueris, atque initio quidem cum Mediolanum eſſet venturus, ædeſque Archiepiſcopales iuſſiſſet inſtaurari; cœperunt lacunaria quædam pingere, atque ornare: quod ipſe ſtatim prohibuit; pictaque inducto albario deleri iuſſit; id quod hodie quoque perſpicitur. totas vero ędes, amplas tamen, modeſto, vulgariq; opere perfici iuſſit. Suppellectilẽ in domo ad ipſam quotidiani vſus neceſſitatem redactam habuit, nihil omnino fuit poſt egregiam illã inter pauperes partitionẽ ad parietes, oſtiave contegẽda. hoſpitum vero cauſſa mutua ſæpe multa ſumere neceſſe erat. Equile mandauerat ædificari, quod vetus, noua cœnaculi, locorumque adiectorum ędificatione diruendum eſſet. præpoſitorum imprudentia, magno id ſumptu factum eſt. Carolus cum demum re pene perfecta, audijſſet; neque enim alias, quàm ſacras fabricas inſpicere ſolebat; vehementer doluit, miniſtroſque reprehendit; tũ diu inueſtigauit, licet fruſtra, num vſui ſacro fortaſſe, vel omnino digniori ædificiũ deſtinari poſſet. Quamuis magno numero, hoc eſt circiter centũ, eius domeſtici eſſent; exibat plerumq; tamen paucis comitatus; alijs alio genere occupationis eccleſiæ cauſſa vtiliter impeditis. ipſe vero neque numerum maiorem reſpuebat; neque etiam paucitatem grauiter accipiebat; quam pertinere ad chriſtianam modeſtiam intelligeret. in quo non occupationis ſolum neceſſitatem; ſed negligentiã quoque ſæpe ferebat; quæ diſſimulatione, patientiaque ſępe alitur. quod in Caroli priuatis rebus argumentis non paucis cognoui: nam familiares nonnulli in eius corpore incom-

modo, duriterque habendo, mirifice cum Carolo conſentiebant: & ei commoda ſua negligenti, negligentia ipſa diligenter inſeruiebant: vt veriſſime dixerit quiſpiam; qui res incommodas, acerbaſque ſequatur; vel abiectione, patientiaque exerceri velit; eum plurimos inuenire paſſim adiutores. At erant, qui, tum exiguum ſæpe comitatum; tum alia quędam in Carolo ad chriſtianæ humilitatis virtutem pertinentia reprehenderent; & ſummam dignitatem aliquo modo ita imminui quererentur. Res etiam ad ipſum Pōtificem Pium Quintum quandoq; relata eſt: cui Carolus ita facti ſui rationem reddidit, vt nihil haberet optim' Pater, quod improbaret. Eorum qui Dei miniſtri eſſent, dignitatem, ac exiſtimationem, dicebat, non in humanis ornamentis; quæ tamen ad certum modum pluribus de cauſſis eſſent adhibenda; ſed in religioſis virtutibus cōſiſtere. Res ipſa declarauit, & ſuperius narrata demonſtrant; Caroli abiectionem, morum grauitate, ſanctitateq; coniunctam, ſummis, atque infimis tanto ſemper in honore fuiſſe: quantum nulla terrēni ſplendoris ornamenta conſequi potuiſſent.

Humanas opes vt contempſerit, conſumpſeritque. CAP. VII.

Religioſam paupertatem Carolus amauit; & eius officia pie coluit. eius victus, vitæque cultus ſatis oſtendit. ſi quid in menſa, & omnino in domeſtico ſumptu paulò copioſius, largiuſue fieri animaduerteret, ſolebat ſtatim corrigere. id vero tam celſi animi vir, qui omnes alioqui de re familiari curas, minutas, & cogitatione ſua indignas iudicabat; virtutis cauſſa obſeruabat diligenter. Poma tantum, aut eiuſmodi munuſcula ſolebat accipere; eaque fere religioſis viris: quæ ipſa item, vt eleemoſynam pietatis gratia datam, recipere videbatur. Quàm vero parcus in ijs erat, quæ ad ſui corporis commodum, domeſticamue affluentiam pertinere, poſſe viderentur; tam erat in ceteris omnibus, quæ pietati conducerent, liberalis; prorſuſque opum magnanimus contemptor humanarum. quid amplius in hoc genere commemorem, poſt maximas pecunias religionis ergo donatas; ampliſſimas facultates dimiſſas; exhauſtam magnifica, & pulcherrima ſupellectili domum; adminiſtrationis, officiaque honeſtiſſima, cum fructibus, & vectigalibus vberrimis relicta; poſt ea denique pietatis cauſſa contempta, quę ſummi ſæpe viri ſtudioſe quærunt; eademque tanta munificentia donata; vt niſi chriſtiana, diuinaque liberalitas ea fuiſſet: diſſolutam prorſus effuſionem eſſe neceſſe fuerit. Sed aliquid etiam ſupereſt minime ſpernendum. quam daret ex facultatibus quę remanſerant eleemoſynam, nō opus eſt explicare. hoc ſufficit; quidquid ſuo, familiæque neceſſario ſumptui ſupererat, totum pie, ac religioſe donabat. Egentium ſacerdotum poſtulationes benigne tribuens, alias ſuperauit, alias præuenit, ijs qui apud eum eccleſiæ operam dederant, imo & propinquorum eorum neceſſitatibus moderate ſubueniebat, ſi veras eſſe neceſſitates videret: de cetero largiri Epiſcopum nō debere aiebat; ſed omnia pauperibus, eccleſiæq; ſuę reſeruare; cum tanta ſemper ad gregem pro debito officio iuuandum offerantur; vt vel maximæ facultates non ſufficiant. cum ad eum retuliſſet, qui familiæ præerat; a pedibus hominem eſſe, qui iam minime aptus labori, ideoque dimittendus videretur: eandem ei mercedem, atq; adeo maiorem tribui; tum e conſuetis labori bus eximi iuſſit. Sūmas fructuū ſuorum, expenſarumq; rationes ſatis habebat generatim, eatenuſq; cognoſcere, quatenus negligentię in fructibus eccleſiaſticis erogandis condemnari non poſſet, caueretque, ne ſumptu nimio æs alienum contrahēs, cre-

ditoribus eſſet detrimēto. quamquā accepti, & expenſi plerumque rationem cum omitteret, ſumptus autem pijs de cauſis large mandaret; ne hoc quidem ſatis poterat cauere ſemper, tantumque aberat, vt ex reditibus quidquam vllo anno ſupereſſet; vt ſępe antecedentis anni ſumptus, in fructibus inſequentis non modica ex parte niterentur. Nummorum genera, quantiue eſſent, minime nouerat; ac eos vel aſpicere ægre videbatur. Cum aureorum quadraginta millia ex ijs, quæ in regno Neapolitano vēdiderat, allata eſſent ad eum in cubiculum, vbi acceptæ pecuniæ teſtimonium, ipſa præſente pecunia conficiendum erat: ita exhorreſcere viſus eſt, vt ſi anguis eſſet oblatus; cubiculoque relicto, vix perficiendi actus neceſſitate reuerſus eſt. tum vero ſtatim auferri iuſſit; & Præpoſito dom⁹ Cæſare Speciano accerſito; de quo ſæpe mentio facta eſt; ad vſus pios dilargiendam totam diſtribuit, ſic, vt aliquot addere aureorum millia neceſſe fuerit. Eius Oeconomus inter alios fuit vir bonus, valdeque induſtrius, & ei ceteroqui charus; ſed tāto facultatum Archiepiſcopaliū augendi ſtudio; vt prædiola, vel agellos addere prædijs eccleſiæ perpetuò ſtuderet. quo in genere ſtudioque aliquid eorum fere committere oportebat, quod profani homines facere ſolent; qui egenorum ſæpe neceſſitate, ad ſuum quæſtum, res eorū emendo, abutuntur: ex cupiditate emūt maiora, quàm vt poſſint pręſenti pecunia ſatisfacere: vt ſemper debeant, aliaſq; ſemper cogantur reſeruare pecunias. minoris interdum emunt, quàm res valeat, de redimēda re paciſcentes; idq; ad maiorem interim pecuniæ fructum. quæ quidē ſępiſſime ſunt auaris, atque improbis turpiſſimi quęſtus integumenta; vixque multis aſſignatis conditionibus, a iuris ſacri peritis poſsūt laqueis improbitatis expediri: ſemper vero ſuſpicionem nō ſolum cupiditatis; ſed etiam flagitij meritò mouent. Eius igitur generis negotia, cum ab adminiſtro ſuo geſta Carolus reſciſſet; & ex emptionibus quibuſdā adhuc multum deberi, quod tenues homines exigendo defatigarentur: quamquā nihil improbe contractum argui poterat; ſummo tamen dolore affectus, hominem vocat: multis præſentibus; quoniam ſe inconſulto, ac omnino contra eius ſententiā, ac voluntatem ea facta eſſe patefieri oportebat; acerrime ſi alium vllo tēpore, increpat; an eiuſmodi eſſent, ſtudijs ſuis, & omnino epiſcoporum, clericorumque officio digna: quantam infirmis præſertim animis, anſam datam eſſe, ad ſuſpicandū de mente Paſtoris ſui; quantā malis ad obtrectandum: quonam ore populum ad cupiditatem rerum humanarum fugiendam, terrenaque contemnenda hortaretur, cuius miniſter augendæ rei cupiditati tantopere viſus eſſet inſeruire: nexibus eiuſmodi, tricis, inuolucris, ita enim appellabat, in diſcrimen vocatam fidem, exiſtimationemq; ſuā; & vna cum ea, quod in primis dolebat, populi ſui religioſas progreſſiones, ad id tempus, tanto ſtudio, tantiſque laboribus comparatas: quiduis perpeti ſe, aut amittere maluiſſe, quàm eiuſmodi compendia facere: ſi alia ratione pretium emptorum bonorum creditoribus ſolui non poſſet; vendi ſe iubere quamprimum alias eccleſiæ poſſeſſiones. quod re ipſa perfici quamprimum per Lanfrancum Regnam iuriſconſultum, & canonicum Med. in eo munere ſubſtitutum, curauit; cum ex increpationis dolore, vt exiſtimatum eſt, ille in morbum incidiſſet; mortemque non multò poſt angore confectus obijſſet. Domui Præpoſitus poſtremis annis Antonius Seneca, ſumptus magnitudinem reſpiciens, inter alia

conquerebatur; ex familiaribus quẽdam a ſe nulla facta poteſtate, cellis penarijs omnibus afferre manus, & effundere largiter. Carolus autem ita ſinere iuſſit; cum eleemoſynis tribuendis ille præfectus eſſet. Lis illata erat eius nomine Cardinali, primis Pij Quinti annis, de nobili Abbatia aureorum annuorum circiter duodecim millium: cumque accepiſſet, ſacros Rotæ Romanæ iudices nõ nulla iudicaſſe, quibus facile, vel potius ſine dubio ſeſe cauſſam obtenturum ſperaret; ſponte ceſſit, ac præter omnium opinionẽ remiſit, quidquid ea in re poſſet conſequi: motus, vt aiebat, quòd neque negotijs eiuſmodi volebat ſuum a rebus diuinis animum diſtrahi; neque cum collega iudicio diſceptare: omnino, quòd litem nullam, quæ ad ſe priuatim pertinere; in qua eſſet actor, proſequi apud ſe cõſtitutum habebat. nõ enim eam ſibi ſatisfacere rationem; quòd poſthabita omni diligentia, ne dum perturbatione; iudicibus rem totam poſſet permittere: reſpiciendum nãque eſſe quomodo poſſet ille, vnde peteretur, ex actione commoueri; cuius animum remittendo ſedare, & ad amorem allicere in ſua manu eſſe videret. factum mire collaudauit Põtifex; collegæ, alijque omnes: magnũque boni reliqui ex eo lætitiæ fructum, propter illuſtris, religioſique exempli vtilitatem, perceperunt. Scimus alias etiam de priuato iure ſuo non ſemel eum inſigniter remiſiſſe, tantum ne quid ex litibus in aliorum animis offenſionis oriretur. Mercedes, & pretia rerum ſuarum, ſi creditores cum eo forte conquererentur, familiareſue ipſi conſulerent, ita iudicauit; vt non æquitatem ſolũ expleret; ſed expectationem quoq; petentium, liberalitate vinceret. quibus de reb' hoc loco breuitatis cauſſa non explicamus. Cum ad locum diœceſis quendam veniſſet, vltimis vitæ ſuæ annis; mulæ, & equi omnes, quibus ipſe, comitatuſque vehebatur, hoſpitis vel domeſticorum eius culpa incendio necati ſunt. at nihilominus hoſpes incenſi ſtabuli ſui damnum reſarciri a Carolo petijt, facileque impetrauit. Quandiu ſummũ ſacræ pœnitentiæ magiſtratum tenuit, nulla vmquam munia ad eum pertinentia vendi permiſit; cumque modica inde percipi emolumenta nunciaretur; tantum abeſt, vt doleret; vt lætitia potius afficeretur. Cum Aronæ arcem Gubernator, vt ante diximus, occupaſſet; adduci nũquam potuit, vt de reſtitutione quidquam ageret, aut ſuo nomine agi pateretur a Borromeijs; qui tamen aliquot poſt annis eam à Philippo Rege receperunt. immo cum ea de re nuncio Romam allato, Gregorius Pontifex grauiter ferens, de ea reſtituenda ſuo nomine agi cum Rege iuſſiſſet; gratias egit ille quidem Pontifici: ſed rogauit, vt ea omiſſa cura, rebus eccleſiæ ſuę potius perfecte conſulere pergeret: de ijs reuera ſe vehementer ſolicitum eſſe. atque vtinam, dicebat, in arcẽ Aronæ recidant, quęcumque poſſunt in eccleſiã committi. qua in re non rerum tantummodo humanarum contemptionem; ſed charitatem quoque inſignẽ Eccleſiæ Carolus oſtendebat; cuius rationes alijs vtilitatibus omnibus ſemper voluit anteferri.

De eius ædificationib'. CAP. VIII.

Ad hunc locum ædificia referri poſſunt: quæ foris, & in vrbe magnis ſumptibus ad publicam vtilitatẽ Carolus varijs temporibus extruxit. mitto profana, quæ Bononiæ, ac alibi quoque viſuntur. Archiepiſcopales, canonicaleſque ædes eo loco ædificauit; quem a Ioanne Galeatio Sfortia Mediolani Duce Vidus Antonius Arcimboldus Archiepiſcopus olim ad ſuam, canonicorumque habitationem obtinuerat. Cum enim eccleſiæ maioris ædificande cauſſa, ædes

eccleſiæ

eccleſię dirutæ eſſent;neq; vmquam, vt promiſſum erat, ſiue Ducis ſumptu, ſiue facultatibus ad eccleſiæ fabricam deſtinatis,reſtitutæ: tandem Arcimboldus, veteribus, & amplis ædificijs à Duce prope maiorem eccleſiam impetratis, eorum quidem partem ad habitationem ſuam inſtaurari curauit;ſed tum opus ipſum imperfectum;tum canonicorum domicilia nondum erant inchoata:Ducesque, ac deinde prouinciæ Rectores partem canonicis attributam, quòd Regiæ propior eſſet, ſordidis vſibus occupabāt. Carolus igitur,ijs omnibus,Philippo Rege facile cedente,recuperatis;& ab iniuſto, indignoque vſu vindicatis; tum Archiepiſcopale palatium perfecit; & non modica parte vſq; à fundamentis fabricata, ad maximū familiarium,hoſpitumq; numerum accommodauit: tum canonicales item contiguas maxima ex parte, certis attributis ex ijs quas poſſidebat, facultatibus; ædificauit: & magnas lapideas porticus adiunxit. quibus ædibus circiter triginta domicilia continentur, quæ ſingula canonici familiam commode, atque honorifice capiunt. Domum, interpoſita licet via, his adiecit, in qua xenodochium ſenum habebatur; vt ibi minorum eiuſdem eccleſiæ preſbyterorum domicilia ex iiſdem facultatibus ædificarentur: cum xenodochium ad Othatiana ædificia, de quibus ſuperius attigimus,tranſtuliſſet. In eccleſiarum, collegiorumque plurimas ædificationes magnam copiam liberaliter contulit: de quibus narrare ſingillatim nimis longum eſſet. Ticinenſis collegij fabricam primo ſuorum honorum tempore, magnifico plane, regioque ſumptu cœperat; atque ita amplam, vt magnum nobilium adoleſcentum numerum caperet,qui varijs ſcientijs operam darent.ſed poſtea tantam ſpeciem ſubmoleſte ferens; & religioſiora ſpectans, quàm diſciplinarum humanarum ſtudia, laicorum fere hominum ciuiles progreſſus viderētur; tum fabricæ ornamenta, vt potuit, temperauit;tum ſæpe de tota re cum amplis fructibus annuis, in alium vſum conuertenda, qui diuinis, eccleſiaſticiſque rebus magis conduceret,ſæpe cogitauit. ſed Comite Federico ſuo demū, cum aliorum adoleſcentum nō paruo numero ibi collocato; qui habitationis, tum diſciplinę in primis fundamenta quædam iaceret; inſtitutam loci rationem teneri paſſus eſt; quam Federicus dein de optimis legibus conſtituit. Ædes ad eccleſiam S. Ioannis, vbi clericorum conſtituit ſeminarium, magno ſumptu ædificauit: alias itidem ad alteram eiuſdem ſancti eccleſiam, vbi nobiles adoleſcentulos educabat. In eccleſijs, quas tenuit, quarumve fructus accepit, Romæ atque alibi non vulgaria reliquit religioſę liberalitatis ſuæ veſtigia. eccleſiam vero S. Praxedis; cuius titulum poſt duos alios nactus retinuit ſemper carumque habuit; omni licet emolumento nudam, pro eximia loci ſanctitate, neceſſitateque, magno ſumptu vna cum ædibus inſtaurauit in primis,& ornauit. Non prætereunda fabrica Crupelliana in agro Mediolanenſi: nam licet parochus alius ſatis propinquus eſſet eccleſiæ tamē colonis, quamuis non ita magno numero,pręcipue dandum exiſtimauit, vt commodiſſima ſalutis haberent adiumenta. itaq; eccleſiam,domumq; ſuo inſigni ſumptu fabricauit, parochi etiam ſtipēdia cōſtituturus, niſi mors anteuertiſſet.Ibi quoq; poſuerat domus Archiepiſcopalis fundamenta; & ne amplius ædificaretur,mors itidem impediuit. ad eam enim poſſeſſionem millia paſſuum viginti diſtantem, cum neceſſitas occupationum poſtulabat,libenter cōſueuerat cōcedere;opportunitate inuitatus, quod

ſubuehi naui per riuum poterat, qui à flumine Adua Mediolanum decurrit; & ita itineris tempus etiam legendo, ſcribendoq; vtiliter conſumere. Ibidem in decliui ripa fluminis, cuius altitudinem prærupti lapides tenent, loca deſignauerat domui coniungenda; quibus abte diſtinctis, ſacriſque imaginibus inſtructis, ad diuinas contemplationes, quibus tantopere poſtremis annis erat intentus vteretur. Ac licet auita caſtella, poſſeſſiones, & villæ, præſertim ad Verbanum lacum, & in ipſo lacu, plurimum haberent non dicam amœnitatis, quam minime curabat, ſed ad diuina contemplanda commoditatis: neque tamen ibi quidquam ſibi ædificandum cogitauit; neque adiuit vmquam; niſi vt loca in ſua diœceſi neceſſariò ſibi viſenda.

Vt res geſſerit. CAP. IX.

In eius rerum gerendarum ratione, duo pene vulgari iudicio pugnantia videbantur. ex altera parte ſi ſpectaueras; totam rem admirabili quadam fiducia diuinæ prouidentiæ ita commiſſam videbas, vt nihil ſpei penitus in humanæ diligentiæ officijs relictum videretur: ex altera vero, cum nullum officij, ſtudij, curæ, induſtriæ munus, tempuſve prætermitteretur: nihil in diuina ope poſitum propemodum arbitrabare. In negotijs ſuis mentem, animumque in primis perturbationibus vacuum, in id firmiter intendebat; quod optimum, rectiſſimum, Deoque gratiſſimum videbatur. ea ſtudioſe Deo, plurimis deprecatoribus, publiciſque ſupplicationibus adhibitis, commendabat; quemadmodum hiſtoriæ curſu non ſemel indicatum eſt. tum, vt erat acri ingenio, iudicioque, omnia circumſpiciebat; commoda, atque incommoda ponderabat; quibus vijs detrimentum importari poſſet; quibus remedium afferri, diligenter inueſtigabat: calamo etiam difficultates, remedia, argumenta, cautiones; & omnino quicquid in re tota eſſet, diſtincte, ordineque notabat; ne quid elaberetur; aut imprudenter, permixteve fieret. alienum præterea conſilium prolixe, ac patienter exquirebat. cumque plena quadam cognitione, perfectioneque omnibus in rebus delectaretur; tamdiu fixo animo vni rei inſiſtebat; donec ipſa negotij, vt ita dicam, viſcera diligenter inſpexiſſet; quidque potius, meliuſve eſſet ad eligendum cognouiſſet. quam ad rem ſubſidio erat capitis firmitudo eiuſmodi, vt cum multas horas, puta ſex, aut ſeptem vni rei dediſſet; tum etiam minime defatigatum, penequé integrum ſeſe præberet. vetus prouerbium ſequebatur, Age quod agis, ita enim perfecte agitur. quamquam ille pro naturæ quodam vitio ſibi fere tribuebat, quòd fixe adeo in opere propoſito perſeueraret. Res in omnes partes verſata, pleneque diſcuſſa videbatur, cum ille adhuc plurima inueniebat, quæ merito adderet, moneret, contradiceret. Scriptum, ab alijs intelligentibus perlectum; & emendatum, nam conſuetudine ſua multorum iudicium adhibebat; pluribus tamen locis merito corrigendum demonſtrabat: ipſeque mutabat, limabatque diligenter pro negotij grauitate, vt moleſtum ſæpe eſſet, quibus tam perfecta rerum ſpecies propoſita non eſſet, tam diu immorari; ac non tandem probare, modumque ponere. Ac diuturna quidem in dubijs rebus vtebatur deliberatione; diu ſi ſpatium eſſet, ſecum habebat: ſæpius alienum conſilium exquirebat. cum vero conſtituiſſet; celeriter, fortiſſimeq; exequebatur, ſic, vt pleriſque perſuaſum eſſet, ne quidquam, niſi per auctoritatem fortaſſe maiorem, repugnari. Id ita præſtabat, vt etiam grauiſſimas res facile, ac nullo pene negotio facere videretur, neque enim vel inſuetus motus apparebat, vel plura loquebatur, quàm

quàm neceſſitas ferret. eam virtutem diuina vi ſuſtentatam, prudentes homines nonnulli, conſuetudini tribuebant, antea maximarum rerum vſu in adminiſtratione Pontificia, confirmatæ. dicebant enim; vt ij, qui primò diſcentes, litteris magnis pingendis aſſueſcunt; cum ad communem formam redeunt, magna vtuntur manus celeritate: ita Carolo maximis gerendis rebus Romæ aſſuefacto, Mediolanẽſia negotia facilia, leuiaque videri. quod vt aliqua ex parte verum ſit; præſtantiora tamen illa ſunt; quàm vt ea poſſit vis eiuſmodi conſuetudinis conſequi. Quid ſupplicationes, fiducia, perturbatione liber animus, ſumma diligentia illi valerent ad rem gerendam; tum vniuerſę adminiſtrationis euentus ſatis docuit; tum certa negotia multa. non ſemel res eius vniuerſæ; ſæpe etiam ſingulę quędam, in eum locum erant adductæ; vt ad extrema ventum eſſe videretur. at repente commutatione facta, in optimum ſtatum, tanquam in lumen ex tenebris reſtituebant. quæ res erat eius ſenſui conſentanea. dicebat enim, qui Deo vere ſeruiret, ei tunc maxime in rebus ſuis bene ſperandum, cum extenuata maxime ſpes humano iudicio putaretur. Cauſſæ ſuppetunt grauiſſimæ; in quibus cum virorum, doctrina, vſque preſtantium ſententia immo valde piorum impulſu ad iudicandum vrgeretur; ipſe redintegratis ſupplicationibus, diu cunctatus eſt; donec contra penitus ac alij putabant, rem ſe habere, cunctis admirantibus apparuit: exploratumque fuit, niſi ille diſtuliſſet, rurſuſque ad preces confugiſſet, incommoda maxima extitura fuiſſe; grauiſſimas inimicitias; honoris, atque adeo quorundam vitæ iacturam: vt Carolum præcipuo quodam mentis lumine diuinitus illuſtratum prædicarent omnes. quibns de cauſſis hoc tempore nobis minime videtur explicandum. Humanam prudentiam rebus diuinis fęliciter peragendis valde prædicabat aduerſari. quod pium, religioſumque eſſet, etiam contra communes hominum ſenſus, conſtanter ſequendum affirmabat. ſed prudentia nihilominus, & etiam artificio laudabili quodam, ad ea quæ recta, piaque eſſent, conſequenda, vtebatur. cuiuſmodi Romæ, rebus eius in magnam inuidiam, ac non mediocre diſcrimen adductis, adhibuit. omni enim pietatis officio, ſicuti ſuo loco narratum eſt, prius adhibito; prudentia mox alieniſſimos homines ſibi conciliauit, in primis vero vnum, cui dicitur Carolus ludibrio, & deſpectui adeo fuiſſe; vt ab eo palam ſtultus quidam ſpiritualis appellaretur. patientia enim, & diſſimulatione; tum earum quoque rerum commendatione: quæ vere laudabiles in ampliſſimo viro erant, eum ita ſibi leniter placauit; vt magni demum iudicij vir, valdeque ſapiens ab eo diceretur: aduerſarijq; magnum ſuæ cauſſæ patronum ſibi tam præter opinionem ereptum, valde quidem dolerent, magis tamen mirarentur. Profanarum rerum controuerſias à principibus viris ad eius arbitrium quandoque delatas, recuſauit. de contrahendis matrimonijs agere, ſi rogaretur; negare ſolitus fuit.

Cum autẽ ea, quam expoſuimus, præparatione rem ſuſceperat; vtcumque illa procederet, conſtanter perſeuerabat; inuictam mentem, animũque metus expertem præſtabat. certum illi erat, magna ſibi ad propoſitum tenendum, vel dæmonum inſidijs, vel hominnm errore, rebus omnibus fore impedimenta; maximas ſibi, omnibuſque Dei adminiſtris paratas eſſe difficultates: quæ Dei clementia poſſet, ſoleretque in ſalutares animarum fructus vertere. hæc cum ita propoſita, prouiſaque haberet; minus mirabatur, aut commoueba-

Vt negotiorum euentus, & pericula tulerit. CAP. X.

batur, ſi quid accidebat aduerſi; &, dure licet conflictatus, ab inſtituto non deſiſtebat. Defatigatis interdũ, fractiſq; bonorum virorum animis, qui in cauſſa non erãt, ſpectatorumque tantum, vt ita dicam, officio fungebantur; ipſe rerum omnium actor ſeſe integrum, erectumque omni tẽpore præbebat; reſque ſuas agebat, vt ſi non multum eſſet negotij. omnino in proſperis, & in aduerſis eundem ſe præſtabat ſemper; neque lætitia efferri; neq; dolore vmquam abijci videbatur: eundem vultum, eundem ſtatum ita retinebat; vt animi affectus, quo moueri omnes natura neceſſe eſt, cognoſceret fere nemo. In grauiſſimis imminentium periculorum rumoribus, cum ex principibus ciuitatis nonnulli clam adirent; magno conatu grauiſſima pericula nũciarent; non aliorum ſermone relatas, ſed auditas à ſe minas aperirent; ſibi diligenter cauere monerent; Carolus nihil mouebatur, ac potius ſubridens contra monebat, ne quid timerent, Deoque confiderent. de periculis huiuſmodi quandoque inuitatus à religioſis viris, ita fere loquebatur; vt de leuibus, aut iucundis rebus; eamque mentem præ ſe ferebat. vt ſi quid grauius in eum accidiſſet, nihil ſibi timendum magis, quàm inanis gloriæ ſenſum exiſtimaret. Quod ad ſua priuatim pericula, doloreſque pertineret; ferre ſe dicebat acerbius, ſi presbyter, aut clericus vitio aliquo tranſuerſus ageretur; cleriq; diſciplinam turbaret; quàm ſi principes viros multos haberet infenſos.

Magnũ in primis erat eius ęquabilitati, ac cõſtantiæ ad omnes caſus firmamentũ, diuina voluntas & prouidentia; in qua ſibi conquieſcendũ conſtituebat: immo certa ſpe nitebatur, ex omni euentu, quicumque eſſet, Dei benignitate boni aliquid extiturum. exẽpla fortitudinis ac humanorũ periculorum deſpicientiæ; in primis vero ſingularis Dei fiduciæ; quæ veræ, ſolidæque fortitudinis parens eſt, & altrix; ſuperioribus libris plura, & grauiſſima cõtinentur. quę quidem hic repetere non oportet. ſed aliud hic afferemus, Triremes nonnullæ ad litus Sabbatium, ſeu Sauonenſe appulerant, quidam in eis vinctus nobili genere, Epiſcopo accerſito indicat; conſilium de occidendo Carolo initum, immo data iam mandata. verum ne id eſſet, an confictum, nouit Deus homo certe non indignus, cui fides haberetur, neque libertatem, neque aliud ſibi ex ea re quærere oſtendit; multaque protulit nominatim, quæ rem probabilem facerent. Epiſcopus celeriter ad Carolũ quidquid audierat, ſcribit. ipſius indicis litteras alligat, quibus de toto negotio plenius explicabatur, vtraſq; Mediolanũ mittit ad Hieronymũ Vicecomitem equitem nobiliſſimũ, Borromeijs affinitate coniunctũ: cui de negotio item breuius ſcribit; & tamen generatim periculum demonſtrat. Eques orta vix luce; litteras enim noctu acceperat; Carolum adit. cum difficilis aditus eſſet tali hora, Carolo nondum ad Miſſæ ſacrum parato; par eſſe arbitratus, vt officium; reuerentiaque cederet rei grauitati; per ſe ingreditur; litteras offert, ſtatimque, opinor excuſationis cauſſa, quid ijs contineretur, oſtendit. Carolus re audita, lumen poſtulat; quo allato, litteras obſignatas comburit. tum conuerſus ad equitem, mirantem, & prope ſubindignantem. omnino, inquit, præſidia, cuſtodiæve mihi adhibendæ non erant; neque meis pro Eccleſia muneribus, ob huiuſmodi ſuſpiciones abſtinendum; quid proderat alicuius peccatum noſſe, vel quemquam habere ſuſpectũ; quę quidẽ odij, iudicijve de alio temere faciendi; tum aliarum ſunt offenſionũ inuitamenta? ſatius eſt Deo rem totam permittere,

eiuſ-

eiuſque ſola miſericordia ſuſtentari. ita diſceſſit eques. Carolus vero nullum penitus verbum de re præterea fecit. Similem adhibebat alijs omnibus ferendis conſtantiam, ac fortitudinem; quæ quidem in hac vita poſſunt infeliciter accidere.

Litterarum ſtudia. CAP. XI.

Litterarum ſtudijs deditus fuit a pueritia. hanc rem demonſtrauit morbus, in quem ex aſſiduo eius generis labore delapſus eſt adoleſcens: tum horę incommodæ, ac nocturnæ, auunculo viuente, inter ipſa orbis negotia, litterarijs exercitationibus datæ; de quo ſuperius commemoratum eſt. præterea vero ſucceſſiua tempora, quæ inter grauiſſimas Paſtoralis curæ occupationes, nunc ſcribendis ad ſalutem ſui gregis opuſculis; nunc ſatis decretis ad certiorem, faciliorem que vſum, nouo ordine ſibi, ſuiſque diſtribuendis; aut vero parando concionum argumento conſumebat. At rerum agendarũ neceſſitate ſemper cum exercitatione litterarum coniuncta; curſum tenere non potuit, niſi impeditum, interruptumque ſtudiorum, deſiderijque ſui. qua in re cum ſe ipſe viciſſet, atque infregiſſet; tum alios quoque docebat, tantum litteras amare, quantum muneris ratio pateretur; tempuſque illud tantummodo capere ſtudiorum, quod ipſa commiſſæ adminiſtrationis neceſſitas relinqueret. Vſitatam iuriſconſultorum ſcientiam, qua fuerat occupatus adoleſcens, minime ad ſe pertinere arbitratus; Theologica, & canonica tantum nouit, quantum Cardinali magnam eccleſiam regenti efficere poſſe conceſſum eſt. ex Theologia, ſcripturas diuinas potiſſimum ſequebatur; tum veteres Patres, interpreteſque illos, qui ſolidiorem ſenſum amplectuntur. Canonum ea ſcientia periucunda erat; que Patrum mores, & acta repræſentans; eccleſiæ componendæ, atque ordinandæ rationem continet. dolens autem eos communi conſuetudine tantummodo canones ad interpretandum ſeligi; qui ad lites, iudiciaque valent: conſtituit ipſe, qui ijs declarandis præeſſet, vnde ſacra maiorum inſtituta, & ritus; optimumque eccleſiæ adminiſtrandæ genus hauriretur. quos vero eiuſmodi cognitioni deditos nactus erat, eorum ſtudijs, iam inde ab illis Sirleti initijs, benigne fauit: vt quod etiam Romæ poſtea eiuſdem generis ſtudiũ excitatum eſt, ei non exigua ex parte videatur adſcribendum. placuit ei latinus ſermo; neque ipſe incommode locutus eſt; vt nonnumquam orationibus honoris gratia coram eo habitis latine reſponderet; Epiſcopoſque valde hortaretur, vt in conſultationibus concilij tempore latine loqui vellent. decreta, cęteraque ſua curauit eleganter ſcribi; etiam ea, quæ Italicam huius temporis linguam requirerent. at reiectis floſculis, inanique ornatu, locutiones eas, verbaque probauit, quæ decorum eccleſiaſticum quoddam retinerent. multo magis autem ſenſum perſonis, rebuſque ſacris accommodatum quæſiuit. Cum hac exigua quoque facultate noſtra vſus, ſcripta quædam emendanda perlegeret; nobiſque forte excidiſſet, dolere, quòd non ita modicum tempus olim ſtylo dediſſemus: melius collocatum fuiſſe reſpondit, quam in ea quæ diu nos occupatos tenuerat, iuriſperitorum facultate. copioſa ipſe oratione ſcribendo vſus eſt; periodoſque multis ſententijs refertas, longiuſq; ductas adhibuit. quæ ſcribi iuſſerat, ad ea emendanda, quicumque ſcriptores eſſent, acre, prudenſque iudicium adhibuit. libellum ſcripſit, ipſe, vbi religioſa monita plurima, facili quadam ratione, ad quotidianum populi vſũ complexus eſt; pro domeſtico cuiuſque officio ſeparatim diſtincta. alium item ſublata peſtis calamitate,

ad memoriam diuinæ animaduerſionis conſeruandam; vt ea populus vitaret in poſterum, quorum cauſſa pœnas eiuſmodi dediſſet. Omitto litteras tum ad publicam eccleſiæ commonitionem; tum de grauiſſimis alioqui rebus ab eo ſæpius conſcriptas. de concionibus quæ ſcripſerit, alio loco dicemus. Bibliothecam inſignẽ habuit, quam collegio reliquit canonicorum ſuorum. ac decreto prouinciali conſtituit, in omnibus prouinciæ ciuitatibus ab eiuſdem generis collegijs bibliothecas communes eſſe comparandas: quas ſingulas canonicus deligendus conſeruari curaret, ac augeri. Viros eruditos amauit, & in honore habuit ſemper; tum re, opera, commendatione, ad vitæ ſuſtentationem, ad ſtudiorum adiumentum, ad honoris amplificationẽ iuuit liberaliter. tales apud ſe habere ſtuduit; multoſque habuit, Romæ præſertim; cum Italiæ pene florem in eo genere ſibi, & Accademiæ ſuæ adiunxerat. Multa vero componi, & ad communem ſalutem edi curauit. De arte rhetorica librum eius hortatu ſcripſit Auguſtinus Epiſcopus Veronenſis ad eccleſiaſticam rationem accommodatè: de Epiſcopo item: & in ſacroſancta Euangelia homilias ad Ambroſianæ eccleſiæ vſum, minime adhuc editas. librum alium Siluius Antonianus de chriſtiana liberorum educatione. alios ab eo poſtulatos, ſcio, qui fortaſſis edentur.

Peccata omnia vt vitarit. CAP. XII.

Labes animæ, vel minimas exquiſite vitabat. ne quid offenderet; etiã modici temporis otioſam amicorũ conſuetudinem, & ſuperuacaneos ſermones omnes ſtudioſiſſime fugiebat: vel ſi vna eſſe, ac alloqui ob virorum dignitatem neceſſe eſſet; attentiſſime ad vſum, & ad pias vtilitates omnia conuertebat. ipſum temporis otioſe traducti peccatum ita cauebat; vt etiam dum tonſorem adhiberet; vel ſalutari cogitatione; vel legendo, legentemve audiendo vtiliter detineretur. quam diligenter autem maiora peccata; & omnes offenſiones deuitarit; tum ex hoc facile coniici poterit, vel me tacente; tum eius ceteri mores deſcripti clare demonſtrant. omnino mos eius fuit, cuiuſque perpetua; vt omne peccatum, eiuſque periculum, ac ſpeciem quam longiſſimo interuallo declinaret. quod autem vitare non poſſet, quale cumque erat, quotidie ſolebat ſubiectiſſime, magnaq; diligentia ſacerdoti confiteri. Si quid incideret, in facultate ſibi impetranda, in venijs obtinendis, ampliora ſemper poſcebat, vt ſibi tutius conſuleret. Si quid ita illi remitteretur, vt eius animæ periculo eſſet; vel recuſabat, ſi poſſet; vel miram adhibebat cautionem. quod agendum erat, in quo recte ne fieret, dubitatio oriretur; Mediolani, Romæ, eorum, qui doctiſſimi ac peritiſſimi haberentur, conſilium ſemper exquirebat. In vitijs ſuperandis, virtutibuſque comparandis fixa illi erat ea cura, quæ omnibus perfectum vitæ ſtatum cupientibus propoſita eſſe debet; vt ex Apoſtolico præcepto, ijs quæ feciſſet, adeptuſve eſſet, minime contentus, ad maiora ſemper intenderet animum. quod eius quotidiana fere incrementa ſuperius ſuis locis notata demonſtrant. omnino iudicabat, animarum Paſtorem ſatis officio ſuo in alijs iuuandis facere non poſſe; niſi ſe ipſe ſalutariter exercens, progreſſiones ſuas ſemper vrgeret.

Vt ſe geſſerit in ſacris obeundis. Cap. XIII.

Summa diligentia vſus eſt, vt rite, recte, ac religioſe ſacra omnia obiret: id quod etiam ante cogitando, meditando, ſeſe aſſuefaciendo, conſequi ſtudebat. ſi quis miniſtrorum erraret; grauiter corrigebat. diſtribuenti ſanctiſſimam Euchariſtiã Brixiæ, neſcio cuius fortuito ſucceſſu, vas pene excidit: particulæ certe multæ in pannum delapſæ. ea re tantope

re

re doluit, vt vix teneremus; ne ab ſe pœnas alieni errati repeteret; quæ ſacris decretis eius generis magnæ negligentiæ ſtatuuntur. Miſſæ ſacrum facere numquam omiſit, niſi morbi neceſſitate, eaque non quauis, ſed ſumma coactus. eiuſmodi conſuetudini plurimi ex vulgo ad res diuinas attentiores ſic erāt aſſueti; vt cum Epiſcopum alterius ſacerdotis Miſſæ frequenter intereſſe fœmina vidiſſet; percunctaretur, idque ſerio, num Epiſcopus ille Miſſa facienda eſſet interdictus. Niſi aliter neceſſe eſſet, ſacello Archiepiſcopalis palatij omiſſo; in eccleſiam ad altare ſuum ſubterraneum, vel omnino ad eccleſias, ſacri faciendi cauſſa, ob eximiam ſanctiſſimi myſterij dignitatem, accedebat. Solebat ille quidem, vt diximus, mane, antequam ſacrum obijſſet, neminem admittere: cum autem in via prohibere non poſſet, tantum reſpōdebat, quantum ipſa modo neceſſitas poſtularet; ſed in eccleſia aditum dare ſolebat nemini, & omnino cum eò venerat; procul omnia iubebat eſſe. Cum in omni actione, tum in rebus diuinis præſertim, quid deceret, exquiſitiſſime obſeruabat. oculos, manus, omnem motionem atque geſtum ita moderabatur, vt ſacrorum dignitati, ſanctitatique prorſus conuenirent; neque tamen eorum eſſet conſpicua cura. excreandi etiam, ſpuendique tempus opportunum. ac modum tenebat. verè, quidquid ageret, exemplar diceres eccleſiaſtici decoris, ac ſanctitatis. in Miſſa tamē haud nimis longum temporis ſpatium ponebat. ob eam quam dixi dignitatē, alieniſſimus ſemper fuit à ſacellis, in priuatis ædibus quacumque de cauſſa permittendis: vbi Miſſa fieri poſſet. eam rem tum decreto prouinciali ſanxit: tum ſeuerius vſu firmauit perpetuo. Canonicarum horarum ſacerdotales preces, & quę ad beatiſſimam Virginem habentur, quotidie humi poſitis genibus obibat. Quocumque loco eſſet etiam lutoſo, publicum audiens Angelicæ ſalutationis ſignum, genua ponebat in ſolo. Feſtis diebus in eccleſia diuinis officijs omnibus aſſiſtebat: cum cęteris alte recitabat, ſeu canebat; ſacerdotiſque celebrantis, ſeu chorum ducentis partes ſemper agebat ipſe: dumque ex ritu ſtandum erat, manus etiam ad Deum ſemper tendebat ſupplices. plerumque autem eueniebat; vt ab antelucanis officijs in eccleſia permaneret, donec omnibus peractis, ad corpus reficiendum diſcedendum erat. quod enim Miſſæ ſacro, concioni, cęteriſque diuinis rebus ſupererat, id temporis in ſubterraneo ſacello conſumebat ſecum orans. affirmabat, & re ipſa ita eſſe perſpiciebatur; quamdiu eſſet in eccleſia, quieſcere ſe, & iucundæ admodum animi relaxationis inſtar, eam occupationem ducere. itaque mirabatur, ſacra munera, etiam ſi lōgo eſſent ſpatio temporis obeunda, cęteris ſæpe grauia videri. dolebat diuinorum officiorum diſciplinam delicatæ hominum conſuetudini plerumque aptari: cum contra conandum eſſet, vt homines ad veterem ſe diſciplinam, licet paulo magis laborioſam, accommodarent. id fieri poſſe docebat exemplo populi ſui; quem integros pene dies varijs rerum ſacrarum exercitationibus intentum, ſuauiter in eccleſia retinebat. Cum ab eo miſſi ad principem virum ad vrbem approquinquantem, paulo poſt eſſemus ad eum reuerſi; in cœnobij virginalis æde ſacrum faciebat. expectamus donec diſtributa virginibus Euchariſtia, Miſſæ finem faciat. cum ad ſedem redijſſet; indumentaque depoſuiſſet; ad ſedentem mittimus, vt adire liceat. ipſe vero quamquam cauſſa erat, cur nos audire cito ſtuderet; atque adeo cur putaret celeriter conſulendum; aditum minime concedens, alia ſumpſit indu-

men-

menta; quibus ſacrum veſtitum traderet nouitiæ virgini. rem conficit: concionem habet ad ſacrum cœtum: demum poſt duas, op inor, horas, cũ exijſſet; vocat, negotiumq; admittit. res ita ſe habuit, vt opportuna fuerit ea dilatio. eundẽ ſe præſtitit, cum in ædibus ſeminarij in re nõ ita magni momenti, ſed ſacra occupatus eſſet; nunciuſque Roma, quem magno deſiderio expectabat, ob negotium grauiſſimum aduenißet. niſi enim re perfecta, quam in manibus habebat; nuncio aditum non dedit. Indecorum iudicabat rebus ſacris interponere, ſacrove loco admittere quidquam externum: ſed ſimul etiam voluntate, ac deſiderio reprimendo ſe exercebat; in quo ſtudio, licet de re non magni momenti agatur, magnũ tamen ad virtutem eſſe momentum exiſtimatur. ſi de ſacris reliquijs, alijſve rebus eiuſmodi, vt ſæpe fit, aliquando dubium aliquod incideret; in eam partem ſemper propendebat, quæ religioſior videretur, & magis pia. Antiquitati, maiorumque conſuetudini plurimum tribuebat. Si eccleſiam viſeret religionis gratia; quoniam ſunt loca ſæpe, vel ſacella plura, quibus varijs de cauſſis vulgo cultus adhibetur; adibat omnia diligenter, & vel rudiorum hominum piam conſuetudinem in eo imitabatur.

Eius ſtudiũ contemplationis, precationiſq;. CAP. XIV.

Deum orandi, diuinaq; meditandi ſtudioſiſſimus fuit. cui ſtudio cum ſe tradiderat, ita mente atque animo ſolebat hærere, atque ita ſi tempus daretur, in intimas rerum ſpiritualium cogitationes ſeſe conijciebat; vt ab alijs omnibus, vir incredibiliter occupatus, ſeſe abſtractum præberet. id ipſi partim etiam ob vehementis applicationis, occupationiſque in omni genere conſuetudinem eueniebat; de quo iam attigimus. cum interdiu negotijs diſtineretur; nocturnum tempus ad orandum ſumebat. cumque magni momenti res incidebant; ipſas noctes precando conſumebat. locum ad eum vſum ſibi parauerat, vſitato ſibi cubiculo proximum; ita remotum, vt aliquis familiarium tamen ſæpe gemitus exaudiret. Præter has quotidianas exercitationes; tum extraordinarias quoque multas, quæ præcipuum ſtudium, ſpatiumque longius requirebant: bis in anno ſaltem ab vrbe diſcedebat, ſeque in remotis, ſolitarijſve locis colligens, plures dies totos ab omni alia occupatione liber, tum ſuperioris temporis errata dolebat; tum ſeſe ſpiritualibus, diuiniſque contemplationibus ad maiorem ſanctitatem incitabat. qua de re ſupra non ſemel attigimus. Inde autem cœleſti pabulo refectis animi viribus, ad ſua curricula recens, alacriſque deſcendebat. Præterea vero, quod perpetuæ ſupplicationis genus exiſtimatur; quaſcumque res ageret; ita ſe comparabat, vt neque diuinæ præſentiæ memoriam, neque motuum animi ſui cuſtodiam deſereret: cum idem tamen, quæ eſſent in manibus, tam perfecte tractaret; ac in omnes cuiuſque rei partes tam acriter, vt diximus, acie mentis penetraret; vt nihil fieri poſſe videretur accuratius. videbatur autem, ſi quis attenderet, in ipſa rerum tractatione interdum modico ſpatio, ab ijs quæ agebat, mente abſtrahi; alias ſubito commoueri, ſpeciem flentis nonnumquam præ ſe ferre. Ex eadem vigilantia, ſuiq; ipſius cuſtodia fiebat; vt quidquid ad eum quis afferret, paratum animo ſemper, ſemper cautum inueniret; ne vlla re, vel nimis commoueretur, vel offenderet aliquo modo. Epiſcopo, dicebat, vtpote rebus ſacris adminiſtrandis aſſidue occupato, eam maxime cuſtodiam conuenire: ne actio à ſpirituali meditatione penitus vnquã diſtraheretur. Itineris tẽpus ita cõſumebat, vt niſi

quis

quis interim audiendus, vel cum aliquo eſſet colloquendum; in rebus diuinis ſemper animum defigeret; atque ita raperetur, vt pene ſenſuum intermitterentur officia. In Deciana via, cum iter noctu, denſiſſimis tenebris faceret, & in foueas quaſdam delapſus eſſet; mula ſuper eum iacente, comitibus viſus eſt, & in primis Cæſari Speciano, qui nobis poſtea Epiſcopus narrauit, ita permanſiſſe in meditatione ſua; vt ne de exitu quidem cogitaret; donec comites accenſis facibus regreſſi, eum nihil querentem, aut dicentem, extraherent. madidus vero, ac lutulentus nihilominus hilari vultu Mediolanum venit. interdum ita mula offendebat, vt procumberet. ipſe vero, niſi corrueret penitus, nihil plerumque animaduertebat. A rebus nouis nunciandis, vel audiendis abhorrebat: præcipuum importari dicebat ex ea curioſitate, ſpiritualem vitam agentibus detrimentum. ſi quid ab amicis abſentibus nunciaretur, noui quod ad munus ſuum minime putaret pertinere; nihil, aut quantum officio ſeruando ſolum neceſſe eſſet, reſpondebat: quod ſatis docent eiuſmodi litterarum reſponſiones eius breuiſſimæ. ſi quis quacumque dignitate adiret ſalutandi cauſſa; & de rebus eiuſmodi vel percunctaretur, vt vulgo fit, aut referret; ipſe vel tacebat, vel alium, eumque vtilem ſermonem inferebat. Ita ſe a rebus humanis auertebat; vt frequenter dies, & pene menſes, qui agebantur, ignoraret. Sed vitæ poſtremo tempore multo magis incitatus, ita ſacris cogitationibus, contemplationibuſque deditus erat; vt aliquid etiam operæ neceſſariæ, ſuæ ſubtrahere videretur adminiſtrationi; illius operæ ſaltem, quæ miniſtris, alijſque audiendis, qui conſulerent, danda erat. omnino ab eiuſmodi ſtudio nullo modo videbatur poſſe diuelli. quo tempore, quæ Chriſtus Dominus pertulit, ea diligenter ad meditandum per particulas diſtribuiſſe, viamque, & rationem meditandi, precandique compoſuiſſe commemorauimus. De cetero ita contemplationem coluit, vt actionem ſemper, ſalutemque mortalium reſpiceret. itaque ſi qui a rebus publicis abſtinere, quieti ſe tradere; ſibique tantum, licet ſanctè, viuere vellent; his haud facile concedebat. ægreque adducebatur, vt cuiquam manus imponeret, ſi priuati ſpiritualis fructus tantum gratia id peteret, ac non certæ eccleſiæ, certoque muneri vellet addici, cultuique diuino publice operam dare. ad eam rem tum ſacris legibus in primis mouebatur; tum ſenſu quoque ſuo; qui ſacros homines prodire; in negotijs ſacris verſari; de plurimis ad ſalutem benemereri; ad Antiſtitis iuſſus paratos ſe, facileſque præbere: neque otium, neque ſpiritualem quietem, ac ne illa quidem, quæ ad victum neceſſaria eſſent, reſpicere: incommoda, & difficultates: locorum, munerumque mutationes pati, omnes volebat, atque hortabatur: eos maxime, quos licet probos, & diuinarum rerum ſtudioſos: ſibi tamen libenter parcere: arbitrij ſui, poteſtatiſque ius ſtudioſe cõſeruare: ijs, quę ipſi ſentirent adhęreſcere, alijs vero difficile aſſentire, videret. Cum ita ipſe affectus, animoq; paratus eſſet: ad eandem ſententiam maxime conformari cupiebat clericos ſuos: & eos cũ ſe offerret occaſio ſingulari quodam ad id ſtudio erudiebat.

Familia, & in ægrotos miſericordia. CAP. XV.

Domeſticos ſuos, vel clericos elegit, vel eos, qui eſſent in clericorum inſtituta, diſciplinamque propenſi. omnino autem eos, qui virtute, officijs, conſuetudineque quotidiana, Deo dicatis viris eſſent, quàm aulicis ſimiliores. curabat eam rem, cum aliquem recepturus erat, per hominum probatæ fidei teſtimonia: ſed

ipſe

ipſe quoque; cum in aliquem defixiſſet oculos; pro humana facultate ad ſenſus, mentemque cognoſcendam valde penetrabat. Multi locum apud eum cupide quærebant: atque neſcio, vtrum etiam aliquis illud poſtremo loco ſpectaret; quòd Carolo probatam operam dediſſe, ſpectatæ vitæ graue teſtimonium, bonorum exiſtimatione putabatur. illud itē conſtabat, ſi quis moribus doctrinaq; valuiſſet, ei ſine dubio Carolū beneficia ſponte, adminiſtrationesq; pro virtute mandatorū; quamquam nullo modo tamquam operæ, obſequijve præmia; nam id cauebat diligenter, & certa cunctis alioqui ſtipendia tribuebat. ſed vt hominibus, qui digniores occurrerent, vacātes miniſtris eccleſias, vel munera, ipſis pariter, atque alijs concedebat.

At hoc minime ſpectare poterant, qui a facultatibus alioqui, honoribuſque parati, omnia relinquentes, ad eum veniebant, tamquam ad religioſarum virtutum mercaturā. quos quidem hoc loco multos poſſem numerare. hique vel oblata beneficia recuſabant; vel ita recipiebant, vt diuina cauſſa tantum mouerentur. ex eius epiſcopali certe domo, atque diſciplina, varijs temporibus multi, præter eos, quorum mentio iam in hiſtoriæ ſeriem incidit, tamquam in aciem quandam eccleſiaſticam prodiere, Præſules, grauibuſque alijs Eccleſiæ muneribus ac adminiſtrationibus præfecti: quorū alij aliud; plurima vniuerſi, præclaraq; in communem Eccleſiæ vſum ex Caroli ſchola contulerunt. quamquā ſuos & ipſe habuit degeneres alumnos. Veſtitu clericali, etiam qui clerici non eſſent, niſi ratio muneris, eo videretur indigna, omnes vti iuſſit. qui non vterentur, nigra tamen indumenta, eaq; modeſtiſſima, & a profana conſuetudine remota, omnes ad vnum adhibuere. nō ſerica ſolum; ſed magna ex parte etiam, quæ proxime accedunt, ijs prohibita fuerunt. Nobiliores, quos addictos ſibi famulos, ſed clericos fere apud ſe habere iuſſit; quibus inſeruiendi cura ita incūberet, vt etiam literarijs ſtudijs, ſacrarumq; exercitationū tempus daretur. Qui familiæ toti præeſſet, eū presbyterum elegit; neq; vulgari nomine, ſed Prepoſitum domus appellauit. Oeconomum adiunxit, qui poſſeſſionum, fructuumque omnium curam gereret. Vicarium item, qui domi quotidiana quędam, minutioraq; curaret. Cubicularios, magnam partem, presbyteros habuit, eoſque fere in doctoris gradu poſitos, ſiue canonum, ſiue Theologiæ. in ijs duos eſſe ſtuduit ſpectatiſſimæ vitæ, quales vnicuique ſacrorum Antiſtiti eſſe debere dicebat, actionum omnium diurnos, nocturnoſque teſtes. Domeſtica munera ita diſtribuit, vt vnuſquiſq; plura ſuſtineret: nā & ipſos cubicularios, vel certis eccleſiæ adminiſtrandæ officijs præfectos habuit, vel alijs ſacris rebus occupatos; vt eis quam minimum vacui temporis relinqueretur: neque fruſtra limina terendo, tempus conſumerent. ex eo fiebat, vt ad oſtia, cubiculave aſſiſterent, tum foris etiam ij tantum comitarentur, qui neceſſarij erant; ſi modo vel ipſi quoque neceſſitati ſæpe aliquid non ſubtraheretur. ſuos non ſibi, ſed eccleſiæ ſuæ velle dicebat inſeruire: ac re vera nemo erat, vel eccleſiæ, vel epiſcopali perſonæ non neceſſarius. valebat vero id, tum ad numerum, & officia religioſe conſtituenda. tum ad hominum mentes, pro pietatis ratione rectius, fructuoſiuſque dirigendas. Homines nobilitate, ſcientia, vel ſpe aliqua inflatos recipere non ſolebat: neque illos, qui alibi, niſi forte apud religione præſtantes Antiſtites, prius eſſent exercitati. receptos autem, ne quid elationis forte lateret, ijs miniſterijs exercebat,

quæ

quæ humilia, viliaque putantur. illuſtri genere orti; Comitis, aut doctoris dignitate inſigniti, epiſtolis alijſve rebus tranſcribendis ſæpe operam dabant: poſteriorem veſtis partem, cum prodibat Carolus, tollebant, in itinere ſarcinas ferebant: crucem præferebant; quamquam hoc inter digniora volebat officia numerari. hac de cauſſa pleroſque ſine certo munere aſſignato primum recipiebat; eoſque gradatim poſtea prouehebat, pro virtute, ac habilitate perſpecta; idque niſi ſpectatæ iam in rebus, ac muneribus eccleſiaſticis, virtutis, ac exiſtimationis eſſent. Durior videbatur eorum conditio, qui Carolo operam dabant, ob labores, vigilias, plurimaque alia incommoda; & re vera erat. ſed eam iam notam omnibus non imponebat ipſe, ſed ipſi ſuſcipiebant. neque vero fieri poteſt, vt ducis ſumma vigilantia, & labor, delicati, vel remiſſi militis operam ferat. Ac tametſi robuſtos, præſertim iuniores, varijs incōmodis ferendis exerceret; magna tamen humanitate parcebat imbecillis: quod tum de alijs, tum de me ipſo vere poſſum, ac largiter affirmare. Præter eos, qui domeſticis muneribus proprie deſtinati erant, alios multos, ſi modo alioqui probati eſſent, facile recipiebat; ſiue aduenas, vt eorum periculum faceret; ſiue etiam ex clero ſuo. quam ob cauſſam, quantum in ædibus ampliſſimis capi poſſet, tantum domi alere numerum ſolebat; vt vno tempore tum clericis ſubueniret; tum miniſtros pararet eccleſiæ ſuæ. omnes autem interim habebat, vel familiaribus, vel eccleſiaſticis negotijs, vel diuinarum rerum adminiſtratione occupatos. omneſque tenebantur inſtitutis domeſticæ diſciplinæ. Eorum fere qui ſacerdotes eſſent, inſtitutum erat, quotidie Miſſam facere. reliquis ſacramentorum confeſſionis, & Eucharistiæ certa tempora, eaque frequentia præſcripta erant; cuius rei teſtimonium vnuſquiſque afferebat. alia diuini cultus officia varia, concionum, ſupplicationum, & eiuſmodi colere ſuo tempore illos oportebat. omnino, ne minutiora ſingillatim perſequar; non ſolum communi quadam probitate; ſed præcipuis piæ religioſæque vitæ inſtitutis, atque exemplis, ſtudebat populo familiam ſuam prælucere. Ad eam rem quotidiana ſuppeditabat adiumenta. erat etiam ſpiritualis diſciplinæ præfectus; qui quotidie alijs ex Euāgelio, vel ſacris omnino, diuiniſque rebus, articulatim tradebat, quę ad ſalutem ſuam cogitarent, ac meditarentur. quæ inter ſe deinde certo tempore conferebant, ac ſuum, intelligens quiſque cęteris, cogitationis fructum communicabant. ea plerumq; Carolus tradebat ipſe, præeratque ſæpe, dum communicarentur. Horarum ſtatarum breuiores preces, quæ Virgini tribuuntur, clerici, alijque quibuſdam præcipuis muneribus minime occupati, ad certa ſigna in ſacellum conuenientes, obibant. Doctrinæ chriſtianæ rudimentis rudiores inſtituebantur. Non deerat ijs; qui egerent, grammaticæ magiſter. Veſperi antequam cubitum irent, vniuerſi, ad excutiendam factorum diei conſcientiam, accipiendamque ſacræ aquæ aſperſionem, conueniebant, quo eodem tempore tum capita, quæ commemorauimus pie cogitanda tradi ſolebant; tum ſtatis etiam diebus, Caroli exemplo inuitati, flagella ſibi ad veniam peccatorum impetrandam, flagellationiſq; Chriſti Domini memoriam renouandam, plerique pie adhibebant. Cum vno loco, menſis circum diſpoſitis cœnobitico more accumberent omnes; erat etiam edito loco, qui de ſalutari libro legebat: a quo quidē munere vix ipſi cauſarum iudices, & Vi-

carij

carij propter occupationes excuſabantur. Cibus religioſo item, & cœnobitico modo fere dabatur. vno cō ſtabat obſonio, & iurulento ferculo; cum pomorum, vel ſimili additamento, altero ante, altero poſt reliquum cibum. omnia vero vulgaria: nihil prorſus delicatum, vel exquiſitum. atque huiuſmodi menſæ vniuerſi accumbebant, ſummi, & infimi: nā cuiquam cibum priuatim in proprio domicilio ſumendum dari, erat interdictum: eademq; lege Vicarios teneri cōſtitutum erat. Quemadmodum antequam aſſideret, ſtatam bene precandi formulam adhibebat, qui primum ibi locum ex presbyteris tenebat; ita poſt cibum ſumptum, eodem præeunte, gratiæ agebantur: & ordine omnes ex triclino in ſacellū ibāt; vbi litania cum inuocatione ſanctorum conſueta, precibuſq; adiunctis habebatur. Valetudinarium erat conſtitutum, quò ægroti ſaltem humiliores curabantur; ſalutaribus rebus iuuabantur; ab ipſo Carolo interdū viſebantur; certo præfecto ei muneri conſtituto. Omnes familiæ leges antea breuiter, ſummatimque notatas, poſtremo deſcribi iuſſerat copioſius; quamquā minime potuit opus abſolui. eas vero ſeruari præcipuo quodam ſtudio curabat, miniſtros ſæpius interrogando, & monendo; tum certis temporibus etiam eoſdē cum alijs religioſis viris conuocando; vt de rebus omnibus plenius conſultaretur. quo loco recordor inter alia iuſſum ab eo frequenter, & inculcatum; ne quid ægrotis, imbecillis, hoſpitibuſque deeſſet: ſibi numquam miniſtros ſatisfacere poſſe; donec id plene, cumulateque perfeciſſent. hęc tantopere in ægrotos officia illi hærebant in viſceribus: vt ex ſummis rebus, quas animo quotidie agitabat. ad ea, quamuis etiam tenuiſſima, frequenter reſpiceret. cum pene moribundus Mediolanum veniſſet; dum per gradus ædium aſcendens ſuſtentaretur, tanto ſtudio quendam ex ſuis præfecto commendauit, qui ægrotus itidē venerāt, vt de illo multo magis quàm de ſe ipſo ſolicitus videretur. Cum apud eum Brixienſem eccleſiā viſitantem, in morbum inciſſemus; benignus pater inuiſens, pannum quo operiebamur ſuis manibus tentat, leuiorem exiſtimans, quàm opus eſſet, aptiorem lecto ſuo detrahi iubet, atque afferri; vt incommodo ſuo nobis commodaret. Externis itē ægrotis chriſtianæ charitatis officia libentiſſime tribuit. declarauit, ſe libenter iturum; ſi quis ægrotans ab eo ſibi priuſquam moreretur benedici cuperet. immo vt eis ſubueniret cumulatius, ſuique Paſtoris accerſendi deſiderium excitaret, plenariæ indulgentiæ ijs tali tempore tribuendæ, obtinuit a Pontifice perpetuam facultatem: neque id ſibi ſolum, ſed prouinciæ totius Epiſcopis; vt eos quoque ad idem piæ benignitatis opus incitaret: quæ quidem plenius in litteris Pontificijs editis explicantur. ægros autem ſæpe cū adiret ipſe; ſacerdotes ſuos etiā quandoq; mittebat, qui eius nomine benedicerent, indulgentiamque largirentur. Sed poſtremis annis, cum ad ſanctitatis opinionem ei plurimum acceſſiſſet; increbuiſſet etiam, per eum eſſe redditam quibuſdam ſanitatem; ideoque iam ab nonnullis ad ægrotos deſperatos accerſeretur: multò cautius eundem ſibi chriſtianæ humilitatis ſtudio, conſtituit; atque etiam recuſauit. Carolo Emanueli in primis Duci Sabaudiæ peruulgatum eſt ab eo beneficium eiuſmodi tributum eſſe: quem nulla pene vitæ ſpe Vercellis iacentem cū adijſſet; ſuis, populique ſupplicationibus magno ſtudio adhibitis, diſcedens eo periculo liberatum reliquit. quæ res & magnam multis admirationem; & ſummam pijs, publi-

eæque tranquillitatis ſtudioſis lætitiam attulit. Homines ſibi charos, immò qui magno etiam eſſent eccleſiæ vſui, benigne ille quidem cōplectebatur, dum manebant; omniq; ratione ſtudebat retinere: ſed ſi quando ab eo diſcedere contigit; nihil fere viſus eſt commoueri. eorum item ſi aliquis peccaſſet; minime diſſimulabat; niſi æquum alioqui chriſtianumque parcere exiſtimaret: id quod libenter ijs tribuebat, qui erratum agnoſcentes, & ex animo dolentes, veniam peterent. Cum ijs, qui domeſticis miniſterijs addicti erant, minime ſolebat ſermonem conferre: quę enim opus erant cum ipſo dom⁹ præfecto agere ſatis habebat. nullius item facetias, leporeſve admittebat vmquam. ſerijs de rebus ſemper erat ſermo. quidquid otioſum eſſet, indignum Epiſcopo cenſebat. Qui cum eo familiariter verſabantur, ijs numquam aditum apertum eſſe volebat, ad remittendam eam, quæ perſonæ deberetur, reuerentiam. quæ cum alioqui familiaritate, vetuſtateque ſæpe obſoleſcat; teneri, vigereque ſemper æquum, decorumque putabat; tum ad diſciplinam conſeruandam admodum vtile.

Hoſpitalitas. CAP. XVI.

Coluit non mediocriter officium, virtutemque illam, quæ in hoſpitibus benigne accipiendis poſita eſt. peregrinos omnes, ſacros præſertim, & probatos; principes item viros pie accepit, ac liberaliter. Studioſe id faciebat, & libentiſſime; tum quia chriſtianę conſuetudinis ea beneficentia fuit ſemper; tum quia multis ad ſalutem iuuandis aditus ea via ſibi videbat aperiri. ardebat namque deſiderio in omni actione, in omni ſermone, omni tempore curandæ, iuuandæque alienæ ſalutis. exteros in primis earum regionum, quæ corruptæ fidei miſeria premūtur, omni officio, ac benignitate complectebatur: humaniſſime alloquebatur: extraordinarijs honoris ſignificationibus. ſi venientibus, occurreret, ſi abeuntes proſequeretur, ſi cum ijs eſſet, ſemper accipiebat: nihil prætermittebat, quo eos in recta fide, atque integra confirmaret; catholicæque Romanæ eccleſię magis, ac magis eorum ſtudia, pietatemque conciliaret. vt omnes tantam humanitatem, cum ſanctitate coniunctam, abeuntes infinitis laudibus extollerent. Cum Heluetijs, & Rhætis, qui frequentes rerum ſalutarium cauſſa orthodoxi ad eum veniebant, hilare more nationis agebat, ac familiariter: manum prehendebat: accumbebat comiter cum illis: atque licet diſciplinæ ſuæ modum teneret; nonnulla tamen concedebat: bibentium propinationes non reſpuebat, ab ſuo tamen modo, & ab aqua ſua parū, aut nihil potius diſcedens. Præſules ad eccleſias ſacraſq; res inſigniores viſendas inuitabat; ipſe etiam, ſi Cardinales, primarijve Epiſcopi præſertim exteri eſſent; comes accedebat. in collegijs religioſioribus, loco recreationis animorum, cum ijs erat. quo tempore de ſeueritate ſua multum remittere humanitatis gratia ſolitus fuit; ſeque ad hoſpitum mores, voluntatemque non mediocriter conformare. eoſdem accipiebat in collegijs clericorum ſuorum: locorum communicabat inſtituta; diſputationes, orationes coram ijſdem haberi iubebat. Principibus viris laicis, ſermonibus ad eorum documentum aptis; ſacra lectione mēſæ adhibita; libellis optimis dono datis, prodeſſe quamplurimum ſtudebat. eoſdem ad veſpertinam domus ſuæ precationem, ſpiritualemque ſcholam inuitabat: ybi ſiue bellatores eſſent, ſiue alijs vitæ inſtitutis addicti, dicebat ipſe ad cuiuſque ſalutis rationem accommodatè. erant nonnumquam, qui omiſſam multo iam tempore ſacram

confeſſionem dolentes & vitæ præteritæ mala detestantes, ſuperioris tẽporis omnis peccata; prius quàm abirent, confiterentur; melioremque ſibi vitæ rationem conſtituerent. ac quemadmodum ad rem aggrediendam cohortatione; ita Pontificia facultate, quæ ampla numquam ei deerat, ſi ob grauiora peccata neceſſe eſſet, ſubueniebat ad perficiendũm. Tanta erat hoſpitum frequentia; vt vel ipſi publicorum vectigalium conductores, portarumque cuſtodes, Caroli nomine res tantas abſque portorio quotidie victus cauſſa mirantes importari: eidemve aliàs adſcribi; fraudemq; ſuſpicantes, Caroli procuratores adierint: incredicile ſibi videri, tantum commeatus in Caroli domo cõſumi, diligenter vellent animaduertere; ne qua in re ſacræ immunitatis nomine fortaſſe fraudarẽtur; & aliqui ad quæſtum ſuum nomine Cardinalis abuterentur. qui vt hominibus ijs ſatisfacerent, rerum, hoſpitumque ſumma facta, trecentos vno menſe receptos hoſpites, qui vario temporis ſpatio morati eſſent, repererunt. Tam magni ſumptus, rebus domeſticis præfecti verebantur, vt Caroli facultatibus eſſent tolerabiles: cumque non ſemel monuiſſent: ille pluribus in conſilium adhibitis, ea de re deliberauit, cum eſſemus in ædibus noſtris Cernuſculanis: & hoſpitij pio, ſalutarique fructu propoſito, contraque rei familiaris ad ſumptum ſuſtinendum inopia; quæſiuit, quid magis è re chriſtiana eſſe iudicarent: ſe, ne talis fructus eriperetur, vel id mendicitatis multorum cauſſa non refugere; ſi ſic expedire putarent; vt arcam certo loco conſtitueret, qua eleemoſynæ ſubſidiũ ab hoſpitibus, qui dare vellent, colligeretur. in eam ſententiam ventum eſt; vt ne hoſpitium intermitteretur: ſed ſatis haberet, cum antea vniuerſum comitatum, equos, & alia iumenta, vel inuitis dominis, in domum acciperet; principes ipſos nonnullis pro dignitate additis comitibus, ſuſcipere; cæteros autem in cauponis relinquere. famulorum cauſſa diſciplinæ ordinem valde perturbari; inde autem ipſos referre vtilitatis parum; ex ijs, & iumentis ſimul, magnam ſumptus partẽ exiſtere. ita fore, vt & propoſitum ſibi, ex iuuandis ad ſalutem multis, principibus præſertim, fructum perciperet; neque quidquã temere committeret, vnde ære alieno immoderate grauaretur. cæterum nihil dubitandum, quin ad tam pios ſumptus diuina benignitas, quæ opus eſſent, ſuppeditaret. Hoſpitum menſa domeſticæ finibus minime continebatur: ſed propria quadam moderatione concilij prouinciæ decreto ſancita conſtabat: ſic tamen, vt qualis, quantuſque cibus apponeretur, etiam ſummos viros non pœniteret. Verum poſtremo tempore hoſpitalitatis officium inſigniter augeri conſtituerat: iamque paulo antequam moreretur, Præpoſito domus iuſſerat, vt ad omnes totius diœceſis clericos excipiendos, quibus ad vrbem rerum ſuarum cauſſa veniendũ eſſe, ædium partem inſtrueret: hoſpitio ſacerdos præficeretur; cui non hoſpitum ſolum commoda eſſent, ſed mores etiam curæ; quique operam daret, vt ij per certas exercitationes in eccleſiaſtica diſciplina proficeret. ita etiam fore, vt neque leuibus de cauſſis clerici ab ſuis eccleſijs abeſſent, neque nimis diu.

Animus eius erga bonos religioſoſque viros. Cap xvij.

Religioſi animi viros vehementer diligebat, & magna voluntate complectebatur; vt licet neceſſitudinis, amoriſve alia cauſſa intercederet nulla; eſſetque homo alioqui ignotus; ſtudio faueret, ac re iuuaret amiciſſime; non ſolum ſi rogaretur; ſed ſua ſponte, ſi veniret in mentem. eiuſmodi ad probitatem, religioſoſque mores propenſio, tanta

erat;

erat; vel ſpecie ipſa interdum videretur commoueri; hominesque recipere, quorum bonitas eius gratiæ non reſponderet æqualiter. Sed ipſe quãplurimis egens adminiſtris, interdũ quorundam operam eccleſiæ ſuæ neceſſariam, & in præſentia vtilem caute adhibebat; neque interim valde laborabat, verene ac omnino ij tales eſſent, quales ſpecie videbantur; illud Apoſtoli, vt quandoque audiuimus, vſurpans, Dum omni modo ſiue per occaſionem, ſiue per veritatem Chriſtus annuncietur. Eccleſiæ Præſules, maxime ſi perfectæ diſciplinæ deſiderium in eis perſpiceret, ſingulari quodã, non amore ſolum, ſed ſuauitate, ac delectatione tenebat amplexos: nihil officij prætermittebat: de communi munere, atque officijs attente communicabat; & ſuum, alienumque eccleſiæ optime adminiſtrandæ ſtudium conabatur acuere. hac in primis de cauſſa, mutuum Præſulibus congreſſum, expetendum dicebat; vt alterius ſermone iuuaretur; & ſi qua parte religioſus animi ardor deferbuiſſet, ea quaſi exercitatione, diuino afflante ſpiritu, recaleſceret. Epiſcopos omnes præter multorum conſuetudinem, honorauit; plurimiq; ſe facere ſemper oſtendit: ad res eccleſiaſticas bene gerendas, ſtudioſe iuuit: reuerendiſſimos in epiſtolis appellauit: quod licet alij quoque Cardinales prius facerent; alij tamen eius exemplum ſecuti sũt. Conſuetum honoris officium in eoſdem venientes, & abeuntes ſuperauit. Atque à magno quodam principe hoſpitio in itinere acceptus; cum eſſet vna; Epiſcopus ciuitatis nemine præmiſſo venit; doluit Carolus, quod ei occurrere non potuiſſet. Sed diſcedẽtem ipſo relicto Principe, cui ſciebat id moleſtum fore, ex conſuetudine ſua comitatus eſt, vt ſuũ de dignitate epiſcopali colenda iudicium oſtẽderet. Quorum virtus olim in Eccleſia floruiſſet; eorum inſtituta didicit; ſcripta conquiſiuit; miniſtros acceſſiuit, ipſam vultus imaginem ſibi comparauit; vt ob oculos collocata; viuam virtutis epiſcopalis memoriam, ad imitationis ſtudium, in eo conſeruaret. huiuſmodi fecit in primis erga Gibertum Veronenſem Epiſcopum. Roffenſem quoque, qui Chriſti cauſſa ſanguinem, in Anglia, vitamque profudit, ante ſe pictum habuit, vna cum S. Ambroſij effigie; quam, omnibus alijs inſpectis, quæcumque antiquiores haberentur, curauerat exprimi. Regulares viros cuiuſcumque ordinis eſſent, quos ſacræ diſciplinæ ſtudioſos nouerat, ita beneuolẽtia proſequebatur, & honore; vt nemini prorſus cederet. eorum quoque opera, quibus rebus idonei eſſent, libenter vſus eſt. res item vitæ neceſſarias ſupeditauit. id cum faciebat, ad cœnobij mittebat Præfectum; hominẽq; tantummodo, cuius cauſſa mouebatur, iubebat, in eius neceſſarijs rebus commendari. contra, ſi aduerſus inſtituta ſua facere; ſi diſciplinã negligere; ſi populi licentiam alere; ſi chriſtianæ diſciplinæ reſtitutionẽ, aut progreſſum impedire; cognoſceret; eos corrigendos maxime curabat: monebat præfectos; ipſoſve Cardinales ordini præpoſitos. ipſe præcipua in eo genere præter Tridentinum decretum, Apoſtolica auctoritate vtens: haud quidem facile; ſed cũ erat opus; vt eorum, cęterorumq; ſaluti cõſuleret; in eos animaduertebat. ea res faciebat, vt in diœceſim Mediolanenſem ordinum præfecti bonos, quantum fieri poſſet, mittendos curarent. obſeruarunt quidam; Carolum, cum regularis ordinis quiſpiam in via ipſi honorem tribueret; ſi comitem videret, vt diſciplinæ cęnobiticæ leges ferunt; & benedicere manu ſolitum fuiſſe & etiam paulũ tollendo galero honoris ſignificatio

nem dare: verum ſi ſolus eſſet, prætериjſſe, quaſi nullũ vidiſſet: vix cauſſa neceſſitatis adducebatur, vt eos ad parochias ſuas cuſtodiendas admitteret. verebatur enim; cum animarũ charitatem perſpectam nõ haberet; vt alijs curandis eſſet idoneus; qui ſe ipſum ita non cuſtodiret, vt aſſignatum diuinitus locum poſſet tenere. Paruorum cœnobiorum, quæ in vicis ſunt, vbi exigua vel nulla vigere ſolet diſciplina; cõtra vero datur delinquendi locus; ita rationem haberi cupiebat, vt & ordini conſuleretur, & populis. qua de re cum Pontifice Gregorio non multò ante mortẽ cũ egiſſet; eius iuſſu Præfectis omnibus vocatis, numerari cœnobia curauerat; & ad ſe referri, quem numerũ ſoleret, eorum cœnobiorum quodque continere; ad alia progreſſurus: ſi vita longior contigiſſet. Ipſam hominum Deo penitus addictorum regulam, ac ſtatum tanti fecit; vt quemadmodum animo pręclare fecerat; ita quotidie ſtuderet inſtitutis domeſticis imitari. eadẽ cum in collegia clericorum ſuorum induceret; fiebat ſæpenumero, vt ex ijs ad cœnobiticos ordines aliqui tranſire vellent. quod ille, cum vehementi regularium ipſorum cohortatione; vel quòd eos ſeuerioris diſciplinæ tæderet, euenire ſæpe ſuſpicaretur; cumque neceſſitatem eccleſię ſuæ quotidie magis perſpiceret; prius eorum voluntatẽ, conſiliumque diu curabat, ac diligenter examinari; quàm ea de re conſentiret. quin etiam, Apoſtolica interpoſita auctoritate, prouidit; ne ad eorum ordinem, quorum domeſtica opera regebantur, & litteris erudiebãtur, ſeminarij clericis aditus pateret; niſi quadriennio eſſent extra ſeminariũ morati. cęterum ſi diuino ſpiritu vere agi quẽ viderat; facile dimiſit; & ad perficiendũ iuuit. ſi quis etiam, regulari vita prius ſibi propoſita, mutato deinde conſilio, quod euenit ſępius, vellet animum ad eius diſciplinã, Oblatorumve regulam adijcere; niſi illi, ſibique, Theologis cõſultis, ſtudioſe cauiſſet; non recepit.

Vt ſe geſſerit in propinquos. CA. XVIII.

Poterat vere de religioſis viris cũ Dño dicere, hi ſunt fratres mei. nam erga propinquos ita ſe habuit, vt eos potius ſibi cauendos, quàm amplectendos ſtatuiſſe videretur. tametſi autẽ illi, quãtopere ex tanto viro augerentur, ſatis agnoſcerent; erant aliqui tamen qui talẽ in eo ſuorũ quaſi deſpicientiã, vt ſunt humani ſenſus, ægre quandoque ferrent; nonnihilque expoſtularent: Borromeiam gentem ex eo ſperaſſe ſemper dignitatis amplitudiniſq; acceſſionẽ: at contra prorſus accidere: cum ea, quæ adhuc tenuerat, eius cauſſa potius amitteret. Ille vero ſacrã diſciplinam, & res diuinas, quibus addictus erat, eccleſięque iura, non poſſe, aiebat, non curare, omnibuſq; viribus tueri. ſi ex ea cura detrimẽti aliquid familiæ afferretur: aliorũ eſſe culpam: contra ſuam id fieri voluntatem ex Dei benignitate tamen multò plura ſperarent, quàm ea, quæ vel amitterent, vel ab eo, ſi ei rei ſtuderet, poſſent adipiſci. ſe tamquam Deo, diuiniſq; obſequijs penitus traditum, ab eorũ familia tranſlatũ putarent. quod quidem & re, & nomine paulò poſt Aronę arcem ereptam, effici curauit. nã Iubilei cauſſa Romam profectus, cõſultò prius Pontifice, non ſe poſt hac Borromeium ſcripſit, aut ſcribi voluit: ſed ſanctæ Praxedis Cardinalẽ; illud Prophetæ amplexus, Extraneus factus ſum fratribus meis, & peregrinus filijs matris meæ. Sed antea quoque, cum in ſummis porticibus ædiũ canonicalium architectus inſignia Borromeia inſculpi iuſſiſſet; prætеriens forte Carolus, & cœptũ opus ſuſpiciens: tum in poſterum facienda prohibuit: tum facta iuſſit excidi: quæ tamen curante nemine, Caroloque amplius non aduertente, in ipſo

operis,

operis principio remanſerant. Attamen charitatem propinquorum retinuiſſe illum dubitare nemo debet; quatenus vel naturæ, vel chriſtianæ diſciplinæ ratio poſtulat. itaque amantiſſimi cognati officia, cum opus fuit, in ſuos cumulate pręſtitit; fauit; tutatus eſt. quid ſororibus dederit, non commemoro. viri principis humanis opibus florentis potius, quàm Antiſtitis religioſiſſimi illa fuerunt officia. ſed ipſas ſorores conſilio, ſtudio, opera ſua ſemper amantiſſime iuuit. propinquis multis magna nobilitate, parique inopia fœminis, dotes elargitus eſt, nobilitati non omnino impares. Alios item egenos nõ deſeruit, modo à flagitijs abeſſent. Cęterum tãtum aberat, vt ſuis quidquam largiretur, vt potius rebus eorum vteretur ſæpiſſime. Ac paterna quidem bona per fidei cõmiſſum relicta, Comiti Iulio Cęſari patruo dimiſit: ſed ea pactione, vt integros eorum fructus quotannis perceperit. Illud autem ſibi cauendum exiſtimauit; ne forte animo ita in eo genere flecteretur, vt officia Deo, eccleſiæ, gregique ſuo debita aliqua ex parte prętermitteret, quibus humanas charitates omnes cedere debere, nemo negauerit. Cum ei de Hortenſiæ ſororis obitu nunciatum eſſet; non auſi nos quidem, cum præſentes eſſemus, conſolari tantum virũ; cum aliquid tamen tangeremus; non negauit, parũ ſe ſuorum morte commoueri ſolitum: verum id naturæ potius, quàm virtutis eſſe, modeſte dicebat. ac multa tunc quidem ex eo ſermone intulit; quàm diligenter eccleſiaſticos homines, cum cognatis ſuis cõglutinationem animi quandam cauere oporteret: quorum miſericordia, precibus, ſuauitate facillime inflecti; & à vitæ huius contemptu, à ſacris laboribus, à iuuandis liberaliter egenis, auocari poſſent: tum adduci quoque, vt multa ſæpe Deo minime grata facerent, permitterentve, cum eorum offenſione; quibus optima ſemper ad imitationem exempla proponere debent. quò facilius id fieri poſſet; abſtinendum monebat ab eorum conſuetudine: deque ſe ipſo tali viro affirmabat; numquam ſe cognatorum ſuorum domum adire; adibat autem perquam raro; quin aliquo modo diuinarum rerum ſtudia, atque deſideria retardari animo ſuo ſentiret. Federicum ſuum propter optimæ naturæ ſpecimen, atq; adeo ſingularem eccleſiaſticæ probitatis indolem, à prima ætate dilexit plurimum. ſed amorem ita coercuit; vt neque apud ſe habere voluerit; neq; vultu, neq; verbis, neque re aliqua fere quidquam in eum præcipuę voluntatis demonſtrarit. cum annos XIII. natum doctrinæ cauſſa Bononiam dimitteret; nonnullaque per nos ei vitæ præcepta daret: amplexurum illum eſſe vitam clericalem, gaudenti ſane animo nobis aperuit: quamquam nihil eiuſmodi palam præ ſe tulit. ac nos tunc quidem exiſtimauimus, Federicum de ea re cum eo communicaſſe: poſtea vero permirum viſum eſt; cum idem Federicus Cardinalis nobis affirmauit, neq; tum ſe aliquid eiuſmodi præ ſe tuliſſe, & à clericali vita eo tempore fuiſſe alienum. Propinquos per alios libentius, quàm per ſe ipſos, aliquid petentes audiebat. omnino caute audiendos eſſe dicebat, animoq; nonnulla ſuſpicione occupato, ne quid minus iuſtum, probatumve poſtularent: tum parato etiam ad negandum ſi minus id rectum appareret: ne vi forte coniunctionis, ad aliquid minus iuſtum concedendum impelleretur; qua remolleſcere fortis quoque animus facilæ ſolet, ac leniri. Cum alij fere propinquitatis cauſſa, multa tribuere, atque indulgere ſoleant; contra ille coniunctionis vinculo vtebatur, quantum poterat; vt eo con-

ſtricti cognati rebus omnibus magis, quàm alij continerentur, ne cæteris exemplo quidquam nocerent; imo potius prodeſſent. Agebatur quandoq; de epiſcopatu in prouincia Mediolanenſi mandando cuidam eius affini: cuius doctrinam, alia fortaſſe nonnulla ad epiſcopatum gerẽdum neceſſaria cum deſideraret; eũ excludendum curauit. qua de re cum is, alijque coniuncti quererentur; libere cauſſas aperuit, quibus eam rem ipſe probare non poſſet; imo ſibi iudicaret impediendam. Ioan. Iacobi Medicis cadauer, iuſſu Pij quarti eius fratris in eleganti, ac magnifico marmoreo ſepulchro collocatum in eccleſia maiori Med. nihilominus deponi, atq; ſub terram conijci iuſſit; licet exceptum monumentum, in decretis eo de genere ſcriptis intelligi poſſet. Cũ adhuc auunculo viuente, per Ormanetum collocutionis loca in monaſterijs ad virginalis pudoris normam conformaret; in ipſo monaſterio in primis, vbi non ſoror eius tantũ, ſed etiam Pontificis ipſius ſorores erant, id effecit.

Amicos aliquid petentes, vt audierit. CAP. XIX.

Amicorum gratię tantum tribuit; vt omnes tamen intelligerent, nihil ab eo impetrari poſſe, niſi iuſtum, rectumque eſſet penitus; & ſuæ eccleſiæ inſtitutis, atque vtilitatibus; tum vero vniuerſæ eccleſiaſticæ diſciplinæ conſentaneum. ſæpe euenit, vt quæ alij leuiora putaſſent, vel principibus viris, Cardinalibuſque ipſis denegaret; quia eccleſiæ ſuæ diſciplinam aliquo modo per ea lædi, fructumve ex parte aliqua impediri cognoſcebat: vnde maiora deinceps ſibi detrimenta expectanda eſſent. Inter eius familiares, nemo fuit, qui vere poſſet inſigniter apud eũ. ęquabiliter omnes amabat; & pro eo, quantum vnuſquiſq; aptus eſſe æſtimabat, atque vtebatur. qui plus fortaſſe poſſe videbatur, is nihil ſolebat alicuius gratia poſtulare; neque omnino quidquam alia de cauſſa proponere; quàm quòd ita rectum eſſe iudicaret, & inſtitutæ diſciplinæ accommodatum. Ea maxime recuſabat Carolus, quæ contra ſacra decreta peterentur. timebat enim in adminiſtratione ſua vniuerſa vehementer indulgentiæ genus eiuſmodi: ægreque admodum committebat; vt quẽpiam lege aliqua ſolueret aliquando: cum ex diuturna experientia documentum caperet; ſi quid ex modica parte, vel ſpecie ſola relaxatum eſſet; quàm facile tempore procedente, plena conſequeretur diſſolutio. quemadmodum aggeris ſublata particula, ſenſim ea via facile tota vis erũpit fluminis. Ea re fiebat, vt interdum nonnullis videretur canonum ſacra vincula conſtricta nimis habere. Sed ipſe nullius gratiæ, potentiæve addictus; & momenta rerum, ab eo quod in poſterum euenire facile poſſet, & ad diuinam voluntatem diligenter perpendens, præſcriptis ſuis religioſiſſime ſibi hærendum ſtatuebat. nam & ſimili conſtantia in ijs tenendis legibus vtebatur, quas ſemel ſibi priuatim conſtituiſſet. Longum eſſet enarrare, quanto illi vſui fuerit in propoſito tenendo, decretiſque tuendis accurata ſtabilitas. At in denegando, cum permagni interſit, qualem ſe quiſque præbeat; multoſque non tam recuſatio ipſa perturbet, quàm inſuauis recuſandi ratio: tam ſcite Carolus id facere, atque amabiliter ſolebat; vt nõ voluntatem, ſed iuſtam cauſſam, rationemve impedimento eſſe petentes agnoſcerent. Roganti primariæ matronæ, in principio ſuæ adminiſtrationis, nondum conſtricta recentibus decretis diſciplina; vt filiam liceret in cœnobio viſere grauiter ægrotantem; reſpondit Carolus, Breue tibi, inquit, hoc erit ſolatium; at tibi tanta nobilitate, atque auctoritate, ſi denegari patiaris; quod te vehemen-

vehementer rogo; mihi nunc clauſtrorum religioſas leges renouanti, magnum præſidium attuleris; vt tui exemplo propoſito, cęteris me poſſim excuſare. quibus verbis illa facile, placateque repulſam tulit. Si quid à Principibus viris ipſe petere rogatus eſt; libenter, promptoque animo ſuſcepit; modo gloriæ Dei, hominumve ſaluti in eo poſſet inſeruire. De magiſtratu obtinendo non rogabat, niſi recte, iureque peti cognoſceret. plerumq; teſtimonium tantummodo dabat; hominem, quantum ipſe noſſet, aut à probis viris accepiſſet, ſibi idoneum videri: cui, ſi magis idoneus non occurreret, mandari poſſet. Narrabat in ipſis amplitudinis ſuæ initijs, aliquid rogantibus, quod à Pontifice concedendum eſſe non putabat; ita reſpondiſſe tamen ſemper; vt verba ſpeciem promiſſionis, vt fit, præ ſe ferrent: mox id minus ingenuum, delique genus quoddam cum exiſtimaſſet; eam conſuetudinem tenuiſſe, vt ſi concedendum non arbitraretur, aperte proferret, ſæpe etiam moneret, vt à propoſito petentes declinarent; immo facturum ſe denunciaret; quominus Pontifex aliorum precibus in eo flecteretur. Ita factum eſſe, vt qui iuſta quęrerent, fidem promiſſis haberēt; quod antea pauci faciebant: cęteri moniti ab incepta re deſiſterent. ſuum canonum tuendorum ſtudium; libertatemque id recuſandi, quod ab eis alienum videret; illuſtri declarauit exemplo, quod hoc loco ſubijcere operæ pretium exiſtimamus. Sebaſtiano Luſitaniæ Rege abſque filijs mortuo, creatus eſt Rex Hēricus S. R. E. Cardinalis eius patruus; quē vehementer rogatum, regni optimates, Præſules, populiq; exorauerunt, vt vxorem vellet ducere: ſperabant enim ex eo, quamuis ætate confecta, procreandum in imperio qui ſuccederet. præter vniuerſi regni ſolatiū, pietati, religionique valde conſentaneum eſſe; diſcordijs, bellis, calamitatibus occurrere, quę Henrico mortuo, nullo regiæ domus relicto ſucceſſore, propemodum neceſſe erat exiſtere. Henricus, vt Epiſcopus, religione ſolui, vxoriſque ducendæ facultatem à Gregorio Pontifice ſibi concedi, poſtulat. eodem tempore Mediolanum ad Carolum dat litteras: adductum ſe à Luſitanis ſuis, vt coniugio conſentiret; quo tamquam vnico remedio tranquillitati prouinciæ poſſet conſuli; graue admodū ſibi eſſe, ducereque id cuiuſdam loco ſacrificij, in quo ſe ipſum pro ſuorum ſalute immolaret: ſed publicæ quieti cedendum iudicaſſe. vehementer igitur rogare, vt quantum eniti poſſet, ad eam conceſſionem Pontificem perducere conaretur. idem viri principes alij maiorem in modum à Carolo poſtulant; negotiumque eius auctoritati commendant. Carolus amiciſſimi, optimique Regis poſtulationi, non quod is velle videretur; ſed quæ ſanctæ Eccleſiæ putaret conducere, reſpondet: Magni quidem intereſſe videri; quærere Luſitanis, qui ei ſine controuerſia legitime poſſet in regno ſuccedere. ſed tali Antiſtiti poteſtatem facere coniugij, rem omnium videri grauiſſimam; neque vllo vmquam tempore conceſſam. Perſonæ Deo dicatæ, in alio genere, factam quandoque dici poteſtatem nuptiarum: quod nullo tamen ſatis certi, probatique auctoris teſtimonio fere confirmaretur. omnino exoptatos eiuſmodi nuptiarum, vel publicę quietis, vel ſucceſſionis euentus minime contigiſſe. maxima etiam inde publice, ac priuatim extitiſſe incommoda; vnde magnæ vtilitates expectarentur. probandam magis, atque imitandam quorundam Regum continentiam; qui matrimonio coniuncti, cum recte, ac legitimę filios poſſent ſuſcipere: nulla ta-

men hæredis, ſucceſſoriſve habita ratione, ſingulari caſtimoniæ ſtudio, tali matrimonij vſu abſtinuerunt. quantò magis, qui cœlibem vitam profeſſi, ſine ſingulari quadam venia ſeſe ad connubium referre non poterant. quę dixerat, exemplis allatis cõfirmauit. poſtremo in re tanta, tamque difficili, nihil ſe aliud probare poſſe dixit; quàm, vt quibus de cauſſis ea facultas poſtulanda videretur, eæ cauſſæ ſummo Pontifici candide, nulloque ſtudio referrentur. quod is pro ſumma auctoritate, diuinoque afflatu iudicaſſet, æquo animo, voluntateque acciperetur. De re grauiter ad Pontificem ſcripſit. quid ſibi maxime probaretur indicauit. euentus qualis fuerit, ignorat nemo. Cum autem aliquid ſibi petendum, aut perſuadendum Carolus ſtatuiſſet, id faciebat vi quadam ſingulari, non is quidem contenta voce, vel corporis motu, neque dicendi facultate, quæ modica erat; ſed optimis argumentis, iiſque ita explicatis, vt ratione tantum, veritateque; non ſtudio, vel deſiderio ſuo, nedum perturbatione duci ſatis intelligeretur. neque vero ad reſponſiones hæſitabat, aut reſpondentis aſperitate, vel importunitate commouebatur: ſed tum acute, tum ſedate ſemper replicabat: vt plurimi prædicarent, inuictum ab illo abire poſſe neminem, quem vincere is ſtatuiſſet perſuadendo, ſicuti contra, a nemine illum vinci, flective poſſe, cum ita rectum eſſe, animo ſtatuiſſet.

Monẽdi officiũ vt erga alios adhibuerit, ac in ſe tulerit. CAP. XX.

Monendi officium, quod amici, chriſtianique in primis animi eſt; neſcioque vtrum magis, vtile, vel neglectum; in quo publice opus eſſe cognouit, aut priuatim, minime prætermiſit. Epiſcopis, Cardinalibus, principibus viris, ſuis ipſis aduerſarijs, in eo genere non defuit. quod quidem, cum non minus amanter, quã libere faceret; non potuit ei non feliciter, fructuoſeq;, ſi non ſtatim, at aliquando tamen, euenire. Vir ampliſſimus quidam quandoque fertur eiuſmodi officium acerbe admodum tuliſſe; qui diu poſt gratias egit, magnumque inde fructum percepiſſe, Carolo ipſi modeſtiſſime teſtatus eſt. At ſe quoque mira modeſtia ipſe paſſus eſt ab alijs moneri, cũ opus fuit: ſubmiſſeque vel ſuarum actionum rationem reddidit, vel fecit quod monebatur. neque ſolum erga viros ætate, atq; auctoritate graues ita ſe geſſit: ſed alios quoque monere auſos ſic prorſus audiuit, vt par omnino erat, ſi eos ille monuiſſet. Fuere tamen, quibus videretur Carolus in modo publicæ, priuatæque diſciplinæ tenendo, non ſatis alienas quandoq; curaſſe monitiones, qua de re commemoratum eſt ſupra. Verum, ſi quãdo non obtemperauit, monitionẽ nullo modo videtur cõtempſiſſe, ſed ita rectius, Deoque gratius, iudicaſſe. enimuero omnium ſequi conſilia, etiam ſi boni, prudenteſque videantur; ſolidæ, præſtantiſque virtutis non eſt. alijs alia propoſita ſunt. quidam animi infirmitate male iudicant: multi mediocritate quadã contenti, vitæ, morumque communem quendam modũ minime tranſire ſtudent. pauci ad perfectæ virtutis præſtantiam incitati feruntur. horũ omnium ſenſus, animuſque, infirma fere neceſſe eſt vulgariaque conſilia pariat. At præcipuis quibuſdam diuini ſpiritus donis, viri excellentes affecti, proprijſq; diuinitus illuſtrati luminibus: quorum vita perpetuo quodam choro virtutum, ita ſibi cõſtat, vt cum alia recte procedant, alia nõ claudicent; ij, inquam, neque communibus conſiliorum terminis ſeſe continent; neque conſuetis virtutum gradibus conſiſtunt: ſed longius multò progrediuntur, atque euolant altius. quotus enim quiſque eſt ex ſummis, diuiniſque viris, quos

colit

colit Eccleſia Dei; cuius vita communibus pręceptis contineatur? qui quidem ſingulari quodam diuini amoris ardore inflāmati, ad maiora ſemper ita rapiebantur; vt in curſu charitatis infinito modum ſibi ſatis definire non poſſent: ad eamque demum excellentiam peruenirent; quæ cæteris eos mortalibus propoſuit; vt perfectiſſimo exemplo ante oculos poſite; neque illud deſperent, quod alij diuina ope ſunt aſſecuti, & quò maiori ſtudio ſumma ſequuntur, eò magis ſeſe remoueant ab infimis. Non id mihi arrogo, vt inter ſanctos eiuſmodi viros Carolum eſſe reponendum ego pronunciē. id viderint alij. ſed quibus præcipuum illud lumen, vimq; largitur Deus; ijs eundem arbitror pręcipuum quoq; largiri munus; quo, neq; alienum cōſilium, monitionemve contemnant; & curſum ab omni errore ſuum, conſtanti quodam, & certo conſcientiæ lumine confirmati, tueantur.

Vt eos qui adirent acceperit, alienaque vitia tolerauerit. CAP. XXI.

Manſuetudine, atque humanitate vtebatur in omnes qui adirent; ſed inſigniter in eos, quos chriſtianis eſſe moribus, religioſiſque deditos operibus nouerat; libentiſſimeque ſi pauperes eſſent: cum alioqui grauitatem perſonæ ſemper cum primarijs, principibuſque viris, dignitatemque egregie, tueretur. nunc humilem aliquem chriſtianorum elementorum magiſtrum ſumma humanitate, ac propemodum abiectione accipiebat: paulo poſt cum ampliſſimo magiſtratu agens, nihil de ſumma ſui gradus auctoritate remittebat. at enim minuta officiorum, quæ in quotidiana conſuetudine verſantur, momenta, pro cuiuſque loco, atque ordine cognita habebat exquiſite; noueratque omnes honoris tribuendi, benigneq; accipiendi vias: vt cum dignitatis ſuę locum teneret, tum nihil etiam prætermitteret in quemquam officij, vel humanitatis. itaque tum paſſim prædicabatur officioſiſſimus, & liberalis; tum mirabātur multi tantæ ſanctitatis Antiſtitē, tamque cœleſtium contemplationi deditum, quotidianis officijs, cum opus eſſet, ſeſe tam intentum pręſtare. Moroſos, ineptos, immodeſtos, aut etiam inſolentes homines, ſi qui adirent, æquo animo ita ferebat; vt neque increparet, neque abire iuberet; neq; omnino quidquam faceret, vnde perturbatus videretur. quod iuſtum eſſet, tantum reſpōdebat; aut vero etiam modeſte monebat. eundem ſe præbebat in omnes alios, quibuſcum res illi eſſet, difficiles licet, iniuſtos, imperitos. quamlibet enim iuſtam offenſionis, indignationiſve cauſſam, vt vno verbo dicum, eius virtus ſuperabat. Quoſdam in conſultationibus, importune rectis inſtitutis, decretiſque contradicentes, & difficile acquieſcentes, æquo animo ſemper argumentis refellebat; omnem iracundiæ, atque obiurgationis impetum comprimebat; omnes ineptias, imperitias, peruerſitates deuorabat: & ea patientia, demū quod volebat facilius conſequebatur. huius rei frequentiſſima potuerunt ab ijs exempla obſeruari, qui illi aſtiterunt. Hominem in eccleſia maiore feſtis diebus concionantem diu ſanè tulit, qui ſe præſentem, nominatimque ſępe reprehendebat. neque ſolū permiſit, vt concionari pergeret; ſed ipſe quoque frequens erat eius auditor: cumque alios audiens dormitare videretur, ei ſe præbebat attentiſſimum; neque vel inter ſuos accuſabat vmquam. demum, cum ita expedire cęterorum cauſſa iudicaret, eū miſſum fieri placide curauit. Neque vero non inter domeſticos etiā ſuos, ſiue operæ cauſſa, quæ vſui eccleſiæ eſſet; ſiue ad exercendam patientiā, ſimilem aliquem tolerauit. mitto incuriam, & indiligentiam, quotidiana domeſticorum errata; quæ licet

leuia

leuia ſint, ob frequentiam tamen, & quoddam rerum familiarum commune faſtidium, æquo animo tolerata, præcipuæ cuiuſdam virtutis præbēt iudicium:ad quę ſeſe Carolus animo ſedatum, pacificumque præbuit ſemper. Euenit interdum vt ad ipſa ſacra obeunda Carolo parato, negligentia miniſtrorum aliquid deeſſet; quod ille inſigni temporis ſpatio, in ipſo loco ſacro, tam quiete, tamque ſine vllo motu expectauit, vt tamquam exemplar patientiæ aſtantes omnes eum intuerentur. Sed vnum ex familiarib⁹ in primis pertulit plane moleſtum, odioſum, impotentem; qui nemini parceret, quotieſcumque iracundia, vel perturbatione aliqua efferueſceret: qui vel in ipſum Carolum maledictis neſciret abſtinere; eidem ſæpe inſigni contumacia contradiceret, atque reſiſteret. quo quidem vel vnius hominis vitio, ſingularis Caroli patientia mirifice apud omnes illuſtrata eſt; diuturnæque fuit multis tum admirationi, tum documēto. At excuſabat etiā Carolus, vitioque naturæ inſito, magis quàm voluntati tribuebat: omnia vero morum grauitate ſuſtentatus, ſine aliqua dignitatis imminutione patiebatur.

Aduerſarios, & obtrectatores vt tulerit. CAP. XXII.

Plurimos Carolus aduerſarios expertus; neque illos tamen ſuorū ſtudiorum, ſanctitatiſque imitatores; tantum abeſt, vt accuſandi vmquam, detrahendive ſtudium præ ſe tulerit; vt ſi quid vere dici ad eorum excuſationem poſſet, id libenter enunciaret. cumque interdum eos in ſe acriores experiretur, quos antea maioribus ornauerat beneficijs, quos equidem plures poſſem numerare; neque accuſabat, neque beneficiorum mentionem vllo tempore faciebat, ſiue maledicto impugnatione, atque adeo telo ipſe peteretur; ſiue miniſtri violarentur; ſiue iudicia eccleſiaſtica diſturbarentur. licet aduerſarios perturbate agere, omniaque in peiorem partem trahere videret: nihil, quod perſpici poſſet, indignatione, vel odio mouebatur; modeſtię, grauitatiſque ſuę locum tenebat; trāquille rebus ſuis operam dabat: vt neſcio quid homine maius in eo quandoque offerretur intuendum. miſericordiam potius turbatis, agitatiſque animis tribuere cognoſcebatur. cūque ſacris precibus ſemper ſtuderet eis benefacere; manifeſta quoque opera, ſi locus daretur, libenter eorum ſaluti, commodiſque conſulebat: vſque eo ab omni vlciſcendi deſiderio aberat. exempla ſuppeditant narrata ſuperius: ibique latius apparet, quam patienter ac beneuole repetitis officijs, eos placare ſemper, ſanareve ſtuduerit; qui ſibi acriter, & inique aduerſabantur: quantis incommodis ſuis eorundem viuorum, mortuorumque ſalutem curauerit: quid pro ijs ipſis liberandis fecerit, qui in eius vitam coniurauerant. Sanctiſſima manſuetudinis exempla in eius elucēt ſcriptis; quibus de aduerſarijs loquens, eiſve reſpondens; cū ipſe non obſcure pertinax, imprudens, ſuperbus, dæmonis etiam arte illuſus, furenter ab eis appellaretur; illius imitatione cui ſe totum addixerat; quæ tantum oporteret ad cauſſæ veritatem demonſtrandam, reſq; ſacras tuendas, mirifica patientia, modeſtiaque proferebat. Dum multa publicis diſſidijs agitarentur; venit ex familiaribus quidam, ſcriptumq; affert loco publico detractū; in quo multa in Carolum erant maledicta: quod vix aſpectum Carolus, nullo facto verbo, reiecit vt combureretur. Amicus quidam Roma veniens, Carolo nonnulla narrabat: inter alia, nuper ibi actum de longinqua, grauiſſimaque legatione ipſi danda: hominem vero mangnæ auctoritatis maximis olim beneficijs à Carolo auctum, & ornatum obſtitiſſe; & eum

vt

ſi balbutientem improbaſſe, cum Carolus placide ſtatim; vere, inquit, locutus eſt: vt amicus admirans obmuteſceret. Eandem moderationem multò facilius in eos ſeruauit, quib⁹ in eius cauſſis aliqua poteſtas erat; quidquid ij ſtatuiſſent contra quàm vellet, expedireve iudicaret eccleſiæ ſuæ: grauiter ſæpe dolebant eius minime ſtulti procuratores; multa querebantur. ipſe vero non ſolum non incendebatur; ſed ſuorum agẽdi modum potius temperabat. Nunc ad eccleſiæ adminiſtrationem propius eſt accedendum.

Eccleſiæ ſuę coram cuſtodiendę, ac iuuandarum animarũ cura. CA. XXIII.

Singulare quoddam diuini cultus, & humanæ ſalutis ſtudium Carolus inſitum ſibi ſemper oſtendit; ex quo de medio proſperitatis humanæ curſu, ad meliorem ſtatum diuino munere reuocatus eſt. cumque Tridentini concilij decreto, ne Cardinales quidem excuſari vidiſſet, quin reſiderent in eccleſi js ſuis; ideoque in ſede ſua Mediolanenſi perpetuo ſibi manendum conſtituiſſet; quotidie magis ad commiſſi gregis commoda, ſalutareſque progreſſiones affectus, & incenſus; in eo cuſtodiendo, atque omnibus rebus iuuando, mirificam adhibuit attentionem, vigilantiam, ac laborem. Qua in re naturali facultate quadam non mediocriter eum iuuari conceſſit De⁹: vt quibus in rebus ſibi elaborandum conſtituiſſet, ijs ſe rebus penitus, totumque daret. Ita certe ſe totum ad eccleſiæ ſuæ curam retulit; ita ei ſeſe mancipauit; vt eius gratia, & commodo ampliſſima donauerit; propter eam adminiſtrationibus ſe omnibus exoluerit; ipſum præclariſſimum Cardinalatus gradum, ſi ita oporteret, ob eandem cauſſam dimittere, quòd temere non dico, paratus fuerit. in ea denique cura omnia ſtudia, omnes animi, corporiſque vires poſuerit, & conſumpſerit, vſque ad mortem. Cumque videret quantum ex præſenti Paſtoris ipſius cuſtodia grex ad vberes Domino fructus ferendos, iuuaretur; præſentiam ipſam, reſidendique in ſuis eccleſijs continuum ſtudium ſummopere ſemper extulit; ac Epiſcopis omnibus toto animo perſuadere conatus eſt. qua commendatione, ac cohortatione profecit in multis: qui eius ſententiam ſecuti; vel ſeſe ad eccleſias ſuas retulerunt; vtilitateque perſpecta, gratias egerunt: vel, ſi reſidere nollent, munere ipſo ſe abdicarunt. quibus Carolus ex animo gratulari ſolebat, ꝗ abſentiam à grege ſuam adeo non tuliſſent; vt paſtorale munus potius ſibi renunciandum exiſtimarent. at Pontificia quoque auctoritate iuberi, quos opus eſſe viderat, in primiſque ſuæ prouinciæ Epiſcopos curauit; vt eccleſias ſuas præſentes adminiſtrarent. Cardinalem cum eſſet cohortatus, vt in eccleſia ſua reſideret; ille vero ſeſe excuſaſſet, quod non magnam eccleſiam habens, eam potius deberet aliena opera, cuſtodiaque adminiſtrare; reſpondit, ne dum multa millia, vel animam ſolam ampliſſimi cuiuſuis Antiſtitis præſenti cuſtodia dignam. Cum Subalpinæ regionis eccleſias viſitandas audijſſet ſibi deſtinari; omni ratione onus à ſe auertit, eccleſiæ ſuæ neceſſitates excuſans. at non eodem modo, de prouinciæ Mediolanenſis eccleſijs; quæ ob coniunctam metropolis adminiſtrationem, iuſque metroplitícum in eas, ad eius curam aliquo modo pertinebant. In Heluetios ſibi, Rhætoſque eundum, ac tantopere de eorum ſalute, vt narratum eſt, ideo ſibi laborandum putauit; ne mala eorum propinqua poſſent ad eccleſiam ſuam peruenire. De cętero abſentiam ab eccleſia ſua diligenter vitauit. nę ipſæ quidem de iuriſdictione eccleſiaſtica controuerſię, potterunt eum à grege ſuo paulùm auellere.

uellere. Quando autem, vel creandi Pontificis cauſſa; vel ad Apoſtolica limina viſenda, Romam proficiſcebatur; quam citiſſime poſſet, redire maturabat: niſi, quod ſemel, atque iterum euenit, iuſſu Pontificis menſes aliquot moraretur; ad aliquid inſtituendum, quod toti prodeſſet Eccleſiæ. Quod niſi ita ſenſiſſet, feciſſetque; tanto profecto, neque in publicis eccleſiæ gubernandæ rationibus, neque in priuata ſanctitatis diſciplina, conſequi potuiſſet. dicebat enim ad vtramque rem valde ſe incitari; cum eo ſe loco eſſe vnum ſentiebat, quò ſpectarent reliqui omnes; & vnde virtutis exemplum ſibi quiſq; petere deberet. commouerique vehementer, quòd ſuis quotidie oculis aſpiceret filiorum neceſſitates; tum verò animum eorum, ac voluntatem tantum in via ſalutari progredi paratam; quantum patris amore ſtudioque iuuaretur. Animarum charitate ſic flagrabat, vt dignitatis ſuæ quodammodo oblitus, eorũ presbyterorum conditionem quandoque toto corde videretur expetere; qui agreſtibus, aſperiſque locis parochias habentes; inopem, laborioſamque vitam in curatione animarum agebant. ibi demum charitatem oſtendi poſſe, cui nihil humani deſiderij, commodive eſſet admiſtum. Hanc ſuorum oblatorum præcipuam eſſe virtutem cupiens, docebat eos frequenter; quàm vehementer eam quęri, colique ab ijs conueniret, qui ſe Dei miniſtros profiterentur. Memoria teneo, cum in ædibus eſſet, quæ Canonicæ nomine appellantur; quotidie certa hora multos eius collegij clericos, qui nomen in Oblatorũ ſocietatem dederant, aduocaſſe; ſententias ex Euangelio ſelectas, quæ ad eã rem maxime valerent, tradidiſſe, ac diligenter explicaſſe: de quibus altero die, cum interim eas meditati eſſent, ſingillatim interrogabat, quid ſenſiſſent. quam quidem exercitationem miro ſtudio, ac etiam abiectione obiuit complures dies. quod cum aliquando faceret, præcipuo quodã affectus ardore, ad nos conuerſus; Quàm libenter, inquit, niſi hoc eſſem loco, eam amplecterer conditionem; vt bono Epiſcopo deditus, nulloque ſtipendio, certove hoſpitio nixus, huc illuc animarum cauſſa mitterer, nulla cuiuſuis incommodi, vel laboris habita ratione. Eorũm ille quidem res minime cognoſcere ſtudebat, qui ſuæ curę non eſſent: neque operæ aliquid ſuis ſubtrahendum putabat, vt alijs tribueret: cumque aliquando quoſpiam ſuaderet, vt pro Cardinalatus officio, eam perſonã ſuſcipere vellet, quæ ad vniuerſam ſpectaret Eccleſiam; vt quid vbique opus eſſet ad pietatem rectè colendam, & noſſet, & prouideri curaret: ei rei ſe aſſentire non poſſe dicebat; propterea quòd ante omnia ſibi eccleſiam ſuam curandam ex ſacris legibus agnoſceret; cui ne totis quidem viribus ſuis, totoque vitæ curriculo poſſet ſatisfacere. Sed quia tamen multa nunciabantur, multi ad eum confugiebant; & omnino de rebus externis multa cognoſcere erat; officijs, admonitione, conſilio, etiam longinquis ſæpe ſubuenit. De eccleſijs, prouincijſque ſubleuandis, aut componendis; de legatis mittendis, viſitationeque mandanda, ad Pontificem ſæpe retulit. maxime vero frequenti ſupplicationum publicarum exercitatione, res Eccleſiæ totius Deo curabat commendari. De regularium quoque diſciplina monebat quos oportet. omni officio, ſtudioque regulares ordines, iuuabat. Sed ita tamen, vt in eccleſia ſua adminiſtranda interim deſuadere deſiſteret.

In concionibus habendis ſtudiũ. CAP. XIV.

Concionandi munus, quod præcipuum Epiſcopi eſſet Tridentinę ſynodi conſtitutione indicatũ viderat,

ſtudioſe

ſtudioſe in primis ſuſcepit. ac primò Romæ, vt eſt demonſtratum, remotioribus locis ſe ſe in exercuit. Mediolani deinde ſedens ad altare, neque admodum frequenter, verba fecit. donec calamitoſiſſimo peſtis tempore in ſuggeſtum aſcēdere; frequentiuſque ad populum neceſſitate pene coactus, cœpit concionari. Inſtitutum ſemper deinceps tenuit: & quod initio difficilimum experiebatur, vſu paulatim facile admodum ſibi reddidit. Cum in priuatis ſermonibus ex præcipiti quadam pronunciatione, verba frequenter min⁹ expreſſa proferret: mirum in modū id vitij publice dicens temperauit. at aliud item erat impedimentum quodammodo contrariū; quòd ægre verba inueniebat, quibus animi ſui conceptiones explicaret: idque ea fere de cauſſa, quia verborum momentā ſingulari quodam iudicio pōderabat; non ſolum, vt quod volebat proprie ſignificarent; quod quidem magis commune eſt; ſed etiam vt decorum quoddam haberent homine ſacro, & Antiſtite dignum; de quo non in locutione ſolum, ſed in alijs omnibus limatius ipſe, quam alij plerique, ſolebat iudicare. exiguitas quoq; temporis ad legendū, meditandumque dati, erat impedimento. neque enim poterat ab occupationibus tot, tantiſque diſtrictus, maius, quàm antecedentis fere noctis ſpatium ad id ſibi ſumere. In hiſce difficultatibus & naturæ, & muneris, ſibi tamen committendum minime exiſtimauit, vt tam graues partes ſuas relinqueret: quod ſacri nonnulli homines interdum ſuaſerunt. At vero cum ad ſe concionem tantum pertinere iudicaret, quantum & Tridentina conſtitutio, & ratio, diuinaque confirmaret auctoritas: habilitas etiam tanta erat; tantum perſonę grauitas; & in vultu, motuque omni ſanctitas, paternuſque animus elucens, efficiebat; tantum res ab eo ſanctiſſime ac prudentiſſime dictę valebant; vt ad eum licet crebro concionantē magna concurreret multitudo, quæ dicentem attentiſſime audiret. nou multi quidem nobiles; ſed ij, quorū debebat ſalus eſſe chariſſima. In eo genere, ſicuti alias ſemper, facultati ſuę minus etiam tribuens, quàm ipſa res pateretur; eam ſibi in dicendo tenuitatem vſui eſſe contra elationē animi, nimiūque erga ſe ipſum amorem; & propterea gratam dicebat: quoniamque fructum eorum, quantuluſcumque eſſet, nolebat deperdi; qui curioſo doctrinæ, ornatæve orationis ſtudio, conciones cura, & vigilijs elaboratas quærunt: concionatores eorum item cauſſa curabat in eo genere excellentes haberi. Ipſe alijs contentus, ſatis interim ſuo muneri, pioque plurimorū deſiderio faciebat; & ſalutari multitudinis fructu potiebatur. At enim diuino quodam ſpiritu, præter morem, interdū etiam præter meditata, ſic ferebatur; vt omnes commoueret vehemēter. Ad eccleſiaſticos autem homines verba faciens; cum ipſe cœleſti quodam ardore inflammaretur, diuinas etiam quaſdas dicendi faces animis auditorum videbatur admouere: dum grauiſſima presbyterorum, altiſſimaque munera commemorās; ex altera parte, quàm lente, quàm oſcitanter, quam fœdę nonnunquā, ab ijs adminiſtrarentur; diuinitus oſtendebat. de me ipſo affirmo: cum ad eum audiendum, vt aliàs ſæpius, in ſynodo eſſe pro modeſtia ſua iuſſiſſet; ſi quid in rebus, voce, geſtu obſeruarem, de quo moneri illum oporteret: occulta quadam verborum illius vi, mentem meam ſubitò ab ea obſeruandi attentione abdūctam; ad diuinas ſententias, quæ loquebatur, ita conuerſam, atque adeo raptam fuiſſe; vt quā ob cauſſam eò vocatus eſſem, oblitus, toto animo

in eius oratione defixus tenerer: tũ, quaſi aliquid rebus humanis maius viderer aſpicere, atque audire; mecum, quotquot vbique ſacri diuinarum rerũ adminiſtri eſſent, ibi adeſſe optarem: demumque ad ſatis longæ concionis exitum nimis celeriter me adductum, cum dolore ſentirem. Commemoratus antea in toto clero ſynodi tempore animorũ motus, ſatis idem confirmat. Porro res ipſæ, materieſque concionis, iudicij ſemper, & ingenij; in primis vero pietatis cuiuſdam exquiſitæ lumen præferebant. eadem materies plerumque diuinarum litterarum locis nitebatur; ijs enim libris perlegendis, & meditandis fere conſumebat, quidquid ad eam rem dabatur otij. Prophetis maxime ſtudebat: qui loci aptiſſimi eſſent ad huius temporis vſum, eos habebat in promptu, tractabatque accurate. ad eam rem, tum ad vniuerſa, quæ inciderent concionãdo, Ludouici Granatenſis ſcriptis vtebatur plurimum: cuius hominis alioqui penitus ignoti, religionem, iudicium, doctrinamque multis libris declaratam, adeo amauit, & obſeruauit; vt familiariter, amiciſſimeque per litteras ſalutaret. neque ipſe ſolum, quàm eius labores ſibi grati eſſent, ſæpius ſignificauit; ſed vt Põtifex Gregorius litteris ſuis idem publice teſtaretur, effecit. immo curaſſe ſcimus, vt in Cardinalium collegium ille cooptaretur. optimus vero ſenex eum contra ob ſingularem virtutem, religionemque colebat obſeruantia ſingulari, mirumq; in modum eius eximijs virtutibus, rebuſque geſtis lætabatur: de quibus vt ſcriberemus, ſæpius vrgendo nos appellauit; & ad rem perficiendã ſuis precibus, viuens, & vt ſpero poſt mortem, amanter iuuit. Poſtremo vero Carolus amplam ſibi ipſe locorum, ſententiarumque ſiluam comparabat, ex diuinis ſcriptis in primis; ſed ex alijs quoque ſacris libris: tum ex probatis etiam ſanctorum virorum hiſtorijs, ſalutarium copiam exemplorum: quibus omnibus diſtincte, ordineque ſepoſitis, ad diuerſas conciones vti poſſet, quotieſcumque vſu veniret; cum præſertim propter occupationes, ſpatium minime daretur ſingillatim conquirendi. Varia genera mente comprehendebat, de quibus ſibi eſſent verba ad populum facienda. tum diuinos libros attente legens; quod in quoq; genus conueniebat, illud notabat diligenter; ac diſtincte deſcribi iubebat. ad varios vſus ſiluam conformabat ſuam: ſed elaborauerat in primis in ijs colligendis, quæ ad ſacrorum hominum cuiuſuis ordinis officia pertinerent: plenamque eorum, denſamque ſyluam effecerat. eam rectius dirigendam, colendam, atque dilatandam poſt eius mortem. à Ioanne Franciſco Epiſcopo Vercellenſi ſuſceperat Franciſcus Adornus; qui quidem ſingularem, reconditamque doctrinam, cum exquiſito chriſtianæ diſciplinæ, religioniſque ſtudio coniunctam, ad opus efficiendum afferre poterat. Sed Carolum, vt prę ſenſerat, non multò poſt ſecutus eſt. præſenſit Franciſcus obitum ſuum hoc modo; quemadmodum, vel de ſuggeſtu ipſe publice teſtatus eſt. narrabat Caroli effigiem pulcherrimam ei per quietem obiectam. admiranti, percunctantique, quid ſibi vellet tanta pulchritudo, illum reſpondiſſe, Bene mecum agitur, tu quoq; breui accerſeris. verum ille viſum credidit: neque ita multò poſt expectatam Genuæ mortem obijt in patria ſua; magni conſilij, magnæq; virtutis ſacerdos; dignuſque cui ad maximas res pro Eccleſia Dei gerendas, ingens aperiretur campus. has demum, aliaſque lucubrationes idẽ Epiſcopus Vercellenſis ſibi legatas, optimis Cardinalibus reliquit, Au-

guſtino Valerio, & Federico Borromeio; quibus opus nemo curare melius poſſet, ac diligentius. Concionandi munus in Epiſcopo, atq; adeo in presbyteris omnibus magni Carolus faciebat; indignum iudicans, quorum illud proprium, præcipuumque eſſet, ab ijs negligi; alijs vero, hoc eſt regularibus totum relinqui; qui tantum miſſi eſſent ſubſidij loco. ac quamuis propter occupationes eccleſiæ adminiſtrandæ, illi æque inſtructi ad dicendum venire non poſſent; cum regulares viri in ea re vna omnem ætatem ſæpe conſumant; paterna monita, paſtoralemque vocem non eſſe tamen ſuis ſubtrahendũ prędicabat, quæ plus ſæpe multò ad docendum, cohortandumque valeret, quàm dicendi facultas, & induſtria. itaque vrgebat parochos, vt non ſolum feſtis diebus, ex Tridentino decreto verba facerent ad populũ ſuũ; ſed ter etiam ſingula hebdomada, dũ Quadrageſima erat. idoneos ad id viros, quantum poterat in parochijs collocabat. quos educabat clericos, in eo genere exerceri iubebat a pueris. alios quoſque, qui habiles viderentur, ad id incitabat. ex concilijs, ſacriſq; libris alijs, ac rhetoricis quoque, multa colligi iuſſit, libellumque edi; quo ad ſacræ prædicationis munus rite, decore, fructuoſeque obeũdum, vitiaque multa fugienda, concionator monetur. ob eandem cauſſam Valerij, Granatenſiſque de arte rhetorica libros ad eccleſiaſticam rationem formatos, a ſuis adhiberi iuſſit: & eiuſdem Granatenſis conciones Mediolanenſibus typis imprimi; vt eas vnuſquiſque parochus in primis, tum alij quoque facilius ſibi cõpararent. nam in eis auctor, ad omnia concionum genera ſtudioſe locos ſuppeditauit. Epiſcopos etiam, quotieſcumque ſe occaſio offerret, hortari non deſiſtebat: & cum ad eũ Mediolanum venirent, contendebat maxime; vt ſanctis cohortationibus de ſuggeſtu populum ad ſtudia pietatis excitarent. ac rarò quidem, niſi manifeſta eſſent naturæ, doctrinæue impedimenta; quamuis ſæpe reſiſterent, & pene moleſte ferrent; dabatur facultas elabendi. quod quidem minime conſequi potuiſſet, ſi, vt quidam ſuadebãt, deſijſſet ipſe; ne ſi quidem minus ipſe fuiſſet in eo genere frequens. Itaque feſtis diebus ſemper concionabatur; interdum nõ mane ſolum, ſed etiam veſperi. in Quadrageſima vero, partitis ęqualiter cũ alio concionatore diebus; niſi, quod infrequentiores fere ſibi ipſe reſeruabat. In omni quoque Pontificio munere obeundo: nam ſiue homines initiandi eſſent, ſiue dedicanda eccleſia, vel altare; ſiue ænea vaſa ad populum conuocandum conſecranda; velanda virgo, eiuſue ſacra profeſſio recipienda; ſacramentum aliquod adminiſtrandum; publicæ ſupplicationes habendæ; eccleſia recognoſcenda: concionem addebat ſemper; idq; ad myſteria, quæ tractaret declaranda; ad populum pro eo quod in præſentia opus erat, commouẽdum; omnino ad fructum aſtantium ſalutarẽ. Cum ad concionãdi munus duo ſibi neceſſaria iudicaret preces, & lectionem; ſi forte; quod ſæpius euenit, anguſtia tẽporis; & ad precandũ, & ad libros euoluendos ſpatium non daretur; precationem præferebat lectioni. meminique, cum ad collegiũ virginum verba faceret, eum opportune narraſſe; ſibi eo die valde occupato in dubium veniſſe; vtra re paululũ quod erat temporis, conſumeret, legendo, an orando; & eam voluntatem, vt dęmonis dolum repudiaſſe, quæ ad libros potius incitabat. Quoniam vero Paſtoris vox ad omnia loca peruenire non poteſt, vt eius tamen monita quamplurimi non ſolũ in vrbe, ſed etiam in agro facilius acciperent; litteris vſus eſt, quas paſtorales

rales appellant: quæ quidem, exemplis typorum arte multiplicatis, per eccleſias promulgarentur,& per loca omnia diſſeminarentur. his vtebatur cum grauis inciderat cauſa, quãobrem populi monendi, docendive eſſent, quod ad communem ſalutem pertineret.

In catholica fide tuenda, & Apoſtolica Sede colenda. CAP. XXV.

Quæ ad catholicam fidem tuendam pertinerent, ſummo ſtudio curauit ſemper. decreta ipſa iu hoc genere ſancita per ſe loquuntur; geſtaque per eum, in Rhætis,Heluetijſq;, tum alibi quoque,ſicuti narrauimus, demonſtrant. ſed cauſſarum, quæ ad fidem pertinentes, vel Mediolani eſſent, vel Romana auctoritate illi mandarentur, accuratiſſima tractatio itidem declarauit. libris importandis, edendiſue, ne quid periculi fidei, vel moribus afferretur; religioſi, doctique hominis aſſidua cura prouidebat. Conſultationibus earundem cauſſarum ipſe intererat: diligenter Romam, quæcumq; in eo genere opus eſſent, ſua plerumque manu perſcribebat.Præterea in vrbe Mediolano, tamquam in ſublimi quadam ſpecula collocatus, totam hanc Italiæ regionem alpibus viciniorem ſingulari vigilantia cuſtodiebat. locus vero eſt ob proxima pluribus ex partibus pericula, ſatis opportunus: nam & Romani Imperatores hanc vrbem quaſi Italiæ propugnaculum, contra nationes tranſalpinas quandoque habuerunt. Ad Subalpinæ regionis cuſtodiam, quantum eius cõſilia, atque actiones valuerint,huius loci, vel temporis non eſt explicare. Si quid vbique toto hoc tractu oriretur huius generis incommodi; prouidebat; Romam nunciabat. nam pij, & religioſi viri ex omni parte ad eum potiſſimum, quęcumque acciderent, tamquam ad rerum diuinarum, ſalutariumque vigilantiſſimum cuſtodem,procuratoremq; diligentiſſimum omnia deferebant. Cum militum Germanorum cohortes nonnullæ, donec alio vocarẽtur, eſſent in diœceſi collocatæ:multorũ impietatem ex publicis factis quibuſdam odoratus, eò venit ipſe; licentiam repreſſit; Gubernatorem monuit;litteras ad Philippum Regẽ dedit; malum auerſum eſt. Apoſtolicã Romanam Sedem ſummo ſemper honore veneratus; eius dignitatem,auctoritatemque religioſiſſime tueri ſtuduit, & propagare. Apoſtolicis mandatis ſuſcipiendis, promulgandis, exequendis; nihil apud ſe vmquam ad honorem,atq; reuerentiam ſummæ ſedi debitam deeſſe voluit. neque ſi opus fuit, fortitudinem ſuã paſſus eſt in hoc genere deſiderari. ac litteras quidem Apoſtolicas cum acciperet, aperto prius capite, venerans obſculabatur. Quidquid in priuatis, publiciſque rebus non ſatis certum incidebat,cõſiderandum,iudicãdumque Romam deferebat ſemper. Quæ illi, vt tali eccleſiæ Antiſtiti veniebant in mentẽ,quæ ad meliorem rerum ſtatum Romæ fieri oportere putaret;ea modeſtiſſime ſuppeditabat. pij homines plurimi, ſi quid rectius publice faciendum exiſtimarent; ad eum referebant: quorum ſi quis immoderato feruore cõmotus, paulùm modeſtiæ fines tranſiret,grauiter reprehendebat:neque enim ęquum iudicabat;vt vel ipſo nimio pietatis ardore debita Principibus Eccleſię reuerentia pelleretur.

In ritibus, & cœremonijs obſeruandis. CAP. XXVI.

Ritus, & cœremonias eccleſiaſticas exquiſite cognoſcere, ſeruareq; ſtuduit: quo de genere certum ſacerdotum numerum delegit, qui conſultarent, cum dubitationis aliquid afferretur. nec vero grauabatur conſtationi præeſſe, diligenterque de ijs quoque diu diſquirere, quæ leuia ſæpe vulgo putantur. nihil enim ad diuinum cultum pertinens, non dignum arbitrabatur, in quo curam, diligentiamque collocaret ſuam.

Cœ-

Cœremoniarum magiſtrum, hone-ſtis tributis ſtipendijs in eccleſiā ma iore conſtituit. Romæ, quod antea te tigimus, idem ſtudium iuuit, conſul-tationemque Cardinalium ad id con ſtitui curauit: quos ipſe in primis cō ſulere ſolebat frequentiſſime. Huiuſ-modi cognitione curabat clericos omnes, eos præſertim, qui in ſemi-nario alebantur diligenter inſtitui. ac ea quidem peritia ſolebat in eccle ſijs Mediolanenſibus, præſertim in eccleſiæ maioris ſacris officijs, ma-gno fructu pietatis, elucere. In ipſis laicis non vulgaris ſæpe cognoſce-batur huius generis obſeruatio. Cū Epiſcopus aduena poſt Caroli mor-tem, Miſſæ ſolemnia celebriter agēs, mitram ab altari ad thronum redi-ens depoſuiſſet, Gubernatoris ſalu-tandi gratia, qui erat extra cancel-los; mulier erratum notās, ne vultus quidem ſignificatione, mitratum Ca rolum dixit, quemquam extra can-cellos ſalutaſſe. Quoties minus vſita-tum aliquid agendum eſſet in eccle-ſia; tunc in primis conſulebat, quæ ipſi in eo genere agenda, vel cauen-da eſſent: ad ea libris allatis, ritu om-ni conſiderato, experientia adhibi-ta, ſeſe diligenter parabat. Ita plene, perfecteque curabat inſtituta ſacra omnia exequi; vt eo ipſo die, quo ex hac vita abijt, tātulo allato cibo, pre ces ad eam rem clericis præſcriptas, ante, & poſt integras obiret: quibus pſalmū quinquageſimū ex Ambroſia no ritu inſerere ſemper ſolebat. cum iuſſiſſet ob magnā in eo genere pluri morum ignorationem, omnes ante ſacram cōfeſſionem ſymbolum Apo ſtolorum, Decalogumque cum Do-minica oratione, ſalutationeque Angelica recitare; ipſe quò cæteri facilius facerent: eadem prius quo-tidianæ ſuæ cœpit præponere con-feſſioni.

Ambroſiani ritus, & reliquiarū cōſeruatio. Cap. xxvij.

Eccleſię ſuę proprios ritus ſtudio ſe conſeruauit; ea præcipua, vt di-cebat, ratione: quòd non Mediola-nenſes ſolum; ſed auctoritate, atque approbatione Romani eſſēt, & Apo-ſtolici. Cum ad corrigenda libro-rum eccleſiaſticorum menda, quæ ſu periorum temporum vitio irrepſe-rant, aggrederetur; quæ quidem fuit eius nō poſtrema cura; fuere qui ſua derent, vt eo labore omiſſo, Roma-nos potius eligeret, & in eccleſiam ſuam induceret. quod ille ſibi in tan-tæ antiquitatis, auctoritatiſq; inſtitu tis, neque ex toto, neque ex parte fa ciendum; neque aptam eiuſmodi Ec-cleſiæ varietatem, quam sācti Patres probaſſent, ſibi tollendam cōſtituit. nam propoſuerunt etiam quidam, vt quia primam Quadrageſimæ Domi-nicam reſtitueret, quatuor quoque alios dies ex communi conſuetudi-ne curaret addi; ille vero ritus eccle ſiæ ſuæ reſtituendos, non autem mu-tandos affirmabat. Quidam prouin-ciæ Gubernator à Pontifice, ſummo poſtulauerat; vt ei liceret. vbicumq; Miſſæ intereſſe vellet, Romani ritus ſacrum adhibere; quod Carolus cum audiſſet, Pontifici perſuaſit, vt ne-garet. Ita ſentiebat; quoniam ritus eccleſiæ Mediolanenſis iam inde ab antiquis temporibus conſenſu Apo-ſtolico probarentur; expedire quo-que, eos quantum fieri poſſet. inte-gre ſeruari; neque diuerſa ratione confundi. quotieſcumque autem ſi-bi aliquid in hoc genere defenden-dum eſſet; accurate admodum, litte-riſque ſua manu ſcriptis, id faciebat. Breuiarium emendatum edidit. Miſ-ſale cū eſſet in manibus, mors inter-ceſſit. ſed tamen omnem ante ratio-nem libello ediderat, qua clericus inſeruiret Miſſæ. Sacramentale, ſic enim appellant, deſcriptum quidem, ſed nondum à ſe plene recognitum cum reliquiſſet, nuper editum eſt. in quo præter ritus eccleſiæ Ambroſia-næ proprios, quamplurima ex de-cretis conciliorum, & ex diuturno

vſu, deſcribi iuſſit, ad ſacramenta pie, decenterque quocumque ritu adminiſtranda. In Rogationibus triduanis, quas ſancte admodum inter alias eccleſias, Mediolanenſis retinuit; cum nonnulla corrupte introducta correxiſſet; librum quoque diuinarum precationũ, quæ per varias eccleſias, certo ordine diebus ijs habentur, inſtaurauit. Præter feſtum Protaſij, Geruaſijq; ſanctiſſimorum martyrum, patronorumq; diem, vt tetigimus, reſtitutum; vt tota quoq; prouincia S. Ambroſij dies, qui eſt VII. id. Dec. feſtus ageretur: immo eiuſdem memoria, quotidiana commemoratione; ſtatis horis publice coleretur, prouinciali decreto curauit. quod idẽ diei ſãcti Barnabę Apoſtoli tribuit, vt eccleſiæ Mediolanenſis fundatoris. Quemadmodum ſanctorum reliquias religioſiſſime coluit: ita quas habet eccleſia Mediolanenſis plurimas, tum coli ſanctius, tum conſeruari, ac augeri diligentius curauit: id quod ab eo celebratæ translationes; & quam in ijs recondendis adhibuit, adhiberique decretis prouincialibus conſtituit, exquiſita diligentia, ſatis demonſtrat. harum cognitioni, curationiq; certum ſacerdotem præeſſe iuſſit. At illud etiam decreto ea de re ſancito curauit; vt nemo priuatim eas haberet; ſed in ſacris locis omnes relinquerẽtur. Cũ autem prouidere vellet, ne illæ ab eccleſia ſua vmquam auferrentur; neq; prouincia Mediolanenſis, quantum fieri poſſet, tali vmquam præſidio ſpoliaretur; præter id quod in concilio decreuit ipſę; Pontificias etiam litteras obtinuit; quibus anathematis adiecta pœna, prohibetur; ne quis reliquias extra prouinciam ferat; neve quæ in eccleſia quauis locatæ ſunt, ab ea poſſint auferri.

De rerũ ſacrarum cultu, ſacriſque nõnullis inſtitutis. Cap. xxiix.

De Sanctiſſimis Sacramentis, rebuſque ſacris omnibus, quæ conſtituerit, effeceritque; huius loci nõ eſt explicate narrare: alioqui decreta, præſcripta, monita, quę multis eo de genere conſcriptis libris continentur, oporteret huc transferre. Verũ ſacramentorũ adminiſtrationem ad animarum fructum, decentiamque ſacram ſancte conformauit. canonicarum precum ritum, ac dignitatem reſtituit. diuina munera, officiaque omnia rectius ordinauit. Pontificias celebritates, & munera imitatione veterum inſtaurauit. ſacri chori diſciplinam, ſilentium, reuerentiam, ordinem, apta indumenta; cenſuram item erratorum, conſtituit. non riſus eo loco, non collocutio, non ſomnus. intra cancellos laicus nullus, quacumque is eſſet dignitate. cumque rumoris nonnihil eſſet Philippum Regem Mediolanum venturum percunctanti, quid tandem putaret, ſi Rex veniſſet; num & ipſum recuſaſſet in eum locum recipere, pro ſuo eximio diſciplinæ eccleſiaſticæ ſtudio Carolus reſpondit; ſperare ſe, ne ipſum quidem Regem, vt eius erat egregia pietas, eò peruenturũ; maxime cum argumenta ſua cognouiſſet. Qui muſice canerent in eccleſijs, eos clericos, ſi fieri poſſet; alioqui tunica clericorum ſimili, & linea veſte ſaltẽ indutos, & certo loco ſeparatos, conſtituit, qua conſuetudine etiã ipſius Gubernatoris cantores, ſi ad eccleſias adducerẽtur, contineri volebat. Regulares viros non ita libẽter in eorum numerum admittebat; præſertim ſi regulæ ſeueriori addicti eſſent: nam & omnino muſicam ab eorum eccleſijs alienam putabat. Quæ canerentur, ea non ſolum ſacra, ſed ad præſens officium accommodata, eſſe iuſſit; cantumque ita temperari, vt verba intelligerentur. Altaria ex eius præſcripto decore munita fuerunt, & inſtructa; ſæpimentũ ab omni parte; certi gradus; tegumen alte ſuperimpendens: ad inſtruendum, ornandumque veſtis, & ſupellex varia,

& decora, clericus plerumque; cum ſuperpelliceo certe, quicumq; eſſet, ſacrificantis adminiſter. ſacraria ipſa nitida, & ab omni importuno hominum ingreſſu libera. ſupellex nõ integra ſolum, & munda; ſed apte, decoreq; collocata, & pro temporum, dierumq; varietate plene cõparata. Imagines, & inſcriptiones probari voluit prius ab eo quem ei rei præfecerat, quã in eccleſias admitterẽtur. Sedes in eccleſijs præcipua cautione præſcriptæ, quibus ad maiorem modeſtiam, interpoſita tabula presbyteri fœminarum confeſſiones ita audirent, vt impediretur aſpectus. Sellas altiores; ſummis quibuſdam viris exceptis, ob ſacrorum reuerẽntiam adhibere permiſit neminem. Magiſtratibus tamen ſedes à multitudine ſeparatas conſtituit. Miſſæ ſacro, vtroque poſito genu, ſemper, ſi tempus excipias euangelij recitandi, omnes intereſſe docuit: vt non minus rarum poſtea fuerit, ſtantem, nedum ſedentem videre, quàm antea genibus nixum. in eccleſijs mares à fœminis, etiam tabulatis interpoſitis, vt iam commemorauimus, diſtingui iuſſit: fœminas autem ipſas caput velo cõtectum habere; quamquam difficilius ob ornamentorum corruptelam id videbatur. Quæ in eccleſiarum lateribus eſſent, ianuas clauſit; vbi commoditate inuitati homines, per eas indecore, quaſi per vias, neglecta ſacrorum reuerentia; tranſire poſſent. quæ res ad ſeparationem quoque fęminarum melius tenendam valebat. Cadauera in ſacris locis ſublimia: ſignaque militaria ſepulchris appoſita, in ſuis, alieniſque eccleſijs, quas viſitauit, ſuſtulit; licet clariſſimorum Ducum ſuorum eiuſmodi monimenta ſtudioſe ciuitàtes retinere cuperẽt. Eccleſię omnes, quotquot in diœceſi tota numerantur, eius iuſſu, operaque reſtitutæ ſunt; atque ornatæ: multæ de integro, veteribus dirutis, ædificatæ: omnium formas in eccleſiæ tabularia iuſſit afferri: vt quid facto eſſet opus, cum vſu veniret, facile poſſet iudicari. nihil autem ædificari, dirui, mutari licuit, primarijs eius adiutoribus inconſultis; quamquam pleraque cognoſcebat ipſe, & magna etiam ex parte memoria tenebat vniuſcuiuſque eccleſiæ formam. Vt autem & ipſa ædificia ſacra, & earum ſupellex decenter vbique haberetur, libellum de fabrica; & ſupellectili eccleſiaſtica edidit; in quo vniuſcuiuſque loci, inſtrumenti, indumentique eccleſiaſtici genus, formam, menſuram, numerũ diligentiſſime præſcripſit: quarum quidem præſcriptionum, omniſque diligentiæ, quæ ad fabricam, ſupellectilemque ſacram pertineret, Ludouicus Moneta præcipuus adminiſter, conſiliariuſque fuit. Huiuſmodi ſtudium fecit, vt ſacri homines, qui Archiepiſcopali auctoritate non continentur, communi quadam incitatione ducti, ſuas item eccleſias eccleſiaſticaſque res reficere, ac ornare; tum diuina etiam munera decentius obire curarent. Inſignis eccleſia Raudenſis Virgini dicata eius iuſſu confluentiſque multitudinis liberalitate, cœpta eſt ædificari; cum anno M. D. XXCII. in remota vici ædicula, ad eius imaginem inuocata virgine, multa mirabiliter impetrata eſſent: quæ nos legitimis teſtimonijs confirmata, vera eſſe comperimus. Inſtauratio quoq; baſilicæ S. Laurentij; cuius ampliſſima teſtudo rotunda corruerat, eius iuſſu ita inchoata eſt; vt ab eo etiam de ſuggeſtu prædictum affirment eius parochiæ viri graues; magnum ſubſidiũ illud, quod eo mortuo, Virginis munere ſimili, à nobis itidem comprobato, conceſſum vidimus. His rebus omnibus etiã ipſa vrbis artificia incrementum accepere non mediocre: quæ in eccleſijs ædificandis, cædendis lapidibus, vaſis fabri-

candis, veſtibus ſacerdotalibus effi-ciẽdis, opere vario, ac multiplici verſantur. De ſeptem eccleſijs, totiuſq; anni ſtationibus, ſupra diximus; ad Romanarum ſimilitudinem in vrbe conſtitutis. Quotidianam precationem inſtituit, quam indulgentia propoſita populus vniuerſus haberet, certo ſub noctem exaudito campanarum ſono. Feſtis diebus in parochorum eccleſijs certas ſupplicationes pro publicis rebus, temporumq; difficultatibus pium populum habere curauit. In vnaquaque parochia ſancti diẽ, cuius nomine eccleſia dedicata eſt, honore præcipuo colere vicinos iuſſit: tum ieiunium quoque pridie ſeruare cohortatus eſt. ſacras exercitationes nullo tempore paſſus eſt deficere; ad augendam ſemper populi pietatem. mane, ac veſperi frequentes conciones; crebræ varijs de cauſſis ſacræ celebritates: magna ſemper in eccleſijs populi frequentia: ad officia pietatis alacritas: celebris vbique ſanctiſſimorum ſacramentorum adminiſtratio. feſti dies ab omni mercandi opere, præter neceſſarium; tum a profanis ſpectaculis, choreiſque fere ex toto vindicati. ieiunia reſtituta. ſed de his hactenus: ſalutaria enim inſtituta, corruptelaſq; diuini honoris gratia ſublatas, infinitũ prope eſſet enumerare.

Sacra munera quæ obibat. Cap. xxix.

Omnia Pontificalia munera magna voluntate obibat ipſe. excurrebat longius, cum opus erat ad eccleſiam, altare, campanam, & eiuſmodi alia conſecranda. huiuſmodi adminiſtrationis gratia; neque laboribus, neq; incommodis parcebat vllis: neque tempeſtate, vijſve etiam deterrimis vmquam retardabatur. Ea vero tam ad ſe pertinere ſecum ſtatuerat; vt licet aliquando, de Vicario generali recipiendo, qui epiſcopalis ordinis erat, ageretur; denunciauerit tamen, nolle ſe in eũ eiuſmodi munerum aliquid transferre. Ac his minime contentus, ad alia itẽ veniebat, quibus ad conficiendum Pontificia dignitas neceſſaria non eſſet: veluti veſtitus eſt ſacrarum virginũ, ac profeſſio. Sic officium ſuum Deo præſtabat, gregique ſibi commiſſo cumulatius; ſacris functionibus maiorem conciliabat auctoritatem: tum res ipſæ, ad actionis decus ſanctius, & ad euentũ fructuoſius adminiſtrabantur. ijs eò plus honoris tribuere hoc tempore cõuenire iudicabat, quò magis hæretici detrahere conantur. Sacramenta, quorum eſt etiã presbyterorum adminiſtratio, ſæpius ipſe tamen obiuit, baptiſmũ, ſtato tempore Paſchali, ad ſimilitudinem antiqui ritus; quo tempore ciuitatis infantes iubebat ad id reſeruari; præterea quotieſcumque rogatus, pietati viri principis alicuius ea in re ſatisfaciendum putabat. Euchariſtiæ præbendæ labores iam pluribus attigimus locis: erat enim in eo genere frequens. Pœnitentiam interdum miniſtrare, ab Epiſcopi officio alienum non putauit: & Epiſcopos laudauit Nicolaum Cremonenſem, Hyeronimum Bergomenſem, Franciſcum Vercellenſem, cum id quandoque feciſſent. ſeque idem velle demonſtrauit; licet, quod ſciam numquam perfecerit. Vnctionem extremam tribuit peſtilentiæ tempore, ſicuti narratum eſt. matrimonium ſæpius ſacro miniſterio ſuo celebrauit: quod libenter primarijs viris cõcedebat: vt ea via ſponſos ad matrimonium ſancte contrahendum adduceret; immoderataſque cohiberet nuptiarum voluptates.

Clericalium munerum functiones. CAP. XXX.

Eius erat non diſſimile ſtudium in munerum functionibus exquiſite requirendis; quæ ad inferiores clericorum gradus attinent: quibus ſingulis quid aſſignaretur officij diſtincte declarauit; & vnumquemque iuſſit ſingillatim obire, dum per eos gradus proueheretur. viri graues, etiam di-

dignitate, genereve præſtantes; quique confirmata, interdum etiam prouecta ætate, ad eccleſiaſticum ordinem tranſibant, humilis tamen clerici munia exequebantur; nunc cuſtodienda, mundandave eccleſia; nunc ære conuocationis gratia pulſando; alias vaſculum thuris miniſtrando aliàs presbyteris ſacrum facientibus vel Euchariſtiam diſtribuentibus inſeruiendo: quæ quidem ad populi documentum, ad ſacrorum dignitatem, ad fructum eorum qui faciebant, mirum quiddam valebant, neque vero quemquam ad ſuperiorem ordinis gradum admittebat; cuius de inferioris functione adhibita teſtimonium non videret: id quod etiam prouinciali decreto ſanciuerat.

De initiandis, & recipiendis ad munera eccleſiaſtica. Cap. xxxj.

Cum permagni referat in Eccleſia: quæ de hominibus in ſacrum ordinem recipiendis, vel ad ſacra munera admittendis diſquiſitio habeatur; de qua grauiter veteribus Eccleſiæ decretis, recentibuſq; præceptum eſt: tum de moribus, tum de litteris periculum fieri diligenter iubebat: ſiue quis ordinandus; ſiue eccleſiaſtico muneri perpetuò deligẽdus; ſiue ad cõfeſſiones audiendas, cõcioneſve habẽdas admittẽdus eſſet. qua in re nimis exquiſitam interdum interrogandi diligentiam queſtos eſſe nonnullos audiuimus. Carolo quidẽ ea res cordi vehemẽter erat vnde populorũ ſalus magna ex parte pendere videretur. ſatis erat illi tamẽ, quãtum rei grauitas poſceret; tantum in ea poni ſedulitatis. At erat ab eo quoq; alienus, vt cuiquam in eo genere parceret: licet ob doctrinam, auctoritatemve quibuſdam paulò durius videretur, communem experimenti conditionem ſubire. his vero de cauſſis Carolus faciebat; quòd opinioni, ac famæ ſæpe veritas nõ reſpõdet; quòd alioqui doctiſſimus, ea quandoque negligit, de quibus agitur: omnino, quòd, ſi eſt idoneus, ſũmiſſionis chriſtianæ gratia, homo Chriſto conſecrandus, vel iam ſacer, illud fructuoſe pati poteſt: ſi vero minus idoneus; merito probandus offertur, vt poſſit repelli. præterea, vero, quia ſacrorum canonũ accurata cuſtodia, quæ illi ſummopere propoſita erat, ita videretur poſtulare: ne qua parte diſciplinæ ſacræ, quaſi rimas negligens: forte ruinæ periculum adiret. Interrogandi rationem vnicuiq; ordini cõuenientẽ decretis ꝓuincialibus expreſſit. Subdiaconos creandos pręcipua ſtatuerat eſſe probandos diligentia; quòd eo gradu diuinis ſeſe perpetuo manciparent officijs; perpetuaq; caſtitatis lege deuincirent. Ab ijs qui eſſent initiandi, certo die coram ſe vocatis, teſtimonia multa exigebat, de natalibus, de vitæ ratione, de ſacramentorum vſu, de diuinis officijs, de promulgatione nominis, de patrimonio ſi de ſubdiaconatu ageretur, de approbatione doctrinæ; alijſq; de quibus hoc loco mihi explicandum nõ arbitror; cum ea decretis ad concilij Trid. normã deſcriptis contineantur, quæ ſunt in promptu. Ibi vero ipſe cuiq; vultum compoſitione, veſtitum diligenter cõſiderabat, ſi ordini eccleſiaſtico eſſent accõmodata. Subdiaconos, presbyteroſq; deſignatos, certis ante ordinationem diebus in remotum locum venire, ibique relictis omnibus, apto aliquo ſacerdote duce, ſalutari contẽplatione ſeſe exercere iubebat cuius adiumento ad meliorẽ, ſanctioremq; vitam, ſuſcipiendiq; muneris plenam cognitionem, adducerentur. ad eam rationem tradendam a ſocietate IESV primò ductam, multos demũ presbyteros plane aptos ipſe habuit. locũ ad eam exercitationem accõmodatum, multis cubiculis diſtinctum, ædificauit, in hortis eccleſiæ, quę Canonicę nomine appellatur; & Aſceteriũ congruenter nominauit. Ad alios Epiſcopos, huiuſmodi ſacra

menti ſuſcipiendi gratia, fere ſuos non dimiſit. ne vel ex eo ſe labore eximeret; vel aliqua conſuetæ diligentiæ pars in eis approbandis omitteretur.

Cleri diſciplina. Cap. xxxij.

Adhibita in ijs diligentiæ, qui clericali ſe ordini darent, multum valuit ad cleri mores ſanctitatis ſtudio conformandos. Sed alia quoque cura, multiplicique diſciplina Carolus eum in officio continere ſtuduit. omnes alioqui non addictos, eccleſiæ certæ iuſſit aſſignari, vbi feſtis ſaltem diebus diuinorum officiorũ ſeſe præberent adiutores. Quàm frequenter peccata confiterentur, & Euchariſtiam ſanctiſſimam acciperent, obſeruauit: certos ex religioſioribus, ſed magno tamen numero, ſacræ confeſſionis miniſtros aſſignauit: litteras diſcere, qui per ingenium, & ætatem poſſent, curauit. liberam cõſuetudinem, vagationemque per præfectos coercuit: vt neq; cum laicis, niſi iuſta de cauſſa eſſent; neque in ianuis, vel vicinorum tabernis ſederent otioſi. vbi, & quibuſcum habitarent, ſingillatim nouit; habitationiſque locum inſpici iuſſit interdum; ſi arma eſſent; ſi libri, imagines, aliave ab eccleſiaſtico decoro aliena. nam arma ne in itinere quidem vlla conceſſit. Ex agro Mediolanum venientes in certum diuerſorium ad id inſtitutum omnes conuenire iuſſit; quò laici nõ reciperentur clerici vero ipſi certis legibus ad eccleſiaſticam diſciplinam accommodatis haberentur. Diſceſſum ab eccleſijs, itinera, peregrinationes, niſi ex facultate præſcripta, non permiſit. Statum cuiuſvis clerici, conditionemque certo libro diſtinctã, ſubtiliterque notatam habuit; ordinis gradus, beneficia, ſtudia, cognatos, habitationem, miniſterium; & ſi quid aliud noſſe intereſſet. eam notationem quoniam mutari aliqua ſemper neceſſe erat, certo tempore, vocatis omnibus ſingillatim recognouit, & quibus rebus opus eſſet, renouauit. ex eo libro ſubito poterat de vnoquoque clerico ſuo plene omnia cognoſcere. At alias etiam fuit magis reconditus libellus: in quo de vniuſcuiuſq; moribus notatio breuis continebatur: vt cum de aliquo eſſet ſtatuendum, quid ei committi poſſet, peruideret. Fœminas apud ſe habere vel nullas paſſus eſt; vel eas, ſi neceſſitas cogeret, quæ ſenectute, ſanguinis coniunctione, moribus, ab omni ſuſpicione eſſent alienę. Canonicos, quantum potuit, in eorum ædes, pleriſque locis cœnobij cuiuſdam inſtar apud eccleſiam fabricatas, compulit: neque laicorum contubernia, niſi ſalua diſciplina tolerauit. Parochis, & eorum muneri valde fauit: quippe ſuis in animarum curatione præcipuis adiutoribus. quibus etiam proprium tradidit magnæ grauitatis indumentum. eorum Miſſas, eccleſiaſque frequentari, auctoritatem, officiaque conſeruari; & ab omni aliorum impedimento defendi, ſtudioſe curauit. Veſtitum clericalem ſynodalibus decretis conſtituit, pro cuiuſque loco, ac dignitate diſtinctum; idque ad eam fere rationem, qua clerici veteres vtebantur; Monitaq; vna cum ſocijs S. ſepulchri cultoribus ſancte retinebat. Cum epiſcopum ad clericorum collegia viſenda Caroli iuſſu eſſemus comitati; faſſus eſt poſtremo, rectores, præfectos, adminiſtros clericos, quos ibi vidiſſet, ex modeſto, religioſoque habitu regulares putaſſe, donec ſecus admoneretur. Eundem vidimus admirantem; quod in eccleſijs, aut in via, ne vnum quidem ex infimis clericis, male, nedum ſordide veſtitum vidiſſet. ſi publicis in gymnaſijs canonicæ doctrinæ cauſſa clericos morari permitteret; frequens Epiſcopi, Vicarijve vrbis illius teſtimonium requirebat, de vita modeſte, religioſeq; acta.

In

In laicorum familia; quacumque dignitate illi eſſent, neminem, maxime presbyterum, ita eſſe permiſit; quod ſæpe antea non ſine magno ſacræ dignitatis contemptu fiebat; vt vllo modo in famulatu eſſe videretur. Hæc attigiſſe breuiter ſufficiat; vt huius generis ſpeciem ſaltem quandam exhiberemus. Quæ quidem diſciplina, litteris adiunctis, alijſque nonnullis tuendæ dignitatis adiumentis, de quibus exponemus; ad exiſtimationem, grauitatemque cleri pene abiectam erigẽdã magnopere valuit; qui quidem non exiguus fuit inter alios Caroli laborum fructus; ex quo multa populis ſalutaria extiterunt, nam, vt in officio clericos cõtinuit; iuſteque puniuit delinquentes; ita bonis benigniſſime fauit; & vniuerſi ordinis exiſtimationem ſtudioſe defendit. Honoris inſignia libenter tribuit. cappas, vt dicimus, rubeas canonicorum eccleſiæ maioris confirmari curauit: cęteris canonicis, quas appellant Almutias, Prępoſitiſque alias cappas tribuit. Prothonotarios, quòd non ita paſſim creandos exiſtimauit, tum ad eandem pertinuit dignitatem; tum etiam ad imanem ſtudium honoris in quibuſdam comprimendum. Facultates etiam, vt ad vitæ clericalis decentiam cuique pro loci conditione eſſent, attente curauit.

Collegia Mediolani conſtituta. Cap. xxxiij.

Collegia conſtituit plura, quæ virtutũ eſſent, ꝙ eccleſiæ; immo & reipublicæ ipſius ſeminaria: vbi vita more cœnobiorum ageretur. probe namq; nouerat, quid valeret educatio. diximus de collegio nationum finitimarum. de nobilium adoleſcentum alio tetigimus; quos literis, chriſtianiſque moribus, accuratiſſime inſtituendos curabat; vt ex ijs probos, litteratoſque viros reipublicę ſubminiſtraret: quò quidem exteri multi, nobiliſſimique adoleſcentes cupide mittebantur. quos, quoniam fidei ſuæ Carolus commendatos ſciebat; & ſpectatiſſimos ſacerdotes eorum gubernationi præficiebat; & ciues optimos rerum familiarium curæ. tum ipſe ſæpius inuiſens, accurate de rebus omnibus percunctabatur; omnia cognoſcebat; Euchariſtia, verbis diuinis paſcebat. Sed de collegijs dicamus cleri ſui. In eccleſiæ ſuæ ſeminario proprie appellato, quòd iã vſque ab initio per Ormanetum conſtituerat; clericos Mediolanenſes ad centum quadraginta ſolebat alere: & eccleſiaſtica diſciplina; tum litteris, & humanioribus, & philoſophicis, & diuinis, pro cuiuſque captu inſtituere. ad tantum numerum ſuſtentandum, paulatim idoneas facultates beneficiorum, quæ ſimplicia dicuntur, prout poſſeſſoribus vacarent, ex varijs locis, vbi eæ minime eſſent neceſſarię, varijs temporibus attribuit: & alias Apoſtolica in primis auctoritate comparauit, ad aureorũ nummum circiter ſex millia annua. facilioribus litteris domi erudiri; grauiorum vero ſtudiorum cauſſa Braidenſis collegij magiſtros adire conſtituit: quorum ſcholas, vel ad hanc rem vnam fundauerat. Quæ ad conformandos mores; ad mentem religione, ſanctitateque imbuendam; ſacrorum diſciplinam diſcendam; adminiſtrandæ eccleſiæ facultatem cõparandam, valebant; ijs exerceri iuſſit. clerici nihil facultate non impetrata facere; ne abire quidem e conſpectu: binos exire domo: ordine, modeſteque ire; tum veſtitu nulla parte ſordido, vel indecoro. probati homines ſacri, die nocteque ſuo quiſque muneri, aſſidere: domo ſimul exeuntes comitari: Præfectus litterarum perpetuo doctrinæ ſtudia, progreſſioneſque vrgere; diſputationibus, concertationibuſque litterarijs occupatos habere: Rector loci, grauius presbyter omnia moderari; ſacramẽtorum vſum, frequentiamque cura-

re;frequenti exercitatione,communicationeq; rerum ſpiritualium,diuinarumque,ad ſolidæ religionis præſtantiam,ſenſuſq; ſanctiſſimos perducere. Carolus ipſe ſæpenumero adibat:audiebat pie declamãtes: intererat diſputationibus: aderat diuinas res inter ſe conferrentibus: ſingillatim cognoſcebat vniuſcuiuſq; mores,litterarumq; progreſſiones.ſtatis præſertim temporibus erat,præſens, cum de eruditione periculũ fieri; & vniuſcuiuſque conditione,moribuſque diligenter examinatis; qui eccleſiæ vſui eſſe poſſint,diiudicari ſolet. Huius diſciplinæ inſtituta fuſe deſcripta,nondum plene recognouerat,probaueratve, cum ex hac vita migrauit. Clericos indole atq; ingenio ad eccleſiaſtica munera, quantũ fieri poſſet,aptiſſimos recipi curabat ætate vero annorum circiter XVIII. ne vel propter maiorem ætatem, ad ſcientiarum integra ſtudia minus apti;vel ob minorem, loco diutius oneri eſſent. facile quoque ex vicis, lociſque, vbi litterarum magiſtri fere non haberẽtur.quæ ita tenebat,vt iuſta de cauſſa tamen ſententiam ſæpe mutandam putaret. Vt quiſque, eiuſve parentes eſſent à facultatibus inſtructi; ita quod in annos ſingulos penderent ſumptus cauſſa,conſtituebat. qui ſumptum integrum non ſoluerent, eos adhibere ſponſorem iubebat; qui quod ob inopiã remiſſum eſſet,ſoluere promitteret; ſi clericus eccleſiæ Mediolanenſi poſtea noluiſſet inſeruire.exteros fere non admiſit; aut ita, ſi ſumptui integre ſatisfacerent.Hæc primo collegia,clericorum ſocietatis IESV cura, operaque inſtituit. poſtea cum Mediolanenſes clerici multi eis ſuccreuiſſent, alij quoq; eadẽ diſciplina inſtituti eſſẽt; eos adhibuit.Qui clerici vel ætate iã confirmata,vel hebeti ingenio ad ſtatũ diſciplinarũ curſũ minime apti videbãtur;eos alio loco latinis litteris doctrina ſacramentorũ,& ea facultate,quæ in cognitione peccatorũ, caſtaq; tuenda conſcientia verſatur, inſtituit erudiri,numero fere ſexaginta. Sed aliud collegiũ itidẽ quaſi parochorũ ſeminarium habuit; in quo minori numero, homines ætate media, propiori ad parochias adminiſtrandas ſtudio inſtituerentur.

De incremẽtis cleri, ſtudijſque eiuſdem litterarijs.
Cap. xxxiv.

His collegijs, adiuncta Oblatorum ſodalitate, magnum ſibi Carolus eccleſiæ adminiſtrandæ ſubſidiũ comparauit. Ex eiuſmodi enim ſeminarijs,quaſi arbores pubeſcentes, alias,aliò transferens,vt opus eſſe animaduerterat;agrum ſuum bene conſitum,vberemque reddebat. extra collegia quoque, multi Braidenſis gymnaſij bono vtentes,Theologi euaſere. exteri prætera eadem commoditate vſi;optimaque deinde Caroli adminiſtratione,tum auctoritate etiam inuitati,ſeſe eccleſię Mediolanẽſi addixerunt. Ex omnibus item partibus ille ſtudioſe homines adducere ſolebat doctrina,moribuſque probatis; quos in eccleſia ſua varie, pro eo quod opus eſſe videretur,diſponebat: eũ in ſuis retinendis contra,vel tenacitatẽ quandã adhiberet. Ita fecerat, vt in præcipuis diœceſis locis,aut eccleſijs inſignioribus, viros graues Theologos, vel iuris canonici peritos plurimos; & in canonicorum ſingulis collegijs, Tridentini præſertim canonis auctoritatẽ ſecutus,Theologos haberet.Regulares quoq; homines quamplurimos adiutores quærebat.Societatis I E S V cõſtituit cœnobia duo primũ ad eccleſiam S. Fidelis,alterum collegiũ fuit Braidenſe; ea conditione in perpetuũ firmata;vt in eo logicæ,philoſophiæ,theologicę,rhetorię,grãmaticæ,linguarũ græcę & hebraicæ ſcholas apertas haberent,ad totius iuuentutis prouinciæ Mediolanenſis, & clericorum in primis honeſtiſſimum fructum. ad eã rem;loco,vt ſuperius

te-

tetigimus, Gregorio Pontifice demū impetrato; ſuam ſocietati contulit Aronēſem Abbatiam; vt nouitiorum domus Aronæ conſtitueretur; & Mediolani magiſtri, alijque magno numero, pro eo quod opus erat. facilius ſuſtentarentur. Quę quidem collegia docendo, concionando, ſacris cōfeſſionibus audiendis virtutū chriſtianarū exemplis, magnos eccleſiæ ſuæ videbat eſſe vſus ad ſalutem allatura. Clericos alios regulares à Paulo IV. inſtitutos in vrbem deduxit. quorum vita religioſiſſima; tum aſſiduus in peccatis diiudicandis; via que ſalutis tradēda labor, gregis fructum valde cumularet. Alijs ordinibus quęrebat locū; ſi quid ſaluti ſuorum inde afferri poſſe videret adiumenti. In ea vero, quæ iam erant monaſteria viros doctrina, religioneq; probatos mitti curabat; quibus vti poſſet. omnino mirum miniſtrorum, adiutorumque deſiderium gregis charitas in eum immiſerat: cuius ſalutari progreſſioni quamplurima videbat eſſe neceſſaria. ac reuera, etiam numero multo maiori, nullam reliquiſſet otij facultatem: tanta erat rerum multitudo, quas curari, effici, recognoſci aſſiduè oportebat; tamque in omnibus rebus religioſe componendis progrediebatur in dies. Alias litterarias exercicationes ad cleri vſum induxerat; tum proprias quandoque alicuius vrbanæ regionis; tum communes omnium. nam in ſuis ædibus delegerat, qui certis diebus doctrinam de peccatis publice traderet: quo iubebat eccleſiaſticos homines, etiam parochos ad audiendum conuenire. Vt autem quę ſemel didiciſſent, tenerent firmius; congregationes menſtruas in vnaquaq; vrbis, & agri regione inſtituerat; quò ex ea regione tota certis diebus illi conuenientes, varijs propoſitis quęſtionibus, de ſacramentorum adminiſtratione, de animarum vinculis ſoluendis, diſputationem haberent. piamque ei rei acceſſionem fieri iubebat, ſacra pro mortuis communiter celebrata. cuius inſtituit rationē libello fuſius comprhenſam edidit. Sed propria etiam cura parochos vrbanos ad conciones iuuari curabat: quibus hebdomadis ſingulis, quod proximo feſto legendum ex Euangelio in eccleſia erat, prius exponi quādoque iuſſit; & quaſi concionum materiam explicatam tradi. quos etiam interdum, vt quid poſſent, efficerētque, melius cognoſceret; ſcriptas ad ſe iubebat conciones afferre. Præterea veteres canones à Gratiano collectos, vti diximus. interpretati iuſſit. quo in ſtudio, quamuis ſumma fuerit Caroli voluntas, paucis tamē id perſuaſit: trahuntur enim facile omnes cęterorum exemplo; eaque libenter ſequuntur, quæ plurimorum iudicio, & vſum afferunt, & nomen: qualis eſt vulgaris canonum peritia, ſcolaſticique Theologiæ progreſſus at veteris eccleſiæ ratio bene cognita, ſolidæ vtilitatis eſt, arma contra hæreticorum impugnationes ſuppeditat: & ad eccleſiam ordinandam, conſtituendamque magnum præbet adiumentum. His inſtitutis, mutata prorſus eccleſiæ ſpecie; vbi presbyteri indocti, ſæpe etiam ſordidi erant; doctos habuit, & religioſos; qui populos ſalutariter docere, regereque poſſent, & quæ Carolus in dies ad meliorem rerum omnium conditionem efficiendam præſcriberet, diligenter exequerentur. ex quo etiam populi ad debitam ſacerdotibus reuerentiam, obedientiamque ſalutariter excitati, magis in ſalutis via proficerent. Ac litteraria quidem cleri ſtudia, vel ipſi maiores multò, quàm alioqui ſolerēt eſſe, bibliopolarum quæſtus, oſtendebāt.

Beneficia omnia ſic mandauit, vt amicitiæ, gratiæ, propinquitatiſve cauſſa nihil moueretur. Si quempiam

De beneficiorum diſtributione Cap. xxx.

piam alicuius commendatione, gratiave vti, vel omnino ambitioſe quærere animaduertiſſet; ea ipſa de cauſſa indignū iudicabat. ipſe vero ſuos nouerat; omniumque actiones, vitam, ſtudia, per ſe, ac per miniſtros obſeruabat: & cum locus daretur; nullius officio interpoſito, vocabat ipſe nec opinantes, ſacerdotiaque mandabat. vnum vero ſatis eſſe cuique beneficium, niſi aliter neceſſariò fieri deberet, omnium maxime volebat. ac illud in Carolo multis admirationi fuit; quòd etiam de facie ſuos fere omnes vel infimos clericos agnoſcere videbatur. optima temporum conditio; ad honores, ceteraque virtutis præmia, gratiæ, audaciæ, ambitioni aditus eſſe interclusos: probitati vero, doctrinęque ſic apertos, vt vltro etiam inuitaretur, nobilitati fauebat libenter, modo cum virtute coniunctę: ſed humiles ſæpe probos, doctoſq; eò vocabat, quò numquam ipſi, vel ambitionis fortaſſe ſtimulis incitati, auſi fuiſſent aſpirare. quæ quidem ratio, tum ad virtutum, optimarumq; diſciplinarum ſtudia; tum ad eccleſiæ dignitatem, populorumque ſalutem vehementer valuit. ac licet ob humanæ mentis latebras, pro virtute aliquid ſeſe interdum inſinuaret hypocriſis; ſimulatio tamen non conniuentibus oculis, vel perlucidum eſt, vel certe minime diuturnum malitiæ velum. omnino tolerabilius iudicabat, virtutis veſte vitiū aliquando latere, virtutique ſeruire; quàm apertum, cognitumque palam recipi. interim ſibi cauendum nouerat; ne cuiquam non plene probato per ſe aditus eſſet ad peccandum liber. Eundem ſenſum præſtabat, ſi de beneficio, honore, facultatibuſve eccleſiaſticis alicui impetrandis rogaretur. cum eiuſmodi aliquid tentari poſſe perſpiceret; maxime ſi de epiſcopatu ageretur; hominem, ſi probaret, tantum proponebat; teſtimonium dabat, quod teſte conſcientia poterat: rogabat vero numquam, ne dum vrgeret: niſi id ſe officij Deo, & Eccleſiæ debere, manifeſte vidiſſet. rationem ſuam quibuſdam interdum ita probauit: ſi nemine vrgente quis dignitatem ſuſciperet; clarius eſſe diuinæ voluntatis indicium. Federico ſuo, neque puero ex eccleſiaſticis facultatibus, quidquam vel contulit, vel ad maiorem ætatem reſeruauit; neque poſtea tanta indole adoleſcenti quæſiuit vmquam. ipſam Aronenſem Abbatiam dudum in familia ſua retentam, non conquieuit, donec à ſe, atque à familia repelleret; ne quid forte oleret hæreditarium. Nobilis vir, oblata beneficij occaſione, in eccleſiaſticum ordinem, ſe dare nomē velle ſignificauit; Carolique auxiliū implorauit. cui negauit ille; minimeque probare reſpondit, hominem vitæ clericalis alioqui non ſtudioſum, beneficij gratia clericum fieri velle. Si de augendis Præſulis alicuius inopis facultatibus rogaretur; ſuadebat, vt paucis contentus eſſet. at nihilo ſecius adiuuabat, vbi animum cognouerat neque auaritia, neque inani ſplendore captum; ſed ſacri muneris perfecte adminiſtrandi ſtudioſum. Epiſcopo conſulenti, vtrū ob tenues facultates, contraheret æs alienum, an dimiſſo epiſcopatu alio quodam loco viueret, vbi in ſumptum plura ſubminiſtrarentur: neutrum reſpondit ſibi placere. aſſiſtere gregi ſuo ſacerdotem debere; niſi aliter qui poteſt, iuberet. abdicare ſeſe epiſcopatu; ſi quid offerretur difficultatis; eius non eſſe, qui integre, caſteq; vocatus iniiſſet. ſumptui pro facultate modum ponendum; veterum maxime Præſulum imitatione, qui & facultatum ſubſidio, cum ſuppeteret, ſancte vſi erant; & eo deſtituti, ſancte tamen epiſcopatum adminiſtrauerant. Annuam penſionem Carolo ſoluebat Epiſcopus. ei vehementer

po-

poſtulanti, vt illud ſibi iuris remitteret; & reficiendæ eccleſiæ neceſſitatem, tenueſque fructus excuſanti; libere reſpondit; nullo modo ei ſe velle cōdonare, qui epiſcopatum, etiam adiecta penſionis conditione, quæſierat. facturum tamen, vt ea pecunia quotannis in eccleſiam illam reficiēdam: vel ornandam aliorum opera inſumeretur. ita omnino concedendum quod petierat, ſi modo eccleſiæ cauſſa vere poſtulaſſet. Fructus ſuos vnicuique eccleſiæ, presbyteriſque ſingulis, integros relinqui curauit vehementer, & effecit. eo namq; primum eccleſiam capeſcente; vel magna ex parte, vel toti, alienis hominibus erant reſeruati: ex quo fiebat, vt qui eſſent aliquo numero presbyteri, ſacerdotia recuſarent; quorum facultatibus, pro dignitate, vitæ cultum minime poſſent conſeruare. qui vero accipiebant, parui pretij homines, neque doctrina, neque auctoritate ſatis muneri ſuo facere valebāt: vt pręter ſacerdotis, vt tempora sūt, ex ea re contemptum; neque ſacra ſupellex pro decoro parari; neque refici, vel ornari eccleſias; neque ſarta tecta haberi poſſent. Igitur neque penſionis onus vel minimum cuiquā eccleſię impoſuit vmquam; & ſi quis forte per auctoritatem ſuperiorem obtinere vellet, contra totis viribus pugnauit. cum ex ſatis magnis Præpoſituræ facultatibus, ex ſuis quidam, quo plurimum vtebatur, annuā penſionem ſibi fere impetraſſet; eam Carolus vt auferretur, ſtatim effecit. neque alius poſtea vmquam conari aliquid ſimile auſus eſt. Sacerdoti tantum penſionem conceſſam ſcio. is cum eccleſię diu vtilem ſane operam pro doctrina, virtuteque ſua nauaſſet, demum multi laboris parochiam habens, infirmaque valetudiue confectus, cum eam relinquere cogeretur; neque aliunde haberet vitæ ſumptum; moderatam penſionem ex eccleſia ſua, quæ erat ex locupletioribus, à Carolo accepit. Quoniam vero eccleſijs, ſacerdotijſque pleriſq; licet integræ, tenues erant tamen facultates, quibus id opus fuit vel parochiæ adminiſtrandæ, vel Theologiæ docendæ, vel omnino neceſſaria de cauſſa; alias adiunxit, ex ijs, quæ ſimplicia vocant beneficia, quibus nullum fere munus cōiunctum eſt. quod genus alioqui nemini vmquam, vel ipſe contulit; vel paſſus eſt conferri. ac ex ijs beneficijs vnum, cum ex domeſticis quidam, cuius opera Carolo valde vtilis erat, ſibi, Carolo ipſo inſciente, comparaſſet; hominem, vt alijs eſſet exemplo, miſſum fecit. tū ſuis omnibus conuocatis, denunciauit; qui ei, vel potius ſacræ adminiſtrationi ſuæ inſeruire vellet; ſuo cōtentus ſtipendio, nihil eiuſmodi vmquam, neque omnino quidquam ex eccleſiarum ſuarum fructibus ſperaret; niſi quis à ſe idoneus iudicatus, vocatuſque, cum adiuncto munere, atque opera beneficium accepiſſet.

Eius Vicarij ac præfecti. Cap. xxxvj.

Cum totius ipſe gubernationis auctor, tanta per ſe obiret, efficeretque, quanta vnius, modo hominis, viribus tolerabilia non videbantur: multis tamen eguit Vicarijs, & adminiſtris. Ac ea quidem quæ ad forum, iudiciaque pertinent, fere non attigit; niſi quatenus ad iudices conſtitutos in officio continendos, corrigendoſve neceſſe eſſet; vt non tam iuriſconſultorum libris ad iudicandum; quàm prudentia, pietate, animi lumine, sāctorum patrum decretis, exemplisque opus eſſet. de decreto, ſpiritualia in primis ſibi ſuſcipienda ſtatuerat: quibus adminiſtrandis, ob rerum agendarum multitudinem, plures ſibi neceſſe fuit adiutores aſciſcere. Primò igitur iuriſdictionem, gubernationemque eccleſiæ ſuæ ita diſtribuit. Tres conſtituit præcipuos Vicarios, vnum, qui de rerum controuerſijs litibuſq;, alium qui de crimini-

minibus cognoſceret. priuatim vero, ac generalem, qui omnibus iudicijs, totique præeſſet gubernationi, ac diſciplinæ. Auditoris nomine aliũ delegit: qui ditionis eccleſiæ res tum alia quoq; cognoſceret; & Vicarios alioqui maxime occupatos ſubleuaret. quos omnes vna cum fiſci procuratore, quãtum fieri poſſet, fide, probitate, doctrina ſpectatos iuriſconſultos elegit: Vicarium vero generalem in primis grauem, pietateque, & religione præſtantem; tum præterea diſciplinæ ſacræ ſtudio incenſum ſacerdotem. Hos adhibere exteros ſolebat; ne forte amicitia, propinquitate, gratia, aut vero metu adducti, ius aliquo modo quandoque violarent; minuſve libere dicerent. eoſdem certo conſtituto ſtipendio, domi ſuæ alebat. cumq; honoraria omnia, in cauſſis quidem ſuæ diœceſis prohibuiſſet: in externis exigua conſtituiſſet: penitus etiam interdixit, ne vel minimam rem vllam à quodam dono acciperent. nam vel de ſe ipſo affirmabat; ſi munuſculum à quoquam accepiſſet; aliquam in eum ea de cauſſa voluntatis inclinationem ſentire ſibi videri. ſi forte gratiæ, pecuniæve iudex ſeruiret, quod attentiſſime iubebat obſeruari; confeſtim miſſum faciebat. ſuis vero reliquis iuſſerat, ne cauſſam, hominemve quemquam ijs vmquam commendarent. De litibus eſt memorabile; notarijs, ſcribiſque fori, Caroli tempore accidiſſe; vt peritiam earum litium, quæ de beneficijs alibi tam frequentes inter clericos eſſe ſolent, pene dediſcerẽt. nulla enim eo viuente lis erat eiuſmodi. vocatus quiſque nihil agitans, ne cogitans fere quidem, beneficium accipiebat; ſine controuerſia retinebat; ſine auctoritate ſui Antiſtitis nõ dimittebat, aut parmutabat. De criminibus; iuſtam vnumquemque ſubire delicti pœnam volebat, ſi res in iudicium deduceretur. ſi vero quis peccatum dolens, tempeſtiue, atque ingenue fateretur; tantopere commoueri ſe dicebat, vt ipſius miſericordiæ modum vix teneret. Aliquos etiam, ſi res ita ferret, prius ſemel, atque iterum monebat, antequam in iudicium vocarentur. Mitius egit poſtremo ſuæ adminiſtrationis tempore. ac initio quidem, ob magnam, inueteratamque licentiam, ſeueritate opus fuit. poſtea vel diſciplina, vel metu facilius in officio clerus retinebatur. Clericorum mores corruptos qui tamen ad crimina legum pœnis digna non peruenirent, ita quandoque puniebat; vt homines non vſitato carcere, ſed ſuarum ædium cubiculo certis diebus contineret; quibus eorum petulantiam ieiunio, cuſtodiaque caſtigaret; & piorum quoque virorum oratione reuocaret ad ſanitatem. Hominem vetri deditum, cum illud quoque noſſet committere; vt æſtiuo tempore vinum ſacrificij cauſſa paratum aqua gelida iuberet refrigerari; complures dies incluſum ita tenuit; vt aqua illi tantummodo, eaque ad id in ſole tepefacta, potus cauſſa præberetur. Mulctas reis irrogatas in pios vſus, præcipue vero in pauperum eccleſiaſtica collegia iuſſit inſumi. Qui ex clero iuris eſſent periti; eos ex forenſi quæſtu ſtuduit ad religioſiora ſtudia reuocare; quamquam eorum facultate multis alioqui rebus vſus eſt. ex his, alijſque, quos domi plures ſemper habuit iuriſconſultos, alios alijs muneribus præfecit: Iudices ab Romana Sede dandos ijs qui prouocarent, in ſynodo elegit: pauperum aduocatos; reorum, qui eſſent in carcere, communem patronum; alium qui pia legata ſolui curaret; Viſitatores, alioſque, de quibus poſtea dicemus. Cancellarium eccleſiæ; quo munere laicus antea fungebatur; clericum, eũque maioris templi canonicum, imitatione veterum elegit. Quoniam ex

decre-

decretis plurima ſcripto concedi va rijs de cauſſis neceſſe erat; gratis fere dari omnia cõſtituit. ſi qua de re aũt, ad notariorũ mercedem, rerũve ſcri bendarum copiã, exigi aliquid opor teret; id modicum, aut etiã intra modũ conſtituit. quibus de rebus, alijſq; multis in libello explicatum eſt, quẽ hoc de genere forenſi cõſcribi, ediq; iuſſit. Vrbis ſingulas regiones, quæ ſex habentur ſingulis probatis, primarijſque ſacerdotibus aſſignauit; qui Viſitatorum auctoritate clericorum omnium mores, vitamq; ſpecularentur; eccleſiarum cultum, & diui na munera obſeruarent: omnem denique diſciplinam, & canonica præſcripta cuſtodirent: quæ oporteret, ad Vicarium generalem quotieſcũque opus erat referrent: tum certis diebus ad eundem conuenientes, de ſtatu rerum ſuæ quiſque regionis, plene docerent; & quæ prouidenda, vel ordinanda videretur, ex eius ſen tentia conſtituerunt. omnia vero Caroli nutu adminiſtrabantur: vel enim intererat; vel de grauioribus ſaltem rebus, Vicarios, regionũ præfectos, alios adminiſtros audiebat.

Diœceſis ad miniſtratio Cap. xxxvii.

Diœceſis Mediolanenſis in certas regiones, quas appellant plebes, diuiditur. in vnaquaque regione, præcipua eccleſia eſt; eaque in vico fere, aut caſtello, quod eſt, anteave fuit regionis pręcipuum. eccleſijs ipſis presbyteri præſunt, Præpoſiti dignitate inſigniti: & quantum ex anti quis veſtigijs perſpicitur, collegia canonicorum adiuncta erant; quorum aliqua nunc etiam manent. Ius quoddam eccleſiæ, Præpoſitoq; fuiſſe videtur in tota plebe, quæ multarum eſt parochiarum; non diſſimili, quibuſdam in rebus, veterum Corepiſcoporum inſtituto. Illud iuris, præcipui, præter nomen, veſtigium eſt: quòd Baptiſteria ſunt inſignia; hoc eſt ſacella ſatis ampla, ſeparatim fabricata, vbi aqua baptiſmi ſtato tẽpore conſecraretur; &, vt puto, totius regionis infantes antiquitus ſacro baptiſmo abluerentur. hanc diuiſionem, ordinationemque ſecutus Carolus; presbyterum, certa mandata iuriſdictione, ac poteſtate, in ſingulis regionibus conſtituit; qui Vicarij nomine, alijs presbyteris, clericis, eccleſijſque præeſſet; Præpoſitum quidem ipſum, ſi videretur idoneus; alioqui aliumà quo poſſet arbitratu ſuo poteſtatem in alium trãs ferre. ſunt hi Vicarij circiter quinquaginta: & quod in vrbe Præfecti, hoc ij fere ſunt in agro. horũ ad quẽ que gubernatio regionis cum refera tur; ipſi ad arbitrium Vicariorum vrbis, generalis pręſertim reguntur; & ad eum de regionis ſuæ rebus, ſingulis menſibus, vel prout opus eſt, ſcribere ſolent. Sed commodioris adminiſtrationis gratia duos ex primarijs ſacerdotibus in Vrbe delegerat, Viſitatoreſque generales appellauerat, quorum alter rerum Vrbanarũ; reliquarũ alter, vt generalis Vicarij adiutores, curam gererent. Ita cum diœceſani Vicarij de regionis ſuę ſtatu tum alijs vijs, tum ex parochorũ menſtruis congregationibus cognoſcant, Mediolanumque ſcribant: vrbis autem præfecti frequenter itidẽ, vt dictum eſt, de rebus Vrbanis referant; quo modo ſe res in tota diœceſi habeant, ſingulis menſibus Archiepiſcopus ſcire poteſt. At plures etiam, puta ſex, ſiue ex eccleſijs, ſiue ex domo ſua delegerat; qui diœceſim certis temporibus, in ſua ſuiſque aſſignata parte, peragrarent; omniaque viſitarent, ac recognoſcerent. vix enim fieri poteſt, vt perfecte pareatur, niſi ſit qui frequenter inſtet, & quid agatur coram inſpiciat. ac ne Viſitatorum huiuſmodi ſumptus presbyteris eſſet grauis; eos, honeſtos tamen viros, ſine famulis, vno comite notario, iubebat proficiſci. Hanc adminiſtrationem; cui vir vnus,

Ar-

Archiepiſcopo abſente, ſatis antea faciebat; tempuſque præterea ſupererat, quod relaxandi animi gratia conſumeret; nunc tam magno numero adminiſtri, perpetua Caroli ipſius addita cura, & labore; vix, aut ne vix quidem ſuſtinebant.

Eiuſdem viſitatio. Cap. xxxiix.

Ipſe quoque, cum reliquo tempore, ad vrbanas eccleſias viſendas vteretur, quotannis quibus diebus vbi minus incommoda foret eius abſentia, exibat ad reliquas recognoſcendas. ij dies erant, à Pentecoſte, ad Aduentum; ſi tamen ad Virginis celebritatem eccleſiæ maioris præcipuam Mediolanum recurreret, menſe Septembri. reliquis anni temporibus, erat manendi cauſſa maior, vel ex antiquis patrum decretis. nam quæ tēpora ſanctius colenda pijs hominibus eccleſia proponit; iis adeſſe populo ſuo Epiſcopus maxime debet, ac precibus, concionibus, & exemplo ſalutariter eum excitare; vt Aduentus, & Quadrageſima eſt, cum adiunctis celeberrimis feſtis. ante Quadrageſimam omni ratione populi petulantia coram eſt reprimenda. à Paſchate, vt temporis celebritatem omittamus, ſynodis, & confirmationis ſacramento debita opera videtur. Igitur vicanas eccleſias luſtrans, celeritate, continentibus laboribus, numero comitū exiguo, magna parſimonia vtebatur, quibus rebus etiam onus hoſpitij leuabat: quo tamen vti commode poterat iure ſuo. ne quis omnino præter neceſſitatem eſſet in comitatu; tum ſua quemque ad neceſſitatis normam præſcripta: tum neceſſariam quoq; Pontificiam ſuppellectilem; ſcriptaque ad eccleſias pertinentia, viritim diſtributa, ſuos iubebat, etiam honeſtos, & iuriſcōſultos, in equis ferre famulorum more. plura ſinguli munera obibant; obeuntique Carolo varijs rebus inſeruiebant. hi ſacramentorum loca, omnemque rationem recognoſcere: eccleſiæ ſacram ſuppellectilem, tecta, & parietes inſpicere: beneficiorum, altariumque iura, inſtitutiones, conditiones cognoſcere: ſi presbyteri, & clerici munera debita obirent; quæ ratio vitæ, conſuetudinis, ſtudiorum; diligēter inquirere: de chriſtianis ſcholis, piarum ſodalitatum exercitationibus, populi cultu inueſtigare. hæc, & eiuſmodi alia perficere; ſimul ſacris faciendis in eccleſia inſeruire; cubiculo Caroli aſſiſtere; litteras ſcribere. Carolus ne puncti quidem temporis, ſine labore traducti ſibi veniam dabat. neque caloris, neque vllius tempeſtatis habita ratione, eccleſia recognita, ſtatim adibat aliam. vbique concionabatur, ſacramentum Euchariſtiæ præbebat; cœmeteria, eccleſias, campanas, vbi opus eſſet: ſacrabat. peruulgata erat, quaſi prouerbium quoddam, itineris ſuſcipiendi hora, quam frequenter Carolus, in maximis caloribus eligebat; vt ea ratione tempori magis parceret; ea erat meridiana. præſcriptas parſimoniæ leges in victu nemini licebat, vel minima ex parte violare. Cum prompto animo. atque alacriter munera ſua obibat ſemper: tum hoc viſitationis extra vrbem libentiſſime. expreſſior ea videbatur, vt dicere ſolebat, Saluatoris imitatio; qui vicos, & caſtella, magno cum labore, ſalutaria docens peragrabat, tum ad vrbem quibuſdam temporibus, feſtiſque reuertebatur. delectabatur etiam natura hominum ſimpliciori; tum fructu in primis; quem ex ſuis laboribus, eorum pietate, animoque ad res ſalutares propenſo, capiebat, ſane multò quàm in ciuitate vberiore. neque vero non gratiſſima erant incommoda hoſpitia, perpetuique labores, operis, atque itineris. nullus erat tam deſertus locus; nullum tam aſperum montis iugum, quo is non perueniret; nulla tam remota, deſtitutaq; eccleſia, quam non

adi-

adiret. læto animo corpus lacte ſuſtentabat, cum opus erat, & caſtaneis, in folijs cubabat; omnem fere bat inopiam; neque enim ad commoditatem in comitatu portari quidquam patiebatur, quæ poſtremo tamen inopia, erat eius aſperitate perpetua multo minor. Ibi vero ſilueſtres homines; quorum multi numquam Epiſcopum vidiſſent; qui tantam in ſummo viro cernerent manſuetudinem. ſanctitatem, patientiam; gaudebant incredibiliter; magnęque ſe fœlicitati reſeruatos putabant. Vt autem ad interrogandum, & conſulendum pro eo ac canonica diſciplina poſtulat, eſſet in viſitatione paratior; concilij Tridentini canones, ſynodorumque ſuorum omnium decreta, in minuta, breuiaque pronunciata partitus eſt; eaque ad certa genera redacta, compoſuit in libello; quem muneris huius gratia, tū alijs quoque de cauſſis frequenter in manibus habebat.

Cœnobiorum virginalium gubernatio. Cap. xxxix.

Vicario viro graui, ſpectatæque integritatis ſacerdote, ad cœnobiorum muliebrium gubernationem, proprie vſus eſt. Non mediocris eſt occupationis, & laboris eiuſmodi cura; ob præcipuam, quam in genere Carolus curauit rerum omnium conformationem: quibus de rebus plurima ſunt in concilijs prouincialibus varijs locis conſtituta; quæ quidem in vnum corpus Caroli iuſſu redacta, & ex latina lingua conuerſa ſūt; vt ipſæ virgines intelligerent. huiuſmodi Caroli ſtudium magnopere valuit, vt Pontificię conſtitutiones hoc de genere variæ ſancirētur; quarum magnus ad plurimorum ſalutem, fructus extitit. Reſtitutum huius generis diſciplinam, decretiſque ipſis expreſſam, longum eſſet explicare. ſed illa præcipua fuerunt; exquiſita in ijs tantummodo recipiendis, & ad ſolemnia vota admittendis diligentia; quæ ſponte, ac ex animo, perfectioriſq; vitæ deſiderio vellent. perfecta clauſtrorum ex omni parte cuſtodia; vt nemo ingredi, niſi nominatim probatus, & ex cauſſa neceſſaria poſſet, ac ne adire quidem ſine ſcripta facultate cuiquam liceret. feneſtræ ad collocutionem; rotæ ad aliquid immittendum, emittendumve, ſumma cautione factæ; quibus audire quidem, ſed videre nemo poſſet; niſi, quemadmodum certis de cauſſis permiſſum eſt. quæ foribus, rotæve aſſiſterent; quæ collocutionibus omnibus intereſſent, ſpectata fide delectæ. omnia inter virgines communia. ſacramentorum frequentia: regularis, ſpiritualiſque vitæ cognitio: diuinorum officiorum integra diſciplina: ad quæ vel muſica, vel alia re hominum frequentiam minime allici volebat. Ad hæc conſequenda, religioſos, probatoſque ex omnibus presbyteros adhibuit; qui ſacras confeſſiones audirent; & quæ opus eſſet docerent, hortarenturque. Ipſe vero quotannis. niſi alias quoque neceſſe eſſet, improuiſo cum ſpectatiſſimis aliquot ſacerdotibus ſingula monaſteria ingrediens, omnia diligenter perſcrutabatur. id cum ageret, ex ſenioribus aliquot ſēper virgines adeſſe iubebat, & comitari: reliquas omnes in eccleſiam ſuam ſecedere. atq; perſcrutandi diligentiam initio miniſtros exemplo ſuo docuit: qui ſeſe ad omnia demittebat, vt omnia penitus inſpiceret. Foris vero ad crates conſiſtens ipſe, vel per ſacerdotem idoneum ſingillatim omnes audiebat, interrogabatque; vt res omnes, quo pacto ſe intus haberent, perfecte cognoſceret. Quotieſcumq; monaſterium adibat, niſi aliud impediret, tum ſanctiſſimam eis Euchariſtiā ſolebat in Miſſa præbere; tum concionem quoque ad eas accommodatam habere. munus tradendi veſtitus, profeſſioniſque recipiendæ foris in eccleſia conficiebat, vt ingreſ-

ſus

ſus cauſſas nullas admitteret, niſi prorſus neceſſarias. cuidam ex ſuis forte interuenit, cum ille dierum ſingulorum actiones ipſius ſcribens, notauerat, cum in monaſteriũ quoddam introiſſe; neque cauſſam addiderat. reprehendit hominem, quòd Epiſcopi in monaſterium ingreſſum notaſſet; neque cauſſam adieciſſet, quaſi arbitrio, non neceſſitate id fieri videretur; interdixitq;, ne in ea ſcriptione pergeret. Cum eius ſoror, ob inopiam monaſterij, ſæpe egeret; nihil tamen vmquam perpetuum aſſignauit. tantum mittebat, quotieſcumque opus eſſet, qui ad regulæ normam neceſſaria ſuppeditaret. Hanc diſciplinam cum Vicarius curaret; quæ grauiora tamen inciderent, ad congregationem ſacerdotum. quos ad id Carolus elegerat, referebantur.

Congregationes, & conuocationes. CAP. XL.

Multis conſilijs, ſeu congregationibus reliqua continebatur adminiſtrario; quibus pro vario rerum genere, variæ conditionis homines ex clero adſcribebat, ipſeque, quantum poſſet, intererat: ad catholicam fidem tuendam, ad grauiores fori cauſſas rectius cognoſcendas; ad iuriſdictionem eccleſiæ conſeruandam: ad reſpondendum confeſſionnm ſacrarum adminiſtris, qui ex tota diœceſi de rebus ad animas iuuandas pertinentibus conſulebant. tum prӕterea, de ritibus, & ſacris cœremonijs; deque libris eccleſiæ emendandis, & conformandis; de diſciplina, vt dictum eſt, virginum regularium; de domeſtica familiæ Archiepiſcopalis gubernatione. Mitto congregationes eorum, qui collegiorum curæ, pijſve locis præfecti erant. Certis etiam anni temporibus varia miniſtrorum, aliorumque genera ad ſe conuocabat, nunc regionum vrbis præfectos: nunc ex diœceſi tota Vicarios, qui quidem bis in anno aduenientes, de clero eccleſijſq; ſibi commiſſis referebant; quæ opus eſſent, petebant; ſi quid eſſet cauſſæ, reddebant ſuę rationem adminiſtrationis. ex bono, malove, quod in aliqua parte eſſe comperiebatur, conſulebatur reliquis. quod vnus ad meliorem rerum ſtatum in medium afferret: cęteris omnibus proderat. vt autem Vicarij venirent inſtructiores; iubebat Carolus regionis ſuæ parochorum vnumquemq; prius eodem modo conuentum habere. Appropinquante voluptario tempore, conuocabat ex vtroque clero multos, de ſacris exercitationibus ad populum alliciendum, auertendumq; à voluptatibus agebat; conciones, ſupplicationes, ſacras quaſdam celebritates in præcipuis eccleſijs conſtituebat.

Aliàs congregabat concionatores varijs eccleſijs attributos, præcipua populi mala, corruptelaſque commemorabat: eos officij grauiter admonebat. Aliàs cogebat ſacerdotes audiendis confeſſionibus pręfectos plurimorum licentiam; diuturnam in peccato permanſionem; libidines; improbatos quæſtus; alias permanentes populi peſtes, enumerabat: quantum remedij poſitum eſſet in eorum auctoritate, diligentia, libertate, conſtantia, demonſtrabat: diuinis verbis ad animarum charitatem incenſos, ad earundem ſalutem vere curãdam ſtimulabat. Parochos tum aliàs, tum appropinquante ieiunij fine, ſecuti in hiſtoria demonſtratum eſt, ad ſe adire; de publicis quorundam criminibus, quorum exemplum noceret quamplurimis, docere iubebat; ſacerdotem toti negotio præficiebat; qui ſacris legibus in eos ageret. Ipſe ſacerdote, cui flagitioſus quiſque ſoleret peccata confiteri, accerſitum reprehendebat: niſi officio ſuo ſatisfaceret, auctoritateque attributa ſalutariter vteretur, ſeſe ademptu rum minabatur. Tempus conſtituit quo parochus quiſque, ijs, qui in vnaquaque domo primum locum tenerent,

in

in eccleſiam accerſitis, eorum præci pua officia cõmemoraret; & ex præſcripta formula moneret in vniuerſũ, quæ facere, quæve cauere oporteret. Canonicos ſolos vocabat interdũ. quę propria eſsẽt illius muneris: de publicis: horarũ canonicarũ ſupplicationibus, & ſacrificijs; de ſacrorũ ſtipendiorum diſtributione; de notatione cenſoria in choro habenda, vtrum iuſte, libere, & omnino ex præſcripto fieret, inueſtigabat. Presbyteros etiam minores, quos capellanos dicunt congregabat; quæ ad eos pertinerent, percunctabatur, ac monebat. Cœnobitas interdum vocatos, vt ſeſe adminiſtrationis eius vere adiutores præſtarent, hortabatur; qua ratione id facerẽt; quibus abſtinerẽt; quæ perficerent, oſtẽdebat. Quodam tẽpore inuitabat magiſtratus, & verba faciebat, ad eorum munus appoſitè. alio iuriſconſultos; alio notarios; litterarum magiſtros; artifices: & vnumquemque ordinem, diuerſis diebus, & eccleſijs iuuabat ſeparatim; Euchariſtia ſanctiſſima prębenda; concioneque ad vnumquodque genus accommodata.

Virginum, & aliarum fęminarum inſtituta, piaque collegia. CAP. XLI.

Virgines, quæ domi cum ſuis viuentes, in beatæ Vrſulæ tutela, Deo dicatæ, abſque ſolemni voto caſtitatem profitentur; maximo numero tum in vrbe, atque in agro prouenere. Multi etiam laudabiles cœtus imitatione cœnobiorum, non ſolum in B. Vrſulæ, ſed aliarum quoq; ſanctarum in fide, clientelaque ſunt conſociati. tanta enim vis eſt illius vnguenti myſtici, quod ſacerdotis capiti diuinitns infuſum, in reliqua membra ſenſim fluit: vt vnius Præſulis ſanctitate cõſtituta; multa paſſim pie ſancteque fiant, quibus etiam nihil is, vt fierent, contuliſſe videatur. Atque has quidem interdum in ſuis eccleſijs, vt occaſio ferebat: illas vero certo tempore in vnam eccleſiam collectas. cibo duplici, Chriſti Domini corporis, & eiuſdem diuini verbi, paſcebat. omnibus vero licet prę eſſet cœnobiorum præfectus; ſpectatæ tamen etiam integritatis, religioniſq; ſacerdos earum proprie curam geſſit; qui voluntatem cuiuſque: moreſq; ante probaret, quàm ad inſtitutum admitteretur; veſtitũ traderet: vouentem reciperet, tum vitæ quoque omnium rationem, ſpecularetur; ſi caſtitatis, religioniſque profeſſioni reſponderet. Ex his autem ſocietatibus duo cõflata ſunt monaſteria. alterius inſtitutio ſic ſe habuit.

Cum vulgatũ iam eſſet, Romæ, Peruſij, & alijs quibuſdam locis virginũ cœnobia nuper eſſe inſtituta, quæ Capucinorum inſtitutum imitarentur: puellis quibuſdam ex ijs, quæ Patrũ ſancti Barnabæ præcepta ſecutæ, virginitatem colebant, vitamque religioſe agebant, eam Deus mentem dedit; vt Patris eorum cohortatione accedente, eiuſmodi ſuſcipere vellent diſciplinam. quæ cum in inſigni vitæ duritie diu perſeueraſſent; veſtitus aſperitate tamen in publico occultata; ad eccleſiam prodeuntes ſacramentorum gratia diu ventitaſſent. actum eſt denique de clauſo cęnobio in ſanctæ Claræ tutela rite conſtituendo: quod negotium Carolus, qua opus erat auctoritate vſus, cito confecit. Quatuor eiuſdẽ ordinis virgines Peruſio accerſiuit; quarum in primis ductu tota diſciplinæ ratio, animi virtutibus, aſperitateque excellens, recte inſtitueretur. veſtitum ijs numero circiter viginti, in eccleſiam maiorem per nobiliſſimas matronas deductis, rite tradidit VI. Calend. Maij. M.D.LXXX. quam actionem, Pontificia Miſſæ ſolemnia, Caroli concio, cleri totius conuentus celeberrimam reddidere. mox congruo tempore ſolemnem earum profeſſionem accepit. atque amplificato ſpatio eccleſiam ſanctæ Praxedis nomine, ædeſque ad inſti-

ſtitutum accommodatis ædificauit; ſumptu ſane quidem magno, ex piorum hominum fere liberalitate ſuppeditato. atque mira omnino frequentia locũ ſibi virgines Mediolanenſes in eo cœnobio poſtea quæſiere: vt circiter ducentas quandoque numeraremus; quæ omni diligentia conquirentes, qui apud Carolum, aut Vicarios commendatione valerent; omni ratione, ſuffragationeque ſeſe inferebant; ſtudio profecto non minori, quàm in petendis honoribus ambitioſi homines vti conſueuerint. Alterum monaſterium itidem S. Claræ diſciplina inſtitutum eſt. cum enim Ioanna Viſtarina Mediolanenſis puellas inopes ſecum in domo piæ liberalitatis gratia ſuſtentare; pijs, & religioſis moribus, eorundem Patrum S. Barnabæ ductu, præceptiſque inſtituere cœpiſſet; quorum ad eccleſiam erat ob ſacramenta frequens; auxit paulatim numerũ. tum Carolo conſulto, viro conſentiente, domum ijs coemit; eccleſiam, & monaſterium ædificauit; & S. Barbaræ nomine locum dedicauit. hoc item cęnobium Carolo propter exquiſitam animorum Deo penitus deditorum religionem; victus, ac diſciplinæ omnis duritiem, valde probatum fuit. Alia fœminarum pia collegia, vel cœpta iam confirmauit, multumque auxit; vel inſtituit ipſe. Viduarum ſocietas in ſanctæ Annæ tutela, eius eſt auctoritate conſtituta: nempe earum, quæ poſt vnius viri mortem, caſtitatem conſeruare; & præcipua diligentia pie viuere vellent. Honeſtæ mulieri multum fauit, quæ eo ſe munere occuparet; vt virgines earum ſumptu religioſa ſimul educaret diſciplina; fereque ad regularem vitam ſuſcipiendam inſtitueret. Locum, qui Succurſus appellatur, cœptum illum quidem antea Hiſpanæ cuiuſdam inſignis mulieris opera; fabrica, cęteriſque rebus conſtituit: vbi fœminæ interim ſeruarentur, dum vel pudicitiæ conſulere tur; vel cum viris componerentur lites. ſanctæ Valeriæ domum, quę Conuerſarum dicitur, auxit: vbi magno numero mulieres ad perpetuo, religioſeque conuiuendum ex impudica fere vita recipi ſolent. Aliud fundauit, Depoſitumque S. Mariæ Magdalenæ nominauit, ad eccleſiam S. Zenonis; vbi eæ reponantur, quæ ſubito de cœno turpitudinis in quo iacent, extrahendæ ſunt; vt interim, quid ijs faciendum ſit, conſulatur. At marium quoque cętus, præter ea quæ diximus ſeminaria, nonnullos inſtituit. Qui peſtilentia demum extincta mendici ad Victoriam reliqui fuere; eos in vrbanas ædes Stellæ nomine appellatas deduxit; vnde virginum collegium eduxerat: piumque opus augens, vagos homines, qui victum oſtiatim mẽdicant; quorum vitam, ob incertas ſedes ſpeculatur nemo: qui ſæpe ad turpem inertiam, deſidiamque, piorum hominum abutuntur miſericordia; in eundem locum compelli; certa diſciplina, certiſque faciendis operibus contineri curauit. Sodalitia quoque hominum eorum, qui alioqui laici ordinis, certis piæ vitæ legibus continentur; eccleſiæ ſibi aſſignatæ cultum procurant; feſtis diebus ad ſimul precandum in eam conueniunt; habitu ad mundi contemptum, pœnitentiamque accommodato, publicæ ſupplicationis gratia exeunt: hæc inquam, & quæ multa iam erant, auxit, & alia inſtituit. qua ratione quamplurimos ad meliorem vitam adduxit; ab otio, vitioſiſque factis, die feſto, traduxit ad res ſalutares. eorum tamen inſignia quædam priuilegia benignitate Pontificum impetrata; quibus abuti multos ſic animaduertebat, vt eccleſiaſtica diſciplina corrumperetur; ipſe qui rerum veritatem inſpiciebat præſens; rebus Romam relatis, temperari,

perari,

perari, ac imminui curabat. Religioſius vero ſodalitium in S. Mauritij tutela conſtituit eorum; qui matrimonij expertes, in poſterum quoq; ſibi vitæ caſtitatem proponerent; & viuendi rationem à vulgaris conſuetudinis vanitate ſeiunctam amplecterentur. quorum opera Carolus, cum in alijs pijs officijs, tum in chriſtianis ſcholis habendis præcipue vſus eſt: licet multò plures ea res requirat operarios. Hæ ſcholæ ad tradenda maribus, fœminiſque ſeparatim chriſtianæ doctrinæ rudimenta, per eccleſias, foris, & in vrbe paſſim habentur. Vnaquæque ſchola, & regio ſuos habet adminiſtros, qui feſtis diebus, ſuo quiſque loco, & munere, ei operi vacant: vniuerſis ſacerdos eſt præfectus; viſitatoreſque conſtituti; quibus ceteri miniſtri frequenter de religioſæ exercitationis progreſſu, ſtatuque omni referant; qui certis temporibus communicent inter ſe, locaque perluſtrent, & quemadmodum ſe res habeat, vbique diligenter inſpiciant. Hæc exercitatio ante Caroli aduentum boni viri laici ſtudio incœpta, non ſolum ignorantiæ malo in ijs quæ ſalutis ſunt, medetur; ſed in maxima, & prope infinita multitudine bonos mores, religioſumque cultum conſeruat. Ac de huiuſmodi, inſtitutis, ſocietatibuſque ſingulis leges, preceptave conſcripta, & ex maiori parte edita ſunt.

De eius ſynodis, ac decretis. Cap. XLII.

Hæc diſciplinę, gubernationiſque ratio, quę vt per nos fieri potuit, breuiter adumbrata eſt; ſynodorum prouinciæ, diœceſiſque decretis continetur: tum magna quoque ex parte edictis; præſcriptionibus; monitis; litteris publicis, quas paſtorales dicunt, explicatur: quorum magnum volumen edidit Petrus Galeſinus, inſcripſitque, Acta Eccleſiæ Mediolanenſis. incredibili ſtudio nunc ab omnibus orbis chriſtiani partibus expetitum, Epiſcoporum concilia ſex cum celebrauerit, vt ſuis locis in hiſtoria tetigimus; ſex etiam edidit decretorum volumina, ijſdem rerum fere generibus, tituliſque diſtincta. quæ omnia in vnum corpus, ſub ijſdem capitibus componere, ad faciliorem vſum cupiebat; eamque opus ipſe propemodum abſoluerat; cum ex hac vita deceſſit. Tanti hanc ſynodorum actionem faciebat; vt epiſcoporum excuſationes difficiliter acciperet, ne conuenirent. quin etiā Cardinalem epiſcopum prouinciæ, ſub cōcilij tempus, nulla neceſſaria cauſſa Mediolano abiturum, cum precibus non poſſet, auctoritate Pontificia, iureque ſuo tenuit, vt concilio intereſſet, Diœceſis ſynodos, ad ſacrorum canonum præſcriptum, vel habuit quotannis; vel ſi diſtulit, a ſūmo Pontifice dilationis impetrauit facultatem. ibi præter decreta populo ſuo, proprie accommodata, quorum libelli quatuor habentur; multa efficiebat ad recognoſcendam, conſeruandamque cleri diſciplinam; de quibus ſuperius cōmemoratum eſt. Hæc omnia decreta, vel ex eo faciebat; quòd vſus, ac aſſidua ſpeculatio in clero, populove, corrigendum, meliuſve reddendum docuerat; vel ex eo, quòd antiqua diſciplina ſuppeditabat, ad perfectiorem eccleſiæ conformationem. ex his alia prius in decreto erant, quàm in vſu; alia vſus ante probauerat, quàm in decretum venirent. quædam in ſua diœceſi cōſtituta prius, & perfecta; ad vniuerſæ prouinciæ vſum deducebat.

Alia Caroli officia, eiuſque exiſtimatio. Cap. XLiij.

Ad hoc tantum, tamq; multiplex gregis vniuerſi curandi ſtudium, ac laborem, quotidiana poſſunt addi paternæ charitatis officia; quæ ſingulis ille petentibus, viduis præſertim, ac pupillis negauit numquam; ſiue conſilio quis, ſiue gratia, ſiue re iuuandus eſſet. quæ quidem benignitas fecerat, vt qui calamitate aliqua premeretur; qui ad graue aliquod mu-

nus, opuſve ad pietatem pertinens, eſſet, aggreſſurus; aut de ſumma rerũ ſuarum deliberaturus; ad eum tãquam ad patrem cõfugeret: priuatis publiciſq; rebus ſuis homines etiam exteri ſalutare auxilium ab eo quærerent. Itaq; damnatis à Principibus repetitis acriter officijs, vitam impetrauit; miſeris ſtudioſe ſubuenit; ſi miſericordia digni viſi ſunt. Romæ cum eſſet, infęlix vidua magiſtratus ſentẽtia capite damnatur, illa ad Carolum mittit, teſtatur ſeſe vi cruciatuum coactam, confeſſam eſſe, quæ vere non fecerat. Carolus Pontificẽ adit: vt cauſſæ cognitio repeteretur obtinet; mulieris patrocinium ſuſcipit, ea demum innocẽs cognita abſoluta eſt. Homines perditos, qui conſcientiæ ſtimulis agitati, ſuæque miſeriæ ac officij diuinitus admoniti, extremo interdum conſilio ſupplices adiere: conſilio, auctoritate, idoneorumque ſacerdotum opera, iuuit peramanter; & in rectam viuendi viam reduxit. Principes, ac militiæ duces etiam ex longinquis prouincijs in ſuis difficultatibus, obſidionibus, ac bellis, pia quadam fiducia, precum eius ſubſidium; conſilium etiam, atque operam petiere. Ciuitatem vero ſuam non ijs ſolum rebus, quæ ad animæ ſalutem pertinẽt; ſed alijs quoque iuuit amantiſſime, quotieſcumque fuit opus. multa ſunt, quæ ad patriæ commodũ, ac ornamentum curauit, Pio præſertim auunculo viuente. Annonę inopiam frumento ab exteris impetrando, profuſis dandis eleemoſynis, omni denique ratione ſubleuare conatus eſt: quamquam eo viuo modica, præ tempore quod ſequutum eſt, illa fuit. His rebus incredibilem ſibi conciliauerat omnium ordinum amorem, atque obſeruantiam. vel aſpectu ipſo videbantur homines ad bene viuẽdum incitari cum exiret fere quotidie ad varias ſui muneris functiones; quacũq; tamen tranſibat, cupide accurrebant ad eum; ex ædibus inter ſe vocabant; vt viderent, & ſigni ſalutaris, fructum perciperent; quòd manu modo ad hanc. modo ad illam partem verſus, incedens perpetuo faciebat. atque cum ita accurriſſent; vtrumque genu humi ponebant omnes: ex equo pleriq; deſcendebant, quæ quidem abundantia quadam pietatis, & amoris, ſponte ſua, facere inſtituerunt. ac ſolebant fœminæ, magnam partem, cum is tranſiret, ſibi velum, vt in eccleſia iubebantur, imponere; & non ex edito, ſed plano loco ſe venienti offerre; ea quoque de cauſſa; quòd ab eo doctæ erant, contra chriſtianum officium videri; ex feneſtris, & omnino ex editiore loco ſacros ordines, reſque ſacras prætereuntes, ſpectare. Qui cacodemonũ vexatione laborabant; ij adducebantur dum præteriret: acclamabant illi quidem, agitabanturque vehementer: ſed ad vllum expellendum numquam ſeſe Carolus conuertit. tantum, cruci extra portam Tonſam erectæ; quod peſtis cauſſa factum erat omnibus compitis; ſolemni ritu benedicens, eorum procaciã repreſſit. nam eo concionante; cum mulieres duæ, ſeu dæmones in eis, adeo magnos ederent clamores, vt verba minime poſſent exaudiri, nemoq; efficere potuiſſet, vt tacerent: tandem ad eas Carolus cõuerſus, cũ manu tantum benedixiſſet; tacito iuſſu ita paruerunt, vt nihil amplius auderent mutire; cum ibi tamen vſque ad finem permanſiſſent. quod cũ attenderent aſtantes; ſeſe mutuo prę admiratione intuebantur. Ac non reuerentia ſolum erga Paſtorem ſuum; ſed re ipſa, moribuſque chriſtianis mirum in modum profecere Mediolanenſes. nam vt alia hic nõ repetũ huius rei indicia, a Caroli tẽpore, ſicuti ab ipſis magiſtratibus accepi, criminũ iudicia multò pauciora fiunt.

ſiunt. qua ex re quæſtores regij mulctarum. bonorumq; publicatorũ dimidio fere minus habent, quod in fiſcum referant, quàm antea conſueuiſſent. Non eſt tamen negandum; quòd ad nobilitatem magis excitandam valere velim; ſolitum fuiſſe Carolũ queri; quòd reliquam multitudinem ſatis facile flectens; patritios tamen. quos ſemper, & initio præſertim iuuare ſtuduiſſet; inuenerit in ſalutis negotio plerumque duriores.

Cum ſe totum in vnã gregis ſui curã concludere videretur: eius nihilo minus nomẽ vt frequentes auditum eſt Deus apud omnes nationes ſumma cum laude virtutis admirabilis, celeberrimum reddidit. In Luſitaniæ finibus cum eſſem, & ex incolis quidam Mediolanenſem eſſe me audirent. Ita ne, aiebant, ex ea ciuitate, vbi ſanctus ille Cardinalis eſt Epiſcopus? Verum haud ita ſubito Deus tantam ei conciliauit opinionem: plurimi enim, primis annis varijs nominibus obtrectabant; ſimulationem, quidquid egregie conaretur, dicebant: ipſam honorum, facultatumque ampliſſimarum contemptionem multi cauillabantur: cum vero diuturnitas, & conſtantia; in primis vero vitæ pericula, peſtis tempore adita, ſimulationis crimen ſatis refelliſſent; bonam mentem fatebantur; ſed iudicium, prudentiamque requirebant. tantis rebus demum tam præclare geſtis, talique rerum omnium exitu, ſenſus eiuſmodi, non ille quidem omnino extinctus erat; ſed tamen, quantum humana conſuetudo, miſeriaq; patitur, imminutus. quod de ipſo euenit: id cæteris prædicare ſolebat antequam eueniret: non deterreri Epiſcopũ debere, aliũve Dei ſeruum; ſi primò quæ faceret multis diſplicere, ſi etiam obtrectari ſibi videret, nã ſi recta via pergeret; fore tandem, vt aliud plerique ſentirent. Integram autem Epiſcopo in primis dicebat propoſitam eſſe debere virtutis diſciplinã: nã ſi qua parte deficeret; ibi obtrectandi, calumniandique reliqua, maleuolis, ac infirmis aditum dari: & ex ea parte rem totam facile corrumpi. Magnũ igitur erat eius apud omnes pondus auctoritatis. verebantur illum etiam ſummi viri, ſummiſque locis collocati: ſi quid peccati eſſet, ſtudioſe cauebant, ne ad eum referretur: eo adueniente remouebant, ſi quid non optime ſe habere apud ſe aduerterent. Quiduis illi recte committi poſſe putabatur. in eius fidem nihil ſuſpicionis ab vlla parte cadere: ſua quiſque eius arbitrio libẽtiſſime permittere; tutum; ſanctumque exiſtimare, quod eius fidei commendatum eſſet. Ipſi hæretici ſi forte viderunt, aut de eo audierunt, virtutis eximiæ vi coacti, magno ſunt eum honore proſecuti. Qui ex tranſalpinis eccleſijs in Italiam venirent; ijs quantum ex multorũ facto cognouimus, propoſitum in primis videbatur, Mediolanum ad eum viſendum diuertere. Italiæ, aliarumque prouinciarũ Epiſcopi eccleſiaſticæ diſciplinæ, eccleſiæque bene gerendæ ſtudioſi, ab eo præcepta, auxiliumque petebant. deſignati curabant, vt ab eo ſibi manus imponerentur. eius acta, præſcriptaque: totius denique gubernationis, atque adeo vitæ rationem, poſtulabãt. quòd idẽ ampliſſimi Cardinales multi fecere: quibus Carolus neque optimo conſilio, auxilioque deerat; & pari modeſtia tamen reſpondebat. Epiſcoporum porro non magiſter ſolum, ſed perfugium quoque habebatur: qui ſi difficultate aliqua premerentur, magna ad eum fiducia confugiebant; eiuſque commendatione, ac patrocinio, apud ſummum Pontificem, ſacrumque orbis chriſtiani Senatum; tum etiam apud Reges, Reguloſq; vtebantur. Ex eis multi ad eum veniebant; nonnulli diu

mo-

morabatur; vt omnia plenius cognoſcerent. præceptis, ſcriptiſque varijs locupletati diſcederent. quandoque etiam clericos eius gubernationis peritos impetrabant; quos ille, ſi videret ita reip. chriſtianæ conducere, parchus alioqui, tenaxque in ſuis ſibi conſeruandis, ad tempus non negauit. conceſſit Vincentium Albanum Theologum Alexandro Archiepiſcopo Aquarum Sextiarum in Gallia: qui diſciplinæ cauſſa plures Mediolani moratus menſes; magno accenſus imitandi Caroli deſideratio, demum in patriam reuerſus, non pauca reſtituit; aliaque grauia conatus eſt ad animarum fructum, diſciplinæque ſacræ inſtaurationem. conceſſit Dominicum Ferrium Theologum, & canonicum Mediolanenſem Andreæ Battorio, quem fratris filiũ Stephanus Poloniç Rex Romam mittens, primo iuſſit ad Carolum diuertere; eiuſque præcepta diligenter audire. Carolus autem optimæ indolis adoleſcentem omni humanitate cõplexus, ita iuuit; vt ab eo patris nomine mira obſeruantia appellaretur; & mirum in modum coleretur. potuit Andreas in ea erga Carolum obſeruantia, quam ſemper conſeruauit, Regem ipſum imitari: cum is mirifice Carolum obſeruaret; ex animo ſe bellorumque ſuorum euentus precibus illius commendaret; conſilia ſua interdum communicaret. Alij Reges, Reginæ, principes, populi eius nomen, ſanctitatemque magna pietatis, ac venerationis ſignificatione coluerunt: eius conſilia, monitaq; cum vſu venit plurimi fecerunt. imaginem quoque adhuc viuentis ſtudioſe multi quæſiere: ipſeque Philippus Rex Catholicus eam in cubiculo ſuo iuſſit aſſeruari. In his Italiæ Regulos omnes numerare poſſumus, ſed Emanuelem Sabaudiæ Ducẽ memini frequentes ad eum litteras ſua manu ſcriptas mittere; ſummiſſioneque incredibili, ſupplicem; & orationis, & monitionis auxilium poſtulare; teſtari vero aperte, ab eo ſeſe monita tamquam ab ipſo Deo accipere. cuius pietatis ſtudioſum imitatorem filium reliquit. Alexandri Parmenſis Ducis venit in mentem, qui ad Carolum ſcribens affirmabat; in difficili illa Belgica adminiſtratione aditurum ſe fidenter omnia pericula, modo ſciret eius ſe quotidianis precibus Deo commendari. ex aliarum vero prouinciarum Regulis, Gulielmus Dux Bauariç pro ſuo ſummo in pietatem, chriſtianæque vitæ ſanctitatem ſtudio, nemini conceſſit, qui Carolum ſingulari amore, atque obſeruantia proſequeretur: quod ijs officijs omnibus ſemper oſtendit, quæ Antiſtiti, patrique optimo tribui maxima potuerunt. Poſt mortem quæ nam eius ſit exiſtimatio, declarat eorum fiducia, nobis ante commemorata, qui paſſim in calamitatibus ſuis eum inuocant adiutorem. prudentia vero, animique lumen in adminiſtranda eccleſia tanti æſtimatur; vt huc plerique deueniant, qui rebus eccleſiaſticis ordinandis ſtudent; ſcripta conquirant; inſtituta diſcant: auferant quidquid poſſunt. præterea, ſi quid apud eos qui cæteris præſunt, in dubium vocatur, eos etiam ipſos qui ab eo viuente diſſenſerunt; illud ſufficere videtur ad confirmandum, ſi Carolus ita feciſſe demonſtretur.

FINIS.

Digitized by Google